

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA RE'SEN
ARAŞTIRMA İLKESİ

Fatih TAHİROĞLU

2502130237

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Seda ÖZMUMCU

İSTANBUL – 2021

ÖZ

MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİ

FATİH TAHİROĞLU

Medenî usûl hukukunda kural olarak taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir (HMK m. 25). Taraflarca getirilme ilkesine göre, dava malzemesi yargılamaya taraflarca getirilir ve hâkim, tarafların ileri sürmediği vakıaları ve delilleri kendiliğinden dikkate alamaz. Taraflarca getirilme ilkesinin karşıtı ise re'sen araştırma ilkesidir. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda, tarafların yanında hâkim de görevli kılınmıştır. Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın konusunu re'sen araştırma ilkesi oluşturmaktadır. Birinci bölümde, re'sen araştırma ilkesi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, öncelikle, re'sen araştırma ilkesinin anlamı, kapsamı ve işlevi incelenmiştir. Daha sonra re'sen araştırma ilkesinin medenî yargılamaya hâkim olan diğer ilkelerle ilişkisi ve uygulama alanı ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, re'sen araştırma ilkesi, ilk derece yargılaması açısından incelenmiştir. Son bölümde ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda kanun yolları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Medenî Usûl Hukuku, Re'sen Araştırma İlkesi, Taraflarca Getirilme İlkesi, Vakıalar, Deliller

ABSTRACT

THE PRINCIPLE OF EX OFFICIO INVESTIGATION IN CIVIL PROCEDURE LAW

FATİH TAHİROĞLU

As a rule, the principle of party presentation is adopted in Civil Procedure Law (CCP art. 25). According to principle of party presentation, the parties present the facts and evidence to the court and the court cannot take into account the facts and evidence which have not been submitted by either party. The opposite of the principle of party presentation is the principle of ex officio investigation. Within the scope of the principle of ex officio investigation the courts cannot rely on the facts and evidence presented by the parties, the courts investigate these ex officio. The subject which contains three main chapter of this study constitutes the principle of ex officio investigation. In the first chapter, general information about the principle of ex officio investigation is explained. In this chapter, first of all, the meaning, scope and function of the principle of ex officio investigation are examined. In the second part of the study, the principle of ex officio investigation is examined in terms of the first instance proceedings. In the last part, legal remedies in the trials in which the principle of ex officio investigation is applied are discussed.

Keywords: Civil Procedure Law, The Principle of Ex Officio Investigation, The Principle of Party Presentation, Facts, Evidences

ÖNSÖZ

Re'sen araştırma ilkesi, önemine rağmen sayın hocam Prof. Dr. Seda Özmumcu'nun bir makalesi dışında ayrıntılı bir incelemeye konu olmamıştır. Bu ilke, medenî usûl hukukumuzda kural olarak uygulanan taraflarca getirilme ilkesinin karşıtını teşkil eder ve istinaî olarak uygulama alanı bulur. Bununla birlikte, re'sen araştırma ilkesinin uygulama alanı ile ilgili doktrinde ve yargı kararlarında çeşitli tartışmalar mevcuttur. Öte yandan, biraz da istisnaî olarak uygulanması sebebiyle olsa gerek, bu ilkenin uygulandığı yargılamaların özellikleri, taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalara nazaran, tam olarak ortaya koyulabilmiş değildir. Tüm bu nedenlerle re'sen araştırma ilkesi hem pratik hem de teorik olarak incelenmeye değerdir.

Re'sen araştırma ilkesini bana doktora tez konusu olarak öneren ve değerli görüşleriyle bu çalışmanın gerçekleştirilmesine çok büyük katkısı olan danışmanım sayın hocam Prof. Dr. Seda Özmumcu'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca tezin planından içeriğine kadar birçok konuda değerli tavsiyeleriyle çalışmaya destek olan sayın hocam Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e çok teşekkür ederim. Çalışma süresince huzurlu ve verimli bir çalışma ortamı sağlayan ve yapıcı eleştirileriyle çalışmanın bu noktaya gelmesinde çok büyük desteği olan anabilim dalı başkanımız sayın hocam Prof. Dr. Murat Atalı'ya teşekkürlerimi sunarım. Yine tez izleme komitemde yer alan ve değerli eleştirileriyle çalışmaya katkı veren sayın hocam Doç. Dr. Hülya Taş Korkmaz ve sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Evren Koç'a teşekkürlerimi sunarım.

Doktora yurt içi bursiyeri olduğum TÜBİTAK'a ve doktora sırasında yurt dışı araştırmalarımı destekleyen Tinçel Kültür Vakfı'na teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım aşamasında verdiği fikirler ve destekler için değerli dostum Dr. Öğr. Üyesi Anıl Köroğlu'na ne kadar teşekkür etsem azdır. Son olarak, eşim Av. Yasemin Bağlı Tahiroğlu'na her şey için çok teşekkür etmek istiyorum.

Fatih Tahiroğlu

İstanbul, 19.01.2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN ANLAMI, KAPSAMI, RE'SEN İNCELEME KAVRAMINDAN FARKI VE İŞLEVİ	3
A. Re'sen Araştırma İlkesinin Anlamı	3
B. Terim Sorunu	4
C. Re'sen Araştırma İlkesinin Kapsamı	8
Ç. Re'sen Araştırma İlkesinin Re'sen İnceleme Kavramından Farkı	12
1. Genel Olarak	12
2. Re'sen İnceleme Kavramı.....	13
a. Anlamı	13
b. Terim Sorunu	14
c. Uygulama Alanı	15
1) Dava Şartlarının İncelenmesi	15
2) Eski Hâle Getirme Talebinin İncelenmesi	19
3) Diğer Durumlar	21
D. Re'sen Araştırma İlkesinin İşlevi	22
II. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN MEDENİ YARGILAMAYA HÂKİM OLAN DİĞER İLKELERLE İLİŞKİSİ.....	29
A. Tasarruf İlkesi İle İlişkisi.....	29

B. Re'sen Harekete Geçme İlkesi İle İlişkisi.....	33
C. Teksif İlkesi İle İlişkisi	35
Ç. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi İle İlişkisi	37
III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULAMA ALANI.....	39
A. Çekişmeli Yargıda	39
1. Genel Olarak.....	39
2. Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Bazı Davalar	41
a. Aile Hukukuna İlişkin Bazı Davalar	41
b. Kadastro Hukukuna İlişkin Bazı Davalar	43
c. Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Bazı Davalar	45
ç. Cumhuriyet Savcısının Yer Aldığı Davalar	49
3. Bazı Davaların Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Olup Olmadığının Değerlendirilmesi	51
a. Genel Olarak	51
b. Aile Hukukuna İlişkin Bazı Davalar	51
1) Boşanma Davası.....	51
2) Evliliğin Nisbî Butlanı Davası	55
c. İcra ve İflâs Hukukuna İlişkin Bazı Davalar	56
1) Hacizde İstihkak Davası.....	56
2) İflasta İstihkak Davası.....	58
3) İflas Davası	59
B. Çekişmesiz Yargıda	63
1. Genel Olarak.....	63
2. Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Bazı İşler.....	70
a. Kişiler Hukukuna İlişkin Bazı İşler.....	70
b. Aile Hukukuna İlişkin Bazı İşler	71
c. Cumhuriyet Savcısının Yer Aldığı İşler.....	73

3. Bazı İşlerin Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Olup Olmadığının Değerlendirilmesi	74
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN İLK DERECE YARGILAMASINDA UYGULANMASI

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVA ARKADAŞLIĞI.....	76
A. İhtiyarî Dava Arkadaşlığı	76
B. Mecburî Dava Arkadaşlığı.....	77
II. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVAYA MÜDAHALE VE DAVANIN İHBARI.....	80
A. Davaya Müdahale	80
B. Davanın İhbarı	82
III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI.....	83
A. Genel Olarak.....	83
B. Dava Sebebinin Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi.....	84
C. Talep Sonucunun Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi	85
IV. BAZI ÖZEL DURUMLARDA RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANMASI.....	87
A. Dava Konusu Açısından Re'sen Araştırma İlkesi	87
B. Kesin Süreler Açısından Re'sen Araştırma İlkesi	90
C. Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması Açısından Re'sen Araştırma İlkesi.....	92
Ç. Davaların Yığılması Açısından Re'sen Araştırma İlkesi.....	94
D. İsticvap Açısından Re'sen Araştırma İlkesi	95
V. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İSPAT.....	97

A. İspat İle İlgili Yükler	97
1. İddia Yükü	97
2. Somutlaştırma Yükü	99
3. İspat Yükü.....	101
4. Delil İkame Yükü	104
B. İspatın Konusu	106
1. Vakıalar.....	106
2. İkrar.....	114
3. Karineler	116
C. İspat Sözleşmeleri	119
1. İspat Yükü Sözleşmeleri	119
2. Delil Sözleşmeleri.....	120
3. İkrar Sözleşmeleri	122
Ç. Delillerin Gösterilmesi.....	123
1. Genel Olarak	123
2. Delillerin Sonradan Gösterilmesi	124
3. Gösterilen Delilden Vazgeçilmesi	125
D. Deliller	127
1. Genel Olarak	127
2. Senet	129
3. Yemin	132
4. Tanık	134
5. Bilirkişi	136
6. Keşif.....	138
VI. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVAYA SON VEREN TARAF USÛL İŞLEMLERİ.....	139
A. Davadan Feragat	139
B. Davayı Kabul	140

C. Sulh	141
VII. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA GEÇİCİ HUKUKÎ KORUMALAR.....	142
A. İhtiyati Tedbirler.....	142
B. Delil Tespiti	147
VIII. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA TAHKİM VE ARABULUCULUK	149
A. Tahkim.....	149
B. Arabuluculuk	150
IX. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA YARGILAMA GİDERLERİ	153
A. Genel Olarak.....	153
B. Delil Avansı	153

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA KANUN YOLLARI

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İSTİNAF	158
A. Genel olarak.....	158
B. İncelemenin Kapsamı	160
C. Aleyhe Karar Verme Yasağı.....	166
II. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA TEMYİZ.....	168
A. Genel Olarak.....	168
B. İncelemenin Kapsamı	169
C. Aleyhe Bozma Yasağı	171

III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA	
YARGILAMANIN İADESİ	173
A. Genel Olarak.....	173
B. Yargılamanın İadesi Sebeplerinin İncelenmesi	175
C. Yeniden Yargılamanın Kapsamı.....	177
SONUÇ	180
KAYNAKÇA	190
ÖZGEÇMİŞ	244

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
ABÜHFD	: Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AC	: Adliye Ceridesi
AD	: Adalet Dergisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Art.	: Artikel
Aufl.	: Auflage
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
BATİDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BGE	: Die Entscheidungen des schweizerischen Bundesgerichts
bkz.	: Bakınız
B. No	: Başvuru Numarası
C.	: Cilt

c.	: Cümle
Çev.	: Çeviren
ÇÜHFD	: Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Diss.	: Dissertation
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
EBYÜHFD	: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Ed.	: Editör
Einl.	: Einleitung
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
f.	: Fıkra
FamFG	: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
GSÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
Hrsg.	: Herausgeber
HUAK	: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu

HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İİK	: İcra ve İflâs Kanunu
İKÜHFD	: İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İş MahK	: İş Mahkemeleri Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜSBE	: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İzBD	: İzmir Barosu Dergisi
JA	: Juristische Arbeitsblätter
Jura	: Juristische Ausbildung
JuS	: Juristische Schulung
JZ	: Juristenzeitung
K	: Karar
karş.	: Karşılaştırınız
Kazancı	: www.kazanci.com.tr
Legalbank	: www.legalbank.net
Lexpera	: www.lexpera.com.tr
m.	: Madde
MBD	: Manisa Barosu Dergisi
MİHBİR	: Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukukçuları Birliği

MİHDER	: Legal Medenî Usûl ve İcra – İflâs Hukuku Dergisi
MÜHF	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
MÜHF –HAD:	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
MÜHFD	: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
N.	: Numara
NzFam	: Neue Zeitschrift für Familienrecht
NZI	: Neue Zeitschrift für Insolvenz- und Sanierungsrecht
öZPO	: österreichische Zivilprozessordnung
RG	: Resmi Gazete
Rdn.	: Randnummer
Rz.	: Randzahl
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
Sch. ZPO	: Schweizerische Zivilprozessordnung
SDÜHFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
SenTİSK	: 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TAÜHFD	: Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği

TBBD : Türkiye Barolar Birliği Dergisi

TMK : Türk Medenî Kanunu

t.y. : Tarih yok

vd. : Ve devamı

Vorb. : Vorbemerkung

Yarg. : Yargıtay

YD : Yargıtay Dergisi

ZBJV : Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins

ZPO : Zivilprozessordnung

ZZP : Zeitschrift für Zivilprozess

ZZZ : Schweizerische Zeitschrift für Zivilprozess- und
Zwangsvollstreckung

GİRİŞ

Medenî usûl hukukunda dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceği, yani bir yargılamada taraflarca getirilme ilkesinin mi yoksa re’sen araştırma ilkesinin¹ mi tercih edileceği bir hukuk politikası meselesidir. Medenî usûl hukukumuzda kanun koyucu kural olarak taraflarca getirilme ilkesinin uygulanmasını tercih etmiştir (HMK m. 25). Taraflarca getirilme ilkesine göre, iddia ve savunmanın temelini oluşturan vakıalar ile bu vakıaların ispatı için gerekli olan deliller yargılamaya taraflarca getirilir.

Taraflarca getirilme ilkesinin karşıtı ise re’sen araştırma ilkesidir. Dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda, tarafların yanında, hâkimin de görevli olmasına re’sen araştırma ilkesi denir. Re’sen araştırma ilkesi esasen kamu düzeni nedeniyle tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği yargılamalarda uygulama alanı bulur.

“Medenî usûl hukukunda re’sen araştırma ilkesi” başlığını taşıyan çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, re’sen araştırma ilkesi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde, öncelikle, re’sen araştırma ilkesinin anlamı,

¹ Dava malzemesinin toplanmasına ilişkin birbirinin karşıtı olan her iki ilkenin, yani taraflarca getirilme ilkesinin (*Verhandlungsmaxime*) ve re’sen araştırma ilkesinin (*Untersuchungsmaxime*) isim babası babası *Nikolaus Thaddäus Gönner*’dir. Bu ilkeler terim olarak ilk kez onun 1801 tarihli “*Handbuch des deutschen gemeinen Prozess*” adlı eserinde yer almıştır (Nikolaus Thaddäus von Gönner, **Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses: in einer ausführlichen Erörterung seiner wichtigsten Gegenstände**, Band I, 1. Auflage, Erlangen, Palm, 1801, s. 253 vd.). Ancak *Gönner*, taraflarca getirilme ilkesini “*hiçbir şey re’sen*” (*Nichts von amts wegen*), re’sen araştırma ilkesini ise “*her şey re’sen*” (*Alles von amts wegen*) şeklinde nitelendirmiştir (Gönner, **a.g.e.**, s. 269 vd.. Ayrıca bkz. Falk Bomsdorf, **Prozessmaximen und Rechtswirklichkeit. Verhandlungs- u. Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess. Vom gemeinen Recht bis zur ZPO**, Berlin, Duncker & Humblot, 1971, s. 127; Yavuz Alangoya, **Medenî Usul Hukukunda Vakıaların Ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1979, s. 61). Ne var ki, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin ilkeler, tarihsel süreç içerisinde *Gönner*’in tanımladığı gibi saf hâlleriyle usûl kanunlarında yer almamıştır (Alangoya, **İlkeler**, s. 62). Bu bağlamda, 1877 tarihli Alman Medenî Usûl Kanunu’ndan sonraki dönemde söz konusu ilkelere ilişkin yaşanan gelişmeler hakkında geniş bilgi için bkz. bkz. Jürgen Damrau, **Die Entwicklung einzelner Prozessmaximen seit der Reichszivilprozessordnung von 1877**, Schöningh, Paderborn, 1975, s. 21 vd..

kapsamı, işlevi ve re'sen inceleme kavramından farkı ele alınmıştır. Ardından re'sen araştırma ilkesinin medenî yargılamaya hâkim olan diğer ilkelerle ilişkisi ve uygulama alanı incelenmiştir.

İkinci bölümde, re'sen araştırma ilkesi ilk derece yargılaması açısından incelenmiştir. Bu kapsamda, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda dava arkadaşlığı, davaya müdahale ve davanın ihbarı, iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı, davaya son veren taraf usûl işlemleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Ayrıca re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ispat bakımından özellik arz eden durumlar da yine bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda kanun yollarına ayrılmıştır. Bu kapsamda, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda verilen hükümlere karşı istinafa, temyize veya yargılamanın iadesine başvurulması hâlinde, ortaya çıkabilecek özellik arz eden durumlar incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN ANLAMI, KAPSAMI, RE'SEN İNCELEME KAVRAMINDAN FARKI VE İŞLEVİ

A. Re'sen Araştırma İlkesinin Anlamı

Medenî usûl hukukunda dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceği konusunda kural olarak taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir (HMK m. 25). Taraflarca getirilme ilkesine göre, iddia ve savunmanın temelini oluşturan vakıalar ile bu vakıaların ispatı için gerekli olan deliller yargılamaya taraflarca getirilir². Bu ilkenin uygulandığı yargılamalarda, mahkeme kural olarak tarafların getirmediği dava malzemesini kendiliğinden dikkate alamaz.

Taraflarca getirilme ilkesinin karşısı ise re'sen araştırma ilkesidir³. Dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda, tarafların yanında, hâkimin de görevli olmasına re'sen araştırma ilkesi denir⁴.

² Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. II, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 1919; Baki Kuru, **Medenî Usul Hukuku El Kitabı**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s. 571; Alangoya, **İlkeler**, s. 3; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, **Medenî Usul Hukuku**, 6. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s. 158; Hakan Pekcanitez/Oğuz Atalay/Muhammet Özekes, **Medenî Usûl Hukuku**, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 361 vd.; Güray Erdönmez, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, C. I, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 795 vd.; Ömer Ulukapı, “Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi”, **SÜHFD, Prof. Dr. Süleyman Arslan'a Armağan**, C. 6, S. 1-2, 1998, s. 714; Abdurrahim Karslı, **Medeni Muhakeme Hukuku**, 5. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2020, s. 234; Süha Tanrıver, **Medenî Usûl Hukuku**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 367; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, **Medenî Usûl Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s. 105; Volkan Özçelik, **Türk Medenî Usûl Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020, s. 22.

³ Thomas Sutter-Somm, **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Zürich, Schulthess, 2012, N. 348; Petra Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011, § 2 Rdn. 82; Ekkehard Becker-Eberhard, “Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilme İlkesinin Esasları Ve Sınırları”, çev. M. Kamil Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni**

B. Terim Sorunu

Alman hukukunda re'sen araştırma ilkesini ifade etmek için “*Untersuchungsgrundsatz*”⁵, “*Untersuchungsmaxime*”⁶, “*Inquisitonsmaxime*”⁷,

Yargılama Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 19; Karşı, **Muhakeme**, s. 248-249; Seda Özmumcu, “Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi”, **SDÜHFD**, Mihbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 146; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107; Özçelik, **İlke**, s. 66.

⁴ Max Guldener, **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, Zürich, Schultless Polygraphischer Verlag AG, 1979, s. 168; Oscar Vogel, **Grundriss des Zivilprozessrechts und des internationalen Zivilprozessrechts der Schweiz**, 6., nachgeführte Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 1999, s. 172; Andreas Renggli, **Das Untersuchungsverfahren in der zugerischen Zivilprozessordnung (§ 102 ff. ZPO)**, Zurich, Juris Druck + Verlag, 1970, s. 32; İsmail Hakkı Karafakih, **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952, s. 77; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 366; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 707 ve 806; Karşı, **Muhakeme**, s. 249; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 146; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 373; Nur Bolayır, **Hukuk Yargılamaında Delillerin Toplanmasında Hâkimin ve Tarafların Rolü**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2014, s. 131; Ramazan Arslan/Süha Tanrıver, **Yargı Örgütü Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001, s. 179; Ömer Ulukapı, **Medenî Usûl Hukuku**, 3. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları, 2015, s. 121; L. Şanal Görgün/Levent Börü/Barış Toraman/Mehmet Kodakoğlu, **Medenî Usûl Hukuku**, 7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 339-340; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Hilal Ünal Kaya, **Yargı Örgütü**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, 2019, s. 29; “[...] *Dava ile ilgili olguların hazırlanmasında, tarafların yanında, hâkimin de görevli olmasına, kendiliğinden araştırma ilkesi denir* [...]” Yarg. HGK, 4.7.2019, E. 2015/22-3912, K. 2019/858 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 28.3.2019, E. 2019/22-108, K. 2019/371 (Kazancı).

⁵ Leo Rosenberg/Karl Heinz Schwab/Peter Gottwald, **Zivilprozessrecht**, 18., neu bearbeitete Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2018, § 77 Rdn. 1; Othmar Jauernig/ Burkhard Hess, **Zivilprozessrecht**, 30. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011, § 25 Rdn. 8; Wolfgang Grunsky, **Grundlagen des Verfahrensrechts**, 2. Auflage, Bielefeld, Giesecking Verlag, 1974, s. 163; Günther Zettel, **Der Beibringungsgrundsatz Seine Struktur und Geltung im deutschen Zivilprozeßrecht**, 1. Auflage, Duncker und Humblot Berlin, 1977, s. 42; Klaus Schreiber, “Der Verhandlungsgrundsatz im Zivilprozeß”, **Jura** 1989, Heft 2, s. 87; Musielak/Voit/Musielak, Einl. Rdn. 38; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 346; Jens Adolphsen, **Zivilprozessrecht**, 3. Auflage, Baden-Baden, Nomos, 2012, § 4 Rdn. 15; Martin Schwab, **Zivilprozessrecht**, 3. Auflage, Heidelberg-München-Landsber-Frechen-Hamburg, C. F. Müller, 2010, G156.

⁶ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 49; Heinrich Theodor Bathe, **Verhandlungsmaxime Und Verfahrensbeschleunigung Bei Der Vorbereitung Der Mündlichen Verhandlung**, Berlin-New York, Walter De Gruyter, 1977, s. 218; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 346; **Musielak/Voit/Musielak**, Einl. Rdn. 43; Eberhard Schilken, **Zivilprozessrecht**, 6. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2010, s. 164; de Boor, **Zivilprozessrecht**, Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1951, s. 40.

“*Inquisitonsgrundsatz*”⁸ ya da “*Amtsermittlungsgrundsatz*”⁹, gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir.

İsviçre hukukunda ise, re’sen araştırma ilkesi “*Untersuchungsgrundsatz*”¹⁰, “*Untersuchungsmaxime*”¹¹, “*Inquisitonsmaxime*”¹² gibi terimlerle ifade edilmektedir. İsviçre Federal Medenî Usûl Kanunu’nun 55. maddesinin başlığında ise “*Untersuchungsgrundsatz*” terimi kullanılmıştır. Ancak halen, kısmen doktrinde ve yargı kararlarında hatalı olarak re’sen araştırma ilkesi yerine (geniş anlamda) re’sen harekete geçme ilkesi “*Offizialmaxime*”¹³ teriminin kullanıldığı belirtilmektedir¹⁴.

⁷ Zettel, **a.g.e.**, s. 42; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 19; Musielak/Voit/Musielak, Einl. Rdn. 38; Schilken, **Zivilprozessrecht**, s. 164; Schwab, **Zivilprozessrecht**, G156.

⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 1; Schreiber, **a.g.m.**, s. 87.

⁹ Zettel, **a.g.e.**, s. 42; Schreiber, **a.g.m.**, s. 87.

¹⁰ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 59; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55, N. 34; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 50; Walter Fellmann, “Berührungspunkte zwischen Verhandlungs- und Untersuchungsgrundsatz und ihre Bedeutung für die Ausgestaltung des Zivilprozesses”, **Richter und Verfahrensrecht-Festgabe 150 Jahre Obergericht Luzern-**, Bern, Stämpfli Verlag AG, 1991, s. 95; Adrian Staehelin/Daniel Staehelin/Pascal Grolimund, **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2013, § 10 N. 24; **Orell Füssli Kommentar (2)/Muster**, Art. 55 N. 5.

¹¹ Max Kummer, **Grundriss des Zivilprozessrechts nach den Prozessordnungen des Kantons Bern und des Bundes**, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1978, s. 77; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 59; Vogel, **a.g.e.**, s. 174; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55, N. 33; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 24; **Stämpfli Handkommentar/Schenker**, ZPO Art. 55 N. 15.

¹² Kummer, **a.g.e.**, s. 77; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 59; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 24. Söz konusu terimin ceza hukukunda kullanıldığı ve usûl hukukunda re’sen araştırma ilkesini ifade etmek için kullanılmasının uygun olmadığı yönünde bkz. Claudia M. Mordasini-Rohner, **Gerichtliche Fragepflicht und Untersuchungsmaxime nach der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2013, N. 363 dn. 895.

¹³ Bu anlamda kullanım için bkz. Vogel, **a.g.e.**, s. 172; Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 168 vd.; H. U. Walder, **Die Offizialmaxime Anwendungsbereich un Grenzen im schweizerischen Zivilprozeßrecht**, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1973, s. 8 vd..

¹⁴ Bu konu hakkında bkz. **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 58, N. 27; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 363, dn. 895.

Avusturya hukukunda ise, re'sen araştırma ilkesini ifade etmek için “*Untersuchungsgrundsatz*”¹⁵, “*Untersuchungsmaxime*”¹⁶ gibi terimler tercih edilmektedir. Bununla birlikte Avusturya hukukunda esasen geçerli olan ilke için sınırlı ya da yumuşatılmış re'sen araştırma ilkesi manasına gelen “*abgeschwächter Untersuchungsgrundsatz*”¹⁷ terimi kullanılmaktadır.

Türk hukukunda bu ilke için “*re'sen araştırma ilkesi*”¹⁸, “*kendiliğinden araştırma ilkesi*”¹⁹, “*araştırma ilkesi*”²⁰, “*soruşturma ilkesi*”²¹, “*resen tetkik ve tahkik prensibi*”²², “*mahkemenin etkinliği ilkesi*”²³, “*mahkemenin aktifliği ilkesi*”²⁴, “*mahkemenin aktifliği prensibi*”²⁵, “*araştırma prensibi*”²⁶, “*re'sen araştırma*

¹⁵ **Rechberger/Fucik**, vor § 171 Rz. 3.

¹⁶ Richard Holzhammer, **Österreichisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Wien, Springer-Verlag, 1976, s. 127.

¹⁷ Walter H. Rechberger/Daphne-Ariane Simotta, **Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts Erkenntnisverfahren**, 8. Auflage, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätshuchhandlung, 2010, Rz. 403; Andreas Konecny, **VO Zivilverfahrensrecht Zivilprozessrecht 1. Teil**, s. 115, (çevrimiçi) <https://zvr.univie.ac.at>, 8 Haziran 2019. Ayrıca bkz. Nevhis Deren-Yıldırım, “Hakimle Tarafların İşbirliği İlkesi Ve Yarattığı İdeolojik Çağrışımlar”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, Ankara, TBB Yayınları, 2004, s. 820; Walter H. Rechberger, “Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması”, çev. M Kamil Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 7.

¹⁸ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 796; Karlı, **Muhakeme**, s. 224; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 145; Tanrıver, **Usûl**, C. I s. 373; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107; Meral Sungurtekin Özkan, **Türk Medeni Yargılama Hukuku**, İzmir, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, 2013, s. 98; İlhan E. Postacioğlu/Sümer Altay, **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, Güncelleştirilmiş, Genişletilmiş 7. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015, s. 160.

¹⁹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 796; Ali Cem Budak/ Varol Karaaslan, **Medenî Usul Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020, s. 87; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 100.

²⁰ Alangoya, **İlkeler**, s. 3; Yavuz Alangoya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım, **Medenî Usul Hukuku Esasları**, Tıpkı 8. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 183; Karlı, **Muhakeme**, s. 248.

²¹ Alangoya, **İlkeler**, s. 3; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 183.

²² Karafakih, **Usul**, s. 77.

²³ Bilge Umar/Ejder Yılmaz, **İsbat Yükü**, 2. Baskı, İstanbul, 1980, s. 26.

²⁴ Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 26.

²⁵ Saim Üstündağ, **Medeni Yargılama Hukuku**, C. I-II, 7. Baskı, İstanbul, 2000, s. 238; Bilge Umar, “İsbat Yükü Kavramı Ve Bununla İlgili Diğer Bazı Kavramlar (Bilhassa Bunların

*prensibi*²⁷, “doğrudan doğruya araştırma kuralı”²⁸ terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Yargıtay kararlarında ise, genellikle “*re’sen araştırma ilkesi*”²⁹, “*re’sen araştırma prensibi*”³⁰ ve “*kendiliğinden araştırma ilkesi*”³¹ terimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi de “*kendiliğinden araştırma ilkesi*”³² ve “*re’sen araştırma ilkesi*”³³ terimlerini kullanmıştır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda ise kanun koyucu, çekişmesiz yargı işlerinde yargılama usûlünü düzenlerken açıkça “*re’sen araştırma ilkesi*” terimini kullanmıştır (m. 385/2). Biz de bu çalışmamızda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun düzenlemesi ile uyumlu olan “*re’sen araştırma ilkesi*” terimini tercih etmekteyiz.

İncelenmesiyle Ortaya Çıkan Pratik Sonuçlar Bakımından)”, **İÜHF**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 791 dn. 1; Bilge Umar, “Hak Düşüren Süreye Uyulup Uyulmadığı Konusunda İsbat Yükünü Taşıyan Taraf”, **İÜHF**, C. 30, S. 3-4, 1964, s. 897 dn. 1.

²⁶ Umar, **İsbat Yüğü**, s. 791 dn. 1; Umar, **Hak Düşüren Süre**, s. 897 dn. 1; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 309; Yavuz Alangoya, “Yargılamanın Sevindeki Prensipler ve Bu Açından 1711 Sayılı Kanun İle Değiştirilen 409. Madde Açısından Düşünceler”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 118.

²⁷ Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Yargılama Usulleri**, 7. Baskı, Ankara, 1960, s. 148; Necmeddin M. Berkin, **Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi**, Filiz Kitabevi, 1981, s. 986.

²⁸ Ergun Önen, **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, s. 140 dn. 7a.

²⁹ Yarg. 10. HD, 17.6.2019, E. 2017/3914, K. 2019/5050 (Kazancı); Yarg. 10. HD, 17.4.2019, E. 2016/17555, K. 2019/3580 (Kazancı); Yarg. 2. HD, 12.01.2017, E. 2016/24719, K. 2017/257 (Kazancı); Yarg. 8. HD, 16.1.2018, E. 2017/8174, K. 2018/434 (Kazancı).

³⁰ Yarg. 14. HD, 23.5.2019, E. 2016/11379, K. 2019/4700; Yarg. 7. HD, 23.1.2013, E. 2012/7341, K. 2013/355 (Kazancı); Yarg. HGK, 12.10.2011, E. 2011/3-578, K. 2011/629 (Kazancı); Yarg. 21. HD, 5.10.2009, E. 2008/12980, K. 2009/11949 (Kazancı).

³¹ Yarg. HGK, 28.3.2019, E. 2019/22-108, K. 2019/371 (Kazancı); Yarg. HGK, 4.12.2018, E. 2015/22-1583, K. 2018/1831 (Kazancı); Yarg. HGK, 20.11.2018, E. 2017/22-2364, K. 2018/1745 (Kazancı); Yarg. 10. HD, 24.09.2018, E. 2018/2233, K. 2018/6924 (Kazancı).

³² AYM, E. 2005/26, K. 2008/105 (R.G, 05.11.2008, S. 27045).

³³ Hayrettin Ekim, B. No: 2013/3442, 20/3/2014, § 45; Güher Ergun ve diğerleri, B. No: 2012/13, 2/7/2013, § 43.

C. Re'sen Araştırma İlkesinin Kapsamı

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda 24. ve devamı maddelerinde yargılamaya hâkim olan ilkeler düzenlenirken, re'sen araştırma ilkesine açıkça yer verilmemiştir³⁴. Buna karşılık, taraflarca getirilme ilkesi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Doktrinde, re'sen araştırma ilkesinin de, ilkeler bağlamında yaratılmak istenen sistematik bütünlüğün tamamlanması açısından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer almasının ve içeriğinin, taraflarca getirilme ilkesinde olduğu gibi, açıkça belirlenmesini isabetli olacağı belirtilmiştir³⁵.

Kanaatimizce re'sen araştırma ilkesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açıkça düzenlenmemesi çok ciddi bir eksiklik teşkil etmez. Çünkü doktrin ve uygulamada, re'sen araştırma ilkesinin ne anlama geldiği noktasında bir tereddüt bulunmamaktadır. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesinin karşıtı olan taraflarca getirilme ilkesinin içeriğinden de (HMK m. 25), re'sen araştırma ilkesinin kapsamının tespit edilebilmesi mümkündür.

Re'sen araştırma ilkesi, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilkedir. Medenî usûl hukukunda dava malzemesinden vakıa ve deliller anlaşılır³⁶. Vakıa, yer ve zamana göre belirli, yaşanmış veya hâlen yaşanmakta olan, dış dünyaya veya insanın iç dünyasına ilişkin olaylar veya durumlardır³⁷. Başka bir tanıma göre ise,

³⁴ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574.

³⁵ Süha Tanrıver, "Hukuk Yargısı Bağlamında Etkin Hukukî Korunmanın Sağlanması İçin Alınması Gereken Önlemler Üzerine Bazı Düşünceler", **Makalelerim-III**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 118.

³⁶ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1919; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 571; Alangoya, **İlkeler**, s. 7; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 183; Karşı, **Muhakeme**, s. 233; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 367; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 105; Murat Atalı, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 721; Özçelik, **İlke**, s. 21.

³⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 3; **Thomas/Putzo/Reichold**, Vorb. § 284 Rdn. 13; Burhan Gürdoğan, "Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakıa ve Hukuk", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 11, S. 3, s. 260; Mehmet Kamil Yıldırım, **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1990, s. 195; Oğuz Atalay, **Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001, s. 57; Oğuz Atalay, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 1626; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 463.

uyuşmazlığa uygulanacak olan hukuk kuralının koşul vakıalarını karşılayan her şey, vakıadır³⁸. Deliller ise, ispat faaliyetinde kullanılan, dava öncesinde mahkeme dışında gerçekleşen vakıanın yargılamaya aktarılması sağlayan, çekişmeli vakıayı temsile elverişli olan inandırma araçlarıdır³⁹. Re'sen araştırman ilkesinin kapsamına vakıa ve deliller girdiğinden, bu ilkenin uygulandığı yargılamalarda mahkeme dava malzemesini kendiliğinden araştırır.

Bir yargılamada, dava malzemesi dışında, hâkimin kendiliğinden araştırdığı başka hususlar da söz konusu olabilir. Ancak bunlar, re'sen araştırma ilkesinin konusuna girmez ve bunların araştırılması da re'sen araştırma ilkesinin uygulanması anlamına gelmez. Bununla birlikte, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu hususlara kısaca değinmekte fayda vardır.

İlk olarak, hâkim bilmediği örf ve âdet hukuku kurallarını kendiliğinden araştırır⁴⁰. Alman hukukuna ileri sürülen bir görüşe göre, bu araştırma faaliyeti açısından re'sen araştırma ilkesi geçerlidir⁴¹. Kanaatimizce bu araştırma, re'sen araştırma ilkesinin değil, hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesinin (HMK m. 33) bir gereğidir⁴². Çünkü hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesi, doğal olarak kukuk

³⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 3; Wolfgang Lücke, **Zivilprozessrecht**, 10., neu bearbeitete Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011, § 22 Rdn. 260; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 114; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s.306; Pekcanitez/ Atalay/ Özekes, **Usûl**, s. 644; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1626; Fulya Teomete Yalabık, **İngiliz ve Amerikan Hukukların Vakıaların Getirilmesi İle Delillerin Toplanması Hâkimin Rolü ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, İstanbul, On İki Levha, 2016, s. 327-328.

³⁹ Benzer tanımlar için bkz. Rabi Koral, "Takdiri İspat Vasıtaları", **İÜHFİM**, 1946, C. XII, S. 4, s. 1165; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 689; Oğuz Atalay, "Delil Kavramı Üzerine", **Halûk Konuralp Anısına Armağan**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 130; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1730; Atalay/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 483; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 11; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 478.

⁴⁰ Atalay/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 465.

⁴¹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 45; Hans-Joachim Musielak/Max Stadler, **Grundfragen des Beweisrechts**, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1984, Rdn. 13; Thomas/Putzo/Reichold, Einl. I Rdn. 7, ZPO § 293 Rdn. 4; Zettel, **a.g.e.**, s. 98.

⁴² "[...] Buna karşın, Mahkemece davacının alacakları 4857 sayılı Kanun kapsamında hesaplanıp hüküm altına alınmıştır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33. maddesi gereğince hakim Türk Hukukunu resen uygular. Dolayısıyla uyuşmazlığın hangi yasa kapsamında ele alınıp alınmayacağını resen araştırmak ve uygulamak zorundadır. Bu nedenle davacının

kurallarının kendiliğinden araştırılmasını da bünyesinde barındırır. Dolayısıyla hâkim, hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesinin bir sonucu olarak, bilmediği örf ve âdet hukuku kurallarını kendiliğinden araştırır⁴³.

İkinci olarak, hâkim bilmediği yabancı hukuk kurallarını da kendiliğinden araştırır⁴⁴. Alman hukukunda bir görüşe göre, hâkimin bilmediği yabancı hukuk kurallarını araştırması açısından re'sen araştırma ilkesi geçerlidir⁴⁵. Kanaatimizce bu görüş, Türk hukuku bakımından kabul edilemez. Çünkü hâkimin bilmediği yabancı hukuk kurallarını araştırması da re'sen araştırma ilkesinin değil, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu'nun ikinci maddesinin bir gereğidir⁴⁶. Bu hükme göre, hâkim, Türk kanunlar ihtilâfı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re'sen uygular (m. 2/1, c. 1). Hâkimin yabancı hukuku re'sen uygulaması ise, doğal olarak yabancı hukuk kurallarının kendiliğinden

tazminat ve alacaklarının 5953 sayılı Kanuna göre değerlendirilmesi gerektiğinin düşünülmemesi hatalı olup bozmayı gerektirmiştir [...]” Yarg. 9. HD, 1.7.2020, E. 2016/20501, K. 2020/6789 (Lexpera).

⁴³ Nitekim hâkimin hukuku re'sen uygulaması ilkesini düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 33. maddesinin gerekçesinde de, hukukun kapsamına örf ve âdet hukuku kurallarının da girdiği açıkça belirtilmiştir.

⁴⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 650; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1632; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 31 dn. 31; Nur Bolayır, **Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Hukuku Re'sen Uygulaması İlkesi**, İstanbul, On İki Levha, 2019, s. 164-165.

⁴⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 45; Musielak/Stadler, **a.g.e.**, Rdn. 13; **Thomas/Putzo/Reichold**, Einl. I Rdn. 7, ZPO § 293 Rdn. 4; Zettel, **a.g.e.**, s. 98; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 293 Rdn. 6; Eberhard Schilken, “Zur Rechtsnatur der Ermittlung ausländischen Rechts nach § 293 ZPO”, **Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag**, (Hrsg.) Peter Gottwald/Herbert Roth, Tübingen, Mohr Siebeck, 2001, s. 378; Christoph G. Paulus, **Zivilprozessrecht**, 6. Auflage, Berlin Heidelberg, Springer, 2017, Rdn. 368.

⁴⁶ “[...] Davalı F1 Bankası AŞ tarafından düzenlenen teminat mektubunda “Mevcut garanti; ICC, Garanti Talepleri Yeknesak Kurallarına tabidir.” hükmü yer almaktadır. Bu kayıt, F3 Bankası AŞ tarafından düzenlenen teminat mektubunda ise bulunmamaktadır. Bununla birlikte her iki davalı banka tarafından düzenlenen teminat mektuplarında “Bu garanti İsviçre yasalarına göre yönetilip, yorumlanacaktır.” hükmü yer almaktadır. Mahkemece hükme esas alınan 28.11.2002 günlü bilirkişi raporunda, İsviçre Hukuku'nun da incelendiği ifade edilmiş ise, dava konusu uyuşmazlığa uygulanması gereken yabancı hukuk kuralları dosyaya sunulmamıştır. Hakim, MÖHUK.nun 2.maddesi hükmüne göre, bir davada yabancı kanunun uygulanıp uygulanmayacağını kendiliğinden araştırmakla yükümlüdür [...]” Yarg. 11. HD, 07.10.2003, E. 2003/2977, K. 2003/8974 (Lexpera).

araştırılmasını da bünyesinde barındırır. Dolayısıyla hâkim, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu'nun ikinci maddesinin bir sonucu olarak bilmediği yabancı hukuk kurallarını kendiliğinden araştırır⁴⁷.

Son olarak, hâkim bildiği tecrübe kurallarını re'sen uygularken⁴⁸, bilmediği tecrübe kurallarını kendiliğinden araştırır. Doktrinde bir görüşe göre, hâkimin bilmediği tecrübe kurallarını araştırması açısından re'sen araştırma ilkesi geçerlidir⁴⁹. Kanaatimizce hâkimin bilmediği tecrübe kuralları da re'sen araştırma ilkesinin konusuna girmez. Şöyle ki, tecrübe kuralları; genel hayat deneyimleri ve eğitim yoluyla veya sanat, bilim, zanaat ve ticaret gibi alanlardaki bilgi ve uzmanlıklardan ortaya çıkabilir⁵⁰. Bir başka deyişle, tecrübe kuralları, insanların yaşam ve uğraşlarının gözlemlenmesiyle oluşabileceği gibi; bilimsel araştırma veya mesleki ve sanatsal faaliyetlerin sonucunda da oluşabilir⁵¹. Tecrübe kuralları, vakıa olmayıp, kendisini oluşturan vakılardan bağımsız bir nitelik kazanmış kurallardır⁵².

⁴⁷ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Bolayır, **İlke**, s. 158 vd..

⁴⁸ Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 28; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 118; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 763; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 22; Ahmet Başözen, **Medenî Usûl Hukukunda İlk Görünüş İspatı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 159; Hakan Albayrak, **Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 47; Taner Emre Yardımcı, **Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü**, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 55. Doktrinde, tecrübe kurallarının uygulanmasında, hukuk kurallarının uygulanmasının tâbi olduğu ilkenin (iura novit curia) geçerli olduğu ifade edilmektedir (Alangoya, **İlkeler**, s. 57 dn. 175; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 308; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 763; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 22 dn. 47).

⁴⁹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 45; **Thomas/Putzo/Reichold**, Einl. I Rdn. 7, Vorb. § 284 Rdn. 15; Zettel, **a.g.e.**, s. 100; Musielak/Stadler, **a.g.e.**, Rdn. 13; Peter Förschler/Hermann Förschler, **Der Zivilprozess Ein Lehrbuch für die Praxis mit Aktenfall**, 6. Auflage, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 2004, Rdn. 795.

⁵⁰ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 10; **Musielak/Voit/Foerste**, ZPO § 284 Rdn. 4; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 284 Rdn. 14; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 306; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 20; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 13 ve 159; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 115-116; Tanrıver, **Usul**, C. I, s. 763.

⁵¹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 10; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 306-307; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 763; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 159; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 20.

⁵² Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 307; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 116-117; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 13 ve 159; Gökçen Topuz, **Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 124; Albayrak, **Yaklaşık İspat**, s. 47;

Görüldüğü üzere, tecrübe kuralları vakıa ya da delil değildir⁵³. Bu nedenle, hâkimin bilmediği tecrübe kurallarını kendiliğinden araştırması, re'sen araştırma ilkesi kapsamında değerlendirilemez.

Ç. Re'sen Araştırma İlkesinin Re'sen İnceleme Kavramından Farkı

1. Genel Olarak

Bir yargılamada dava şartlarının mevcut olup olmadığı, istinaf veya temyiz başvurusunun ya da yargılamanın iadesi talebinin caiz olup olmadığı gibi hususlar hâkim tarafından re'sen incelenir. Bu inceleme faaliyeti ile re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalardaki hâkimin araştırma faaliyeti bazı yönlerden benzerlik gösterir. Ancak her iki kurum, yani re'sen araştırma ilkesi (*Untersuchungsgrundsatz*) ile re'sen inceleme (*Prüfung von amts wegen*) aslında birbirinden farklıdır. Nitekim re'sen inceleme, re'sen araştırma ilkesi ile taraflarca getirilme ilkesi arasında yer almaktadır⁵⁴.

Türk hukukunda, her ne kadar bazı eserlerde dava şartları bağlamında re'sen inceleme kurumuna değinilmiş olsa da⁵⁵, bu kavramın üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir⁵⁶. Nitekim hukukumuzda bazı durumlarda, re'sen

Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 763; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 53; Ömer Sivrihisarlı, **Hukuk Yargılamasında Maddî Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 86.

⁵³ Alangoya, **İlkeler**, s. 57 dn. 175.

⁵⁴ Alman hukuku için bkz. Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 25 Rdn. 63; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 2 Rdn. 20.

⁵⁵ Alangoya, **İlkeler**, s. 133; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 196-197; Evrim Erişir, **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, İzmir, Turhan Kitabevi, 2007, s. 255 vd..

⁵⁶ Hâlbuki Alman hukuku literatüründe, re'sen inceleme, ayrıntılı bir çalışmaya konu olmuştur (bkz. Bruno Rimmelspacher, **Zur Prüfung von Amts wegen im Zivilprozess**, Göttingen, Verlag Otto Schwartz & Co, 1966, s. 9 vd.). Ayrıca Alman hukukunda bu kavram, taraflarca getirilme ilkesi anlatılırken ayrı bir başlık altında incelenmektedir (Bu konuda örnek olarak bkz. Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 48 vd.; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 2 Rdn. 20; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 25 Rdn. 63 vd.; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 2 Rdn. 81; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 350 vd.; **Stein/Jonas/Kern**, vor § 128 Rdn. 191 vd.).

araştırma ilkesinin mi yoksa re'sen incelemenin mi geçerli olduğu tartışmalıdır. O hâlde, re'sen inceleme ile re'sen araştırma ilkesi arasındaki farkın daha iyi anlaşılabilmesi için “*re'sen inceleme*” kavramının ortaya konulması gerekir.

2. Re'sen İnceleme Kavramı

a. Anlamı

Hâkimin bir hususu re'sen incelemesi (*Prüfung von amts wegen*), o hususu re'sen araştırdığı anlamına gelmez⁵⁷. Bir başka deyişle, söz konusu inceleme açısından re'sen araştırma ilkesi (*Untersuchungsgrundsatz*) uygulama alanı bulmaz⁵⁸. Çünkü re'sen incelenecek hususlara ilişkin vakıaların yargılamaya getirilmesi görevi taraflara aittir⁵⁹. Bununla birlikte, hâkim, re'sen incelenecek hususların varlığı konusunda şüphe ederse, tarafların dikkatini buna çeker (§ ZPO 139 III)⁶⁰. Bu bağlamda, re'sen incelenmesi gereken hususlarda, bir vakıanın ispata

⁵⁷ Musielak/Voit/Weth, ZPO § 56 Rdn. 2; MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 350; Wieczorek/Schütze/Assmann, Vor § 253 Rdn. 162.

⁵⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, a.g.e., § 77 Rdn. 49; Musielak/Voit/Weth, ZPO § 56 Rdn. 2; MüKoZPO/Lindacher, ZPO § 56 Rdn. 2; MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 350; Zettel, a.g.e., s. 93; Grunsky, Grundlagen, s. 203; Wieczorek/Schütze/Ahrens, § 284 Rdn. 9; Thomas/Putzo/Reichold, Vorbem § 253 Rdn. 12; B Adolf Baumbach/Wolfgang Lauterbach/Jan Albers/Peter Hartmann, Zivilprozessordnung mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen, 74. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2016, Grdz § 128 Rdn. 39; Kurt Schellhammer, Zivilprozess Gesetz-Praxis-Fälle, 13. Auflage, C. F. Müller, 2010, Rdn. 351.

⁵⁹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, a.g.e., § 77 Rdn. 49; Wieczorek/Schütze/Assmann, Vor § 253 Rdn. 162; MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 351; Pohlmann, Zivilprozessrecht, § 2 Rdn. 81; Eberhard Schilken, “Medeni Yargılamada Hakimin Rolü”, çev. Nevhis Deren-Yıldırım, İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 46; Jauernig/Hess, a.g.e., § 25 Rdn. 64; Lücke, Zivilprozessrecht, § 2 Rdn. 20; Musielak/Voit/Musielak, Einl. Rdn. 44; Schreiber, a.g.m., s. 88.

⁶⁰ Rosenberg/Schwab/Gottwald, a.g.e., § 77 Rdn. 49; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 198; Pohlmann, Zivilprozessrecht, § 2 Rdn. 81; Jauernig/Hess, a.g.e., § 25 Rdn. 64.

muhtaç (*Beweisbedürftigkeit*) olup olmadığını taraflar belirleyemez⁶¹. Dolayısıyla bir vakianın taraflar arasında çekişmesiz olması ya da ikrar edilmesi hâkimi bağlamaz⁶².

Re'sen incelenmesi gereken hususların ispatına yönelik deliller de kural olarak taraflarca yargılamaya getirilir⁶³. Bir başka deyişle, mahkemenin kendiliğinden delil toplama yükümlülüğü yoktur⁶⁴. Ancak mahkeme, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalarda kendiliğinden başvurabildiği delillere, burada da re'sen başvurabilir⁶⁵. Örneğin, mahkemenin keşfe karar verebilmesi (HMK m. 288/2) ya da bilirkişiye (HMK m. 266/1) başvurabilmesi mümkündür. Buna karşılık, mahkeme kendiliğinden tanık deliline başvuramaz⁶⁶.

b. Terim Sorunu

Re'sen inceleme kavramı Alman hukukunda “*Prüfung von Amts wegen*”⁶⁷, “*Amtsprüfung*”⁶⁸, “*Grundsatz der Amtsprüfung*”⁶⁹; Türk hukukunda ise, “*re'sen inceleme*”⁷⁰, “*re'sen dikkate alma*”⁷¹ ve “*re'sen araştırma*”⁷² gibi terimlerle ifade

⁶¹ Lüke, *Zivilprozessrecht*, § 2 Rdn. 20; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 19.

⁶² Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 199; Jauernig/Hess, *a.g.e.*, § 25 Rdn. 64; Lüke, *Zivilprozessrecht*, § 2 Rdn. 20; MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 352; MüKoZPO/Lindacher, ZPO § 56 Rdn. 2.

⁶³ Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 200; Wicczorek/Schütze/Assmann, Vor § 253 Rdn. 162.

⁶⁴ MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 353; Jauernig/Hess, *a.g.e.*, § 25 Rdn. 64; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 200.

⁶⁵ Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 200; Lüke, *Zivilprozessrecht*, § 2 Rdn. 20; Wicczorek/Schütze/Assmann, Vor § 253 Rdn. 162.

⁶⁶ Lüke, *Zivilprozessrecht*, § 2 Rdn. 20; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 200.

⁶⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, *a.g.e.*, § 77 Rdn. 48; Jauernig/Hess, *a.g.e.*, § 25 Rdn. 63; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 191.

⁶⁸ Musielak/Voit/Weth, ZPO § 56 Rdn. 2; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 198; Hk-ZPO/Bendtsen, ZPO § 56 Rdn. 2; MüKoZPO/Lindacher, ZPO § 56 Rdn. 2.

⁶⁹ Jauernig/Hess, *a.g.e.*, § 25 Rdn. 63; Pohlmann, *Zivilprozessrecht*, § 2 Rdn. 81.

⁷⁰ Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 950-951; Pekcanitez/Atalay/Özekes, *Usûl*, s. 428.

⁷¹ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, *Usul*, s. 196; Baki Kuru, “Dava Şartları”, *Makaleler*, Arıkan, 2006, s. 185.

⁷² Berkin, *Rehber*, s. 356; Tanrıver, *Usûl*, C. I, s. 637; Karşlı, *Muhakeme*, s. 406; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Usûl*, s. 324.

edilmektedir⁷³. Nitekim bu kavramın Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda da farklı şekillerde ifade edildiği görülmektedir. Örneğin, mahkemenin kesin yetkili olup olmadığını ve dava şartlarının mevcut olup olmadığını incelemesi için “*kendiliğinden araştırma*” (m. 19/1; 115/1), yargılamanın iadesi talebinin caiz olup olmadığının incelenmesi için “*kendiliğinden inceleme*” (HMK m. 379/1) ifadeleri kullanılmıştır.

Türk hukukunda bu kavram için “*re’sen araştırma*” teriminin kullanılması, re’sen araştırma ilkesi ile karıştırılmasına yol açtığından, kanaatimizce uygun değildir. “*Re’sen dikkate alma*” ise, aslında incelenen hususlarda noksanlık bulunması hâlinde, bunun dikkate alınmasını ifade eder. Oysa söz konusu noksanlığın tespit edilebilmesi için, öncelikle ilgili hususların mevcut olup olmadığının incelenmesi gerekir. Dolayısıyla bu kavram için “*re’sen inceleme*” teriminin tercih edilmesi, hâkimin gerçekleştirdiği faaliyeti daha iyi anlatması bakımından isabetlidir. Bu nedenle çalışmada bu kavram için “*re’sen inceleme*” terimini tercih etmekteyiz.

c. Uygulama Alanı

1) Dava Şartlarının İncelenmesi

Dava şartları, davada esas hakkında incelemeye geçilebilmesi ve esas hakkında hüküm verilebilmesi için bulunması veya bulunmaması gereken şartlardır (HMK m. 114)⁷⁴. Dava şartlarının incelenmesi açısından re’sen incelemenin geçerli olup olmadığı Türk hukukunda tartışmalıdır.

⁷³ Dava şartları bağlamında bu konuda geniş bilgi için bkz. Erişir, **Taraf Ehliyeti**, s. 259 dn. 871.

⁷⁴ Kuru, **Dava Şartları**, s. 149; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1343; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 377; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 190; Hakan Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 927; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 310; Ejder Yılmaz, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. II, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 1713; Karslı, **Muhakeme**, s. 395; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 636; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 157; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 317; Seda Özmumcu, “Davanın Açılmasına Bağlı Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi”, **İÜHFM**, C. LXX, S. 2, 2012, s. 186; Evren Koç, “Dava Şartları ve İlk İtirazlar”, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Eğitim Programı Sempozyum Kitabı**, Lale

Mülgâ Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nun 188. maddesinin ikinci fıkrasında dava şartları için “*hakimin re'sen nazarı dikkate alması kanunen iktiza eden hususlarla...*” ifadesi yer almaktaydı. Ancak doktrinde bir görüş, dava şartlarının incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunu kabul etmekteydi⁷⁵. Bu görüşe göre, hâkim dava şartlarını incelerken tarafların ileri sürmediği vakıaları ve delilleri dikkate alabilir⁷⁶. Doktrinde diğer bir görüş, dava şartları bakımından re'sen araştırma ilkesinin geçerli olmadığını kabul etmekteydi⁷⁷. Bu görüşe göre, hâkim, dava şartlarının mevcut olup olmadığı konusunda bir kuşku duyursa, dava şartlarının gerçekleşmiş olduğunu iddia ve ispat yükü taşıyan taraftan bu konudaki vakıaları ve delilleri getirmesini ister⁷⁸.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 115. maddesinin birinci fıkrası ise, şu şekildedir: “*Mahkeme, dava şartlarının mevcut olup olmadığını, davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır.*”. Ne var ki söz konusu hüküm, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu dönemindeki tartışmayı sona erdirebilmiş değildir. Doktrinde bir görüşe göre, dava şartlarının mevcut olup olmadığına ilişkin inceleme re'sen araştırma ilkesine tâbidir⁷⁹. İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi de verdiği bir kararında, mahkemenin görevli olup olmadığına ilişkin incelenmenin re'sen

Yayıncılık, 2016, s. 84; “[...] *Dava şartları, mahkemenin davanın esası hakkında yargılamanın devamı için gerekli olan şartlardır. Diğer bir anlatımla; dava şartları, dava açılabilmesi için değil mahkemenin davanın esasına girebilmesi için aranan kamu düzeni ile ilgili zorunlu koşullardır* [...]” Yarg. 10. HD, 13.12.2018, E. 2016/3398, K. 2018/10647 (karararama.yargitay.gov.tr).

⁷⁵ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1925; Üstündağ, **İddia ve Müdafaa**, s. 79 dn. 155; Üstündağ, **Yargılama**, s. 313; Süha Tanrıver, **Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı**, Tümüyle Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007, s. 30 dn. 56.

⁷⁶ Üstündağ, **Yargılama**, s. 313; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 30 dn. 56. Ayrıca bkz. Üstündağ, **İddia ve Müdafaa**, s. 79 dn. 155.

⁷⁷ Alangoya, **İlkeler**, s. 133; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 197; Erişir, **Taraf Ehliyeti**, s. 260; Emel Hanağası, **Davada Menfaat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 293-294.

⁷⁸ Alangoya, **İlkeler**, s. 133; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 197; Hanağası, **Menfaat**, s. 294.

⁷⁹ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 638; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 160; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 152; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107; Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 340; Emel Şeyda Elgün Toğrul, “Medenî Usûl Hukuku Bağlamında Dava Ehliyeti”, **AÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 132-133.

araştırma ilkesine tâbi olduğuna hükmetmiştir⁸⁰. Buna karşılık, doktrinde diğer bir görüşe göre ise, dava şartlarının incelenmesi bakımından re'sen araştırma ilkesi geçerli değildir⁸¹.

Kanaatimizce de dava şartlarının incelenmesi re'sen araştırma ilkesine tâbi değildir. Burada söz konusu olan re'sen incelemedir. Hâkim dava şartlarının mevcut olup olmadığını, taraflar ileri sürmese dahi kendiliğinden inceler. Ancak dava şartlarının mevcut olup olmadığını inceleyen hâkimin kendiliğinden vakıa veya delil toplaması kural olarak mümkün değildir. Bu konuda gerekli vakıa ve delilin yargılamaya getirilmesi kural olarak taraflara aittir. Dava şartlarının incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesinin geçerli olmadığı şu gerekçelere dayandırılabilir:

İlk olarak, her ne kadar Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 115. maddesinin metninde “*kendiliğinden araştırır*” ifadesi yer alsada, bu ifade re'sen araştırma ilkesi anlamına gelmez⁸². Kanaatimizce burada kastedilen, mahkemenin dava şartlarının mevcut olup olmadığını re'sen incelemesidir. Nitekim hükmün gerekçesinde de, re'sen araştırma ilkesinden bahsedilmemiş, sadece mahkemenin dava şartlarının mevcut olup olmadığının kendiliğinden gözeticeği vurgulanmıştır. Kaldı ki, kanun koyucu, burada re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasını istemiş olsaydı, bunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinde olduğu gibi, açıkça ifade edebilirdi.

İkinci olarak, re'sen araştırma ilkesinin konusuna iddia ve savunmanın temelini oluşturan vakıalar ile bu vakıaların ispatı için gerekli olan deliller girer⁸³. Hâlbuki dava şartları, usûl hukukuna ilişkindir⁸⁴. Bu bakımdan dava şartlarının

⁸⁰ “[...] Mahkemenin görevi hususu kamu düzenine ilişkin olduğundan, res'en araştırma ilkesine tâbi olup yargılamanın her aşamasında dikkate alınması gerekir. [...]” İstanbul BAM, 36. HD, 2.7.2020, E. 2020/985, K. 2020/1121 (Lexpera).

⁸¹ Bilge Umar, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Yetkin Yayınları, 2014, s. 356; Karşı, **Muhakeme**, s. 256-257; Özçelik, **İlke**, s. 231.

⁸² Benzer şekilde bkz. Umar, **Şerh**, s. 356.

⁸³ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, I, C.

⁸⁴ Üstündağ, **Yargılama**, s. 281; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 316-317; Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 252.

mevcut olup olmadığının tespiti için getirilen vakıa ve deliller esasen dava malzemesi olarak değerlendirilemez⁸⁵. Bu nedenle dava şartlarının incelenmesi bakımından, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu söylenemez.

Üçüncü olarak, dava şartlarının incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasına gerek de yoktur. Şöyle ki, doktrinde⁸⁶ ve yargı kararlarında⁸⁷ dava şartlarının kamu düzeninden olduğu kabul edilmektedir. Ancak buradaki kamu düzeni, dava şartlarının mevcut olmamasına rağmen yargılamaya devam edilirse ihlâl edilir. Mahkemenin dava şartlarını re'sen incelenmesi ise, kamu düzeninin ihlâl edilmesini engelleyebilecek niteliktedir. Çünkü mahkeme, dava şartının mevcut olmadığı konusunda şüphe duyarsa, iddia ve ispat yükünü taşıyan taraftan vakıa ve delil getirmesini ister⁸⁸. Burada ispat yükünü taşıyan taraf kural olarak davacıdır⁸⁹. O hâlde, dava şartının varlığı ispat edilemezse, onun aleyhine karar verilecektir. Yani davanın usûlden reddine karar verilir. Görüldüğü üzere, dava şartları re'sen incelendiğinde, dava şartının noksanlığına rağmen yargılamaya devam edilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle kamu düzeninin ihâl edilmemesi için dava şartlarının mahkeme tarafından re'sen incelenmesi yeterli olup, re'sen araştırılması gerekmez.

⁸⁵ Bununla birlikte, bazı vakıalar hem uyuşmazlığın çözümünde etkili olup hem de dava şartlarının mevcut olup olmadığını ortaya koyacak nitelikte olabilir. Çifte etkili vakıalar olarak ifade edilen bu vakıalar hakkında bkz. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 70-71.

⁸⁶ Hâluk Konuralp, "İstinafta Kamu Düzeni Kavramı", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s. 145; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 543 dn. 77; Hanağası, **Menfaat**, s. 294; Sezin Aktepe Artık, "İstinaf Kanun Yolunda Kamu Düzeni Kavramı", **TBBD**, 2018 (134), s. 265.

⁸⁷ "[...] *Diğer bir anlatımla, dava şartları dava açılabilmesi için değil, mahkemenin davanın esasına girebilmesi için aranan kamu düzeni ile ilgili zorunlu koşullardır [...]*" Yarg. 10. HD, 23.11.2020, E. 2020/8890, K. 2020/6847 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 9. HD, 19.10.2020, E. 2017/17006, K. 2020/12243; (Lexpera) İstanbul BAM, 8. HD, 26.11.2020, E. 2019/87, K. 2020/3795 (Lexpera).

⁸⁸ Alangoya, **İlkeler**, s. 133; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 197; Hanağası, **Menfaat**, s. 294.

⁸⁹ **Stein/Jonas/Brehm**, vor § 1 Rdn. 257.

Son olarak, dava şartlarının incelenmesi bakımından re'sen araştırma ilkesinin uygulanması, usûl ekonomisinin ihlâl edilmesine neden olabilir. Şöyle ki, dava şartı noksanlığının tespit edilmesi hâlinde, bu noksanlığın giderilmesi mümkün ise, mahkeme bunun tamamlanması için ilgili tarafa kesin süre verir (HMK m. 115/2, c. 2). Bu süre içinde dava şartı noksanlığı giderilmemişse, davayı dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden reddeder (HMK m. 115/2, c. 3). Görüldüğü üzere, dava şartı noksanlığını gidermek taraflara aittir. Mahkeme, söz konusu noksanlığı kendisi tamamlayamaz. O hâlde, dava şartlarının incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesi uygulanırsa, usûl ekonomisine aykırı bir sonuç ortaya çıkabilir. Zira dava şartı noksanlığı tespit edilse dahi, noksanlığın giderilmesi taraflardan beklenecektir. Tarafların, söz konusu noksanlığı gidermemesi hâlinde ise, mahkemenin tüm araştırma faaliyeti boşa gidecektir. Bir başka deyişle, mahkeme gereksiz yere zaman ve masraf harcamış olacaktır. Hâlbuki mahkeme dava şartlarını re'sen incelediğinde, gerekli vakıa ve delilleri taraflar getirdiğinden, böyle bir sonuçla karşılaşılması da söz konusu olmaz.

2) Eski Hâle Getirme Talebinin İncelenmesi

Kanunda belirtilen veya hâkimin kesin olarak belirlediği süre içinde bir işlemi elde olmayan sebeplerle yapamayan kimse, eski hâle getirme talebinde bulunabilir (HMK m. 95/1)⁹⁰. Ancak süresinde yapılamayan işlemle ulaşılmak istenen aynı sonuca, eski hâle getirme dışında başka bir hukukî yoldan ulaşılabilmesi mümkünse, eski hâle getirme talebinde bulunulamaz.

Eski hale getirme talebinin incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesinin mi yoksa re'sen incelemenin mi geçerli olduğu meselesi üzerinde durulmalıdır. Doktrinde, eski hâle getirme talebinin şartlarının re'sen araştırılacağı ifade

⁹⁰ Geniş bilgi için bkz. Erdal Tercan, **Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme-Hali Sabıka İcra-**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s. 50 vd.; Hülya Taş Korkmaz, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Eski Hâle Getirme”, **İKÜHFD, Prof. Dr. İlhan Uluşan’a Armağan**, C. 15, S. 2, Armağan C. II, 2016, s. 636 vd..

edilmektedir⁹¹. Hatta bir görüş, burada açıkça re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağını kabul etmektedir⁹².

Kanaatimizce eski hâle getirme talebinin incelenmesi açısından re'sen araştırma ilkesi geçerli değildir. Burada söz konusu olan re'sen incelemedir. Hâkim eski hâle getirme talebinin caiz olup olmadığını ve eski hâle getirme sebebinin mevcut olup olmadığını re'sen inceler⁹³. Dolayısıyla vakıaların ve delillerin getirilmesi kural olarak taraflara aittir. Bir başka deyişle, hâkimin eski hâle getirme sebebinin ispatı için gerekli olan delilleri kendiliğinden araştırma yükümlülüğü yoktur. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 97. maddesinde de, eski hâle getirmenin dilekçeyle talep edileceği ve dilekçede, talebin dayandığı sebeplerin ve bunların delil veya emarelerinin gösterileceği, açıkça belirtilmiştir (HMK m. 97). Eğer taraf, eski hâle getirme sebebine ilişkin delilleri dilekçesinde göstermemişse, eski hâle getirme talebi reddedilir⁹⁴. Ancak eski hâle getirme talebi açısından re'sen incelemenin geçerli olmasının bazı sonuçları söz konusudur: Hem eski hâle getirme talebinin caiz olup olmadığı hem de eski hâle getirme sebebi konusunda tarafların tasarrufta bulunabilmeleri mümkün değildir⁹⁵. Gerçekten de eski hâle getirme talebinin kabulü mümkün değildir⁹⁶. Keza eski hâle getirme sebebinin ikrar edilmesi de hâkimi bağlamaz⁹⁷.

⁹¹ Üstündağ, **Yargılama**, s. 446; Taş Korkmaz, **Eski Hâle Getirme**, s. 665.

⁹² Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 281; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 481; Seda Özmumcu, **Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Ön Sorun**, İstanbul, On İki Levha, 2019, s. 106.

⁹³ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 69 Rdn. 47; **MüKoZPO/Stackmann**, ZPO § 238 Rdn. 3; **BeckOK ZPO/Wendtland**, ZPO § 238 Rdn. 4.

⁹⁴ “[...] Davalı vekili dilekçesi ekinde sunduğunu ifade ettiği sağlık raporları uyarınca eski hale getirme talebinde bulunmuş ise de; dilekçe ekinde eski hale getirme talebinin dayanağını teşkil edebilecek herhangi bir delil ve sağlık raporu bulunmamaktadır. Bu itibarla eski hale getirme talebi yerinde görülmemiş, temyiz müddeti aşıldığından temyiz dilekçesinin de süre aşımı sebebiyle reddine karar verilmesi gerekmiştir [...] Yarg. 2. HD, 8.5.2019, E. 2019/843, K. 2019/5617 (Lexpera).

⁹⁵ **MüKoZPO/Stackmann**, ZPO § 238 Rdn. 3; **Musielak/Voit/Grandel**, ZPO § 238; Rdn. 2 **BeckOK ZPO/Wendtland**, ZPO § 238 Rdn. 4.

⁹⁶ **MüKoZPO/Stackmann**, ZPO § 238 Rdn. 3; **BeckOK ZPO/Wendtland**, ZPO § 238 Rdn. 4; Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 281; Taş Korkmaz, **Eski hâle Getirme**, s. 665.

3) Diğer Durumlar

Hâkimin re'sen incelediği hususlar dava şartları ve eski hâle getirme talebi ile sınırlı değildir. Bunlar dışında, hâkim tarafından re'sen incelenen başka durumlar da vardır.

İlk olarak, istinaf mahkemesi, ön inceleme aşamasında, incelemenin başka bir dairece yapılmasının gerekip gerekmediği, kararın kesin olup olmadığı, başvurunun süresi içinde yapılıp yapılmadığı, başvuru şartlarının yerine getirilip getirilmediği ve başvuru sebeplerinin veya gerekçesinin gösterilip gösterilmediği hususlarını inceler (HMK m. 352/1). Söz konusu inceleme, istinaf başvurusunun caiz olup olmadığının tespit edilmesine yöneliktir. İstinaf mahkemesi, istinaf başvurusunun caiz olup olmadığını re'sen inceler⁹⁸. İstinaf başvurusu caiz değilse, istinaf mahkemesi, duruma göre dosyanın ilgili daireye gönderilmesine, başvurunun reddine veya başvurunun yapılmamış sayılmasına karar verir⁹⁹.

İkinci olarak, temyiz başvurusu üzerine yapılan ön incelemede, incelemenin başka bir dairenin işbölümüne girip girmediği, kararın kesin olup olmadığı, başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı, başvuru şartlarının yerine getirilip getirilmediği incelenir (HMK m. 352; 366). Görüldüğü üzere, burada da incelenen temyiz başvurusunun caiz olup olmadığıdır. Temyiz başvurusunun caiz olup olmadığı temyiz mahkemesi tarafından re'sen incelenir¹⁰⁰. Temyiz başvurusu caiz

⁹⁷ **MüKoZPO/Stackmann**, ZPO § 238 Rdn. 3; **BeckOK ZPO/Wendtland**, ZPO § 238 Rdn. 4; **Musielak/Voit/Grandel**, ZPO § 238 Rdn. 2; Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 281; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 481; Özmumcu, **Ön Sorun**, s. 106.

⁹⁸ Schilken, **Zivilprozessrecht**, Rdn. 866; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 12 Rdn. 598; Tolga Akkaya, **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 243; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 619.

⁹⁹ Akkaya, **İstinaf**, s. 253; Muhammet Özokes, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 2239-2240; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 619.

¹⁰⁰ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 647.

değilse, temyiz mahkemesi, duruma göre dosyanın ilgili daireye gönderilmesine, başvurunun reddine veya başvurunun yapılmamış sayılmasına karar verir¹⁰¹.

Son olarak, yargılamanın iadesi talebi üzerine mahkeme, tarafları davet edip dinleyerek bir ön inceleme yapar (HMK m. 379). Bu ön incelemede, talebin kanunî süre içinde yapılmış olup olmadığı, kaldırılması istenen hükmün kesin olup olmadığı ve yargılamanın iadesi sebebinin kanunda yazılı sebeplerden olup olmadığı incelenir (HMK m. 379/1)¹⁰². Görüldüğü üzere, burada da mahkeme yargılamanın iadesi talebinin caiz olup olmadığını incelemektedir. Mahkeme, yargılamanın iadesi talebinin caiz olup olmadığını re'sen inceler (HMK m. 379/1)¹⁰³. Yargılamanın iadesi talebinin caiz olmadığı tespit edilirse, mahkeme davayı esasa girmeden reddeder (HMK m. 379/2).

D. Re'sen Araştırma İlkesinin İşlevi

Medenî usûl hukukunda dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceği, yani bir yargılamada taraflarca getirilme ilkesinin mi yoksa re'sen araştırma ilkesinin mi tercih edileceği bir hukuk politikası meselesidir¹⁰⁴. Medenî usûl hukukumuzda kanun koyucu kural olarak taraflarca getirilme ilkesinin uygulanmasını tercih etmiştir (HMK m. 25).

¹⁰¹ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 647.

¹⁰² Bununla birlikte, yargılamanın iadesi bir dava niteliğinde olduğundan, bu ön inceleme sırasında ayrıca davalara ilişkin ön inceleme hükümleri de (HMK m. 137 vd.) uygulama alanı bulur (Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2345; Mert Namlı, **Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi**, İstanbul, Beta, 2014, s. 452-453).

¹⁰³ Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 76 Rdn. 18; **Hk-ZPO/Kemper**, ZPO § 589 Rdn. 2; **MüKoZPO/Braun**, ZPO § 589 Rdn. 1; **Thomas/Putzo/Reichold**, § 589 Rdn. 1.

¹⁰⁴ Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 25 Rdn. 7; Schilken, **Zivilprozessrecht**, § 8 Rdn. 346; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 7; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 362; Muhammet Özekes, **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003, s. 69 ve 82; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 796; Karslı, **Muhakeme**, s. 233; Özçelik, **İlke**, s. 99. Kanun koyucunun tercihiyle bağlı olduğu şeklinde bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 97.

Medenî usûl hukukunda taraflarca getirilme ilkesinin kabul edilmesinin çeşitli gerekçeleri vardır. İlk olarak¹⁰⁵, taraflarca getirilme ilkesi, tıpkı tasarruf ilkesi gibi¹⁰⁶, maddî hukukta geçerli olan irade serbestisinin usûl hukukundaki devamı olduğu düşüncesine dayanır¹⁰⁷. Bu düşünceye göre, taraflarca getirilme ilkesi, tasarruf ilkesi gibi, tarafların maddî hukuka ilişkin hakları üzerindeki tasarruf yetkisinin usûl hukukundaki yansımasıdır¹⁰⁸. Dolayısıyla taraflar, maddî hukuka ilişkin hakları üzerinde tasarruf ettikleri gibi, dava malzemesi üzerinde de tasarruf edebilirler¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Weyers, bunu “*ideolojik gerekçe*” olarak nitelendirmektedir (Hans-Leo Weyers, “Über Sinn und Grenzen der Verhandlungsmaxime im Zivilprozess”, **Dogmatik und Methode**, Josef Esser zum 65. Geburtstag, 1975, s. 200). Bu yönde ayrıca bkz. Martin Sarbach, “Gedanken zur Verhandlungsmaxime”, **ZBJV**, Band 136, 2000, s. 689; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 13.

¹⁰⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

¹⁰⁷ Weyers, **a.g.m.**, s. 200; Günther Roßmanith, “Verhandlungsmaxime und richterliche Aufklärung des Sachverhalts”, **Arbeit und Recht**, Vol. 25, No. 6, Juni 1977, s. 174; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 3; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 30 vd.; Adolphsen, **a.g.e.**, § 4, Rdn. 14; Madeleine Tolani, **Parteiherrschaft Und Richtermacht**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2019, s. 36; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 13; Sarbach, **Verhandlungsmaxime**, s. 689; Alangoya, **İlkeler**, s. 74; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 800; Ulukapı, **Taraflarca Hazırlama**, s. 718; Karşı, **Muhakeme**, s. 234; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 120 dn. 380; Özçelik, **İlke**, s. 62 vd.; “[...] Medeni usul hukukunun, özel hukuk olmasının bir yansıması ve irade serbestisinin bir gereği olarak, taraflarca hazırlama ilkesi geçerlidir [...]” Yarg. 1. HD, 15.6.2017, E. 2016/15116, K. 2017/3542 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. 1. HD, 15.1.2015, E. 2014/14678, K. 2015/460 (Kazancı); Yarg. 1. HD, 18.4.2012, E. 2012/2099, K. 2012/4461 (Kazancı).

¹⁰⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 3; Grunsky, **Grundlagen**, s. 20; Roßmanith, **a.g.m.**, s. 174; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 30 vd.; Schilken, **Hakimin Rolü**, s. 42; Karşı, **Muhakeme**, s. 234; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 13; Sarbach, **Verhandlungsmaxime**, s. 689.

¹⁰⁹ Roßmanith, **a.g.m.**, s. 174; Grunsky, **Grundlagen**, s. 20; Sema Taşpınar, **Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 96. Doktrinde bir görüşe göre ise, tarafların, hukukî ilişkiler üzerinde tasarruf edebildikleri gibi, vakıalar üzerinde tasarruf edilebilmeleri mümkün değildir (Wolfgang Bernhardt, “Wahrheitspflicht und Geständnis im Zivilprozeß”, **JZ**, Nr. 8, 1963, s. 241; Alangoya, **İlkeler**, s. 74). Zira gerçekleşmiş bir vakıanın, gerçekleşmemiş hâle getirilmesi anlamında bir tasarruftan söz edilemez (Bernhardt, **Wahrheitspflicht**, s. 241; Alangoya, **İlkeler**, s. 74). Ancak belirtmek gerekir ki, vakıalar üzerinde tasarruf ile kastedilen, gerçekleşmiş olan bir vakıanın gerçekleşmemiş hâle getirilmesi değildir (Grunsky, **Grundlagen**, s. 20; Özçelik, **İlke**, s. 69). Burada kastedilen, yargılamada hangi vakıaların ileri sürüleceğini tarafların belirleyebilmesi ve mahkemenin tarafların ileri sürmediği vakıaları dikkate alamamasıdır (karş. Özçelik, **İlke**, s. 69).

Taraflarca getirilme ilkesinin kabul edilmesinin bir gerekçesi de, tarafların, mahkemeye kıyasla ihtilâfı en iyi bilebilecek kişiler olduğu düşüncesidir¹¹⁰. Ayrıca taraflar arasında menfaat çatışması bulunması nedeniyle, tarafların kendi lehlerine olan dava malzemesini mahkemeye eksiksiz getirme konusunda gayret gösterecekleri düşünülür¹¹¹. Yine dava malzemesinin toplanması konusunda hâkimin yetkilerinin artırılmasının mahkemenin iş yükünü artıracak¹¹² ve yargılamayı uzatacak¹¹³ da savunulmuştur¹¹⁴. Kaldı ki, hukuk mahkemesi, ceza mahkemesinin aksine, kendisine ait bir araştırma kurumuna da sahip değildir¹¹⁴. Öte yandan delilleri araştırma konusunda hâkime sınırsız yetki verilmesinin, hâkimin tarafsızlıktan ayrılmasına

¹¹⁰ Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 31; Hans Guyan, **Verhandlungsmaxime und Offizialmaxime im Bündnerischen Zivilprozess**, Verlag P.G. Keller-Winterthur, 1966, s. 13 vd.; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 180; Tolani, **a.g.e.**, s. 37; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 14; Schreiber, **a.g.m.**, s. 87; Ansay, **Yargılama**, s. 148-149; Alangoya, **İlkeler**, s. 88; Alangoya/ Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 184; Yavuz Alangoya/Kamil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmeler ve Öneriler**, İstanbul Barosu Yayınları, 2006, s. 34; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 96; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 86; Güray Erdönmez, **Medenî Usûl Hukukunda Belgelerin İbrazı Mecburiyeti**, İstanbul, On İki Levha, 2014, s. 62.

¹¹¹ Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 14; Alangoya, **İlkeler**, s. 87 vd.; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 800; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 367; Üstündağ, **Yargılama**, s. 238; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 184; Ulukapı, **Taraflarca Hazırlama**, s. 718; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 120, dn. 380; Varol Karaaslan, **Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2019, s. 92; Postacıoğlu/ Altay, **a.g.e.**, s.163. Benzer şekilde bkz. Schreiber, **a.g.m.**, s. 87.

¹¹² Yavuz Alangoya, “Dava Temeli, Hakim Dava Malzemesinin Toplanması ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, İstanbul, Beta, 2012, s. 297.

¹¹³ Mustafa Reşit Belgesay, “Yargılamanın İdaresi ve Şahitlerin Sorgusu”, **İleri Hukuk Dergisi**, Nisan 1946, S. 10, s. 65; Erdal Tercan, “Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü”, **SÜHFD, Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan**, C. 5, S. 1-2, 1996, s. 196.

¹¹⁴ Dieter Leipold, “Zivilprozeßrecht und Ideologie — am Beispiel der Verhandlungsmaxime”, **JZ**, 1982, s. 448; Stein/Jonas/Kern, vor § 128 Rdn. 180; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 24; Vogel, **a.g.e.**, s. 174; Karşı, **Muhakeme**, s. 249 dn. 386; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 104. Dolayısıyla re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda dahi mahkeme dava malzemesinin toplanması konusunda tarafların yardımına ihtiyaç duyar (Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 169; Renggli, **a.g.e.**, s. 32; Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank, Art. 55 N. 63; Berner Komm. **ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 59; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 35; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 8; Karşı, **Muhakeme**, s. 249 dn. 386).

neden olabileceği de ileri sürülmüştür¹¹⁵. Bu düşünceye göre, hâkim, psikolojik nedenlerle araştırdığı delillerin aldatıcı tesiri altında kalabilir¹¹⁶. Son olarak, taraflarca getirilme ilkesi, yargılamanın özel hakların gerçekleştirilmesine hizmet ettiği ve devletin ihtilâfta herhangi bir menfaatinin bulunmadığı düşüncesine de dayanır¹¹⁷.

Ancak bazı uyuşmazlıklar, sadece tarafların değil, aynı zamanda kamunun da menfaatini ilgilendirebilir. Kamu düzenini ilgilendiren söz konusu yargılamalarda tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilmeleri mümkün değildir. Şöyle ki, maddî hukuktaki irade serbestisinin sınırlandığı bu tür davalara konu hukukî ilişkiler açısından medenî usûl hukukunda da tasarruf ilkesinin sınırlanması söz konusudur¹¹⁸. Burada amaç, tarafların, maddî hukukun bu hukukî ilişkilerle ilgili sınırlama getirerek engellediği hukukî sonuçlara, dava yolunu kullanarak hiçbir sınırlama olmaksızın ulaşabilmelerini önlemektir¹¹⁹. Ancak bu amacı gerçekleştirmek için, söz konusu davalarda tasarruf ilkesinin sınırlanması da tek başına yeterli değildir; aynı zamanda re'sen araştırma ilkesinin de uygulanması gerekir¹²⁰. Aksi takdirde taraflar dava malzemesini manipüle ederek, söz konusu

¹¹⁵ Mustafa Reşit Belgesay, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler**, C. 3, İsbat Teorisi, 3. Bası, İstanbul, Şaka Matbaası, 1950, s. 18.

¹¹⁶ Belgesay, **İsbat Teorisi**, s. 18.

¹¹⁷ Adolf Wach, **Vorträge über die Reichs-Civilprozessordnung**, Bonn, 1879, s. 40; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 329; Belgesay, **İsbat Teorisi**, s. 19; Alangoya, **İlkeler**, s. 74; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 31; Üstündağ, **Yargılama**, s. 238; Erdönmez, **Pekcanıtez Usûl**, s. 800; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 104; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 367; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 86; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 106; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 120 dn. 380.

¹¹⁸ Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 34; Tolani, **a.g.e.**, s. 35; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 58 N. 1 ve Art. 55 N. 4.

¹¹⁹ Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 34; Tolani, **a.g.e.**, s. 35; Martin Sarbach, "Zivilprozessrecht im Wandel Am Beispiel der bundesrechtlichen Untersuchungsmaxime", in: **Benjamin Schindler/ Regula Schläuri (Hrsg.), Auf dem Weg zu einem einheitlichen Verfahren**, Zürich, Schulthess, 2001, s. 138; Murat Atalı, **Medenî Usul Hukukunda Aleyhe Bozma Yasası**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 129-130.

¹²⁰ Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 35; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 4; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 129-130.

sınırlanan tasarrufları dolaylı olarak yapabilirler¹²¹. Nitekim taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda tarafların bazı koordineli işlemler yaparak dava malzemesini manipüle edebilmeleri mümkündür¹²². Örneğin, bir tarafın ileri sürdüğü gerçek olmayan bir vakıayı karşı taraf ikrar edebilir veya gerçek olmayan bir vakıa her iki tarafça bilinçli olarak ileri sürebilir. Böyle bir durumda söz konusu vakıalar taraflar arasında çekişmesiz sayılır. Taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda çekişmesiz vakıaların ispatı gerekmez (HMK m. 187/1). Dolayısıyla bu vakıalar kural olarak mahkeme tarafından araştırılmaz¹²³.

Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda doğruyu söyleme ödevinin varlığı da tarafların söz konusu koordineli işlemleri yapmalarını önleyemeyebilir¹²⁴. Çünkü mahkeme, her ne kadar doğruyu söyleme ödevini ihlâl eden dava malzemesini dikkate almasa da¹²⁵, bu ihlâli kendiliğinden araştıramaz¹²⁶. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, mahkeme, doğruyu söyleme ödevinin ihlâl edilip edilmediğini, ancak tarafların getirdiği dava malzemesi ile sınırlı olarak tespit edebilme imkânına sahiptir¹²⁷.

¹²¹ Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 35; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 25; karşı. Sarbach, **Untersuchungsmaxime**, s. 138-139.

¹²² Karşı. **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 62; karşı. **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 4.

¹²³ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1921; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 573; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 363. Bu konu hakkında ayrıca bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

¹²⁴ Karşı. Wolfram Henckel, **Prozeßrecht und materielles Recht**, Göttingen, Verlag Otto Schwartz&CO, 1970, s. 146-147.

¹²⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 65 Rdn. 72; Alangoya, **İlkeler**, s. 121 ve 124; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 410; Ramazan Arslan, **Medenî Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, S Yayınları, 1989, s. 122 vd.; Özekes, **Hukuki Dinlenilme**, s. 80; Erdönmez, **Pekcanitez, Usûl**, s. 920; Tercan, **Gerçeği Söyleme**, s. 205; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 219; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 95; Nesibe Kurt Konca, **Medenî Usul Hukukunda Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 289.

¹²⁶ Henckel, **a.g.e.**, s. 147; Kurt Konca, **Doğruyu Söyleme**, s. 281-282. Benzer şekilde bkz. Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 920.

¹²⁷ Dirk Olzen, "Die Wahrheitspflicht der Parteien im Zivilprozeß", **ZZP**, 98. Band, Heft 5, 1985, s. 418; Arslan, **Dürüstlük Kuralı**, s. 121; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 920; Kurt Konca, **Doğruyu Söyleme**, s. 282. Kaldı ki, hâkim, tarafların doğruyu söyleme ödevini ihlâl edip etmediğini kendi kişisel bilgisini kullanarak da tespit edemez (Olzen, **a.g.m.**, s. 418; Becker-

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda mahkeme, tarafların getirdiği dava malzemesi ile bağlı olmayıp, kendisi de vakıaları ve delilleri kendiliğinden toplar. Bu kapsamda mahkeme, tarafların ileri sürmediği vakıaları da re'sen dikkate alır. Ayrıca bir vakıanın taraflar arasında çekişmesiz olması mahkemeyi bağlamaz. Bir başka deyişle, mahkeme söz konusu vakıaların gerçek olup olmadığını da kendiliğinden araştırır. Dolayısıyla tarafların, koordineli işlemlerle (ikrar, olmayan vakıaların bilinçli olarak iddia edilmesi veyahutan olan vakıaların bilinçli olarak iddia edilmemesi gibi) dava malzemesini manipüle etmeleri bu şekilde önlenabilir¹²⁸. Böylece bu yargılamalarda, tarafların dava konusu üzerinde kendilerine yasaklanan tasarrufları dolaylı bir şekilde yapabilmelerine re'sen araştırma ilkesi ile engel olunabilir¹²⁹. O hâlde, re'sen araştırma ilkesinin, tasarruf ilkesinin sınırlandırmasını tamamlayıcı bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda, re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava malzemesini manipüle etmelerini engelleyerek, kamu düzenini ilgilendiren yargılamalarda gerçeğin bulunmasını da kolaylaştırır. Öte yandan, bu yargılamalarda gerçeğe uygun karar verilmesi hâlinde, kamu düzeninin bozulması da önlenmiş olur. Bu açıdan

Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 29; Zhong Ren, **Wahrheitspflicht und Kooperationsmaxime im Zivilprozess in Deutschland, Japan und China**, Frankfurt am Main, PL Acad. Research, 2013, s. 55; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 139; Kurt Konca, **Doğruyu Söyleme**, s. 282).

¹²⁸ Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank, Art. 55 N. 62; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 52; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 4; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 25; karşı. Arwed Blomeyer, **Zivilprozeßrecht Erkenntnisverfahren**, 2. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot, 1985, s. 96.

¹²⁹ Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank, Art. 55 N. 62; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 52; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 4; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 25; Isaak Meier, **Schweizerisches Zivilprozessrecht eine kritische Darstellung aus der Sicht von Praxis und Lehre**, Zurich, Schulthess Verlag, 2010, s. 385-386; Andreas Lienhard, **Die materielle Prozessleitung der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2013, N. 572; Jürgen Brönnimann, "Gedanken zur Untersuchungsmaxime", **ZBJV**, Band 126, 7/8, 1990, s. 344; karşı. Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 129.

bakıldığında, re'sen araştırma ilkesinin, aynı zamanda kamu düzeninin korunmasına hizmet ettiği de söylenebilir¹³⁰.

Son olarak belirtmek gerekir ki, farklı medenî usûl hukuku sistemlerinde, re'sen araştırma ilkesine, farklı işlevler yüklenmiş olabilir. Şöyle ki, yukarıda belirtildiği üzere, medenî usûl hukukunda dava malzemesinin toplanması konusunda hangi yargılama ilkesinin tercih edileceği bir hukuk politikası meselesidir. O hâlde, kanun koyucu, re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasını tercih ederken hukuk politikası olarak farklı gerekçelerden hareket etmiş olabilir. Böyle bir durumda, re'sen araştırma ilkesi, hâliyle söz konusu gerekçeye uygun bir işlevi üstlenmiş olacaktır. Nitekim İsviçre hukukunda, re'sen araştırma ilkesinin zayıf tarafın korunmasına hizmet ettiği de kabul edilmektedir¹³¹. Örneğin, bu amaçla İsviçre Federal Medenî Usûl Kanunu'nda kira ve iş hukukundan kaynaklanan bazı uyuşmazlıklarda sınırlı re'sen araştırma ilkesinin uygulanması kabul edilmiştir (bkz. Sch. ZPO Art. 247/2, b)¹³². Re'sen araştırma ilkesinin zayıf koruma amacıyla uygulanmasının, sosyal usûl anlayışının bir yansıması olduğu belirtilmektedir¹³³.

¹³⁰ Bu bağlamda, idari yargılama hukukunda da re'sen araştırma ilkesinin, maddî gerçeğe uygun karar verilmesini sağlayarak kamu yararının korunmasına hizmet ettiği belirtilmektedir (Kamile Türkoğlu Üstün, **İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler**, Ankara, Seçkin, 2019, s. 109 vd.; Bahtiyar Akyılmaz/Murat Sezginer/Cemil Kaya, **Türk İdari Yargılama Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2019, s. 33).

¹³¹ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 62; **KUKO ZPO/Fraefel**, Art. 247 N. 7; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 368; Meier, **Zivilprozessrecht**, s. 386.

¹³² **KUKO ZPO/Fraefel**, Art. 247 N. 7.

¹³³ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 62; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 25 vd.; Meier, **Zivilprozessrecht**, s. 386; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 368. Bu bağlamda, Türk hukukunda *Alangoya*, medenî usûlün sosyal karakterinin bu şekilde sadece belirli davalara inhisar ettirilmesini ve bu davalar açısından çözüm getirilmesini eleştirmektedir. Yazara göre, medenî usûlün sosyal karakteri, belirli davalarla sınırlı olmayıp, medenî usûlün tamamına hâkim olan bir değerdir (Yavuz Alangoya, “İsviçre’de Yeni Federal Medeni Usul Kanununa Doğru”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, İstanbul, Beta, 2012, s. 351-352).

II. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN MEDENÎ YARGILAMAYA HÂKİM OLAN DİĞER İLKELERLE İLİŞKİSİ

A. Tasarruf İlkesi İle İlişkisi

Medenî yargılama hukukunda tasarruf ilkesi¹³⁴, özel hukukta geçerli olan irade serbestisinin medenî usûl hukukundaki görünümüdür¹³⁵. Hukuk Muhakemeleri

¹³⁴ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Nedim Meriç, **Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s. 63 vd..

¹³⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 76 Rdn. 1; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 313; Lücke, **Zivilprozessrecht**, s. 7; Richard Frank/ Hans Sträuli/ Georg Messmer/ Niklaus Wiget/ Gregor Wiget, **Kommentar zur zürcherischen Zivilprozessordnung**, 3. Auflage, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1997, § 54 N. 14a; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 3; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Seiler**, Art.58 N. 6; **Stämpfli's Handkommentar/Affentranger**, ZPO Art. 58 N. 1; **Orell Füssli Kommentar (2)/Sarbach**, Art. 58 N. 1; **Orell Füssli Kommentar (1)/Gehri/Flütsch**, Art. 58 N.1; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 58 N. 1; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art.58 N.3; **Basler Komm. ZPO/Gehri**, Art.58 N.1; Christoph Leuenberger/Beatrice Uffer-Tobler, **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2016, N. 4.1; Dominik Gasser/ Brigitte Rickli, **Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) Kurzkomentar**, 2., nachgeführte Auflage, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2014, Art. 58 N. 1; Karl Spühler/Annette Dolge/Myriam Gehri, **Schweizerisches Zivilprozessrecht und Grundzüge des internationalen Zivilprozessrechts**, 9. Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2010, 5. Kapitel N. 6; Rudolf Ottmann, "Die Offizialmaxime - Ein Schillernder Verfahrensgrundsatz im Zivilprozess", **Prinzipiennormen und Verfahrensmaximen**, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1993, s. 91; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 362; Karlı, **Muhakeme**, s. 228; Leyla Akyol Aslan, **Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010, s. 60; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 99; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 82; Kudret Aslan, **Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 25; Osman Duran, **Medenî Usûl Hukukunda Taleple Bağlılık İlkesi**, Ankara, Seçkin, 2020, s. 38. Doktrinde bir görüş, mülkiyet hakkı ve kişisel haklar üzerindeki tasarruf yetkisinin, Anayasa'nın mülkiyet hakkını ve kişisel hakları düzenleyen hükümlerinin koruması altında olduğunu, bu yetkinin medeni usûl hukukundaki yansıması olan tasarruf ilkesinin de anayasal temele sahip olduğunu belirtmektedir (Rolf Stürner, "Verfahrensgrundsätze des Zivilprozesses und Verfassung", **Festschrift für Fritz Baur**, Tübingen, Mohr Siebeck, 1981, s. 650 vd.; aynı yönde bkz. Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 63 vd.. Tasarruf ilkesinin temelini Anayasa'nın hak arama özgürlüğü olduğu yönünde bkz. Aslan, **Geri alınma**, s. 28).

Kanunu'nun 24. maddesinde düzenlenen bu ilke; yargılamanın başlatılmasını, konusunu ve sona erdirilmesini tarafların belirleyebilmeleri anlamına gelir¹³⁶.

Tasarruf ilkesi esasen tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilmelerini ifade eder¹³⁷. Bu yönüyle tasarruf ilkesi, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin olan taraflarca getirilme ilkesinden içerik olarak ayrılır¹³⁸. Fakat bu kavramsal ayrıma rağmen her iki ilke arasında yakın bir ilişki mevcuttur¹³⁹. Şöyle ki, taraflarca getirilme ilkesi, aslında tasarruf ilkesini tamamlayıcısıdır¹⁴⁰. Nitekim her iki ilke de maddî hukuktaki irade serbestisinin usûl hukukundaki yansıması olup¹⁴¹, genellikle birlikte uygulama alanı bulurlar¹⁴². Bununla birlikte, söz konusu iki ilke arasında, mutlaka bir arada uygulanmalarını gerektiren zorunlu bir

¹³⁶ **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 313; Wolfgang Grunsky, **Zivilprozessrecht**, 13., überarbeitete Auflage, Köln-München, Carl Heymanns Verlag, 2008, Rdn. 36; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 356; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 784; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 362; Özekes, **Hukuki Dinlenilme**, s. 67; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 99; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 60; Karşlı, **Muhakeme**, s. 228 vd.; Ulukapı, **Usûl**, s. 119; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 335; Aslan, **Geri Alınma**, s. 28.

¹³⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 76 Rdn. 1; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 313; **Thomas/Putzo/Reichold**, Einl. I, Rdn. 5; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 21; Necip Bilge/Ergun Önen, **Medenî Yargılama Hukuku Dersleri**, 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1978, s. 296; Alangoya, **İlkeler**, s. 2; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 182; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s.356; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 784; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 60; Karşlı, **Muhakeme**, s. 228; Ulukapı, **Usûl**, s. 119.

¹³⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 76 Rdn. 2; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 314; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s. 21; Zettel, **a.g.e.**, s. 18; Ansay, **Yargılama**, s. 148; Görgün/Börü/ Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 338-339.

¹³⁹ Grunsky, **Gundlagen**, s. 166 vd.; **Stein/Jonas/Kern**, vor § 128 Rdn. 161; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 367. Bu bakımdan iki ilke arasındaki ayrımın pratik bir öneminin olmadığı yönünde bkz. Adolf Schönke/Horst Schröder/Werner Niese, **Lehrbuch des Zivilprozessrechts**, 8. Auflage, Karlsruhe, Verlag C. F. Müller, 1956, § 7 I 5.

¹⁴⁰ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1919; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 571; Arslan/Yılmaz/Taaşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 158; Ejder Yılmaz, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. I, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 625; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 95; Karşlı, **Muhakeme**, s. 234; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 367.

¹⁴¹ **Stein/ Jonas/ Kern**, vor § 128 Rdn. 161.

¹⁴² **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 314; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 368.

bağlantının bulunduğu söylenemez¹⁴³. Dolayısıyla tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, re'sen araştırma ilkesinin uygulanması da söz konusu olabilir¹⁴⁴.

Tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda ise, esasen re'sen araştırma ilkesi geçerli olmalıdır. Çünkü tarafların dava malzemesini manipüle ederek dava konusu üzerinde dolaylı bir şekilde tasarrufta bulunabilmeleri re'sen araştırma ilkesinin uygulanması ile engellenebilir¹⁴⁵. Aksi takdirde söz konusu yargılamalarda tasarruf ilkesinin sınırlandırılmasının herhangi bir anlamı olmaz. Örneğin, kabulün mümkün olmadığı bir davada ikrara izin verilseydi, taraflar kabul ile varılmak istenen sonuca gerçeğe aykırı ikrarda bulunarak pekâlâ ulaşabilirlerdi. Bu bakımdan, söz konusu davalarda re'sen araştırma ilkesinin, tasarruf ilkesinin sınırlandırılmasını tamamlayıcı bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

Tasarruf ilkesinin bir görünümü olan taleple bağıllık ilkesine¹⁴⁶ göre ise, hâkim tarafların talep sonuçlarıyla bağılıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez (HMK m. 26). Yargıtay genel olarak, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmadığını kabul etmektedir¹⁴⁷.

¹⁴³ Johann Josef Hagen, **Elemente Einer Allgemeinen Prozesslehre**, Freiburg, Verlag Rombach, 1972, s. 85; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 314.

¹⁴⁴ **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 314; ayrıca bkz. Baki Kuru, **Nizasız Kaza**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1961, s. 150 ve 161; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 116. Bu bağlamda İsviçre hukukunda, tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda taraflarca getirilme ilkesi veya sınırlı re'sen araştırma ilkesi uygulama alanı bulabilir (Sutter-Somm, **Zivilprozessrecht**, N. 363; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 372). Bir başka deyişle, sınırlı re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da taraflar kural olarak dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilirler (Sutter-Somm, **Zivilprozessrecht**, N. 363).

¹⁴⁵ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, I, D.

¹⁴⁶ Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 791; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 102; Karşlı, **Muhakeme**, s. 270; Duran, **İlke**, s. 104 Anıl Köroğlu, **Medenî Usûl Hukuku Bakımından Ortaklığın Giderilmesi Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2020, s. 89. Bu ilke sadece ilk derece yargılamasında değil, üst derece yargılamasında da geçerlidir. Nitekim üst derece yargılamasında özellikle aleyhe karar verme/bozma yasağı, taleple bağıllık ilkesinin somutlaşmış halidir. Re'sen araştırma ilkesi ile aleyhe bozma yasağı arasındaki ilişki için bkz. Üçüncü Bölüm, I, C ve II, C.

¹⁴⁷ “[...] Öte yandan, TMK'nın 335 ila 351. maddeleri arasında düzenlenen “velayet”e ilişkin hükümler kural olarak, kamu düzenine ilişkindir ve velayete ilişkin davalarda resen (kendiliğinden) araştırma ilkesi uygulandığından hâkim, tarafların isteği ile bağlı değildir [...]” Yarg. HGK, 17.01.2019, E. 2017/2066, K. 2019/15 (karararama.yargitay.gov.tr); aynı yönde

Kanaatimizce re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmayacağı şeklinde bir kuraldan bahsedilemez. Şöyle ki, re'sen araştırma ilkesinin, taleple bağıllık ilkesi ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Zira re'sen araştırma ilkesi, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke iken, taleple bağıllık ilkesi tasarruf ilkesinin bir yansıması olarak dava konusuna ilişkindir. Yukarıda belirtildiği üzere, tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da re'sen araştırma ilkesinin uygulanması söz konusu olabilir. Böyle bir yargılamada ise, re'sen araştırma ilkesi ile birlikte taleple bağıllık ilkesi de uygulama alanı bulacaktır¹⁴⁸. Öte yandan Yargıtay da yakın tarihli bir başka kararında, çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hareketle taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmadığı sonucuna varılamayacağını açıkça vurgulamıştır¹⁴⁹. Ancak belirtmek gerekir ki, re'sen araştırma ilkesi esasen kamu düzenini ilgilendiren davalarda uygulandığından, bu tür yargılamalarda, kamu düzeninin taleple bağıllık ilkesini kaldırması veya sınırlaması söz konusu olabilir¹⁵⁰. Ne var ki, bu yargılamalarda taleple bağıllık ilkesini sınırlandıran veya kaldıran re'sen araştırma ilkesi değil, kamu düzenidir.

Tasarruf ilkesine göre, taraflar yargılamanın sona erdirilmesinde de tasarruf yetkisine sahiptir. Örneğin, taraflar, davaya son veren taraf usûl işlemleri olan feragat (HMK m. 307), kabul (HMK m. 308) veya sulh (HMK m. 313) yoluyla yargılamayı

Yarg. HGK, 06.06.2018, E. 2017/2-2069, K. 2018/1179 (Kazancı). Ayrıca bkz. "[...] Açıklanan ilkeler altında, çekişmesiz yargıda hakim, tarafların talepleri ile bağlı olmadığından re'sen araştırma ilkesi uyarınca davacının bozma kararına uyulması talebi ile de bağlı olmayacağı çok açıktır [...]" Yarg. HGK, 25.6.1997, E. 1997/11-313, K. 1997/569 (Kazancı).

¹⁴⁸ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s.130.

¹⁴⁹ "[...] Öte yandan, 6100 sayılı HMK'nın 385/2 maddesi uyarınca çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Ancak bu düzenlemeden çekişmesiz yargıda taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Zira, re'sen araştırma ilkesi her ne kadar sonucu itibarıyla talebin haklılığı bakımından neticeye etki edecek nitelikteyse de, esas itibarıyla vakıaların toplanmasına ilişkindir. Buna karşılık, çekişmesiz yargı işlerinin belirlenmesinde kullanılacak olan ölçütler arasında yer alan "hakimin re'sen harekete geçtiği haller" doğrudan doğruya "taleple bağıllık" kuralına istisna niteliğindedir. Bu kapsamındaki işler bakımından taleple bağıllık ilkesinin ve dolayısıyla aleyhe bozma yasağının geçerli olmayacağı kabul edilmektedir [...]" Yarg. 14. HD, 12.5.2016, E. 2015/16774, K. 2016/5820 (Lexpera).

¹⁵⁰ Karş. Atalı, **Aleyhe Bozma**, s.131-132.

sona erdirebilirler¹⁵¹. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da tasarruf ilkesi geçerli olabileceğinden, bu yargılamalarda tarafların feragat, kabul veya sulh yoluyla davayı sona erdirebilmeleri mümkün olabilir¹⁵². Bununla birlikte, re'sen araştırma ilkesi esasen kamu düzenini nedeniyle tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği davalarda uygulama alanı bulur¹⁵³. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda kabul ve sulh yapılamaz¹⁵⁴. Ancak belirtmek gerekir ki, söz konusu davalarda kabul ve sulhün geçerli olmaması, bu davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının değil, tasarruf ilkesinin sınırlanmış olmasının bir sonucudur¹⁵⁵.

B. Re'sen Harekete Geçme İlkesi İle İlişkisi

Tasarruf ilkesinin karşıtı olan re'sen harekete geçme ilkesi¹⁵⁶, mahkemenin, tarafların talebi olmaksızın harekete geçip yargılama yaparak karar verebilmesini

¹⁵¹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 76 Rdn. 3; Lücke, **Zivilprozessrecht**, s.10; Grunsky, **Zivilprozessrecht**, s.26-27; **Thomas/Putzo/Reichold**, Einl. I, Rdn.5; Becker-Eberhard, **Taraflarca Getirilme**, s.21; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 569; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s.296; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 156-157; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 357 ve 820; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s.786; Karşı, **Muhakeme**, s. 230; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s.63; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 183; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 364; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 335; Meriç, **Tasarruf**, s. 53-54; Nedim Meriç, “Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf Ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı Ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi”, **SDÜHFD**, Mihir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 29; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 101; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 85; Aslan, **Geri Alınma**, s.31.

¹⁵² Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, VI.

¹⁵³ Bkz. Birinci Bölüm, III, A.

¹⁵⁴ Bu yönde bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374.

¹⁵⁵ Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda kabul ve sulh hakkında ayrıca bkz. İkinci Bölüm, VI, B ve C

¹⁵⁶ **Thomas/Putzo/Reichold**, Einl I, Rdn. 5; Grunsky, **Zivilprozessrecht**, s. 25 Rdn. 36; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 2, Rdn. 7; Adolphsen, **a.g.e.**, § 4, Rdn. 11; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 2 Rdn. 53; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 375; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 101; Ulukapı, **Usûl**, s. 120; Murat Yavaş, “Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hakim Olan İlkeler ve Hakimin Rolü”, **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkım, 2007, s. 285. Tasarruf ilkesi ile re'sen harekete geçme ilkesi arasındaki farklara ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Meriç, **Tasarruf**, s. 55 vd..

ifade eder¹⁵⁷. Bu ilke, asıl olarak ceza yargılamasında uygulanır¹⁵⁸. Medeni usûl hukukunda ise, sadece bazı çekişmesiz yargı işlerinde uygulama alanı bulur¹⁵⁹.

Re'sen harekete geçme ilkesi ile re'sen araştırma ilkesi birbiriyle karıştırılmamalıdır. Nitekim re'sen harekete geçme ilkesi de tasarruf ilkesi gibi, dava konusuna ilişkin bir ilke iken; re'sen araştırma ilkesi, dava malzemesine ilişkin bir ilkedir¹⁶⁰. İlki, hâkimin yargılamayı başlatıp yürütme konusunda yetkili olmasını; ikincisi ise hâkimin dava malzemesi toplanması konusunda yetkili olmasını ifade eder¹⁶¹. Ancak bu kavramsal ayrıma rağmen her iki ilke arasında yakın bir ilişki vardır.

Re'sen araştırma ilkesi, re'sen harekete geçme ilkesinin gerçekleştirilmesine katkı sağlar. Bir başka deyişle, nasıl ki taraflarca getirilme ilkesi tasarruf ilkesinin tamamlayıcısı ise¹⁶², re'sen araştırma ilkesi de re'sen harekete geçme ilkesinin

¹⁵⁷ **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 315; Kuru, **Usul**, C. II, s.1918; Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 157; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s.784; Alangoya, **İlkeler**, s.3; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s.183; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 366; Karşı, **Muhakeme**, s. 231; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 60; Yılmaz, **Şerh**, C.I, s.624; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 337.

¹⁵⁸ **Thomas/Putzo ZPO/Reichold**, Einl. I, Rdn. 5; **MüKoZPO/Rauscher**, Einl. Rdn. 315; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 374; Adolphsen, **a.g.e.**, § 4 Rdn. 11; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 784; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 99; Yılmaz, **Şerh**, C. I, s. 624; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 337.

¹⁵⁹ Grunsky, **Zivilprozessrecht**, Rdn. 36; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1918; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s.784; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 366; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s.61; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 157; Murat Atalı, “Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı”, **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s.82. Nitekim bu ilke, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda açıkça sayılmamış olan bir işin, çekişmesiz yargı işi olup olmadığının tespitinde belirleyici ölçütlerden biridir (m. 382/1, c). Çekişmeli yargıda çok istisnai hallerde uygulama alanı bulduğu yönünde bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 366.

¹⁶⁰ Benzer şekilde bkz. **Basler Komm. ZPO/Gehri**, Art. 58 N. 13; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 58 N. 27; **Stämpflis Handkommentar/Affentranger**, ZPO Art. 58 N. 8; **Orell Füssli Kommentar (1)/Gehri/Flütsch**, Art. 58 N. 5; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 6; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art.58 N.59; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Seiler**, Art. 58 N. 23; Sutter-Somm, **Zivilprozessrecht**, N. 293 ve 313.

¹⁶¹ Hagen, **a.g.e.**, s. 85; Karşı, **Muhakeme**, s. 231; Görgün/Börü/Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 337; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 366.

¹⁶² Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

tamamlayıcısıdır. Şöyle ki, re'sen harekete geçerek yargılamayı başlatan hâkimin, yargılamayı gerçeğe uygun bir kararla sona erdirebilmesi için aynı zamanda dava malzemesini araştırabilme yetkisine sahip olması gerekir¹⁶³. Re'sen harekete geçme ilkesine tâbi bir yargılamada, dava malzemesinin getirilmesi işi taraflara bırakılırsa, re'sen harekete geçme ilkesi kendisinden beklenen faydayı sağlamaz. Zira taraflar dava malzemesini yargılamaya getirmedeği sürece, hâkimin yargılamayı re'sen başlatıp yürütmesinin pratik bir faydası olmaz. Keza tarafların, sulh veya kabul yoluyla, dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilmeleri mümkün değilken, dava malzemesini manipüle ederek dava konusu üzerinde dolaylı bir şekilde tasarrufta bulunabilmeleri de çelişkili bir durum ortaya çıkarır¹⁶⁴. Dolayısıyla böyle tutarsızlıkların önüne geçebilmek için re'sen harekete geçme ilkesine tâbi yargılamalarda re'sen araştırma ilkesi de uygulanmalıdır.

C. Teksif İlkesi İle İlişkisi

Teksif ilkesi, tarafların bütün iddia ve savunma sebeplerini belli bir usûl kesitine kadar ileri sürmek zorunda olmalarını ifade eder. Bu usûl kesitinden sonra ileri sürülen vakıalar ve deliller mahkeme tarafından kural olarak dikkate alınmaz¹⁶⁵. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 141. maddesinde düzenlenen iddia ve

¹⁶³ Bununla birlikte doktrinde, söz konusu iki ilke arasında, bir yargılamada biri olmaksızın diğerrinin olmayacağı şeklinde, zorunlu bir bağlantının bulunmadığı da ifade edilmektedir (Hagen, **a.g.e.**, s. 85).

¹⁶⁴ Bu konu hakkında ayrıca bkz. Birinci Bölüm, I, D.

¹⁶⁵ Üstündağ, **Yargılama**, s. 253; Alangoya, **İlkeler**, s. 4; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 185; Erdönmez, **Pekcanıtez Usûl**, s. 809; Özekes, **Hukuki Dinlenilme**, s. 75 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374; Cumhuriyet Rüzgaresen, **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yekin Yayınları, 2013, s. 113; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 340; Arslan/Yılmaz/Taşpınar, **Ayvaz/Hanağası, Usul**, s. 161-162; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 61; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 101; Rechberger, **Yargılamanın Hızlandırılması**, s. 12; Nevhis Deren-Yıldırım, "Teksif İlkesi Açısından İstinaf", **İstinaf Mahkemeleri Uluslararası Toplantı**, Ankara, TBB Yayınları, 2003, s. 270; Hülya Taş Korkmaz, "Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'na Göre Hâkimin Belirlediği Süreler ve Bu Sürelerin Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi", **MİHDER**, C. 4, S. 10, 2008/2, s. 410 dn. 2; Seda Özmumcu, "1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış", **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 101-102, 2013, s. 57 dn. 56; Ulukapı, **Usûl**, s. 128.

savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı teksif ilkesinin bir yansımasıdır¹⁶⁶. Keza Kanun'un 140. maddesinin beşinci fıkrası ile 145. maddesinde düzenlenen delillerin sunulmasını ve gösterilmesini sınırlayan hükümler de teksif ilkesinin bir sonucudur¹⁶⁷.

Teksif ilkesi, taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda uygulanır¹⁶⁸. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda teksif ilkesi uygulama alanı bulmaz. Şöyle ki, bu yargılamalarda tarafların dilekçeler teatisi aşamasından sonra vakıa ve delil ileri sürememesi çelişkili bir durum ortaya çıkarır. Çünkü hâkim söz konusu dava malzemesini, taraflar ileri sürmemiş olsa bile, re'sen dikkate alabilir. Dolayısıyla hâkimin kendiliğinden araştırıp dikkate alabileceği vakıaları ve delilleri taraflar da yargılamanın ilerleyen aşamalarında herhangi bir yasağa takılmadan ileri sürebilir¹⁶⁹. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda dava sebebinin değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı geçerli değildir¹⁷⁰. Keza Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesinde düzenlenen kanunda belirtilen sürelerden sonra delil gösterilemeyeceğine ilişkin kural da bu yargılamalarda uygulanmaz¹⁷¹.

¹⁶⁶ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 162; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107-108; Görgün/Börü/Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 341; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 375; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 203; Ulukapı, **Usûl**, s. 128; "[...] Öğreti ve uygulamada "savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı" olarak adlandırılan bu yasak, davalının savunmasında ileri sürdüğü olgular, istemler ve itirazlarını sonradan genişletmesi ya da değiştirmesinin mümkün olmaması demektir. Kanunda gösterilen istisnalar dışında davacı davasını genişletip değiştiremeyeceği gibi davalı da savunmasını genişletip değiştiremez. Bu yasak, usul hukukunda benimsenen teksif ilkesinin önemli bir sonucu olup [...]" Yarg. HGK, 07.06.2017, E. 2017/1093, K. 2017/1090 (Legalbank); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 07.06.2017, E. 2016/1211, K. 2017/1077 (karararama.yargitay.gov.tr); Yarg. HGK, 07.06.2017, E. 2016/1210, K. 2017/1076 (karararama.yargitay.gov.tr).

¹⁶⁷ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 108-109.

¹⁶⁸ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107-108.

¹⁶⁹ Saim Üstündağ, **İddia Ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1967, s. 81. Ortaklığın giderilmesi davası özelinde benzer bir yaklaşım için bkz. Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 201.

¹⁷⁰ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, III, A.

¹⁷¹ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, D, 2.

Ç. Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi İle İlişkisi

Hâkimin davayı aydınlatma ödevi¹⁷², Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 31. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, hâkim, uyuşmazlığın aydınlatılmasının zorunlu kıldığı durumlarda, maddî veya hukukî açıdan belirsiz yahut çelişkili gördüğü konular hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir; soru sorabilir; delil gösterilmesini isteyebilir. Hâkimin davayı aydınlatma ödevini düzenleyen bu hüküm ile amaçlanan, davada doğru hüküm verilmesini sağlayarak gerçeğin bulunmasıdır¹⁷³. Kanunda her ne kadar “açıklama yaptırabilir” ifadesi kullanılmışsa da hâkimin davayı aydınlatma faaliyetinin bir ödev olduğunu belirtmek gerekir¹⁷⁴.

Hâkimin davayı aydınlatma ödevinin kapsamına vakıalar, deliller, talep sonucu ve hukukî sebepler girer¹⁷⁵. Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda mahkemenin vakıalar ve deliller açısından aydınlatma ödevi,

¹⁷² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 5 vd.; Nedim Meriç, “Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Bilge Umar’a Armağan, 2009, C. 11, s. 377 vd..

¹⁷³ Alangoya, **İlkeler**, s. 135 vd.; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 284-285; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 818; Özekes, **Hukuki Dinlenilme**, s. 78; Cemil Simil, “Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1352; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 62; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 139; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 355; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 87; Staehelin/Staehelin/Grolimund, **a.g.e.**, § 10 N. 20; **Sutter-Somm/ Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Grieder**, Art. 56 N. 2, 3; **Stämpfli Handkommentar/ Affentranger**, ZPO, Art. 56, N. 1; Yarg. HGK, 16.5.2019, E.2016/1166, K.2019/576 (Lexpera); Yarg. HGK, 20.11.2018, E. 2018/45, K. 2018/1746 (Lexpera); Yarg. 3. HD, 11.4.2019, E. 2017/7350, K. 2019/3303 (Lexpera).

¹⁷⁴ Umar, **Şerh**, s. 139; Alangoya, **İlkeler**, s. 140; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s.285; Erdönmez, **Pekcanitez Usul**, s. 818-819; Tanrıver, **Usul**, C. I, s. 369; Özekes, **Hukuki Dinlenilme**, s. 78; Karşı, **Muhakeme**, s. 241; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 17-18; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 139; Bolayır, **İlke**, s. 117 dn. 358; Yarg. HGK, 16.5.2019, E. 2016/1166, K. 2019/576 (Lexpera); Yarg. HGK, 20.11.2018, E. 2018/45, K. 2018/1746 (Lexpera); Yarg. 3. HD, 11.4.2019, E. 2017/7350, K. 2019/3303 (Lexpera); Yarg. 22. HD, 23.5.2016, E. 2015/11061, K. 2016/14749 (Kazancı); Yarg. HGK, 20.4.2016, E. 2014/1-1066, K. 2016/532 (Kazancı). Hâkimin bu ödevi yerine getirmemesi ise usûl kurallarına aykırılık oluşturur ve hükmü etkilemiş olması halinde bozma sebebi teşkil eder (bkz. Meriç, **Aydınlatma**, s. 390).

¹⁷⁵ Meriç, **Aydınlatma**, s. 390 vd.; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 119 vd.; Simil, **Aydınlatma**, s. 1353; Bolayır, **İlke**, s. 119.

tarafların getirdiği dava malzemesiyle sınırlıdır¹⁷⁶. Bir başka deyişle, hâkimin davayı aydınlatma ödevi, re'sen araştırma ilkesini beraberinde getirecek bir kurum olarak değerlendirilemez¹⁷⁷. Dolayısıyla taraflardan, hiç ileri sürmedikleri bir vakıayı davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde getirmeleri istenemez. Hâkim, taraflardan sadece ileri sürdükleri vakıalara zımnen dâhil olan vakıaları getirmelerini isteyebilir¹⁷⁸. Keza deliller bakımından da hâkim, davayı aydınlatma ödevi kapsamında dava dosyasından anlaşılan delillerin getirilmesini talep edebilir¹⁷⁹.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise, mahkemenin vakıalar ve deliller bakımından davayı aydınlatma ödevine başvurmasına gerek kalmayabilir¹⁸⁰. Çünkü bu yargılamalarda mahkemenin, vakıaların ve delillerin aydınlatılmasına yönelik faaliyetleri esasen re'sen araştırma ilkesinin gereğidir¹⁸¹. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda özellikle talep sonucu ve hukukî sebep bakımından hâkimin davayı aydınlatma ödevi önem arz edebilir¹⁸².

¹⁷⁶ Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 25 Rdn. 47; Meriç, **Aydınlatma**, s. 402 vd.; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 115; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 370.

¹⁷⁷ Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 114-115; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 370.

¹⁷⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 375; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 823; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 371; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 142; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 138; Simil, **Aydınlatma**, s. 1362.

¹⁷⁹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2022-2023; Alangoya, **İlkeler**, s. 175-176; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 824; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 130-131; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 146; Simil, **Aydınlatma**, s. 1365.

¹⁸⁰ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 129; karş. Simil, **Aydınlatma**, s. 1353. Karaaslan'a göre ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, hâkimin taraf ya da ilgililere açıklama yaptırması, sorular sorması, yeni vakıa ve deliller getirmelerini istemesi sadece re'sen araştırma ilkesinin değil, aynı zamanda davayı aydınlatma ödevinin de bir gereğidir (Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 115-116). Karaaslan, bu durumda kuvvetlendirilmiş bir aydınlatma ödevinden dahi bahsedilebileceğini ifade etmektedir (Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 116).

¹⁸¹ “[...] Dava, hizmet tespiti istemine ilişkindir [...] Resen araştırma ilkesi çerçevesinde; davacının beyanı alınarak, hangi işleri ne şekilde yaptığı, hangi üyelere hizmet verdiği açıklattırılmalı, bahse konu üyelerin üyelik kayıtları getirtilip dava konusu döneme ilişkin olarak beyanlarına başvurulmalı, daha önce dinlenen tanıkların üyelik sürelerine ilişkin kayıtlar getirtilip beyanları denetlenmeli, çelişki varsa giderilmeli, oluşacak sonuca göre bir karar verilmelidir. Açıklanan bu maddi ve hukuki olgular göz önünde tutulmaksızın, eksik inceleme ve araştırma sonucu yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir [...]” Yarg. 10. HD, 15.4.2019, E. 2016/18559, K. 2019/3481 (Lexpera).

¹⁸² Karş. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 161.

Örneğin, re'sen araştırma ilkesine tâbi bir davada hâkim, tarafların talepleri açısından bir belirsizlik veya çelişki söz konusuysa, bunun giderilmesi amacıyla davayı aydınlatma ödevine müracaat edebilir¹⁸³. Yine re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu çekişmesiz yargı işlerinde de talep sonucu açısından hâkimin davayı aydınlatma ödevine başvurmak gerekebilir¹⁸⁴.

III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULAMA ALANI

A. Çekişmeli Yargıda

1. Genel Olarak

Re'sen araştırma ilkesi, çekişmeli yargıda istisnâî olarak uygulama alanı bulur¹⁸⁵. Nitekim kamu düzenini ilgilendiren davalarda esasen re'sen araştırma ilkesi geçerlidir¹⁸⁶. Medenî usûl hukukunda hangi davaların kamu düzenini

¹⁸³ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 129; “[...] *Hukuk Muhakemeleri Kanununun 31. maddesinde düzenlenen “Hakimin davayı aydınlatma ödevi” çerçevesinde davacı K5’in talebinin açıklattırılması, talebin, nüfus kayıtlarının düzeltilmesine ilişkin olması halinde görev hususunun; babalığın tespitine ilişkin olması halinde, davanın babaya karşı açılması gerektiği ve çocuk ile bir başkası arasında soybağı ilişkisinin bulunması halinde bu bağ kaldırılmadıkça babalık davasının dinlenilemeyeceğinin; soybağının reddine ilişkin olması durumunda ise, bu davayı açma hakkının kocaya ve çocuğa tanındığının göz önünde bulundurulması; delillerin, davanın mahkemece belirlenecek niteliği çerçevesinde değerlendirilerek gerçekleştirilecek sonucu uyarınca karar verilmesi gerekirken yazılı olduğu şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir* [...]” Samsun BAM, 4. HD, 12.6.2017, E. 2017/985, K. 2017/1110 (Lexpera).

¹⁸⁴ Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 116.

¹⁸⁵ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 112, 369 ve 373; Karşı, **Muhakeme**, s. 480; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 805.

¹⁸⁶ Ansay, **Yargılama**, s. 148; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **a.g.e.**, s. 366; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 159; Karşı, **Muhakeme**, s. 250; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 369 ve 374; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 805; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 130-131; Ulukapı, **Usûl**, s. 121; Postacoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 164; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 87; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 339; “[...] *Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, hâkim davanın ispatı için gereken bütün delillere kendiliğinden başvurur; taraflar da duruşma bitinceye kadar delil gösterebilirler. Dava ile ilgili olguların hazırlanmasında, tarafların yanında, hakimin de görevli olmasına, kendiliğinden araştırma*

ilgilendirdiğinin ve dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğunun belirlenmesi gerekir¹⁸⁷.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda re'sen araştırma ilkesinin hangi davalarda geçerli olacağı hakkında bir hüküm mevcut değildir. Bununla birlikte, taraflarca getirilme ilkesini düzenleyen 25. madde şu şekildedir: “*Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. Kanunla belirtilen durumlar dışında, hâkim, kendiliğinden delil toplayamaz*”. Söz konusu hükümde geçen “*kanunda öngörülen istisnalar dışında*” ifadesi ile re'sen araştırma ilkesine işaret edilmiştir¹⁸⁸. Ancak bu hükmün lafzından hareketle re'sen araştırma ilkesinin yalnızca kanunda açıkça öngörülen hâllerde uygulanacağını söylemek, hukukumuz açısından isabetli bir yaklaşım olmaz. Zira hukukumuzda, kamu düzenini ilgilendirdiğinden ve re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hiçbir tereddüt edilmeyen bazı davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı kanunda açıkça düzenlenmemiştir. Örneğin, hizmet tespiti davaları bakımından durum böyledir. Bu nedenle hangi davaların kamu düzenine ilişkin olduğu ve dolayısıyla da re'sen araştırma ilkesine tâbi olacağı belirlenirken sadece kanunda yer alan düzenlemelere değil, doktrin ve yargı kararlarına da bakmak gerekir. Bir başka deyişle, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davaların, hem kanunî düzenlemelerle hem de doktrin ve içtihatlarla şekillendiği söylenebilir.

ilkesi denir. Bu ilke kamu düzenini ilgilendiren çekişmeli davalarda ve çekişmesiz yargı işlerinde önem gösterir [...]” Yarg. HGK, 6.12.2017, E. 2015/1315, K. 2017/1542 (Lexpera).

¹⁸⁷ Hangi konuların kamu düzenine ilişkin olduğu ve buna bağlı olarak hangi davalarda re'sen araştırma ilkesinin geçerli olacağının hukuk politikası meselesi olduğu yönünde bkz. Karşı, **Muhakeme**, s. 250.

¹⁸⁸ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 130-131.

2. Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Bazı Davalar

a. Aile Hukukuna İlişkin Bazı Davalar

Aile hukukuna ilişkin bazı davalarda re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu davalardan ilki, soybağına ilişkin davalardır¹⁸⁹. Nitekim bu davalarda re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu Türk Medenî Kanunu'nun 284. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Bu hükme göre, soybağına ilişkin davalarda hâkim maddî olguları kendiliğinden araştırır ve delilleri serbestçe takdir eder. Bu kapsamda, soybağının reddi davası (TMK m. 286 vd.)¹⁹⁰, babalık davası (TMK m. 301 vd.)¹⁹¹ gibi soybağına ilişkin davalar re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

¹⁸⁹ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Özümücü, **Re'sen Araştırma**, s. 158; Süha Tanrıver, **Türk Aile Mahkemeleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 77; Rona Serozan, **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2005, s. 154; Murat Uyumaz, **Soybağı Davalarında Usûle İlişkin Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015, s. 123.

¹⁹⁰ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 366-367; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 806; Tolga Akkaya, **Medenî Usûl Hukuku Bakımından Boşanma Davası**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 87; “[...] Dava, anne tarafından açılan evlilik birliği içinde doğan K2'in babasının davalı K3 olmadığı İddiasına dayalı Türk Medeni Kanunu'nun 286. maddesi uyarınca açılan soybağının reddi davasıdır... Yapılan açıklamalar doğrultusunda mahkemece, kamu düzeni ile yakından ilgili olan bu tür davalarda, re'sen araştırma ilkesi gereği taraf delilleri toplanıp, iddia ile ilgili DNA incelemesi de yaptırılıp alınacak rapor ile toplanacak diğer deliller birlikte değerlendirilerek bir karar verilmesi gerekirken bu husus göz ardı edilerek eksik araştırma, ve inceleme sonucu davanın kabulüne karar verilmesi usul ve kanuna aykırıdır [...]” Yarg. 8. HD, 15.1.2019, E. 2018/15764, K. 2019/364 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 2. HD, 26.04.2011, E. 2010/5077, K. 2011/7015 (Lexpera)

¹⁹¹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1924; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 575; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 366; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 806; Karşlı, **Muhakeme**, s. 250; Ulukapı, **Usûl**, s. 122; Akkaya, **Boşanma**, s. 87; “[...] Türk Medeni Kanununun 301. maddesi uyarınca; çocuk ile baba arasındaki soybağının mahkemece belirlenmesini ana ve çocuk isteyebilir. Dava babaya, baba ölmüşse mirasçılara karşı açılır. Babalık davası, Cumhuriyet Savcısına ve Hazine'ye; dava ana tarafından açılmışsa kayyım; kayyım tarafından açılmışsa anaya ihbar edilir. Aynı yasanın 284. maddesi gereğince de; soybağına ilişkin davalarda, hakim maddî olguları re'sen araştırır ve kanıtları serbestçe takdir eder. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 308. maddesi uyarınca ise, kabul, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri davalarda hüküm doğurur hükmü yer almaktadır. Somut olayda; davalı ile ...'nin evlilik dışı ilişkisinden olan küçük ...'nin gerçek babasının davalı ... olduğunun tespiti ile nafakaya hükmedilmesi istenmiş, mahkemece davalının kabulü gözetilerek davanın kabulüne karar verilmiştir. Dava, küçük ...'nin kayyımı tarafından açılmış babalığın tespiti, soybağının kurulması isteğine ilişkindir. Soybağına

Re'sen araştırma ilkesine tâbi olan aile hukukuna ilişkin davalardan bir diğeri ise evliliğin mutlak butlanı davasıdır. Evliliğin mutlak butlanı davaları, Türk Medeni Kanunu'nun 145. maddesinde sınırlı olarak sayılan¹⁹² hallerde açılır. Bu dava, cumhuriyet savcısı tarafından re'sen açılacağı gibi, ilgisi olan herkes tarafından da açılabilir (TMK m. 146). Türk Medenî Kanunu'nun 160. maddesinde, evlenmenin butlanı davasında, yargılama usûlü bakımından boşanmaya ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmiştir¹⁹³. Ancak bu hüküm, boşanma davalarında uygulanan dava malzemesinin toplanmasına ilişkin ilkenin, mutlak butlan davalarında da uygulanacağı anlamına gelmez. Çünkü mutlak butlan sebepleri kamu düzenini ilgilendirir¹⁹⁴. Bu nedenle bu davalarda re'sen araştırma ilkesi uygulama alanı bulur¹⁹⁵.

ilişkin davalarda, mahkemelerin hiç bir kuşku ve duraksamaya neden olmaksızın soybağının doğru olarak oluşturması zorunluluğu bulunduğu gözetilerek, mahkemece tarafların beyanları ile yetinilmeyip bu iddia ile ilgili olarak küçük ...'nin biyolojik babasının davalı ... olup olmadığı konusunda DNA testi yaptırılıp kan ve genetik bulgular yönünden re'sen araştırma yapılması gerekirken; sadece kabule dayanılarak, eksik incelemeyle yazılı şekilde hüküm kurulması, Doğru görülmemiştir [...] Yarg. 18. HD, 8.4.2013, E. 2013/3287, K. 2013/5680 (Kazancı).

¹⁹² Turgut Akıntürk/Derya Ateş, **Türk Medenî Hukuku İkinci Cilt Aile Hukuku**, 21. Baskı, İstanbul, Beta, 2019, s. 210; Mustafa Dural/Tufan Ögüz/Mustafa Alper Gümüş, **Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku**, 14. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2019, s. 82.

¹⁹³ Boşanma davalarında dava malzemesinin toplanması açısından hangi ilkenin geçerli olduğu konusunda bkz. Birinci Bölüm, III, A, 3, b, 1.

¹⁹⁴ Dural/Ögüz/Gümüş, **Aile**, s. 81; Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 209; Şakir Berki, "Türk Medeni Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan", **AÜHFĐ**, C. 19, S. 1, 1962, s. 203; Mehmet Akif Tutumlu, **Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılk Sebepleri Ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları**, 2. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, 2006, s. 34; Ülkü Göktürk, "Evlenmenin İptali", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s. 36; Akkaya, **Boşanma**, s. 62; "[...] TMK'da evlenmenin butlanı "mutlak" ve "nispi" butlan hâlleri olmak üzere ayrı ayrı düzenlenmiş olup, geçerlilik şartlarındaki sakatlık kamu düzenini ilgilendiriyorsa "mutlak butlan", kamu yararı değil de ilgililerin özel menfaatleri söz konusuysa nispi butlan hâllerinden söz edilir [...]" Yarg. HGK, 15.11.2018, E. 2017/2672, K. 2018/1717 (Lexpera); "[...] Bu nedenle, evlenmenin butlanı doktrinde ve uygulamada, "mutlak butlan" ve "nispi butlan" olarak ikiye ayrılır. Bilindiği üzere, kesin olan evlenme engelleri, evlenmeyi mutlak butlanla sakatlamakta; istisnalar dışında mutlak butlanla sakat olan evlilik, kural olarak kamu düzenini zedelediğinden sakatlık herkesi ilgilendirmektedir [...]" Yarg. 8. HD, 25.4.2014, E. 2013/14356, K. 2014/8163 (Lexpera); "[...] Türk Medeni Kanununun 129/2. maddesine göre; kayın hısımlığını meydana getiren evlenme; feshedilmiş veya vefat yahut boşanma ile sona ermiş olsa bile; eşlerden biri ile, diğerinin üstsoy ve altsoy kan hısımları arasında gerçekleşen evlenmenin "mutlak butlanla sakatlık" sonucunu doğuracağına (TMK. m. 145/4), mutlak butlan

b. Kadastro Hukukuna İlişkin Bazı Davalar

Kadastro Kanunu'nun 30. maddesinin ikinci fıkrası, re'sen araştırma ilkesini düzenlenmektedir¹⁹⁶. Bu hükme göre, kadastro komisyonlarından gönderilen tutanaklar ile mahalli mahkemelerden devredilen dosyaların muhtevassından malik tespiti yapılamadığı veya dava açan mirasçının dışında başka mirasçıların da bulunduğu anlaşıldığı takdirde, hâkim re'sen lüzum gördüğü diğer delilleri toplayarak taşınmaz malın kimin adına tescil edileceğine karar vermekle yükümlüdür. Bu hükmün kapsamına, Kadastro Kanunu 10. maddesi gereğince kadastro komisyonlarınca gönderilen tutanaklara ilişkin davalar ile Kadastro Kanunu 27. maddesi gereği mahalli hukuk mahkemelerinden kadastro mahkemelerine aktarılan davalar ve dava açan mirasçı dışında başka mirasçıların da bulunduğu anlaşıldığı davalar girmektedir¹⁹⁷.

sebepleri kamu düzenini ilgilendirdiğinden, evlenenlerin veya mirasçılarından biri ya da bir kaçının bu evlenmeye rıza göstermiş (mutlak butlan davasına itiraz etmiş) olmasının mutlak butlanla batıl olan evlenmeye meşruiyet kazandırmayacağına ve "iptal edilmesini istemiyoruz" şeklindeki beyanların sonuç doğurmayacağına göre davalının yerinde görülmeyen bütün temyiz itirazlarının reddiyle [...]" Yarg. 2. HD, 17.4.2013, E. 2012/18907, K. 2013/10869 (Lexpera).

¹⁹⁵ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1925; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 575; Tanrıver, **Aile Mahkemeleri**, s. 77; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 369; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 806; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Karslı, **Muhakeme**, s. 250, 257; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 146, 150; Ulukapı, **Usûl**, s. 122; Akkaya, **Boşanma**, s. 65.

¹⁹⁶ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. VI, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 5721; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 576; Okay Durman, **Yargıtay Kararları Işığında Kadastro Mahkemelerinde Yargılama**, İstanbul, Beta, 2002, s. 122 vd.; Karslı, **Muhakeme**, s. 95; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 131; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 156; "[...] *davada 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 30/2. maddesi uyarınca resen araştırma ilkesinin geçerli olacağı hususları gözetilerek ulaşılabilecek sonuca göre bir karar verilmelidir* [...]" Yarg. HGK, 25.6.2019, E. 2017/3022, K. 2019/783 (Lexpera) aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 25.6.2019, E. 2017/3026, K. 2019/786 (Lexpera).

¹⁹⁷ Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 156 vd.; "[...] *Dava mirasçılar tarafından üçüncü şahsa karşı açılmışsa ve hâkim davayı açan mirasçı dışında başka mirasçılar olduğunu tespit ederse 3402 Sayılı Yasa'nın 30/2 maddesindeki kuralı uygulayarak re'sen delilleri toplayıp o mirasçılar yönünden de karar verecektir. Buna karşın dava ortak miras bırakanın mirasçıları arasında ise bu halde sadece davacının payı yönünden hüküm kurmak gerekir. Yargıtay'ın yerleşik uygulaması bu yöndedir* [...]" Yarg. HGK, 2.10.2002, E. 2002/16-764, K. 2002/769 (Kazancı); "[...] *3402 Sayılı Kanun'un 27. maddesi uyarınca, taşınmaz mal hakkında kadastro tutanağı tanzim edildiği tarihte sona erer ve dava Kadastro Mahkemesine aktarılır. Kadastro*

Doktrinde bir görüşe göre, Kadastro Kanunu’nun 30. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hâllerle sınırlı olmaksızın tüm kadastro davalarında re’sen araştırma ilkesi geçerli olmalıdır¹⁹⁸. Doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre ise, re’sen araştırma ilkesi tüm kadastro davalarında değil, yalnızca Kadastro Kanunu 30. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan üç durumda uygulama alanı bulur¹⁹⁹. Şöyle ki, maddenin gerekçesinde, daha önce 766 sayılı Tapulama Kanununun 54. maddesinde kabul edilen re’sen araştırma ilkesinin, davaların uzamasına ve sürüncemede kalmasına sebep olması sebebiyle sınırlandırıldığı açıkça belirtilmiştir²⁰⁰. Nitekim bir yargılamada dava malzemesinin toplanmasına ilişkin ilkelerden hangisinin kabul edileceği, bir hukuk politikası meselesidir²⁰¹. Dolayısıyla Kadastro Kanunu’nun 30. maddesinin ikinci fıkrasındaki bu düzenlemeden, kanun koyucunun hukuk politikası olarak kadastro davalarının tamamını kamu düzeninden kabul etmediği ve re’sen araştırma ilkesinin uygulama alanını, sadece maddede sayılan üç durumla sınırladığı sonucu çıkarılabilir.

mahkemelerince, aktarılan davalarda, re’sen araştırma ilkeleri çerçevesinde yargılama yapılarak, gerçek hak sahibi yararına tescile ilişkin karar verilmesi zorunludur [...]” Yarg. 16. HD, 10.6.2019, E. 2016/9196, K. 2019/4174 (Kazancı).

¹⁹⁸ Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 132-133.

¹⁹⁹ Kuru, **Usul**, C. VI, s. 5721; Özmumcu, **Re’sen Araştırma**, s. 156-157; “[...] 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun "Yargılamaya Hakim olan İlkeler" başlıklı ikinci bölümünde yer alan ve tasarruf ilkesini düzenleyen 24. maddesinin (1) nolu bendinde “Hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz”, taraflarca getirilme ilkesini düzenleyen 25. maddesinin (1) nolu bendinde “Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz”, taleple bağlılık ilkesini düzenleyen 26. maddesinin (1) nolu bendinde “Hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre, talep sonucundan daha azına karar verebilir” (2) nolu bendinde de “Hâkimin, tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır” denilmektedir. Kamu düzenine ilişkin bu hükümlerin 3402 sayılı Kadastro Kanununun 30/2. fıkrasında belirtilen ve re’sen araştırma ilkesinin uygulanması gereken üç hal dışında kadastro davalarında da uygulanması ve re’sen gözetilmesi gerektiği kuşkusuzdur [...]” Yarg. 20. HD, 5.7.2017, E. 2016/507, K. 2017/6283 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 20. HD, 17.11.2016, E. 2015/9960, K. 2016/10870 (Lexpera).

²⁰⁰ Gerekçe için bkz. Süleyman Sapanoğlu, **3402 Sayılı Kadastro Kanunu**, 6. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 631.

²⁰¹ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, I, D.

c. Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Bazı Davalar

Re'sen araştırma ilkesi, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalarda da uygulama alanı bulur. Bu alandaki hangi davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı konusunda kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Yargıtay, sosyal güvenlik hakkının kamu düzenini ilgilendirdiği ve bu nedenle sosyal güvenlik hakkına ilişkin davalarda re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu görüşündedir²⁰². Nitekim Yargıtay'a göre, sosyal güvenlik hakkına ilişkin davalarda, davadan feragat dahi mümkün değildir²⁰³. Yine Yargıtay yakın tarihli

²⁰² “[...] 506 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinde ifade edildiği üzere sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamaz ve vazgeçilemez. Anayasal haklar arasında yer alan sosyal güvenliğin yaşama geçirilmesindeki etkisi gözetildiğinde, sigortalı konumunda geçen çalışma sürelerinin saptanmasına ilişkin davalar kamu düzenine ilişkin olduğundan, özel bir duyarlılık ve özenle yürütülmesi zorunludur. Sosyal güvenlik hakkı kamu düzenine ilişkin olduğundan bu hakka ilişkin davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalar daha çok tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararını (hükümünü) tarafların bildirmiş oldukları vakialara dayandırabilmesi için onların varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Taraflar arasında çekişmeli olmayan vakiaları da hâkim kendiliğinden inceleme konusu yapar. Bundan başka hâkim tarafların ileri sürmedikleri vakiaları da kendiliğinden araştırıp kararını bu vakialara dayandırabilir ve davanın ispatı için bütün delillere kendiliğinden başvurabilir. Bu bağlamda, hak kayıplarının ve gerçeğe aykırı sigortalılık süresi edinme durumlarının önlenmesi, temel insan haklarından olan sosyal güvenlik hakkının korunabilmesi için bu tür davalarda tarafların gösterdiği kanıtlarla yetinilmeyip, gerek görüldüğünde resen araştırma yapılarak kanıt toplanabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır [...] Yarg. HGK, 21.5.2019, E. 2016/2554, K. 2019/582 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 9.5.2019, E. 2015/3339, K. 2019/542 (Lexpera); Yarg. HGK, 7.5.2019, E. 2015/1572, K. 2019/520 (Lexpera).

²⁰³ “[...] 506 sayılı Kanun'un 6. maddesinde ve 5510 sayılı Kanun'un 7 ve 8. maddelerinde çalıştırılanların işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olacakları, sigortalılar ile bunların işverenleri hakkında sigorta hak ve yükümlerinin sigortalının işe alındığı tarihten başlayacağı, bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamayacağı ve vazgeçilemeyeceği yönünde düzenleme yapılmış olmakla, buna göre sigortalı olmak, kamu düzenine ilişkin, kişiye bağlı, vazgeçilemez ve kaçınılamaz hak ve yükümlülük doğuran bir hukuksal statü meydana getirmektedir ve kişiler ile sosyal güvenlik kuruluşlarının bu statünün oluşumundaki rolü de, yenilik doğurucu ve iradi bir durum değil, kanun gereği kendiliğinden oluşan statüyü belirlemekten ibarettir. Dolayısıyla, sosyal güvenlik hakkından 6100 sayılı Kanun hükümleri kapsamında feragat olanaksız olduğu gibi sigortalılığın ve sigortalı hizmetlerin tespitine ilişkin davadan da feragat edilemez [...] Yarg. 10. HD, 3.3.2020, E. 2019/3757, K. 2020/1875 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD, 16.10.2019, E. 2017/5321, K. 2019/7553 (Lexpera); 10. HD, 22.5.2019, E. 2018/7140, K. 2019/4642 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 8.5.2019, E. 2018/5084, K. 2019/4047 (Lexpera).

kararlarında, sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan davalarda kural olarak re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunu kabul etmiştir²⁰⁴. Bu noktada, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalarda kural olarak re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunun kanunda açıkça düzenlenmesinin gerekli olup olmadığı sorusu akla gelebilir.

Doktrinde, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalarda sınırları da belirtilmek suretiyle re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunun düzenlenmesinin, uygulamanın doğru bir şekilde gelişmesine katkı sağlayacağı belirtilmiştir²⁰⁵. Kanaatimizce de Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatları dikkate alınarak, sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulama alanının kanunla düzenlenmesi daha isabetli olacaktır. Böylece sosyal güvenlik hukukuna ilişkin herhangi bir davada re'sen araştırma ilkesinin geçerli olup olmadığı konusunda oluşabilecek tereddütlerin önüne geçilmiş olur.

Bu başlık altında, sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan ve re'sen araştırma ilkesine tâbi olan bazı davalara değinmekte yarar vardır. Bu davalar arasında öncelikle, uygulamada sıklıkla karşılaşılan hizmet tespiti davasının üzerinde durulmalıdır.

²⁰⁴ “[...] Sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan davalarda temel kural resen araştırma ilkesidir [...]” Yarg. HGK, 15.9.2020, E. 2017/10-2695, K. 2020/587 (Kazancı); “[...] Sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan davalarda temel kural resen araştırma ilkesidir [...]” Yarg. 10. HD, 23.11.2020, E. 2020/8890, K. 2020/6847 (Lexpera); “[...] Kendiliğinden araştırma ilkesinin hakim olduğu Sosyal Güvenlik Hukukunda çalışma olgusu her türlü delille ispatlanabileceğinden [...]” Yarg. HGK, 8.7.2020, E. 2017/21-1967, K. 2020/550 (Kazancı); “[...] Buna karşılık sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan davalarda ise kural olarak mahkemece kendiliğinden (resen) araştırma ilkesi geçerlidir [...] işçilik alacakları davalarında taraflarca getirilme ilkesinin, sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan davalarda ise resen araştırma ilkesinin geçerli olması nedeniyle [...]” Yarg. İBBGK, 04.10.2019, E. 2018/1, K. 2019/5 (R.G, 8.7.2020, S. 31179) Bu karar, esasen, yurt içine/yurt dışına sefer yapan tır şoförlerine her sefere çıktıklarında ödenen paranın harcırah/yolluk veya ücret/prim niteliğinde olup olmadığı, kıdem tazminatı ve prime esas kazancın hesabında dikkate alınıp alınmayacağı, sorusu üzerine verilmiştir.

²⁰⁵ Muhammet Özkes/Murat Atalı, “7036 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine Eleştiri, Değerlendirme Ve Öneriler”, “Yeni İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine” Toplantısı 23 Aralık 2017), İstanbul, On İki Levha, 2018, s. 62.

Hizmet tespiti davası, sigortalı tarafından²⁰⁶ işverene karşı²⁰⁷ aylık kazanç toplamları ile prim ödeme gün sayılarının tespit edilmesi amacıyla açılır²⁰⁸. Söz konusu dava, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun 86. maddesinin sekizinci fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hükme göre, “*aylık prim ve hizmet belgesi veya muhtasar ve prim hizmet beyannamesi işveren tarafından verilmeyen veya çalıştıkları Kurumca tespit edilemeyen sigortalılar, çalıştıklarını hizmetlerinin geçtiği yılın sonundan başlayarak beş yıl içerisinde iş mahkemesine başvurarak, alacakları ilâm ile ispatlayabilirlerse, bunların mahkeme kararında belirtilen aylık kazanç toplamları ile prim ödeme gün sayıları dikkate alınır*”. Hizmet tespiti davaları kamu düzenini ilgilendirdiğinden, bu davalarda re’sen araştırma ilkesi geçerlidir²⁰⁹.

²⁰⁶ Sigortalının ölmesi hâlinde ise, bu dava hak sahipleri tarafından açılır (Can Tuncay/Ömer Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 19. Bası, İstanbul, Beta, 2017, s. 272; Umut Topcu, **Yargıtay Kararları ve Bilirkişi Raporları Işığında Hizmet Tespit Davaları**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 182; Abbas Bilgili, **Hizmet Tespiti Davaları**, Adana, Karahan Kitabevi, 2011, s. 10-11; Mehmet Bulut, **Hizmet Sözleşmesiyle Çalışanlar Ve İşverenler İçin Hizmet Tespiti Davaları**, 2. Baskı, Ankara, Bilge Yayınevi, 2016, s. 154).

²⁰⁷ Tuncay/Ekmekçi, **a.g.e.**, s. 268; Ali Güzel/Ali Rıza Okur/Nurşen Caniklioğlu, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 17. Bası, İstanbul, Beta, 2018, s. 283; Ali Nazım Sözer, **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku**, 4. Baskı, İstanbul, Beta, 2019, s. 483; Topcu, **a.g.e.**, s. 183. Sosyal Güvenlik Kurumu ise bu davada fer’î müdahil olarak yer alır (İş MahK m. 4/2). Sosyal Güvenlik Kurumu’nun bu davada fer’î müdahil konumunda yer almasının isabetli olmadığı ve eleştirisi hakkında bkz. Murat Atalı, “Hizmet Tespit Davasının Sosyal Güvenlik Kurumuna İhbarı”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 631 vd..

²⁰⁸ Güzel/Okur/Caniklioğlu, **a.g.e.**, s. 277.

²⁰⁹ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 575; Özümücü, **Re’sen Araştırma**, s. 153-155; Akkaya, **Boşanma**, s. 87; Tuncay/Ekmekçi, **a.g.e.**, s. 274; Güzel/Okur/Caniklioğlu, **a.g.e.**, s. 286 vd.; Bektaş Kar, “İş Yargılamasına Hakim Olan İlkeler”, **DEÜHFD**, C. 15, Özel Sayı, 2013, s. 874 vd.; Bektaş Kar, **İş Yargılaması Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 53 vd.; Fatih Uşan, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları**, Ankara, Seçkin, 2009, s. 164; Fatih Uşan/Canan Erdoğan, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara, Seçkin, 2020, s. 383; Hakan Keser, “4857 Sayılı İK. Ve 2821 Sayılı SK’nun 31 İnci Maddesi Kapsamında İş Uyuşmazlıklarında Tarafların İspat Yükümlülükleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı**, S. 50, 2005, s. 669-670; Erdal Arap, **Hizmet Tespiti Davaları**, Ankara, Seçkin, 2018, s. 155 vd.; Erhan Birben/Sezgi Öktem, “İş Yargılamasının Medeni Usûl Hukukuna Hakim Olan İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan**, C. II, İstanbul, 2001, s. 1105-1106; Ayşe Köme Akpulat, **İş Mahkemelerinde Yargılamanın Özellikleri**, İstanbul, On İki Levha, 2018, s. 242; [...] *Sosyal güvenlik hukukunun hem kamu hukuku hem de özel hukuk alanında kalan özellikleri dikkate alındığında, özellikle hizmet tespiti*

Re'sen araştırma ilkesine tâbi sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalardan bir diğeri, yersiz ödemelerin iadesine ilişkin davalardır. Yersiz ödemelerin iadesi, genel olarak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 96. maddesinde düzenlenmiştir²¹⁰. Yersiz ödeme kavramı, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun, sosyal sigorta yardımlarına hak kazanma konusunda yaptığı hatalı değerlendirmeler sonucu ilgililere yapılan her türlü ödemeyi ifade etmek üzere kullanılmaktadır²¹¹. Yersiz ödemeler, ilgililerin kusurundan kaynaklanabileceği gibi Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hatalı işlemlerinden de kaynaklanabilir²¹². Yargıtay'a göre, yersiz ödemelerin iadesine ilişkin davalar da kamu düzenini ilgilendirmesi sebebiyle re'sen araştırma ilkesine tâbidir²¹³.

davalarında kendiliğinden araştırma ilkesinin ağır bastığı görülür. Gerçekten hizmet tespiti davaları, taraflarca getirilme (hazırlama) ilkesi kapsamı dışında olup, kendiliğinden araştırma ilkesi söz konusudur. 24. Sigortalılık başlangıç tarihi ve hizmet tespitine yönelik davaların kamu düzenini ilgilendirdiği ve bu nedenle özel bir duyarlılık ve özenle yürütülmesi icabettiği Yargıtay'ın yerleşmiş içtihadı gereği olduğundan, kamu düzenini ilgilendiren hizmet tespiti davalarında, hâkimin özel bir duyarlılık göstererek delilleri kendiliğinden toplaması ve sonucuna göre karar vermesi gerekir [...] Yarg. HGK, 13.2.2020, E. 2016/1882, K. 2020/146 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 20.2.2020, E. 2016/1909, K. 2020/194 (Lexpera); Yarg. HGK, 23.1.2020, E. 2016/1365, K. 2020/55; Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/10-1405, K. 2018/808 (Kazancı); Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/22-1774, K. 2018/794 (Kazancı); Yarg. HGK, 09.05.2018, E. 2015/10-3894, K. 2018/1040 (Kazancı); Yarg. 10. HD, 25.01.2013, E. 2013/1025, K. 2012/23626 (Kazancı); Yarg. HGK, 27.06.2018, E. 2016/21-2358, K. 2018/1289 (Kazancı); Yarg. HGK, 30.05.2018, E. 2015/21-1029, K. 2018/1153 (Kazancı); Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/10-1405, K. 2018/808 (Kazancı); Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/22-1774, K. 2018/794 (Kazancı). Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru üzerine verdiği bir kararında, hizmet tespiti davalarının kamu düzenine ilişkin olduğunu ve bu davalarda re'sen araştırma ilkesine uygulanacağını kabul etmiştir (Hayrettin Ekim Başvurusu, B. No: 2013/3442, 20.03.2014, § 45).

²¹⁰ Bu genel düzenleme dışında kanunda söz konusu hükme atıf yapan çeşitli maddeler de (m. 13, 22, 56 gibi) bulunmaktadır.

²¹¹ Arzu Hacıoğlu, **Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması**, İstanbul, Beta, 2017, s. 7.

²¹² Hacıoğlu, **a.g.e.**, s. 9.

²¹³ “[...] Dava yersiz ödenen aylıkların tahsili istemine ilişkindir [...] Belirtilen ilkeler doğrultusunda yapılan değerlendirmede ise; 5510 sayılı Kanunun, 818 sayılı Borçlar Kanununa göre özel nitelikte olduğu; bu kapsamda 5510 sayılı Kanunun 96'ncı maddesi hükmünün sebepsiz zenginleşme nedeniyle yersiz ödemelerin Kuruma iadesi konusunda özel nitelikte düzenleme içerdiği açıktır. Bu durumda özel kanun niteliğindeki 5510 sayılı Kanunun, yine özel düzenleme içeren ve kamu düzenine ilişkin olan 96'ncı maddesi hükmü, genel nitelikteki 818

ç. Cumhuriyet Savcısının Yer Aldığı Davalar

Cumhuriyet savcısının asıl görev alanı ceza yargılamasıdır. Cumhuriyet savcısının hukuk yargılamasında görev alması ise, ancak istisnâî durumlarda söz konusu olur²¹⁴. Cumhuriyet savcısının hukuk yargılamasında görev alması kamu düzeninin korunması düşüncesine dayanır²¹⁵. Bununla birlikte, cumhuriyet savcısının

sayılı Borçlar Kanunun 63'üncü maddesi hükmüne nazaran uygulama önceliğine sahiptir. Bu ilkeler ve açıklamalar ışığında somut olaya bakıldığında; mahkemece öncelikle 1479 sayılı Kanun kapsamındaki Bağ-Kur sigortalılığı iptal edilen müteveffa ...'in Kurum kayıtlarında yer alan Bağ-Kur şahsi sicil dosyası, ... tarih ... numaralı müfettiş raporu, ölüm aylıklarının iptaline dair Kurum işlemleri ile iptale konu ... Şoförler Esnaf Oda kaydına ilişkin tüm bilgi ve belgeler getirtilerek, sosyal güvenliğin vazgeçilmez ve kaçınılmaz kamusal yapısı ve resen araştırma ilkesi de göz önünde bulundurularak, müteveffanın 25.12.1986 – 30.09.1998 tarihleri arasında Terme Şoförler Esnaf Oda kaydının var olup olmadığı, kendi adına bağımsız çalışmasının bulunup bulunmadığı, kısacası iptal edilen Bağ-Kur sigortalılığının geçerli olup olmadığı hususu kuşku ve duraksamaya neden olmayacak şekilde tüm açıklığıyla ortaya konulmalıdır [...]” Yarg. HGK, 21.3.2018, E. 2015/828, K. 2018/506 (Lexpera); ayrıca bkz. “[...] Mahkemece, dosyaya müfettiş raporu sunulmadığı, kurumdaki istenildiği halde gönderilmediği, davacının delil ve belgelerini ortaya koyamamış olması nedeniyle davanın reddine karar verilmiş ise de davacı kurum tarafından sunulan temyiz dilekçesi ekinde yer alan denetmen raporunun davalıyla ilgili kısmına ilişkin belgede, davalının, dava dışı ... Konfeksiyon ve Dış Tic. Ltd. Şti. işyerinden yapılan bildirimlerinin Kurum kontrol memurunca yapılan denetim sonucunda, bildirimlerin fiilen çalışmaya dayanmadığı ve işyerinin 01.06.2006 tarihi itibarıyla Kanun kapsamından çıkartıldığı, şirketin faaliyeti olmadığı halde internet ortamında veya elden sahte sigortalıların bildirildiği 2006/6-12 ve 2007/1 aylarına ait aylık prim ve hizmet belgeleri ile sigortalı işe giriş bildirimlerinin iptal edilmesi ile davalıya bağlanan yaşlılık aylıklarının bağlandığı tarihler itibarıyla iptal edilmesi gerektiği belirtilmiş, eldeki dava ile kısa ve uzun vadeli sigorta kollarına ilişkin olarak davalıya sağlanan yardımların yersiz ödendiğinden bahisle başlatılan icra takibine vaki itirazın iptali ile icra inkar tazminatı talep edilmiş, Mahkemece davanın, niteliği gereği resen araştırma ilkesine tabi olduğu göz önünde bulundurulmaksızın ve bildirimlerin fiili bir çalışmaya dayalı olup olmadığı araştırılmaksızın eksik inceleme sonucu karar verildiği anlaşılmaktadır [...]” Yarg. HGK, 21.3.2018, E. 2015/828, K. 2018/506 (Lexpera).

²¹⁴ M. A. Ejder Yılmaz, “Savcıların Hukuk Davalarındaki Görevleri”, **AÜHFD**, C. 29, S. 1, 1972, s. 259; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. I, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 847; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 279; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 115; Berkin, **Rehber**, s. 188; Hakan Pekcanitez, **Medenî Usul Hukukunda Fer’i Müdahale**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992, s. 48; Mine Akkan, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 391; Karslı, **Muhakeme**, s. 308; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 51; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2140; Ulukapı, **Usûl**, s. 91; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 309; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 135; Pekcanitez/Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 71.

²¹⁵ Berkin, **Rehber**, s. 189; Kuru, **Usul**, C. I, s. 848; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 116; Yılmaz, **Savcılar**, s. 259; Pekcanitez, **Fer’i Müdahale**, s. 48; Hakan Pekcanitez, “Die Interventionsarten im

kamu düzenini ilgilendiren her yargılamada görev alması da söz konusu değildir²¹⁶. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 70. maddesinin birinci fıkrasına göre, cumhuriyet savcısı, ancak kanunda açıkça öngörülen hâllerde, hukuk davası açar veya açılmış olan hukuk davasında taraf olarak yer alır²¹⁷.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 70. maddesinin üçüncü fıkrasında, cumhuriyet savcısının yer aldığı dava ve işler üzerinde tarafların serbestçe tasarruf edemeyecekleri düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde ise, bu davaların kamu düzenini ilgilendirdiği ve re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğu belirtilmiştir²¹⁸. Gerçekten de kamu düzenini ilgilendirmesi sebebiyle cumhuriyet savcısının yer aldığı davalarda re'sen araştırma ilkesi uygulanır²¹⁹. Örneğin, derneğin amacının kanuna veya ahlâka aykırı hâle gelmesi nedeniyle cumhuriyet savcısı tarafından açılan derneğin feshi

türkischen Zivilprozessrecht", **Makaleler**, C. I, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2016, s. 192; Mustafa Saldırım, **Özel Hukukta Cumhuriyet Savcısının Görevleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 59 vd.; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 391 ve 395; Karşlı, **Muhakeme**, s. 308; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 309 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 136; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 51; Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 71-72.

²¹⁶ Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 116; Berkin, **Rehber**, s. 190; Yılmaz, **Savcılar**, s. 259; Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s. 48; Saldırım, **Savcı**, s. 61; Mustafa Saldırım, "Cumhuriyet Savcısı'nın Özel Hukukta Dernek Ve Sendika Tüzel Kişiliğinin Sona Erdirilmesine İlişkin Görevleri", **TBB**, S. 59, 2005, s. 359; Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 72; Karşlı, **Muhakeme**, s. 308; HMK m. 70'in gerekçesi.

²¹⁷ "[...] *Cumhuriyet Savcısının kişilerin talebi üzerine veya kendiliğinden böyle bir dava açma olanağı bulunmadığından, davalılardan E.'in talebi üzerine davaname ile açtığı dava usule aykırıdır. Usule aykırı biçimde ve yetki dışına çıkılarak açılan bu davada, başlangıçta lüzuma ilişkin bir işlemi olmayan Nüfus idaresi temsilcisinin, sonradan yargılamaya katılıp, taraf olarak cevap vermiş, savunma yapmış olması da bu eksikliğin giderildiğini ve böylece yasanın aradığı koşulun sağlandığını kabule yeterli değildir. Konunun kamu düzenine ilişkin olup olmaması da Kanunda bu yönde ayrık bir düzenleme bulunmadığından sonuca etkili görülmemiştir. Hal böyle olunca, aynı hususlara işaret eden bozma ilamına uyularak, davanın reddine karar verilmesi gerekirken [...]*" Yarg. HGK, 28.09.2011, E. 2011/18.471, K. 2011/561 (Kazancı).

²¹⁸ Nitekim madde gerekçesinin ilgili kısmı şu şekildedir: "*Kamu düzeninin korunmasının özel önem taşıması ve kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulanması nedeniyle, Cumhuriyet savcısının yer aldığı dava ve işler üzerinde, tarafların serbestçe tasarruf yetkilerinin bulunmadığının açıkça belirtilmesinde yarar görülmüştür.*"

²¹⁹ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s. 51 dn. 47; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 136; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 395; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 311, 374; Karşlı, **Muhakeme**, s. 309; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 127; Saldırım, **Dernek Ve Sendika**, s. 366; Mustafa Saldırım, "Cumhuriyet Savcısının Katıldığı Hukuk Davalarında Kanun Yollarına Başvurma Yetkisinin Kapsamı", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 3, S. 27, Kasım 2008, s. 81.

davasında (TMK m. 89) re'sen araştırma ilkesi geçerlidir²²⁰. Aynı şekilde, anayasada belirtilen cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı faaliyetlerde bulunan sendikaların kapatılması için cumhuriyet başsavcısı tarafından açılan davalar da (SenTİSK m. 31) re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

3. Bazı Davaların Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Olup Olmadığının Değerlendirilmesi

a. Genel Olarak

Re'sen araştırma ilkesinin kamu düzenini ilgilendiren davalarda uygulama alanı bulduğu, yukarıda belirtildi²²¹. Bununla birlikte, hukukumuzda kamu düzenini ilgilendirip ilgilendirmediği ve dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi olup olmadığı tartışmalı olan bazı davalar mevcuttur. Bu nedenle söz konusu davaların üzerinde durulması gerekir. Bunların yanında, re'sen araştırma ilkesinin mi yoksa taraflarca getirilme ilkesinin mi uygulanacağı konusunda tereddüt edilebilecek bazı davalara da değinmekte fayda vardır.

b. Aile Hukukuna İlişkin Bazı Davalar

1) Boşanma Davası

Boşanma davaları, Türk Medeni Kanunu'nun 161 ile 166. maddeleri arasında sayılan sebeplere dayanılarak yalnızca eşler tarafından birbirlerine karşı açılabilir. Boşanma davalarında dava malzemesinin toplanmasına ilişkin hangi ilkenin geçerli olduğu tartışmalıdır²²².

²²⁰ Saldırım, **Dernek Ve Sendika**, s. 366.

²²¹ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A, 1.

²²² Bu konuda ayrıca bkz. İbrahim Ercan, **Richter und Parteien im Scheidungsverfahren Eine rechtsvergleichende Studie zum deutschen, schweizerischen und türkischen Recht**, München, Herbert Utz Verlag, 2000, s. 73 vd..

Doktrinde bir görüşe göre, boşanma davalarında re'sen araştırma ilkesi uygulanır²²³. Zira boşanma davaları, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardandır²²⁴. Anayasa Mahkemesi de verdiği bir kararında, boşanma davalarında re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunu kabul etmiştir²²⁵.

Doktrinde diğer bir görüşe göre ise, boşanma davalarında sınırlı re'sen araştırma ilkesi uygulanır²²⁶. Zira Türk Medeni Kanunu'nun 184. maddesinin birinci bendine göre, hâkim, boşanma veya ayrılık davasının dayandığı vakıaların varlığına vicdanen kanaat getirmediği bunları ispatlanmış sayamaz. Dolayısıyla hâkim, vicdanen kanaate sahip olmadığı müddetçe tarafların talepleri ve getirdiği delillerle bağlı olmaksızın boşanma davasına ilişkin kararını verecektir²²⁷. Yine söz konusu hükme göre, boşanma davalarında ikrar hâkimi bağlamaz²²⁸ ve yemin deliline başvurulamaz²²⁹.

²²³ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 574-576; Karşlı, **Muhakeme**, s. 250 ve 257; Ejder Yılmaz, (**Medenî Yargılama Hukukunda**) **İslah**, 4. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 94; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 146, 150; Ulukapı, **Usûl**, s. 122.

²²⁴ Karşlı, **Muhakeme**, s. 250; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 150.

²²⁵ “[...] *Taraflar boşanma sebebi olarak gösterilen olayları ikrar etmiş olsalar bile hâkim bu beyanlarla bağlı olmayıp, kendiliğinden araştırma ilkesi gereğince davanın dayandırıldığı olayları araştırmak zorundadır. Boşanma davalarındaki bu usul kuralı hâkimin ikrarı hiç dikkate almayacağı anlamına gelmez. Hâkim sadece bu ikrarla bağlı tutulmamıştır. İkrarla bağlı olmama ile onun dikkate alınarak hüküm verilmesi farklı olgulardır [...]*” AYM, E. 2005/26, K. 2008/105, (R.G., 05.11.2008, S. 27045).

²²⁶ Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 808; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 134-135; İbrahim Ermenek, **Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 19; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 294; İbrahim Ercan, “Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlemesi”, **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkım, 2007, s. 77 dn. 49; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 100; Akkaya, **Boşanma**, s. 116; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160 dn. 13.

²²⁷ Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 135.

²²⁸ Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 808.

²²⁹ Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 808; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 135.

Doktrinde üçüncü bir görüşe göre ise, boşanma davalarında taraflarca getirilme ilkesi uygulama alanı bulur²³⁰. Zira Türk Medeni Kanunu’nun 184. maddesinde, hâkimin dava malzemesini re’sen araştıracağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır²³¹. Yargıtay da boşanma davalarında taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu görüşündedir²³².

Alman hukukunda boşanma davalarında re’sen araştırma ilkesi sınırlandırılmıştır. Nitekim konuyu düzenleyen Aile Hukukuna ve Çekişmesiz Yargı İşlerine İlişkin Yargılama Kanunu’nun 127. maddesinin başlığı “*Eingeschränkte Amtsermittlung*” şeklindedir. Bu maddenin ikinci fıkrasına göre, mahkeme, evliliğin devamını sağlayacak vakıaları sınırlama olmaksızın re’sen araştırabilir²³³. Buna karşılık evliliği sona erdirecek yani boşanmaya sebebiyet verecek vakıalar, ancak boşanma talep eden eş buna itiraz etmemişse dikkate alınabilir²³⁴. Türk hukukunda da doktrinde bir görüş, boşanma davalarında hâkimin aktif veya pasifliğinin Alman hukukunda olduğu gibi vakıaların evliliğin devamını sağlayacak veya evliliği sona erdirecek olmasına göre belirlenebileceği fikrindedir²³⁵.

²³⁰ Alangoya, **İlkeler**, s. 134; Tanrıver, **Aile Mahkemeleri**, s. 75; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 180; Birce Arslandoğan Kurşuncu, “Boşanma Davalarında Yargılama Usulü”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 75; Mustafa Ateş, “Hukuk Yargılamasında ve Özellikle Boşanma Davalarında Hukuka Aykırı Deliller”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 3, S. 18, 2008, s. 96; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 135; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107.

²³¹ Alangoya, **İlkeler**, s. 134; Arslandoğan Kurşuncu, **Boşanma Davaları**, s. 75; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 135; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107.

²³² Yarg. 2. HD, 22.10.2015, E. 2015/4070, K. 2015/19083 (Legalbank); Yarg. 2. HD, 15.09.2015, E. 2015/1895, K. 2015/15882 (Kazancı); “[...] *Dava, fiili ayrılık sebebine dayalı (TMK m. 166/4) boşanma davasıdır [...] Eldeki davanın resen araştırma ilkesinin uygulandığı bir dava olmadığı da açıktır [...]*” Yarg. HGK, 14.2.2019, E. 2017/2-1286, K. 2019/142 (Kazancı).

²³³ **MüKoFamFG/Lugani**, FamFG § 127 Rdn. 17; **MüKoZPO³/Bernreuther**, ZPO § 616 Rdn. 14; **Musielak/Borth**, FamFG, § 127 Rdn. 8; **Bumiller/Harders/Schwamb**, FamFG § 127 Rdn. 2; **Hk-ZPO/Kemper**, FamFG § 127 Rdn. 6; İbrahim Ercan, “Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri”, **SDÜHFD**, Mıhbır Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 261; Ercan, **Aile Mahkemesi**, s. 69.

²³⁴ **MüKoFamFG/Lugani**, FamFG § 127 Rdn. 18; Ercan, **Boşanma Davaları**, s. 261; Ercan, **Aile Mahkemesi**, s. 69.

²³⁵ Ercan, **Boşanma Davaları**, s. 266. *Umar* da bir Neuchatel Kanton Mahkemesi kararına dayanarak boşanma davaları açısından evlilik dostu vakıalar ve evlilik düşmanı vakıalar ayrımı

İsviçre hukukunda ise, boşanma davalarında dava malzemesinin toplanmasına ilişkin birden fazla ilke bir arada uygulama alanı bulur²³⁶. Nitekim İsviçre Federal Medenî Usûl Kanunu'nun 277. maddesinin birinci fıkrasına göre, mal rejiminin tasfiyesinde ve yoksulluk nafakasında taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir. Bunlar dışındaki hususlarda ise boşanma davalarında sınırlı re'sen araştırma ilkesi uygulanır (Sch. ZPO Art. 277/2)²³⁷. Bununla birlikte, çocuğun menfaatini ilgilendiren uyuşmazlıklar sınırsız re'sen araştırma ilkesine tâbidir (Sch. ZPO Art. 296/1).

Kanaatimizce Türk hukukunda, kamu düzenini ilgilendirmedüğinden boşanma davaları re'sen araştırma ilkesine tâbi değildir. Nitekim Türk Medeni Kanununun 184. maddesinde de, hâkime dava malzemesini re'sen araştırma görevi yüklenmemiştir. Bu nedenle boşanma davalarında hâkim dava malzemesini kendiliğinden araştıramaz²³⁸. Bir başka deyişle, boşanma davalarında da dava malzemesinin mahkemeye getirilmesi yine tarafların işidir. Bununla birlikte,

yapmaktadır (Umar, *Şerh*, s. 121. Ayrıca bkz. Bilge Umar, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mehaz Neuchâtel Kantonundaki Tatbikatı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1967, s. 39.).

²³⁶ Claudia M. Mordasini-Rohner, "Gerichtliche Fragepflicht und Untersuchungsmaxime in familienrechtlichen Verfahren", **recht**, 2014, s. 24; Akkaya, **Boşanma**, s. 98.

²³⁷ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 71; **Sutter-Somm, Zivilprozessrecht**, N. 356; **Basler Komm. ZPO/Gehri**, Art. 55 N. 21; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 45; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 421; Mordasini-Rohner, **Fragepflicht**, s. 24; **Stämpfli's Handkommentar/Chassé**, Art. 277 N. 10.

²³⁸ "[...] *Boşanma davaları resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalardan olmadığından hakimin davanın ispatı için resen araştırma yapma ve delil toplama gibi bir görevi yoktur. Hakim tarafların gösterdiği delillerle bağlı bulunduğundan ancak bildirilmiş olan deliller çerçevesinde araştırma yapılabilir. Tarafların göstermiş olduğu delillerle iddia ve savunmalarını ispat edememeleri durumunda hakimin bir taraf gibi harekete geçerek kendiliğinden delil toplaması mümkün değildir. Olayımızda davacı, davalının başkasıyla ilişkisi bulunduğu belirterek bu iddiasını ispat için tanık ve daha önceki davalardan oluşan dosyalarını delil olarak göstermiştir. Delil olarak sunulan dosyalardaki olaylardan sonra tarafların barışıp birlikte yaşadıkları bu sebeple de önceki boşanma davalarının reddedilmiş olduğu anlaşılmış, davacı tanıkları ise sadece davacının yalnız yaşadığı yönünde beyanda bulunmuşlardır. Davacı davasını dayandığı delilleriyle ispat edememiştir. Bu durum karşısında davacının iddialarını ispat edememiş olması sebebiyle davasının reddine karar verilmesi gerekirken, mahkemece kendiliğinden yapmış olduğu 14.11.2014 ve 17.11.2014 tarihli zabıta araştırmalarıyla elde etmiş olduğu kanaate dayanarak davalı kadının güven sarsıcı davranışlar içinde bulunduğu gerekçesiyle tarafların boşanmalarına karar verilmesi doğru olmamıştır [...]*" Yarg. 2. HD, 22.10.2015, E. 2015/4070, K. 2015/19083 (Legalbank).

boşanma davalarında tam bir taraflarca getirilme ilkesinden de bahsedilemez²³⁹. Zira ikrar hâkimi bağlamadığından ve yemin deliline başvurulmadığından, tarafların dava malzemesi üzerindeki hâkimiyeti sınırlanmıştır.

2) Evliliğin Nisbî Butlanı Davası

Evliliğin nisbî butlanı davası, Türk Medeni Kanunu'nun 148. ve devamı maddelerinde sınırlı olarak sayılan²⁴⁰ sebeplere dayanılarak açılabilir. Nisbî butlan davasını sadece eşler ve izinsiz yapılan evlenmelerde yasal temsilciler açabilir (TMK m. 148 vd.; 153). Cumhuriyet savcısının ve diğer ilgisi olanların bu davayı açma hakkı yoktur²⁴¹.

Doktrinde bir görüşe göre, kamu yararını ilgilendirmesi nedeniyle evliliğin nisbî butlanı davalarında re'sen araştırma ilkesi uygulanır²⁴². Kanaatimizce evliliğin nisbî butlanı davalarında re'sen araştırma ilkesi geçerli değildir. Zira nisbî butlan sebeplerinde korunan menfaat bireyseldir²⁴³. Bir başka deyişle, nisbî butlan sebepleri, mutlak butlan sebeplerinin aksine, kamu düzenine ilişkin değildir²⁴⁴.

²³⁹ Ercan, **Aile Mahkemeleri**, s. 77; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 809; Cenk Akil, "Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü", **DEÜHFD**, C. 12, S. 1, 2010, s. 4-5; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 100; Meral Sungurtekin Özkan, "Medenî Kanun'un Aile Hukuku Alanında Getirdiği Değişikliklerin Medenî Usul Hukuku Bakımından Düşündürdükleri", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-I**, (Eskişehir 9-10 Kasım 2002), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2003, s. 82-83; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 135.

²⁴⁰ Dural/Öğüz/Gümüş, **Aile**, s. 87; Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 215.

²⁴¹ Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 215.

²⁴² Karslı, **Muhakeme**, s. 257.

²⁴³ Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 209; Dural/Öğüz/Gümüş, **Aile**, s. 81; Göktürk, **a.g.t.**, s. 36; Akkaya, **Boşanma**, s. 62.

²⁴⁴ Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 209; Dural/Öğüz/Gümüş, **Aile**, s. 81; Göktürk, **a.g.t.**, s. 36; Akkaya, **Boşanma**, s. 62; "[...] TMK'da evlenmenin butlanı "mutlak" ve "nispi" butlan hâlleri olmak üzere ayrı ayrı düzenlenmiş olup, geçerlilik şartlarındaki sakatlık kamu düzenini ilgilendiriyorsa "mutlak butlan", kamu yararı değil de ilgililerin özel menfaatleri söz konusuysa nispi butlan hâllerinden söz edilir [...]" Yarg. HGK, 15.11.2018, E. 2017/2672, K. 2018/1717 (Lexpera); "[...] Nispi butlanı, mutlak butlandan ayıran en önemli fark nispi butlan sebeplerinin kamu düzenini ilgilendirmemesidir [...]" Yarg. HGK, 2.11.2011, E. 2011/7-695, K. 2011/673 (Kazancı). Cumhuriyet savcısına nisbî butlan davası açma hakkı tanınmamasının sebebi de budur (Dural/Öğüz/Gümüş, **Aile**, s. 81; Akıntürk/Ateş, **Aile**, s. 209).

Bununla birlikte, evliliğin nisbî butlanı davalarında taraflarca getirilme ilkesinin tam olarak uygulandığından da bahsedilemez. Zira Türk Medeni Kanunu'nun 160. maddesi gereği, evlenmenin nisbî butlanı davalarında boşanmaya ilişkin yargılama usûlü hükümleri uygulama alanı bulur²⁴⁵. Dolayısıyla boşanma davalarında olduğu gibi, nisbî butlan davalarında da taraflarca getirilme ilkesi uygulanmakla beraber, yemin ve ikrar hâkimi bağlamaz.

c. İcra ve İflâs Hukukuna İlişkin Bazı Davalar

1) Hacizde İstihkak Davası

Borçlunun borcu için haczedilen bir mal üzerinde üçüncü kişinin üstün bir hak iddia etmesi üzerine, ilgili mal üzerindeki haczin caiz olup olmadığının karara bağlanması amacıyla açılan davaya hacizde istihkak davası denir²⁴⁶. İstihkak iddiasının konusuna sadece mülkiyet veya rehin hakkı (İİK m. 96/1) değil, diğer sınırlı aynî haklar ile kuvvetlendirilmiş şahsî haklar da girebilir²⁴⁷. İstihkak iddia edilen mal, borçlunun veya borçlu ile birlikte üçüncü kişinin elinde olabileceği gibi, üçüncü kişinin elinde de bulunuyor olabilir. İlk durumda, istihkak davasında davacı istihkak iddiasında bulunan üçüncü kişi, davalı ise haciz koyduran alacaklı ile

²⁴⁵ “[...] Evlenmenin butlanı davaları, yargılama usulü bakımından boşanmaya ilişkin hükümlere tabi olduğundan (TMK m. 160), bu davalarda tarafların ikrarı ve davalının davayı kabul açıklaması tek başına sonuç doğurmaz ve hakimi bağlamaz [...]” Yarg. 2. HD, 15.12.2014, E. 2014/17966, K. 2014/25724 (Kazancı).

²⁴⁶ Hacizde istihkak davası hakkında geniş bilgi için bkz. Baki Kuru, **İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı**, 12. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 542 vd.; Timuçin Muşul, **İcra ve İflâs Hukuku**, C. I, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 676 vd.; Timuçin Muşul, **İcra ve İflâs Hukukunda; İstihkak Davaları**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 1 vd.; Kudret Aslan, **Hacizde İstihkak Davası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 13 vd.; Hakan Pekcanıtez/Oğuz Atalay/Meral Sungurtekin Özkan/Muhammet Özekes, **İcra ve İflâs Hukuku**, 11. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013, s. 334 vd.; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, **İcra ve İflâs Hukuku**, 3. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s. 257 vd..

²⁴⁷ Saim Üstündağ, **İcra Hukukunun Esasları**, 8. Bası, İstanbul, 2004, s. 205-206; Kuru, **İcra**, s. 585 vd.; Pekcanıtez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 335; Abdurrahim Karslı, **İcra ve İflas Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul, Alternatif, 2014, s. 302.

istihkak iddiasına itiraz etmişse borçludur²⁴⁸. İkinci durumda ise, davanın davacısı alacaklı, davalısı üçüncü kişidir²⁴⁹.

İstihkak davası genel hükümlere göre görülür ve basit yargılama usûlüne tabidir (İİK m. 97/11). Bu davada deliller açısından herhangi bir sınırlama öngörülmemiştir²⁵⁰. Dolayısıyla taraflar iddialarını ispatlarken Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre tüm delillerden yararlanabilirler²⁵¹. İcra ve İflâs Kanunu'nun 97. maddesinin 17. fıkrasına göre, hâkim tarafların gösterdiği delilleri serbestçe takdir eder. Öte yandan, üçüncü kişinin açtığı istihkak davasında, üçüncü kişinin istihkak iddiasını borçlunun kabul etmesi alacaklıyı etkilemez (İİK m. 97/12, c. 1). Dolayısıyla borçlunun söz konusu kabulüne rağmen, üçüncü kişi istihkak iddiasını ispatlamalıdır (İİK m. 97/12, c. 2). Bu bağlamda, istihkak davasında dava malzemesinin toplanmasına ilişkin hangi ilkenin geçerli olduğunun üzerinde durulmalıdır.

İstihkak davasında, tarafların tüm delillerden yararlanabilmeleri, re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı anlamına gelmez²⁵². Bir başka deyişle, istihkak davasında taraflarca getirilme ilkesi uygulanır²⁵³. Çünkü bu dava, kamu düzenini ilgilendirmez.

²⁴⁸ Kuru, **İcra**, s. 557 vd.; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 340.

²⁴⁹ Muşul, **İcra**, C. I, s. 735; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 347.

²⁵⁰ Aslan, **İstihkak**, s. 401-402; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 342.

²⁵¹ Kuru, **İcra**, s. 562; Muşul, **İcra**, C. I, s. 712; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 342; Muşul, **İstihkak**, s. 319; Karşlı, **İcra**, s. 313; Aslan, **İstihkak**, s. 402.

²⁵² Aslan, **İstihkak**, s. 409.

²⁵³ Aslan, **İstihkak**, s. 409; "[...] Dava, alacaklının İİK'nun 99. maddesine dayalı istihkak iddiasının reddi talebine ilişkindir. 6100 sayılı HMK, yargılamaya hakim olan ilkeler başlığı altında 24-33. maddelerinde, medeni yargı alanında geçerli ilke ve kuralları düzenlemiştir. Bunlardan birisi de taraflarca getirilme (hazırlama) ilkesidir. Taraflarca getirilme ilkesi, davanın malzemesi olan vakıaların ve delillerin taraflarca getirilmesi, hakimin kendiliğinden vakıaları gözetememesi ve delil toplayamamasıdır. Nitekim bu husus, Kanunda açıkça ifade edilmiştir. HMK'nun 24.maddesi "Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hakim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz. Kanunla belirtilen durumlar dışında, hakim, kendiliğinden delil toplayamaz" hükmünü ihtiva etmektedir. Bir özel hukuk ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlık söz

2) İflâsta İstihkak Davası

Hacizde olduğu gibi, iflâsta da istihkak davası gündeme gelebilir (İİK m. 228)²⁵⁴. Ancak burada, istihkak iddiasına konu olan malın müflisin elinde olması gerekir. Buna karşılık, malın üçüncü kişinin elinde olması hâlinde, iflâsta istihkak davasına ilişkin hüküm (İİK m. 228) uygulama alanı bulmaz²⁵⁵. Hacizdeki istihkak davalarından farklı olarak, iflâsta istihkak davasının konusunu sadece mülkiyet hakkı oluşturur²⁵⁶.

İflâsta istihkak davası basit yargılama usûlüne tâbidir ve genel hükümlere göre görülür (İİK m. 228/3). Hacizdeki istihkak davasına ilişkin usûl hükümleri niteliğine aykırı düşmedikçe, iflâstaki istihkak davasında da uygulama alanı bulur²⁵⁷. Dolayısıyla iflâsta istihkak davasında taraflar Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre tüm deliller ispat aracı olarak kullanılabilir. Ayrıca hâkim de tarafların gösterdiği delilleri serbestçe takdir eder²⁵⁸. Ancak bu durum, hacizdeki istihkak davasında da olduğu gibi, iflâstaki istihkak davasında re'sen araştırma

konusu olduğu için, Kanun, tarafların uyumsuzluk noktaları konusundaki iradesine itibar etmektedir. Bu bakımdan medeni yargıda hakim, tarafların ileri sürdüğü ve davaya getirdiği vakıalarla bağlı olup, onların söylemediği vakıaları dikkate alamadığı gibi, bunları hatırlatabilecek davranışlarda da bulunamaz. Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınarak somut olay değerlendirildiğinde; Mahkemece davacı tarafından ileri sürülmeyen, Mahkemenin 2014/11 esas sayılı dava dosyasından yola çıkılarak yazılı şekilde hüküm tesisi doğru olmamıştır. Zira, istihkak davalarında da hakim tarafların iradesi ile bağlı olup onların söylemediği vakıaları dikkate alamaz [...]" Yarg. 8. HD, 14.2.2018, E. 2015/16717, K. 2018/2139 (Lexpera).

²⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Şanal Görgün, **İflâsta İstihkak Davası**, Ankara, 1977, s. 2 vd.; Arslan, **İstihkak**, s. 13 vd..

²⁵⁵ Bu durumda, iflâs idaresinin üçüncü kişiye karşı genel hükümlere göre genel mahkemelerde istihkak davaaı açması gerekir (Kuru, **İcra**, s. 1314; Pekcanitez/Atalay/Surguterkın Özkan/Özekes, **İcra**, s. 753).

²⁵⁶ Kuru, **İcra**, s. 1311; Görgün, **İstihkak**, s. 22; Pekcanitez/Atalay/Sunguterkın Özkan/Özekes, **İcra**, s. 752; Kuru/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 593. Nitekim mülkiyet dışında bir iddia söz konusuysa, sıra cetveline itiraz davası açılmalıdır (Kuru, **İcra**, s. 1311; Kuru/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 594).

²⁵⁷ Kuru, **İcra**, s. 1313; Görgün, **İstihkak**, s. 117

²⁵⁸ Görgün, **İstihkak**, s. 120.

ilkesinin geçerli olduğu anlamına gelmez. Zira bu dava, kamu düzenini ilgilendiren tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği bir dava değildir.

3) İflas Davası

Takipli iflâsta, borçlunun süresinde iflâs ödeme emrine itiraz etmemesi hâlinde, alacaklı, ödeme emrinin tebliğinden itibaren bir yıl içinde asliye ticaret mahkemesine başvurarak borçlunun iflâsına karar verilmesini ister (İİK m. 156/4). Borçlunun iflas ödeme emrine süresinde itiraz etmesi hâlinde ise, alacaklı, borçlunun itirazının kaldırılarak borçlu hakkında iflâs kararı verilmesini asliye ticaret mahkemesinden ister (İİK m. 156/3). Takipli iflasta borçlunun iflasına karar verilmesi amacıyla asliye ticaret mahkemesine başvurulması hâlinde, iflas davası gündeme gelir²⁵⁹.

İflas davası ile ilgili ilk olarak, mahkemenin borçlunun iflasa tâbi olup olmadığını incelemesinin, re'sen araştırma ilkesinin uygulanması anlamına gelip gelmediğinin üzerinde durulmalıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, hukukumuzda borçlunun iflâsa tâbi kişilerden olmaması, bir şikâyet değil, itiraz sebebidir²⁶⁰. Nitekim borçlunun, iflâsa tâbi olmadığını ödeme emrine itiraz yoluyla ileri sürmesi gerekir (İİK m. 155). Yoksa icra dairesi borçlunun iflâsa tâbi olup olmadığını inceleyemez²⁶¹.

Doktrinde bir görüşe göre, iflas davasına bakan mahkeme, borçlunun iflasa tâbi olup olmadığını re'sen araştırmalıdır²⁶². Yargıtay'a göre de, iflas davasında

²⁵⁹ İflas davasının teknik anlamda bir dava olmadığı yönünde bkz. Mustafa S. Özbek, “İflâs Davasının Hukukî Niteliği”, *AÜHFD*, C. 61, S. 1, 2012, s. 224.

²⁶⁰ Saim Üstündağ, *İflâs Hukuku*, 8. Bası, İstanbul, 2009, s. 30; Mehmet Kâmil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım, *İcra ve İflas Hukuku*, 7. Baskı, İstanbul, Beta, 2016, s. 369. *Muşul*'a göre, borçlunun, iflâsa tâbi olmadığına ilişkin muhalefeti kanunda itiraz değil, şikâyet sebebi olarak düzenlenmeliydi (Timuçin Muşul, *İcra ve İflâs Hukuku*, C. II, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 1509).

²⁶¹ Kuru, *İcra*, s. 1110; Yıldırım/Deren-Yıldırım, *İcra*, s. 369-370.

²⁶² Kuru, *İcra*, s. 1110; Muşul, *İcra*, C. II, s. 1509; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, *İcra*, s. 619-620.

borçlunun iflasa tâbi kişilerden olup olmadığının re'sen araştırılması gerekir²⁶³. Kanaatimizce burada söz konusu olan re'sen araştırma ilkesi değil, re'sen incelemedir. Çünkü borçlunun iflasa tâbi olması, iflâs davası açısından özel bir dava şartıdır²⁶⁴. Mahkeme, aynı diğer dava şartlarında olduğu gibi, taraflar ileri sürmesi dahi borçlunun iflâsa tâbi olup olmadığını re'sen inceler²⁶⁵. Hatta borçlu kendisine gönderilen ödeme emrine karşı süresinde itiraz ileri sürmemiş olsa dahi, mahkeme borçlunun iflâsa tâbi olup olmadığını re'sen inceler²⁶⁶.

Bu başlık altında incelenmesi gereken ikinci mesele ise, iflas davasında dava malzemesinin toplanması konusunda hangi ilkenin geçerli olduğudur. Doktrinde bir görüşe göre, iflas davasında takibin ve davanın konusunu oluşturan alacağın mevcut olup olmadığının incelenmesi açısından taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir²⁶⁷. Yargıtay'a göre de, iflas davasında re'sen araştırma ilkesi değil, taraflarca getirilme ilkesi uygulanır²⁶⁸. Doktrinde diğer bir görüşe göre ise, iflâs davası re'sen araştırma

²⁶³ “[...] Dava, adi iflas yoluyla girilen takibe itirazın kaldırılması ve iflas istemine ilişkindir. İflas davasına bakan mahkeme, borçlunun iflasa tabi kişilerden olup, olmadığını re'sen araştırmak zorundadır [...]” Yarg. 23. HD, 10.02.2014, E. 2013/8272, K. 2014/870 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 19. HD, 07.12.2006, E. 2006/8508, K. 2006/11660 (Lexpera); Yarg. 19. HD, 15.09.1992, E. 1992/7082, K. 1992/3910 (Lexpera).

²⁶⁴ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 620; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, **İcra ve İflâs Hukuku**, 5. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019, s. 450; Karşlı, **İcra**, s. 481. “[...] Somut olayda, aynı zamanda uyumsuzluk konusu olan husus davalı gerçek kişinin tacir olup olmadığıdır. İş bu hususun İflas davasına özgü, özel dava şartı olduğunun kabulü kaçınılmazdır. Yukarıda ifade edilen, 2004 sayılı İİK 43. maddesi ile birlikte İİK 155. maddedeki, borçlunun iflas yolu ile takibe tabi şahıslardan olup da alacaklının isterse ödeme emrine yedi gün içinde borç ödenmediği takdirde, alacaklının mahkemeye müracaatla İflas talebinde bulunabileceği ifadeleri açıkça bu hususu göstermektedir [...]” İstanbul BAM, 17. HD, 4.6.2020, E. 2019/1907, K. 2020/979 (Lexpera).

²⁶⁵ Re'sen inceleme kavramı hakkında bkz. Birinci Bölüm, I, Ç.

²⁶⁶ Muşul, **İcra**, C. II, s. 1509-1510. Bu konuda ayrıca bkz. Üstündağ, **İflâs**, s. 30-31.

²⁶⁷ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 503; Barış Toraman, “İflâs Davasının Arabuluculuğa Elverişli Ve Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Olup Olmadığı Üzerine”, **SÜHFD**, C. 28, S. 3, 2020, s. 1042.

²⁶⁸ “[...] Somut olayda, dava, iflas yolu ile takibe dayalı iflas istemine ilişkin olup, az yukarıda belirtildiği şekilde “re'sen araştırma kuralı” değil, “davanın taraflarca hazırlanması” ilkesinin uygulanması gerekmektedir [...]” Yarg. 23. HD, 09.03.2015, E. 2014/8910, K. 2015/1466 (Lexpera).

ilkesine tâbidir²⁶⁹. Ayrıca doktrinde²⁷⁰ ve yargı kararlarında²⁷¹, iflâs davasının kamu düzenini ilgilendirdiğini belirten görüşler de mevcuttur. Yine doktrinde bir görüşe göre, iflas davasında davayı kabul mümkün değildir²⁷². Son olarak, İcra ve İflâs Kanunu’nun 165. maddesinin ikinci fıkrasında, borçlunun iflasına karar verilmesinden sonra iflas davasından feragat edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Kanaatimizce iflâs davasında re’sen araştırma ilkesi geçerli değildir. Şüphesiz iflas davalarının kamu düzenini ilgilendirme ihtimâli vardır. Zira iflâsın, ekonomik ve sosyal hayatı ciddi şekilde etkileyecek sonuçları olabilir. Ancak İcra ve İflâs Kanunu’nun ilgili hükümlerine bakıldığında, kanun koyucunun hukuk politikası olarak iflas davasını kamu düzeninden kabul etmediği sonucuna varmak mümkündür. Şöyle ki, borçlu ödeme emrine itiraz etmemişse, asliye ticaret mahkemesi alacaklının gerçekten alacaklı olup olmadığına ilişkin bir inceleme yapamaz²⁷³. Dolayısıyla borçlu, borçlu olmadığını ileri sürse dahi, mahkeme bu

²⁶⁹ İbrahim Ermenek/Betül Azaklı Arslan, “İcra Ve İflâs Hukuku Açısından Ticarî Davalarda Arabulucuya Başvuru Zorunluluğu (TTK m. 5/A)”, **TBB**, 2020 (148), s. 176.

²⁷⁰ Ermenek, **Kabul**, s. 26; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 311; Süha Tanrıver, “Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler”, **TBB**, 2020 (147), s. 115 dn. 2.

²⁷¹ “[...] Davacı vekili, müvekkilinin prim alacağı nedeniyle davalı hakkında iflas yoluyla yapılan takibin kesinleştiğini belirterek İİK’nun 158. maddesi uyarınca borç ödemediği takdirde davalının iflasına karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davalı yetkilisi davayı kabul etmediklerini, borcu ödeyeceklerini savunarak davanın reddini istemiştir. Mahkemece iddia ve savunmaya, toplanılan kanıtlara nazaran, İİK’nun 158. maddesi uyarınca tebligata rağmen verilen süre içerisinde alacağın, faiz ve masraflarla birlikte icra veya mahkeme vizesine depo edilmediği gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiştir. Kararı davalı yetkilisi temyiz etmiştir. 1- Davacı, SSK vekilinin 10.3.1987 tarihli dilekçesinde davanın karara bağlanmasından sonra alacaklarının tahsil edilmiş olduğu belirtilerek iflas taleplerinden vazgeçtikleri bildirilmiştir. İflas davası sonuçları itibarıyla kamu düzeni ile ilgili olduğundan iflasa karar verildikten sonra davadan vazgeçilmesi mümkün bulunmadığından davacı vekilinin bu dilekçesinin nazara alınmamasına, 2- Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillere, gerektirici sebeplere ve delillerin takdirinde bir isabetsizlik bulunmamasına göre, davalı vekilinin temyiz itirazlarının reddiyle hükmün onanmasına karar verilmek gerekmektedir [...]” Yarg. 11. HD, 27.4.1987, E. 1987/1494, K. 1987/2505 (Kazancı).

²⁷² Ermenek, **Kabul**, s. 26; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 503; Ermenek/Azaklı Arslan, **Arabulucu**, s. 177; aksi yönde bkz. Karşlı, **İcra**, s. 485.

²⁷³ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 634; Kuru, **İcra**, s. 1121; Muşul, **İcra**, C. II, s. 1524; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 459; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 530.

hususu arařtıramaz²⁷⁴. Görüldüğü üzere, burada mahkemeye sadece şeklî bir inceleme görevi verilmiřtir²⁷⁵. Bir başka deyişle, mahkemenin, alacaklının gerçekten alacaklı olup olmadığını kendiliğinden araştırabilmesi mümkün değıildir.

Borçlunun ödeme emrine itiraz etmiş olması hâlinde de, iflas davasında taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir. Şöyle ki, bu durumda, mahkeme öncelikle alacaklının itirazının kaldırılmasına ilişkin talebini inceler. Söz konusu inceleme, genel haciz yoluyla takipteki itirazın kaldırılmasından farklı olarak, genel hükümlere tâbidir²⁷⁶. Dolayısıyla alacağın varlığı, normal bir alacak davasında olduğı gibi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre caiz olan her türlü delille ispat edilebilir²⁷⁷. Ancak bu durum, itirazın kaldırılmasına ilişkin bu incelemede re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı anlamına gelmez. Çünkü iflas davasının kamu düzenini ilgilendirmeyen niteliğı, borçlunun ödeme emrine itiraz edip etmemesine göre değıişiklik gösterecek bir husus değıildir. Kaldı ki, İcra ve İflâs Kanunu'nda bu inceleme açısından da mahkemeye alacaklının gerçekten alacaklı olup olmadığını araştırma görevi verilmemiştir.

Öte yandan, iflas davasında kabulün mümkün olmaması, bu davanın kamu düzeni nedeniyle üzerinde serbestçe tasarruf edilemeyecek bir dava olduğunu göstermez. Çünkü iflas davasında kabulün mümkün olmamasının nedeni, iflâsın açılmasına ilişkin inşaî sonucun ancak mahkeme kararı ile ortaya çıkabilmesidir²⁷⁸. Yine iflas kararından sonra feragatin mümkün olmaması da, bu davanın, üzerinde serbetsçe tasarruf edilemeyecek bir dava olduğı sonucunu doğurmaz. Zira iflas kararı verildikten sonra feragatin mümkün olmamasının nedeni, iflas kararının verilmesiyle bu davanın davacı (alacaklı) ile davalı (borçlu) arasında bir dava

²⁷⁴ Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 634; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **İcra**, s. 530.

²⁷⁵ Kuru, **İcra**, s. 1121; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **İcra**, s. 459.

²⁷⁶ Kuru, **İcra**, s. 1115; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **İcra**, s. 636; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 372-373,.

²⁷⁷ Kuru, **İcra**, s. 1115; Pekcanitez/Atalay/Sungurtekin Özkan/Özekes, **a.g.e.**, s. 636; Yıldırım/Deren-Yıldırım, **İcra**, s. 373.

²⁷⁸ Karş. Ermenek/Azaklı Arslan, **Arabulucu**, s. 177.

olmaktan çıkması ve iflâs kararının bütün alacaklılar bakımından hüküm ifade etmesidir²⁷⁹.

B. Çekişmesiz Yargıda

1. Genel Olarak

Çekişmesiz yargı; ilgililer arasında çekişme olmaması, ilgililerin ileri sürebileceği herhangi bir hakkının bulunmaması ya da hâkimin re'sen harekete geçmesi ölçütlerinden biri veya birkaçına göre bu alana giren işlere, hukukun mahkemelerce uygulanmasıdır (HMK m. 382/1)²⁸⁰. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 382. maddesinin ikinci fıkrasında çekişmesiz yargı işlerinin bir kısmı örnek olarak sayılmıştır²⁸¹. Ancak Kanun'da açıkça sayılmamakla birlikte, çekişmesiz yargı ölçütlerinden birine veya birkaçına giren işler de çekişmesiz yargı işi olarak kabul edilir.

Çekişmesiz yargının hukukî niteliği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür²⁸². Bir görüşe göre, çekişmesiz yargı idarî bir faaliyettir²⁸³. Diğer bir

²⁷⁹ Karşlı, **İcra**, s. 485; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 311-312; S. Serhat Kırtıloğlu, **İflâs Davası**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 187. Bu sonuca varılmasının temelinde yatan düşüncenin aslında iflâs kararının inşâî bir karar olması olduğu yönünde bkz. Kırtıloğlu, **İflâs**, s. 187.

²⁸⁰ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 35 vd.; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2107-2108; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 101; dar ve geniş anlamda çekişmesiz yargı ayrımı ve bu konuda geniş bilgi için bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 112 vd.; Süha Tanrıver, "Türk Hukuku Bağlamında Çekişmesiz Yargı Ve Noterlik", **Prof. Dr. Fırat Öztan'a Armağan**, C. II, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010, s. 2015 vd..

²⁸¹ Çekişmesiz yargı işlerinin bu şekilde tek tek sayılmasının doğru olmadığı yönünde bkz. Karşlı, **Muhakeme**, s. 42.

²⁸² Bu görüşler hakkında geniş bilgi için bkz. Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 6 vd.; Kamil Yıldırım, "Alman Hukukunda Çekişmesiz Yargı", **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 21 vd..

²⁸³ Max Guldener, **Grundzüge der freiwilligen Gerichtsbarkeit der Schweiz**, Zürich, Schulthess, 1954, s. 2; Necmeddin M. Berkin, **Medenî Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, Hamle Matbaası, 1969, s. 22.

görüŖe göre, çekiŖmesiz yargı yargısal bir faaliyetir²⁸⁴. Üçüncü bir görüşe göre ise, çekiŖmesiz yargı kısmen idarî kısmen yargısal bir faaliyetir²⁸⁵.

ÇekiŖmesiz yargı işleri, yargılamanın başlatılması bakımından takibi talebe bağılı çekiŖmesiz yargı işleri ve re’sen takip edilen çekiŖmesiz yargı işleri olmak üzere ikiye ayrılır²⁸⁶. Takibi talebe bağılı çekiŖmesiz yargı işlerinde, hâkim tarafların talebi üzerine yargılamaya başlar²⁸⁷. Re’sen takip edilen çekiŖmesiz yargı işlerinde ise, hâkim re’sen hareket geçme ilkesi gereğı ilgilerin talebi olmaksızın yargılamayı kendiliğinden başlatır²⁸⁸.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 385. maddesinin ikinci fıkrasına göre, “*çekiŖmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça re’sen araştırma ilkesi geçerlidir*”. Doktrinde ağırlıklı görüşe göre de, çekiŖmesiz yargı işleri re’sen araştırma ilkesine tâbidir²⁸⁹. Bu görüşteki bazı yazarlara göre, takibi talebe bağılı çekiŖmesiz yargı işlerinde re’sen araştırma ilkesinin uygulanması, bu işlerde kural

²⁸⁴ Fritz Baur, **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, Buch I, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1955, s. 17; Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 10; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 99; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2108; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 101.

²⁸⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 11 Rdn. 5; Karl August Bettermann, “Die freiwillige Gerichtsbarkeit im Spannungsfeld zwischen Verwaltung und Rechtsprechung”, **Festschrift für Friedrich Lent**, München Berlin, Verlag C.H. Beck, 1957, s. 24; Friedrich Lent, **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, 3. Auflage, München und Berlin, C. H. Beck, 1958, s. 10.

²⁸⁶ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 149 vd.; Ali Cem Budak, “Türk Hukukunda ÇekiŖmesiz Yargı”, **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 168; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 107; Aslı Aras, **ÇekiŖmesiz Yargıda Yargılama Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 102 vd.

²⁸⁷ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 150; Budak, **ÇekiŖmesiz Yargı**, s. 168; Aras, **ÇekiŖmesiz Yargı**, s. 104.

²⁸⁸ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 154; Budak, **ÇekiŖmesiz Yargı**, s. 168; Aras, **ÇekiŖmesiz Yargı**, s. 102.

²⁸⁹ Lent, **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, s. 36; Walter J. Habscheid, **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, 7., neubearbeitete und erweiterte Auflage, München, C. H. Beck, 1983, s. 131; Johannes Bärmann, **Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht**, Berlin Heidelberg, Springer- Verlag, 1968, s. 102 vd.; Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 160; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1925; Baki Kuru, **Medenî Usul Hukuku El Kitabı**, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020, s. 1848; Üstündağ, **Yargılama**, s. 36; Ejder Yılmaz, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. III, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 3518; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 367; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 159; Karşı, **Muhakeme**, s. 49; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 87 ve 359; Aras, **ÇekiŖmesiz Yargı**, s. 69; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 116 ve 373; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 807; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 107; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 70.

olarak karşı tarafın bulunmaması düşüncesine dayanır²⁹⁰. Eğer bu işlerde taraflarca getirilme ilkesi kabul edilirse, hâkim, talepte bulunanın getirdiği vakıa ve delillerle yetinmek zorunda kalabilir ve bu da gerçeğin bulunmasını engelleyebilir²⁹¹.

Doktrinde *Atalı*'ya göre ise, özellikle borçlar hukukuna ve ticaret hukukuna ilişkin çekişmesiz yargı işlerinin neredeyse tamamında re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasını haklı gösterecek makûl bir sebep bulunmamaktadır²⁹². Yazara göre, kamu düzenini ilgilendiren veya küçüğün korunması ile ilgili olan çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesi uygulanmalı; söz konusu nitelikte olmayan çekişmesiz yargı işlerinde ise taraflarca getirilme ilkesi geçerli olmalıdır²⁹³. Bu bağlamda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin ikinci fıkrası da "*çekişmesiz yargı işlerinde, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir*" şeklinde anlaşılmalıdır²⁹⁴. Nitekim bu hükündeki istisnayı karşılamak anlamında, herhangi bir çekişmesiz yargı işi bakımından taraflarca getirilme ilkesinin uygulanmasını öngören bir düzenleme kanunlarımızda yoktur²⁹⁵. Çünkü taraflarca getirilme ilkesi medenî usûl hukukunda genel kural olarak benimsenmiş olduğundan (HMK m. 25), ancak istisna getiren (re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağını öngören) hâllerin açıkça gösterilmesi söz konusu olabilir²⁹⁶.

²⁹⁰ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 161; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 69; Yarg. HGK, 25.06.1997, E. 1997/11-313, K. 1997/569 (Legalbank); Yarg. HGK, 14.12.2005, E. 2005/2-692, K. 2005/725 (Legalbank). İsviçre hukukunda da çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanması, bu işlerde karşı tarafın bulunmamasına dayandırılmaktadır (**Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Klingler**, Art. 255 N. 5; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 52; **Basler Komm. ZPO/Mazan**, Art. 255 N. 4; Lienhard, **a.g.e.**, N. 487; **Stämpfli Handkommentar/Rubin**, ZPO Art. 255 N. 5; **Orell Füssli Kommentar (2)/Lazopoulos/Leimgruber**, Art. 255 N. 1; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 410; **Botschaft**, s. 7350-7351).

²⁹¹ Baur, **Freiwillige**, s. 164; Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 161; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 69; Yarg. HGK, 25.06.1997, E. 1997/11-313, K. 1997/569 (Legalbank); Yarg. HGK, 14.12.2005, E. 2005/2-692, K. 2005/725 (Legalbank).

²⁹² Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 154; Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2141.

²⁹³ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

²⁹⁴ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140-2241.

²⁹⁵ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

²⁹⁶ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

Kanaatimizce ise, çekişmeli yargıda olduğu gibi, çekişmesiz yargıda da kamu düzenini ilgilendiren işlerde re'sen araştırma ilkesi uygulanmalıdır. Buna karşılık, kamu düzenini ilgilendirmeyen işlerde taraflarca getirilme ilkesi geçerli olmalıdır. Kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanamayacağı şu gerekçelere dayandırılabilir:

İlk olarak, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin gerekçesine bakıldığında, re'sen araştırma ilkesinin sadece kamu düzenini ilgilendiren çekişmesiz yargı işlerinde uygulanması gerektiği, sonucuna varılabilir. Nitekim söz konusu gerekçe şu şekildedir: *“Maddenin ikinci fıkrasında yer alan düzenlemede, çekişmesiz yargı işlerinin büyük ölçüde kamu düzeniyle ilişki içinde bulunması sebebiyle bu tür işlerde re'sen araştırma ilkesinin işlerlik kazanacağı hususu hüküm altına alınmıştır”*. Görüldüğü üzere, kanun koyucu, çekişmesiz yargı işlerinde kural olarak re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasını kabul ederken, bu işlerin büyük ölçüde kamu düzenini ilgilendirdiği düşüncesinden hareket etmiştir. Dolayısıyla kanun koyucunun, hukuk politikası olarak, kamu düzenini ilgilendiren çekişmesiz yargı işlerinin re'sen araştırma ilkesine tâbi olmasını tercih ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, çekişmesiz yargı işlerinin tamamının kamu düzenini ilgilendirmesi söz konusu değildir²⁹⁷. Gerçekten de bazı çekişmesiz yargı işleri sadece ilgililerin menfaatini ilgilendirir²⁹⁸. Kamu düzenini ilgilendirmeyen bu tür işlerde ise, taraflarca getirilme ilkesi uygulama alanı bulur.

İkinci olarak, karşı tarafın bulunmaması, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanması için haklı bir gerekçe olamaz. Bir başka deyişle, bu tür çekişmesiz yargı işlerinde taraflarca getirilmesi ilkesinin uygulanması hâlinde, gerçeğin bulunamayacağı düşüncesi isabetli değildir. Şöyle ki, çekişmesiz yargı işlerinde karşı tarafın olmaması, yargılamaya sadece bir ilgilinin katılacağı anlamına gelmez²⁹⁹. Nitekim yargılamaya

²⁹⁷ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

²⁹⁸ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 154.

²⁹⁹ Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 125.

bir ilgili katılabileceği gibi, birden fazla ilgili de katılabilir³⁰⁰. Pekâlâ, yargılamaya katılan ilgililer çekişmesiz yargılama işinin dayanağını oluşturan tüm vakıaları ve bu vakıaların ispatı için gerekli olan delilleri yargılamaya getirebilirler. Hatta çekişmesiz yargı işlerinde karşı taraf bulunmasa da, ilgililer arasında uyuşmazlık da bulunabilir³⁰¹. Böyle bir durumda ilgililer arasında menfaat çatışması bulunacağından, ilgililer vakıa ve delilleri mahkemeye eksiksiz getirme konusunda gayret gösterebilirler. Öte yandan ilgililer çekişmesiz yargı işlerinde de doğruyu söyleme yükümlülüğü altındadır³⁰². Ayrıca hâkim de davayı aydınlatma ödevini kullanarak belirsiz yahut çelişkili gördüğü hususlar hakkında, taraflara açıklama yaptırabilir ve delil gösterilerini isteyebilir (HMK m. 31). Bu bağlamda, hâkim, davayı aydınlatma ödevi gereği ilgilileri her zaman dinleyebilir³⁰³. Tüm bunlar göz önüne alındığında, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir işte gerçeğin bulunma ihtimalinin, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir davadan daha az olduğu söylenemez. O hâlde, kamu düzenini ilgilendirmeyen davalarda taraflarca getirilme ilkesini kabul edip, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesini kabul etmek ve bunu gerçeğin bulunma ihtimaline dayandırmak hukuk politikası açısından çelişki yaratacaktır.

Üçüncü olarak, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanması hâlinde, başka çelişkili durumlar da ortaya çıkabilir. Örneğin, mirasçılık belgesi verilmesi bir çekişmesiz yargı işidir (HMK m. 382/2, c-6). Buna karşılık, mevcut mirasçılık belgesinin iptali ve yeni mirasçılık belgesi verilmesi bir çekişmesiz yargı işi olmayıp, çekişmeli yargının konusuna

³⁰⁰ Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 125.

³⁰¹ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 19. Nitekim uyuşmazlık yokluğu ölçütü, çekişmesiz yargıyı çekişmeli yargıdan ayıran tek ölçüt değildir (Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 19; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 103; Akkan, **Pekcanitez Usûl**, s. 103).

³⁰² Tercan, **Gerçeği Söyleme**, s. 187; Kurt Konca, **Doğruyu Söyleme**, s. 70; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 77.

³⁰³ Ali Cem Budak, **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta, 2000, s. 112.

girer³⁰⁴. Bu bağlamda, mirasçılık belgesi verilmesinde re'sen araştırma ilkesini uygulayıp, mirasçılık belgesinin iptali ve yeni bir mirasçılık belgesi verilmesinde taraflarca getirilme ilkesini uygulanmak çelişki yaratacaktır. Çünkü her ne kadar yargılamalardan biri çekişmesiz yargının, diğeri çekişmeli yargının konusuna girse de, her iki yargılama da aslında sadece ilgililerin ya da tarafların menfaatini ilgilendirir.

Dördüncü olarak, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanmamasından kaynaklanabilecek eksikliği gidermeye dönük bir imkân aslında çekişmesiz yargıda mevcuttur. Şöyle ki, çekişmesiz yargı işlerinde verilen kararlar kural olarak maddî anlamda kesin hüküm oluşturmaz (HMK m. 388)³⁰⁵. Bu nedenle verilen kararın haksız olduğu sonradan anlaşılırsa, bu kararın değiştirilebilmesi mümkündür³⁰⁶. Böyle bir durumda, ilgililer yeni yargılama malzemesine dayanarak yeniden yargılama yapılmasını isteyebilirler³⁰⁷. Hatta bu imkânın kullanılabilmesi için, çekişmeli yargıdaki gibi

³⁰⁴ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 145; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2114-2115; 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Görev, Yetki Ve Yargı Yeri Belirlenmesine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, C. 8, Özel Sayı, 2013, C. I, s. 1770 dn. 34; "[...] Dava, mirasçılık belgesinin iptali ve yeniden mirasçılık belgesi verilmesi istemine ilişkindir. ... 1. Asliye Hukuk Mahkemesince, talebin çekişmesiz yargıya ilişkin olduğu gerekçesi ile görevsizlik yönünde hüküm kurulmuştur. ... Sulh Hukuk Mahkemesi ise, davanın çekişmeli yargıya tâbi olduğu gerekçesiyle görevsizlik kararı vermiştir. Somut olayda; davacı, davalıları hasım göstermek suretiyle, mirasçılık belgesinin iptali ve yenisinin verilmesi isteminde bulunmuştur. Dava, iptali istenen mirasçılık belgesinde mirasçı olarak gösterilen kişiler aleyhinde açılmış olup, yargılama sonucunda verilecek kararla miras paylarının değişmesi sözkonusu olabileceğinden, dava tarihinde yürürlükte bulunan 6100 sayılı HMK'nın Sulh Hukuk Mahkemelerinin Görevi başlıklı 4. maddesinde sayılan davalardan olmadığı gibi, 382/2. maddesinde de sayılmayan mirasçılık belgesinin iptali davası çekişmeli yargı işi niteliğindedir. Bu durumda, çekişmeli yargı kapsamındaki davanın asliye hukuk mahkemesinde görülüp sonuçlandırılması gerekmektedir [...]” Yarg. 20. HD, 9.2.2016, E. 2015/15212, K. 2016/1396 (Lexpera).

³⁰⁵ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 180 vd.; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 54; Budak, **Çekişmesiz Yargı**, s. 156; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2145; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 594; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 185.

³⁰⁶ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 188 vd.; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 54; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 594; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 185.

³⁰⁷ Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 187; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2146; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 189

herhangi bir yargılamanın iadesi sebebinin bulunmasına da gerek yoktur³⁰⁸. Görüldüğü üzere, yargılamaya vakıa veya delillerin eksik getirilmesi nedeniyle hatalı bir karar verilmişse, ilgililerin yeniden mahkemeye başvurabilmeleri mümkündür. Hâlbuki çekişmeli yargıda dava malzemesinin yargılamaya eksik getirilmiş olması nedeniyle hatalı bir karar verilmişse, kanunda sayılan sınırlı sebeplerden biri mevcut olmadıkça, maddî anlamda kesin hükmün ortadan kaldırılabilmesi mümkün değildir.

Beşinci olarak, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde taraflarca getirilme ilkesinin uygulanmasına, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 385. maddesinin ikinci fıkrası engel değildir. Söz konusu hükümde geçen “*aksine bir hüküm bulunmadıkça*” ifadesinin lafzından hareketle taraflarca getirilme ilkesinin yalnızca kanunda açıkça öngörülen işlerde uygulanacağını söylemek, hukukumuz açısından isabetli bir yaklaşım olmaz. Zira hukukumuzda taraflarca getirilme ilkesi genel kural olarak kabul edilmiş olduğundan, ancak ona getirilen istisnaların (re’sen araştırma ilkesinin uygulanacağı hâllerin) açıkça gösterilmesi söz konusu olabilir³⁰⁹. Yoksa mevzuatımızda herhangi bir çekişmesiz yargı işinde taraflarca getirilme ilkesinin uygulanmasını öngören bir hükmün bulunması çok düşük bir ihtimâldir³¹⁰. O hâlde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 385. maddesinin ikinci fıkrasında geçen “*aksine bir hüküm bulunmadıkça*” ifadesi, “*niteliğine uygun düştüğü ölçüde*”, şeklinde anlaşılmalıdır³¹¹. Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu yorum tarzı, sadece çekişmesiz yargı bakımından da yapılmamaktadır. Yukarıda çekişmeli yargı bahsinde belirtildiği üzere, taraflarca getirilme ilkesini düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 25. maddesinin lafzından hareket edilmiş olsaydı, hukukumuzda kamu düzenini ilgilendiren birçok davada re’sen araştırma ilkesinin uygulanması mümkün olamazdı. Çünkü söz konusu hükmün lafzında “*kanunda öngörülen istisnalar dışında*” ifadesi yer almaktadır. Hâlbuki re’sen araştırma

³⁰⁸ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2146.

³⁰⁹ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

³¹⁰ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 153.

³¹¹ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 154; Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140-2141.

ilkesine tâbi davaların bazılarında re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı kanunda açıkça öngörülmemiştir. Örneğin, hizmet tespiti davalarında durum böyledir³¹².

Son olarak, kamu düzenini ilgilendiren ve dolayısıyla da re'sen araştırma ilkesine tâbi olan çekişmesiz yargı işlerinin nasıl tespit edileceği sorusu akla gelebilir. Bir başka deyişle, hangi işlerin kamu düzenini ilgilendirmedeği ve bu nedenle taraflarca getirilme ilkesine tâbi olacağı sorusu sorulabilir. Kanaatimizce hangi işlerin kamu düzenini ilgilendirdiği ya da ilgilendimediği konusunda doktrin ve uygulamadaki görüşlerden yararlanılabilir. Bu bağlamda, kamu düzenini ilgilendirdiği için re'sen araştırma ilkesine tâbi olan bazı çekişmesiz yargı işlerine değinmekte yarar vardır.

2. Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Bazı İşler

a. Kişiler Hukukuna İlişkin Bazı İşler

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 382. maddesinin ikinci fıkrasının a bendinde, kişiler hukukundaki çekişmesiz yargı işlerinden bazıları sayılmıştır. Bu bentte sayılan çekişmesiz yargı işlerinden kamu düzenini ilgilendirenler Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin ikinci fıkrası gereği, re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

Bu kapsamda kişisel durum sicilindeki kayıtların düzeltilmesine ilişkin yargılamalar (HMK m. 382/2 bent a-5)³¹³, ergin kılınma talebine ilişkin yargılamalar

³¹² Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A, 2, c.

³¹³ “[...] Davacılar dava dilekçesinde, müşterek çocukları 21.02.2002 doğumlu K1'in K2 ve K3 çocuğu davacı K4'ın kardeşi olarak 04.03.2002 doğumlu K5 ismi ile mükerrer olarak nüfusa kaydedildiğini, K1 ile K5'in aynı kişi olduğunu, açıklanan sebeplerle K2 ve K3 oğlu K5'in nüfus kaydının iptali istenmiştir babası K6'ın 01.07.1396 olan doğum tarihinin 01.07.1296 olarak düzeltilmesini istemiştir. Davalı K2 duruşmadaki beyanında; davacıların kavga etmeleri sebebi ile çocuklarını alıp kendi nüfusuna kaydettirdiğini, K5 adında çocuğu olmadığını beyan etmiştir. Diğer davalı K3 ise; davacıların kavgaları sonucu davacı K3'nün çocuğu da bırakarak babasının evine gittiğini, nüfusa kayıtlı olmayan çocuğun mağdur olmaması için kendi çocukları gibi nüfuslarına kaydettirdiklerini, K5 adında çocuklarının olmadığını, ancak daha önce doğup ölen çocukları olduğunu ve bu çocuğa da K5 ismini verdiklerini beyan etmiştir. Mahkemece, davanın ispat edilemediği gerekçesi ile reddine karar verilmesi üzerine; hüküm, davacılar

(HMK m. 382/2 bent a-1) gibi çekişmesiz yargı işleri kanaatimizce kamu düzenini ilgilendirdiği için re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

b. Aile Hukukuna İlişkin Bazı İşler

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 382. maddesinin ikinci fıkrasının b bendinde, aile hukukundaki çekişmesiz yargı işlerinden bazıları sayılmıştır. Bu bentte sayılan çekişmesiz yargı işlerinden kamu düzenini ilgilendirenler Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin ikinci fıkrası gereği, re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

Bu kapsamda küçüğün menfaatini ilgilendiren çekişmesiz yargı işleri kamu düzenini ilgilendirdiğinden, bu işlerde re'sen araştırma ilkesi uygulanır³¹⁴. Örneğin, velayetin kaldırılması³¹⁵, velayetin eşlerden birinden alınarak diğerine verilmesi³¹⁶,

tarafından temyiz edilmiştir. Dava, mükerrer nüfus kaydının iptali istemine ilişkindir. Nüfus kayıtlarındaki düzeltme istemine ilişkin davalarda, mahkemelerin hiç bir kuşku ve duraksamaya neden olmaksızın doğru sicil oluşturmak zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca kişisel durum sicilindeki kaydın düzeltilmesine ilişkin davalar çekişmesiz yargı işidir. (HMK m. 382/2.(a)-) Çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça resen araştırma ilkesi geçerlidir. (HMK m 385/2) Nüfus kayıtlarının düzenli ve gerçeğe uygun olarak tutulması kamu düzeni ile ilgilidir. Bu bakımdan hakim resen araştırma ilkesinin sonucu olarak kendiliğinden delil toplama yetkisine sahiptir [...]" Yarg. 8. HD, 16.03.2017, E. 2017/1145, K. 2017/3816 (Lexpera); "[...] Davacı vekili, dava dilekçesinde, davacının 16.08.1950 olan doğum tarihinin 1953 olarak düzeltilmesini istemiştir. Mahkemece, "25 yaş üzerinde olan davacının gerçek yaşının tıbben tespitinin olanaklı olmadığı, dinlenecek tanıkların anlatımının soyut olacağı, getirilmesi istenilen okul kayıtlarının da gerçek yaşın tespitinde yeterli ve geçerli kanıt olmayacağı" gerekçesi ile davanın reddine karar verilmiştir. Kişisel durum sicilindeki kaydın düzeltilmesine dair davalar çekişmesiz yargı işidir. (HMK m. 382/2.(a)-5) Çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça resen araştırma ilkesi geçerlidir. (HMK m 385/2) Nüfus kayıtlarının düzenli ve gerçeğe uygun olarak tutulması kamu düzeni ile ilgilidir. Bu bakımdan hakim resen araştırma ilkesinin sonucu olarak kendiliğinden delil toplama yetkisine sahiptir [...]" Yarg. 18. HD, 9.6.2016, E. 2015/12379, K. 2016/9280 (Kazancı).

³¹⁴ Atalı ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulanması gereken hâlleri kamu düzenini ilgilendiren veya küçüğün korunmasına ilişkin işler olarak belirtmektedir (Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2140).

³¹⁵ "[...] İş, küçüğün vesayet altına alınması talebiyle karşılaşan vesayet makamının, küçüğün babasının velayeti altında bulunduğunu tespit etmesi üzerine, velayetin kaldırılmasının gerekip gerekmediğinin değerlendirilmesi ve hasil olacak sonucuna göre bir karar verilmesi lüzumunu aile mahkemesine ihbar etmesiyle bu mahkemenin önüne getirilmiştir. Buna göre dava velayetin kaldırılmasına ilişkindir. Velayetin kaldırılması, ebeveynlerden birinden alınarak diğerine verilmesi ve kaldırılan velayetin geri verilmesi 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda

kaldırılan velayetin geri verilmesi gibi işler re'sen araştırma ilkesine tâbidir. Yine hâkimin çocuğun mallarının yönetimine müdahale etmesi ve çocuğun mallarının yönetiminin kayyımına devri (HMK m. 382/2, bent b-14), kamu düzenini ilgilendirmesi sebebiyle re'sen araştırma ilkesine tâbidir³¹⁷. Keza vesayet işleri kamu düzenini ilgilendirdiği için, bu işlerde de re'sen araştırma ilkesi geçerlidir³¹⁸.

"çekişmesiz yargı" işi kabul edilmiştir (md. 382/2-b-13). Velayete ilişkin davalar, basit yargılama usulüne tabidir (HMK md. 316/1-ç). Basit yargılama usulüne tabi davalarda, mahkeme mümkün olan hallerde tarafları duruşmaya davet etmeden dosya üzerinden karar verir (HMK md. 320/1). Şu halde basit yargılama usulüne tabi bir işin duruşmasız incelenebilmesi evvela kanunen mümkün olmalıdır. Velayete ilişkin davalar kamu düzeniyle doğrudan ilgili olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir [...]" Yarg. 2. HD, 13.03.2013, E. 2012/14579, K. 2013/6846, (Lexpera).

³¹⁶ “[...] Dava velayetin değiştirilmesi istemine ilişkindir. Davacı vekili müvekkili ile davalının anlaşmalı olarak boşandıklarını ve müşterek çocuğun velayetinin anneye verildiğini, boşanma kararı sonrasında davalı annenin G. Ö. isimli erkek arkadaşı ile birlikte yaşamaya başladığını, bu durumun çocukta bazı davranış bozukluklarına sebebiyet verdiğini, söz konusu evde davalı ve erkek arkadaşının sürekli kavga etmesi ve 12 yaşında olan çocuğun ergenlik sürecinin birleşmesi sebebiyle olumsuzlukların devam ettiğini, uluslararası sözleşmeler ve Yargıtay içtihatlarına göre idrak çağına gelmiş bulunan çocuğun görüşüne başvurulması gerektiğini belirterek velayetin değiştirilmesini talep ve dava etmiştir [...] Öte yandan, TMK'nun 335 ila 351. maddeleri arasında düzenlenen “velayet”e dair hükümler kural olarak, kamu düzenine ilişkindir ve velayete dair davalarda resen (kendiliğinden) araştırma ilkesi uygulandığından hâkim, tarafların istemi ile bağlı değildir [...] velayet, kamu düzenine dair ve çekişmesiz yargı işlerinden olduğundan, mahkemece resen delil toplanabileceği gibi, taraflar da yargılamanın her aşamasında delil sunabilirler [...]” Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/2-1575, K. 2018/672 (Kazancı).

³¹⁷ “[...] Dava, çocuk mallarının korunmasına (TMK m.352 vd.) ilişkin olup; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda “çekişmesiz yargı” işi olarak kabul edilmiş ve basit yargılama usulüne tabi tutulmuştur. (HMK m.382/14, 316/1 a-ç). Basit yargılama usulüne tabi davalarda, mahkeme mümkün olan hallerde tarafları duruşmaya davet etmeden dosya üzerinden karar verir (HMK m.320/1). Ne var ki çocuk mallarının korunmasına ilişkin davalar kamu düzeniyle doğrudan ilgili olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir [...]” Yarg. 2. HD, 22.12.2016, E. 2016/19280, K. 2016/16368 (Kazancı).

³¹⁸ [...] Hemen belirtmek gerekir ki; vesayete dair hükümler kamu düzenine ilişkindir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 382/2b-19. maddesinde vesayet işlerinin çekişmesiz yargı işi olduğu [...] Her ne kadar Mahkemece, kısıtlı adayına ulaşamadığı, savurganlık nedenine dair delil sunulmadığı gerekçeleriyle davanın reddine karar verilmiş ise de, davanın kamu düzeni ile ilgili bulunduğu gözetilerek, kendiliğinden araştırma ilkesi gereğince, alacaklı ... tarafından bildirilen dava dosyalarının dosya arasına alınarak kısıtlı adayının adres bilgilerinin tespit edilmeye çalışılması, bu halde de tespit edilememesi halinde ilan tebligat yapılmasının düşünülmesi, ondan sonra tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçe ile davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiştir “[...] Yarg. 8. HD,

c. Cumhuriyet Savcısının Yer Aldığı İşler

Cumhuriyet savcısının asıl görev alanı ceza yargılamasıdır ve onun hukuk yargılamasında görev alması, ancak istisnâî durumlarda söz konusu olur. Cumhuriyet savcısının hukuk yargılamasında görev alması kamu düzeninin korunması düşüncesine dayanır³¹⁹. Bununla birlikte, cumhuriyet savcısının kamu düzenini ilgilendiren her yargılamada görev alması da söz konusu değildir³²⁰.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 70. maddesinin üçüncü fıkrasında, cumhuriyet savcısının yer aldığı dava ve işler üzerinde tarafların serbestçe tasarruf edemeyecekleri düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde ise, bu yargılamaların kamu düzenini ilgilendirdiği ve re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğu belirtilmiştir. Gerçekten de kamu düzenini ilgilendirmesi sebebiyle, cumhuriyet savcısının yer aldığı davalarda olduğu gibi, cumhuriyet savcısının yer aldığı işlerde de re'sen araştırma ilkesi geçerlidir³²¹.

16.1.2018, E. 2017/7021, K. 2018/481 (Kazancı); *Türk Medeni Kanunu'nun 476. maddesi uyarınca kendi isteğiyle kısıtlanmış olan kişi üzerindeki vesayetin kaldırılması, kısıtlamayı gerektiren sebebin ortadan kalkmasına bağlı olup, delillerin bildirilmesi ve değerlendirilmesi zorunluluğu karşısında Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385/1. maddesinin yollamasıyla aynı yasanın 320/1. maddesinin uygulanması olanağı bulunmamaktadır. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27.maddesi hükmüne göre, davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu hak, yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, açıklama ve ispat hakkını, mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini içerir. Bu nedenle mahkemece duruşma açılarak davacının gösterdiği delillerin toplanması, vesayetle ilgili hükümlerin kamu düzenine ilişkin bulunması nedeniyle resen araştırma yapılabileceği de gözetilerek gerek kısıtlının talebi gerekse Türk Medeni Kanunu'nun 405. maddesi yönünden oluşacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir [...]*" Yarg. 18. HD, 17.12.2012, E. 2012/13613, K. 2012/14737 (Lexpera).

³¹⁹ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A, 2, ç.

³²⁰ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A, 2, ç.

³²¹ Atalı, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2140.

3. Bazı İşlerin Re'sen Araştırma İlkesine Tâbi Olup Olmadığının Değerlendirilmesi

Çekişmesiz yargı işlerinin tamamının kamu düzenine ilişkin olmadığı yukarıda belirtildi³²². Bu başlık altında, kamu düzenini ilgilendirip ilgilendirmediği ve dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi olup olmadığı tartışmalı olan bazı çekişmesiz yargı işlerinin üzerinde durulacaktır.

Yargıtay'a göre, mirasçılık belgesi verilmesi kamu düzenini ilgilendiren bir çekişmesiz yargı işidir³²³. Ancak kanaatimizce mirasçılık belgesi verilmesi sadece ilgililerin menfaatini ilgilendirir, yani kamu düzenini ilgilendirmez. Bu nedenle mirasçılık belgesi verilmesine ilişkin yargılamalarda re'sen araştırma ilkesi değil, taraflarca getirilme ilkesi uygulama alanı bulur.

Yargıtay'a göre, kıymetli evrakın iptaline ilişkin yargılamalar da çekişmesiz yargı işi olması sebebiyle re'sen araştırma ilkesine tâbidir³²⁴. Kanaatimizce kıymetli

³²² Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, B, 1.

³²³ “[...] Dava, mirasçılık belgesi verilmesi istemine ilişkindir [...] davanın çekişmesiz yargıya tabi olduğu ve bir bakıma kamu düzeni ile ilgili bulunduğu gözetilerek kendiliğinden araştırma ilkesi işletilmeli, zabıta araştırması her ne kadar taşınmazın bulunduğu mahalde yapılmışsa da tapu kaydındaki adreste de araştırma yapılmalı, ölüm tarihindeki hükümlere göre mirasçılık belgesi verileceğinden murisin ölüm tarihinin tespiti için belirtilen adreste gerekirse zabıta araştırması yapılarak ve dinlenen tanıklardan da bu husus sorulmalı, hasımsız açılan bu davada nüfus kütüklerinde kayıt bulunmaması sebebiyle mirasçı olduğu belirtilen kişilerin miras bırakanla soy bağının her türlü delille ispat edilebileceği dikkate alınmalı, tanıkların da davacının beyanlarını doğruladığı anlaşıldığından tüm mirasçılar duraksamasız belirlendikten sonra toplanan ve toplanacak deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre bir karar verilmelidir [...]” Yarg. 14. HD, 2.11.2015, E. 2015/2714, K. 2015/9609 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. 8. HD, 4.7.2014, E. 2013/16641, K. 2014/14157 (Kazancı) .

³²⁴ “[...] Somut olayın özelliği itibarıyla, kıymetli evrakın iptaline ilişkin dava, çekişmesiz yargı alanına girdiği açıktır. Bu davalar hasımsız olarak açılır ve çekişmesiz yargıda tabi bu gibi davalarda verilen kararlar, maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez. O nedenle bu kararlar aleyhine kanun yollarına başvurulsa bile kesin hüküm oluşturmadıklarından açılacak bir iptal davası ile değiştirilebilir ve ortadan kaldırılabilirler [...] Takibi talebe bağlı ve re'sen araştırma prensibinin cari bulunduğu çekişmesiz yargılamada, yargılama konusu ile talepte bulunan tarafından tayin edilen subjektif hakkın muhtevassından hakim ayrılamaz. Ne varki, kararın muhtevassını tesbitte, hakim geniş bir takdir hakkı vardır. Örneğin şartları mevcutsa, vesayet mahkemesi bir vasi tayin etmek zorunluğunda olup seçiminde kural olarak geniş bir takdir hakkına sahiptir. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Açıklanan ilkeler altında, çekişmesiz

evrakın iptali işi kamu düzenini ilgilendirmediği için, bu işte de re'sen araştırma ilkesi değil, taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir³²⁵.

yargıda hakim, tarafların talepleri ile bağlı olmadığından re'sen araştırma ilkesi uyarınca davacının bozma kararına uyulması talebi ile de bağlı olmayacağı çok açıktır [...]” Yarg. HGK, 25.6.1997, E. 1997/11-313, K. 1997/569 (Kazancı).

³²⁵ Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2140; Pekcanitez/Meriç, **Fer’i Müdahale**, s. 410-413.

İKİNCİ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN İLK DERECE YARGILAMASINDA UYGULANMASI

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVA ARKADAŞLIĞI

A. İhtiyarî Dava Arkadaşlığı

Bir davada birden fazla kişinin davacı ve/veya davalı tarafta yer almasına dava arkadaşlığı denir¹. Dava arkadaşlığı ihtiyarî ve mecburî olmak üzere ikiye ayrılır (HMK m. 57 vd.)².

Kanun'da sayılan sebeplerin varlığı hâlinde, birden fazla kişi birlikte dava açabilir ya da birden fazla kişi aleyhine birlikte dava açılabilir (HMK m. 57). Böyle bir durumda ihtiyarî dava arkadaşlığı ortaya çıkar³. İhtiyari dava arkadaşlığında, dava arkadaşı sayısı kadar dava vardır⁴ ve bu davalar birbirinden bağımsızdır (HMK m. 58/1, c. 1). Dolayısıyla dava arkadaşlarından her biri, diğerinden bağımsız olarak hareket eder (HMK m. 58/1, c. 2). Bu kapsamda, dava arkadaşları iddia ve savunma

¹ Peter Gottwald, "Grundprobleme der Streitgenossenschaft im Zivilprozess", **JA**, 1982, s. 64; Walter F. Lindacher, "Die Streitgenossenschaft", **JuS**, 1986, Heft 5, s. 379; Yavuz Alangoya, **Medeni Usul Hukukunda Dâva Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü)**, Nemaş, 1965 (Tıpkı Basım) 1999, s. 37; Ömer Ulukapı, **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Konya, Mimoza Yayınları, 1991, s. 25; Hakan Pekcanitez/Hülya Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 685; Karşlı, **Muhakeme**, s. 310; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 551; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 231-232.

² Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 40; Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. III, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 3284; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 936; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 547; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 686; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 232; Karşlı, **Muhakeme**, s. 310.

³ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 953; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 686-687; ; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 239 vd.; Karşlı, **Muhakeme**, s. 310.

⁴ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 953; Üstündağ, **Yargılama**, s. 361; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 326; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 694-695; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 560; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 242; Karşlı, **Muhakeme**, s. 311.

sebeplerini de diğerinden bağımsız olarak ileri sürebilir⁵. Yine dava arkadaşları ayrı ayrı delil gösterebilirler⁶. Öte yandan dava arkadaşlarından birinin gösterdiği deliller, diğer dava arkadaşları karşı çıkmadığı takdirde, onlar için de gösterilmiş sayılır⁷. Diğer dava arkadaşlarının karşı çıktığı deliller ise kural olarak karşı çıkan dava arkadaşları açısından dikkate alınmaz⁸. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalar bakımından söz konusu olabilir.

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, bir dava arkadaşının gösterdiği deliller, diğer dava arkadaşları bu delillere karşı çıksa dahi, karşı çıkan dava arkadaşları açısından da dikkate alınabilir. Çünkü bu davalarda, mahkeme tarafların ileri sürmediği delillere de kendiliğinden başvurabilir⁹. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda, ihtiyarî dava arkadaşlarından birinin gösterdiği delile, diğer dava arkadaşının karşı çıkmış olması, o delilin karşı çıkan dava arkadaşı açısından dikkate alınmaması sonucunu doğurmaz.

B. Mecburî Dava Arkadaşlığı

Birden fazla kişinin birlikte dava açmasının ya da birden fazla kişiye karşı birlikte dava açılmasının zorunlu olduğu durumlarda, mecburî dava arkadaşlığı söz

⁵ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 212; Üstündağ, **Yargılama**, s. 362; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 697; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 243; Erdönmez, **Belgelerin İbrası**, s. 146; Vildan Peksöz, **Medenî Usûl Hukuku Açısından Adi Ortaklık İlişkileri**, İstanbul, On İki Levha, 2020, s. 328.

⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 327; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 697; Erdönmez, **Belgelerin İbrası**, s. 146; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 243; Peksöz, **Adi Ortaklık**, s. 328-329.

⁷ Kuru, **Usul**, C. III, s. 3369; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 961; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 224; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 698; Peksöz, **Adi Ortaklık**, s. 329.

⁸ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 224.

⁹ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

konusu olur¹⁰. Mecburî dava arkadaşlığı maddî mecburî dava arkadaşlığı ve şekli mecburî dava arkadaşlığı olmak üzere ikiye ayrılır¹¹.

Maddî mecburî dava arkadaşlığı, maddî hukuka göre, bir hakkın birden fazla kişi tarafından birlikte kullanılması veya birden fazla kişiye karşı birlikte ileri sürülmesi ve tamamı hakkında tek bir hüküm verilmesi gereken hâllerde söz konusu olur (HMK m. 59)¹². Re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda da maddî mecburî dava arkadaşlığı ortaya çıkabilir¹³.

Maddî mecburî dava arkadaşlığında, dava arkadaşları birlikte hareket etmek zorundadır (HMK m. 59/1). Bu nedenle dava arkadaşlarından birinin veya birkaçının

¹⁰ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 43; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 328; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 702.

¹¹ Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 59 vd.; Kuru, **Usul**, C. III, s. 3286 vd.; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 937; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 552; Pekcanitez/ Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 702; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 553; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 233.

¹² Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 938; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 702; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 553; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 233-234.

¹³ Karş. “[...] 506 sayılı Kanun'un 79 ve 5510 sayılı Kanun'un 86'ncı maddelerinde düzenlenen hizmet tespiti davasında ispat yönteminin ne şekilde olması gerektiğine dair herhangi bir açıklama bulunmadığından, kamu düzenine ilişkin bu tür davalarda taraflar her türlü delile dayanabileceği gibi mahkemece kendiliğinden araştırma ilkesine göre delil toplanabilir ve inceleme yapılabilir. Bu tür davalarda, davanın kamu düzenine ilişkin olduğu da gözetilerek davacının işyerinde eylemli olarak çalışıp çalışmadığı yeterli ve gerekli bir araştırma ile hiç bir kuşku ve duraksamaya yer bırakmayacak sağlıklı bir biçimde belirlenmelidir. Öte yandan, 6552 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği 11.09.2014 öncesinde açılan hizmet tespiti davalarında, Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK) elde edilecek hükmün sigortalılık hakları yönünden uygulayıcısı konumunda olduğundan, işveren ile birlikte yasal hasım kabul edilmekte iken, 6552 sayılı Kanun değişikliği sonrasında husumet yalnızca işverene düşmektedir. İşveren, gerçek veya tüzel kişi olabileceği gibi, gerçek kişi işveren birden fazla olabilir. İş ortaklığı, konsorsiyum ve benzeri adlar altında kurulan ortaklıklarda tüzel kişi işveren birden fazla olabilir. Tespiti istenen sürede; işyerinde, işveren olarak bulunanların tümü kendi hak alanını ilgilendirdiğinden zorunlu dava arkadaşlarıdır. Hizmete konu dönemde işveren sıfatına sahip olanların bir kısmına dava açılması ile yetinilemez. Zira, davanın niteliği itibarıyla alınacak ilam, sonuçta Kurum tarafından infaza ve böylece sigortalının bu hakkının tesciliyle sigorta primlerinin işverenden tahsiline yol açacağından, sigortalıyı çalıştıran gerçek veya tüzel kişilerin tümüne karşı dava açılması gerekir. Adi ortaklığa ait işyerinde çalışan sigortalı tarafından açılacak davaların, adi ortakların tamamına yöneltilmesi gerekir. Ortaklardan birisine davanın yöneltilmesi yeterli değildir. Adi ortaklığın tüzel kişiliği olmadığından işveren sıfatı adi ortakların tümündedir ve tamamının davalı gösterilmesi zorunludur [...]” Ankara BAM, 11. HD, 25.4.2017, E. 2017/633, K. 2017/706 (Lexpera).

yaptığı işlemler geçerli değildir¹⁴. Dolayısıyla dava arkadaşlarının vakıaları ve delilleri ileri sürerken de birlikte hareket etmeleri gerekir¹⁵. Aksi takdirde söz konusu dava malzemesi dikkate alınmaz. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar bakımından geçerlidir.

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda vakıaların ve delillerin, mecburî dava arkadaşlarının tamamı tarafından birlikte ileri sürülmesi gerekmez¹⁶. Çünkü bu yargılamalarda mahkeme, tarafların ileri sürmediği dava malzemesini dahi kendiliğinden dikkate alır¹⁷. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda mahkeme, dava arkadaşlarından birinin veya birkaçının ileri sürdüğü vakıa ve delilleri de görevi gereği dikkate alabilir¹⁸.

Şeklî mecburî dava arkadaşlığı ise, uyuşmazlığın daha iyi karara bağlanabilmesi ve gerçeğin tam olarak ortaya çıkarılması amacıyla kabul edilmiştir¹⁹. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da şeklî mecburî dava arkadaşlığı ortaya çıkabilir. Örneğin, soybağının reddi davası koca tarafından anne ve çocuğa karşı birlikte açılmak zorundadır (TMK m. 286/1). Böyle bir durumda, anne ile çocuk arasında şeklî mecburî dava arkadaşlığı söz konusu olur²⁰.

¹⁴ Kuru, **Usul**, C. III, s. 3318 ve 3329; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 948; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 555.

¹⁵ Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 299; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 156; Peksöz, **Adi Ortaklık**, s. 329-330. Ayrıca bkz. Erdönmez, **Belgelerin İbrazı**, s. 146.

¹⁶ Jürg Geiger, **Streitgenossenschaft und Nebenintervention unter besonderer Berücksichtigung des zürcherischen Zivilprozesßrechtes**, Aarau, Keller Verlag, 1969, s. 124.

¹⁷ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

¹⁸ Geiger, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁹ Kuru, **Usul**, C. III, s. 3310; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 943; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 553; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 705-706; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 558; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 237.

²⁰ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 944; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 102; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 706; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 554.

Ancak şeklî mecburî dava arkadaşlığında, maddî mecburî dava arkadaşlığının aksine, dava arkadaşlarının birlikte hareket etme zorunluluğu yoktur²¹. Bu yönüyle şeklî dava arkadaşlarının durumu, ihtiyarî dava arkadaşlarının durumuna benzemektedir²². Dolayısıyla yukarıda ihtiyarî dava arkadaşlığına ilişkin yapılan açıklamalar burada da geçerlidir. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalar bakımından da, yukarıda ihtiyarî dava arkadaşlığı bahsinde tespit edilen ihtimâl dışında²³, özellik arz eden farklı bir durum ortaya çıkmaz.

II. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVAYA MÜDAHALE VE DAVANIN İHBARI

A. Davaya Müdahale

Davaya müdahale aslî müdahale ve fer'î müdahale olmak üzere ikiye ayrılır. Aslî müdahale, görülmekte olan bir yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen ya da tamamen hak iddia eden üçüncü kişinin, bu durumu ileri sürerek, yargılamanın taraflarına karşı aynı mahkemede dava açmasıdır (HMK m. 65)²⁴. Aslî müdahale, gerçek anlamda bir davaya müdahale olmayıp, ilk davanın taraflarına karşı açılan ayrı bir davadır²⁵. Kamu düzenini ilgilendirmesi hâlinde, aslî müdahale

²¹ Kuru, **Usul**, C. III, s. 3331; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 950; Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 183; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 331; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 714; ; Arslan/ Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 556; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 559; Atalı/Ermenek/ Erdoğan, **Usûl**, s. 238.

²² Ulukapı, **Dava Arkadaşlığı**, s. 183; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 556; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 331; Pekcanitez/Taş Korkmaz, **Pekcanitez Usûl**, s. 714; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 559.

²³ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, I, A.

²⁴ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. IV, 6.Baskı, İstanbul, 2001, s. 3491; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 989; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 157; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 345; Muhammet Özekes, **Medenî Usûl Hukukunda Aslî Müdahale**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995, s. 16; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 562; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 767; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 273.

²⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 332; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 716.

davası re'sen araştırma ilkesine tâbi olur. Böyle bir durumda, aslî müdahale davası, re'sen araştırma ilkesine tâbi diğer davalardan farklı bir özellik göstermez.

Fer'î müdahale ise, bir davada verilecek hükümden hukukî durumu etkilenebilecek olan üçüncü kişinin, davayı kazanmasında hukukî yararı bulunan taraf yanında ve ona yardımcı olmak amacıyla o davada yer almasına denir (HMK m. 66/1)²⁶. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda da, şartları mevcutsa, fer'î müdahale söz konusu olabilir²⁷.

Müdahale talebi kabul edilen üçüncü kişi, fer'î müdahil sıfatını alır. Fer'î müdahil, yanında katıldığı tarafın yararına olan iddia veya savunma vasıtalarını ileri sürebilir; onun işlem ve açıklamalarına aykırı olmayan her türlü usûl işlemlerini yapabilir (HMK m. 68/1, c. 2). Aksi takdirde fer'î müdahilin yanında yer aldığı taraf, bu işlemlere itiraz ederek söz konusu işlemleri geçersiz hale getirebilir ve bunlar mahkeme tarafından dikkate alınamaz²⁸. Ancak bu durum, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda fer'î müdahilin dava malzemesinin toplanmasına yönelik işlem ve açıklamaları bakımından geçerli olmaz. Bir başka deyişle, bu davalarda fer'î müdahilin, tamamen yanında katıldığı tarafa bağımlı kalması çelişki yaratır²⁹. Zira söz konusu davalarda hâkim, taraflarca ileri sürülen vakıa ve delillerle bağlı olmayıp, dava malzemesini kendiliğinden araştıracağından, fer'î müdahilin getirdiği vakıa ve delilleri de, yanında katıldığı taraf itiraz etse bile dikkate alabilir.

²⁶ Ansay, **Yargılama**, s. 140; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 267; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3451; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 979; Üstündağ, **Yargılama**, s. 375; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 158; Pekcanitez, **Fer'î Müdahale**, s. 17-18; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 333; Budak, **Üçüncü Kişiler**, s. 49; Karşı, **Muhakeme**, s. 298; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 261; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 717; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 564; Pekcanitez/Meriç, **Fer'î Müdahale**, s. 21-23.

²⁷ Fer'î müdahalenin caiz olup olmadığı konusunda davanın türünün, niteliğinin ve tâbi olduğu yargılama usûlünün bir öneminin olmadığı, ancak re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda çoğu zaman fer'î müdahale gereğinin hiç ortaya çıkmayacağı yönünde bkz. Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 721.

²⁸ Pekcanitez, **Fer'î Müdahale**, s. 151-152; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 156; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **a.g.e.**, s. 265; Pekcanitez/Meriç, **Fer'î Müdahale**, s. 306-308.

²⁹ Pekcanitez, **Fer'î Müdahale**, s. 213; Hakan Pekcanitez, "İdari Yargıda Fer'î Müdahil Hükümü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)", **Prof. Dr. Tufan Yüce'ye Armağan**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001, s. 596; Pekcanitez/Meriç, **Fer'î Müdahale**, s. 435.

B. Davanın İhbarı

Davanın ihbarı, taraflarından birisinin derdest bir davayı üçüncüye kişiye bildirmesidir³⁰. Davanın ihbarı kural olarak taraflardan birinin talep etmesi hâlinde gerçekleştirilir³¹. Bir başka deyişle, hâkim kural olarak kendiliğinden davayı üçüncü kişiye ihbar edemez³².

Buna karşılık re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, şartları da varsa, hâkim davayı üçüncü kişiye re'sen ihbar edebilmelidir^{33 34}. Zira fer'î müdahil olarak yargılamaya katılacak üçüncü kişi, yanında katıldığı tarafın bilmediği veya unuttuğu vakıa ve delilleri yargılamaya getirerek uyuşmazlığın daha iyi aydınlatılabilmesini ve gerçeğe uygun karar verilmesini sağlayabilir³⁵. Bu bağlamda, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı hizmet tespiti davalarında davanın Sosyal Güvenlik Kurumu'na re'sen ihbar edileceğinin İş Mahkemeleri Kanunu'nda açıkça düzenlendiği de belirtilmelidir (İş MahK m. 4/2)³⁶.

³⁰ Ansay, **Yargılama**, s. 137; Berkin, **Rehber**, s. 684-685; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 271; İlhan E. Postacioğlu, **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, 6. Bası, İstanbul, 1975, s. 316; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3515; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 999; Üstündağ, **Yargılama**, s. 383; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 158; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 340; Karşı, **Muhakeme**, s. 307; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s.572; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 737-738; Murat Atalı, **Medenî Usûl Hukukunda Davanın İhbarı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007, s. 41; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 268.

³¹ Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3523; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 1006; Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s. 107 dn. 1; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 743; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 269; Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 211 dn. 774.

³² Ansay, **Yargılama**, s. 141; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3518 dn. 7a ve 3523; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 1002 dn. 2 ve 1006; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 743.

³³ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s. 210 ve 212; Pekcanitez/Meriç, **Fer'i Müdahale**, s. 432 ve 435.

³⁴ Bu noktada, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda olduğu gibi re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da ihbar yoluyla davanın üçüncü kişiye teşmil edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmelidir (Atalı, **Davanın İhbarı**, s. 46; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 745).

³⁵ Pekcanitez, **Fer'i Müdahale**, s. 23-24; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 333; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 718. Aynı yönde bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 565.

³⁶ Ancak doktrinde, bu davada davanın ihbarı için gerekli olan şartların bulunmadığı belirtilerek, söz konusu düzenleme eleştirilmektedir (Atalı, **Hizmet Tespiti**, s. 645).

III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VEYA DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

A. Genel Olarak

Medenî usûl hukukumuzda teksif ilkesinin bir sonucu olarak tarafların, iddia ve savunmalarını belli bir aşamadan sonra ileri sürmeleri yasaktır³⁷. İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı, kural olarak davacı açısından cevaba cevap, davalı açısından ise ikinci cevap dilekçesinin verilmesiyle başlar (HMK m. 141/1)³⁸. Basit yargılama usûlünde ise yasak, davacı açısından davanın açılmasıyla; davalı açısından ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar (HMK m. 319). Bu yasak, dava sebebi ve talep sonucunu kapsar³⁹. Bu yasağın istisnaları ise ıslah ve karşı tarafın açık rızasıdır (HMK m. 141/2).

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, dava sebebi ve talep sonucunu kapsadığından, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da bu yasak dava sebebi ve talep sonucu açısından ayrı ayrı ele alınmalıdır.

³⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 554; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 405; Üstündağ, **Yargılama**, s. 253; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1249; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 694; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 185; Deren-Yıldırım, **Teksif İlkesi**, s. 273; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 311; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 203; İstanbul BAM, 2. HD, 4.5.2017, E. 2017/505, K. 2017/472 (Lexpera); İstanbul BAM, 2. HD, 5.4.2017, E. 2017/340, K. 2017/362 (Lexpera).

³⁸ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 411; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 695, 699; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 475; Yarg. 7. HD, 08.09.2014, 8824/16450 (Lexpera); İstanbul BAM, 2. HD, 4.5.2017, E. 2017/505, K. 2017/472 (Lexpera); İstanbul BAM, 2. HD, 5.4.2017, E. 2017/340, K. 2017/362 (Lexpera).

³⁹ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 511; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 554; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 406; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1250 vd.; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 311-312; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 237 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 696; Ulukapı, **Usûl**, s. 260; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 467 vd.; Arslan/Yılmaz/Ayvaz Taşpınar/Hanağası, **Usul**, s. 354.; Timuçin Muşul, **Medenî Usul Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 303 vd.; Umar, **Şerh**, s. 439, 443; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 477; İstanbul BAM, 2. HD, 4.5.2017, E. 2017/505, K. 2017/472 (Lexpera).

B. Dava Sebebinin Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi

Dava sebebinden ne anlaşılması gerektiği konusunda, doktrinde iki ana teori söz konusudur. Doktrinde azınlıkta kalan ferdileştirme teorisine göre, dava sebebi, talep sonucunun dayanağını oluşturan hukukî ilişki, yani hukukî sebeptir⁴⁰. Doktrinde hâkim olan vakılara dayandırma teorisine göre ise, dava sebebi, talep sonucunu haklı gösteren vakıaların oluşturduğu hayat olayıdır⁴¹.

Davacının cevaba cevap dilekçesi verdikten sonra, hayat olayını değiştiren, yani yeni bir vakılar zincirinin ortaya çıkmasına neden olan vakılar ileri sürmesi, dava sebebinin değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağını ihlâl eder⁴². Davalı açısından da ikinci cevap dilekçesi verdikten sonra aynı durum geçerlidir. Buna karşılık, daha önce ileri sürülmüş olan vakılara zımnen dâhil olan vakıaların ileri sürülmesi yasak kapsamında deęildir⁴³. Yine yasağın başlama anından sonra doğan vakılar da yasağın kapsamına girmez⁴⁴.

⁴⁰ Ferdileştirme teorisi hakkında bkz. stndağ, **Yasak**, s. 25 vd.; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1589; Yılmaz, **Islah**, s. 144; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 90. Türk hukukunda *Postacıoğlu*'nun, bu teoriye üstünlük tanıdığı görülmektedir (Postacıoğlu, **Usul**, s. 387 vd.; İlhan E. Postacıoğlu, "Davanın ve Kaziyei Muhkememin Unsuru Olarak Hukukî Sebep", **Makaleler ve Karar İncelemeleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s. 67 vd.).

⁴¹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1589-1590; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 455; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1490; Baki Kuru, "Hukuk Usulünde Dâva Sebebi", **Makaleler**, Arıkan, 2006, s. 215 vd.; stndağ, **Yasak**, s. 51; Alangoya, **İlkeler**, s. 106; Alangoya, **Dava Temeli**, s. 284; Yılmaz, **Islah**, s. 150 vd.; Muşul, **Usul**, s. 137-138 ve 486; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 93 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 495 vd.; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1135; zekes, **Hukuki Sebep**, s. 753; zekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1430; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2065; Karşlı, **Muhakeme**, s. 425-426 ve 574; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 222; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 356; Hamide zden zkaya-Ferendeci, **Kesin Hükmün Objektif Sınırları**, İstanbul, On İki Levha, 2009, s. 45-46; Bolayır, **İlke**, s. 55 vd..

⁴² Alangoya, **İlkeler**, s. 108; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 239; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 697.

⁴³ stndağ, **Yargılama**, s. 530; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1719; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 518; Pekcanitez/Atalay/zekes, **Usûl**, s. 555; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1255; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 697; Ulukapı, **Usûl**, s. 264; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 407.

⁴⁴ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1733; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 518; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 239-240; Pekcanitez/Atalay/zekes, **Usûl**, s. 554; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1251;

Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda teksif ilkesi geçerli olmadığından⁴⁵, dava sebebinin değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı uygulanmaz⁴⁶. Dolayısıyla tarafların, dilekçeler teatisi aşamasında ileri sürdükleri vakıaları sonradan değiştirmesi veya bu vakıalara yeni bir vakıa eklemesi yasağa takılmaz. Nitekim taraflar ıslaha başvurmada⁴⁷ ya da karşı tarafın rızasına ihtiyaç duymadan⁴⁸ bu vakıaları ileri sürebilirler.

C. Talep Sonucunun Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi

Talep sonucunun genişletmesi veya değiştirmesi yasak kapsamındadır. Buna karşılık, talep sonucunun daraltılması, iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının kapsamına girmez⁴⁹. Re'sen araştırma ilkesinin geçeli

Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 357; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 696; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 407.

⁴⁵ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, C.

⁴⁶ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1731; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 517-518; Umar, **Şerh**, s. 445; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 554; Ulukapı, **Usûl**, s. 265; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul** s. 60 ve 357; Karşı, **Muhakeme**, s. 250-251; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 806; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1250; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 695; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 108 ve 410; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 147; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 312; Yılmaz, **Şerh**, C. II, s. 1977; Adnan Deynekli, **Medeni Usul Hukukunda Islah**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2013, s. 78; Cemil Kaya/Recep Akcan, "Medeni Ve İdari Yargıda İddia Ve Savunmanın Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi Yasağı", **İÜHFM**, C. LXVII, S.1-2, 2009, s. 125-126; "[...] ayrıca iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağından söz edilemez. Çünkü bu yasak, kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda geçerli değildir [...]" Yarg. HGK, 11.04.2018, E. 2017/438, K. 2018/770 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 14.03.2018, E. 2017/1577, K. 2018/468 (Lexpera); İstanbul BAM, 2. HD, 4.5.2017, E. 2017/505, K. 2017/472 (Lexpera); İstanbul BAM, 2. HD, 5.4.2017, E. 2017/340, K. 2017/362 (Lexpera).

⁴⁷ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 357; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1497; Karşı, **Muhakeme**, s. 657; Deynekli, **Islah**, s. 78; Kaya/Akcan, **a.g.m.**, s. 125; Yılmaz, **Islah**, s. 94 vd.; Murat Atalı, "Islah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanaşımın Kesildiği Tarih", **DEÜHFD**, C. 11, Özel Sayı, 2009, s. 124-125.

⁴⁸ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1731; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 518; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz Hanağası, **Usul**, s. 357.

⁴⁹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1703; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 512; Ulukapı, **Usûl**, s. 263; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 355; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 698; Meriç, **Tasarruf**, s. 136; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 407-408 ve 410; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1514; Uğur Bulut, "Islah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltıl(ama)ması", **İzBD**, Mayıs 2018, s. 19. Bununla birlikte, talep sonucunun daraltılması hâlinde, feragat ya da davanın geri alınması

olduğu davalarda, talep sonucunun değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının uygulanıp uygulanmayacağına üzerinde durulmalıdır.

Doktrinde genellikle, dava sebebi-talep sonucu ayrımı yapılmaksızın, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının uygulanmayacağı ifade edilmektedir⁵⁰. Bazı yargı kararlarında da, böyle bir ayrım yapılmadan, re'sen araştırma ilkesine geçerli olduğu davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının söz konusu olmayacağı belirtilmektedir⁵¹.

Kanaatimizce re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda, dava sebebinin değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının aksine, talep sonucunun değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı uygulama alanı bulabilir. Şöyle ki, talep sonucunun değiştirilmesi yasağı, hâkimin talep edilen başka bir şeye karar verebildiği hâllerde uygulama alanı bulmaz⁵². Çünkü söz konusu hâllerde, hâkim, davacı talep sonucunu değiştirmeye yönelik bir talepte bulunmasa dahi, kendiliğinden talep edilenden başka bir şeye karar verebilir⁵³. Dolayısıyla hâkimin kendiliğinden değiştirip genişletebileceği bir talebi, davacı da yargılamanın ilerleyen aşamalarında herhangi bir yasağa takılmadan değiştirebilir. Görüldüğü üzere, talep sonucunun değiştirilmesi yasağı, taleple bağılılık ilkesinin geçerli olmadığı durumlarda uygulanmaz.

gündeme gelebilir (Kuru, **Usul**, C. II, s. 1703; Yılmaz, **Islah**, s. 328; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 355; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1514; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 410; Ulukapı, **Usûl**, s. 263; Bulut, **Islah**, s. 36).

⁵⁰ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Karşı, **Muhakeme**, s. 250-251; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 806; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374 ve 695; Özümücü, **Re'sen Araştırma**, s. 147; Yılmaz, **Şerh**, C. II, s. 1977; Ulukapı, **Usûl**, s. 265.

⁵¹ “[...] Ayrıca, kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda davayı genişletme veya değiştirme yasağı uygulanmaz [...]” İstanbul BAM, 2. HD, 15.3.2017, E. 2017/186, K. 2017/232 (Lexpera); aynı yönde bkz. İstanbul BAM, 2. HD, 4.5.2017, E. 2017/505, K. 2017/472 (Lexpera).

⁵² Kuru, **Usul**, C. II, s. 1705-1706; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 517; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 355.

⁵³ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1705-1706; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 517; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 355.

Dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke olan re'sen araştırma ilkesinin ise, taleple bağıllık ilkesinin geçerliliğine bir etkisi yoktur⁵⁴. Bir başka deyişle, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taleple bağıllık ilkesi uygulama alanı bulabilir. Böyle bir ihtimalde de, talep sonucunun değiştirilmesi yasağı geçerli olur. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı bir davada, taleple bağıllık ilkesi sınırlanmış ya da kaldırılmış da olabilir⁵⁵. Böyle bir durumda ise, hâkim talep sonucundan başka bir şeye karar verebileceğinden, talep sonucunun değiştirmesi yasağı geçerli olmaz. Sonuç olarak, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının uygulama alanı bulmayacağı şeklinde, genel bir kuraldan bahsedilemez.

IV. BAZI ÖZEL DURUMLARDA RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANMASI

A. Dava Konusu Açısından Re'sen Araştırma İlkesi

Dava konusu kavramı; davaların yığılması, davanın değiştirilmesi, derdestlik ve kesin hükmün kapsamı gibi çeşitli konular açısından belirleyici bir öneme sahiptir⁵⁶.

Medenî usûl hukukunda büyük önem taşıyan dava konusunu açıklamak üzere birçok teori ileri sürülmüştür⁵⁷. Bu teoriler arasında yer alan ve dava konusunu maddî

⁵⁴ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

⁵⁵ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

⁵⁶ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 93 Rdn. 2; **Kern/Diehm ZPO/Kern**, Einl. Rdn. 21; Karl Heinz Schwab, “İhtilâf Konusu (Müddeabih) Hakkındaki Doktrinin Durumu”, çev. Yavuz Alangoya, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 5; Yılmaz, **Islah**, s. 183; Süha Tanrıver, **Derdestlik**, s. 71-72; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 482-483; Levent Börü, **Dava Konusunun Devri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 213.

⁵⁷ Bu teoriler hakkında geniş bilgi için bkz. Christoph Althammer, **Streitgegenstand und Interesse**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2012, s. 40 vd.; Walther J. Habscheid, **Der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, Bielefeld, Deutscher Heimat Verlag, 1956, s. 30 vd.; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 7 Rdn. 305 vd.; Yılmaz, **Islah**, s. 183 vd.; M. Kâmil Yıldırım, “Medeni Usul Hukukunda Dava Konusu Teorileri”, **HAD**, 1991/1-3, s. 23 vd.; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 71 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 483

hukuktaki talepten bağımsız olarak ele alan usûl hukuku teorileri günümüzde geniş ölçüde benimsenmiştir. Ancak usûl hukuku teorileri de kendi içinde çeşitli teorilere ayrılmaktadır. Bunlardan iki unsurlu dava konusu teorisine göre, dava konusu hayat olayı ve talep sonucundan oluşur⁵⁸. Tek unsurlu dava konusu teorisine göre ise, dava konusu sadece talep sonucuna göre belirlenir⁵⁹. Alman hukukunda ağırlıklı olarak iki unsurlu dava konusu teorisi kabul edilmektedir⁶⁰. Türk hukukunda ise, bir görüş iki unsurlu dava konusu teorisini kabul ederken⁶¹, diğer bir görüş, dava konusunun tek unsurlu olduğunu ileri sürmektedir⁶².

Bu başlık altında üzerinde durulması gereken mesele ise, bir yargılamada geçerli olan dava malzemesinin toplanmasına ilişkin ilkenin, dava konusunun

vd.; Levent Börü, “Dava Konusu Kavramı ve Teorileri”, **BATİDER**, 2012/2, s. 261 vd.; Börü, **Devir**, s. 214 vd.; Uğur Bulut, **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Yığılması**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, 257 vd.; Meltem Ercan Özler, **Medenî Usûl Hukuku’nda Dava Konusu**, İstanbul, On İki Levha, 2019, s. 175 vd..

⁵⁸ Börü, **Devir**, s. 219-221; Börü, **Dava Konusu**, s. 265; Bulut, **Yığılma**, s. 265 vd.; ; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 160 vd..

⁵⁹ Genel olarak bkz. Karl Heinz Schwab, **Der Streitgegenstand im Zivilprozess**, München, C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, 1954, s. 183 vd.; ayrıca bkz. Börü, **Devir**, s. 218-219; Börü, **Dava Konusu**, s. 263 vd.; Bulut, **Yığılma**, s. 261 vd.; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 154-159.

⁶⁰ Bu yönde bkz. **PG/Prütting**, Einl. Rdn. 17; **Wieczorek/Schütze/Prütting**, Einl. Rdn. 71; **Stein/Jonas/Roth**, vor § 253 Rdn. 18; Hanns Prütting, “Neues zum Streitgegenstand”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 303; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 76; Börü, **Devir**, s. 219; Börü, **Dava Konusu**, s. 265; Bulut, **Yığılma**, s. 271-272; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 160.

⁶¹ Yavuz Alangoya, “Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değişme Hakkında Düşünceler”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 44 dn. 68; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 242; Timuçin Muşul, **Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 101 vd.; Yıldırım, **Dava Konusu**, s. 40; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 177-178; Meriç, **Tasarruf**, s. 91 vd.; Meriç, **Değerlendirme**, s. 33. *Üstündağ’a* göre de kural olarak bütün davalar iki unsurlu olmakla birlikte, iki tarafın iradesine tâbi olmayan (kamu düzenine ilişkin) davalarda kesin hüküm ve davanın değiştirilmesi yasağı açısından özellik arz eden bazı durumlar söz konusudur (*Üstündağ, Yargılama*, s. 529 dn. 36).

⁶² Yılmaz, **Islah**, s. 190; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 81 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 491-492; Börü, **Devir**, s. 232-234; Börü, **Dava Konusu**, s. 281-283; Hanağası **Menfaat**, s. 124; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 202-203; Uğur, **Yığılma**, s. 286.

belirlenmesinde bir etkisi olup olmadığıdır. Doktrinde nisbî dava teorileri⁶³ içinde yer alan bir görüş, dava konusunun içeriğinin, yargılamada hâkim olan ilkeye göre benimsenmesi gerektiği fikrindedir⁶⁴. Bu görüşe göre, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkeme olayı kendiliğinden araştıracağından, bu yargılamalarda dava konusu sadece talep sonucuna göre belirlenmelidir⁶⁵. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamaların aksine, davacı hayat olayını daha dar bir şekilde belirleyebilme imkânına sahip olduğundan iki unsurlu teori tercih edilmelidir⁶⁶.

Kanaatimizce dava konusu, yargılamanın re'sen araştırma ilkesine ya da taraflarca getirilme ilkesine tâbi olmasına bağlı olarak değişiklik gösterecek bir kavram değildir⁶⁷. Çünkü söz konusu ilkeler, sadece dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceğini belirler, yoksa dava konusunun ne olduğunu belirlemez⁶⁸. O hâlde, bir yargılamada taraflarca getirilme ilkesinin ya da re'sen araştırma ilkesinin geçerli olmasının kesin hüküm kapsamına da bir etkisi yoktur⁶⁹. Aynı şekilde, derdestliğin kapsamı da söz konusu ilkelere göre değişiklik gösterecek bir mesele değildir.

⁶³ Bu teoriler hakkında bkz. Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 168- 169; Börü, **Dava Konusu**, s. 271-272; Bulut, **Yığılma**, s. 276-278.

⁶⁴ Othmar Jauernig, **Verhandlungsmaxime, Inquisitionsmaxime und Streitgegenstand**, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1967, s. 5 vd..

⁶⁵ Othmar Jauernig, **Zivilprozessrecht**, 24. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 1993, § 37 VIII. Bu konu hakkında ayrıca bkz. **Musielak/Voit/Musielak**, Einl. Rdn. 71; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 7 Rdn. 327; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 169; Börü, **Dava Konusu**, s. 272; Bulut, **Yığılma**, s. 278.

⁶⁶ Jauernig, **Zivilprozessrecht**, § 37 VIII. Bu konu hakkında ayrıca bkz. **Musielak/Voit/Musielak**, Einl. Rdn. 71; Pohlmann, **Zivilprozessrecht**, § 7 Rdn. 327; Özkaya-Ferendeci, **Kesin Hüküm**, s. 169; Börü, **Dava Konusu**, s. 272; Bulut, **Yığılma**, s. 278.

⁶⁷ **MüKoZPO/Becker-Eberhard**, ZPO vor § 253 Rdn. 38; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 93 Rdn. 36; Bruno Rimmelpacher, **Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess**, Göttingen, Verlag Otto Schwartz und Co., 1970, s. 209 vd.; Dieter Hesselberger, **Die Lehre vom Streitgegenstand-geschichtliche Entwicklung und gegenwärtiger Stand**, Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG, 1970, s. 246 vd..

⁶⁸ Hesselberger, **a.g.e.**, s. 247.

⁶⁹ Rimmelpacher, **Streitgegenstandsprobleme**, s. 209 vd.; **MüKoZPO/Gottwald**, ZPO § 322 Rdn. 115.

B. Kesin Süreler Açısından Re'sen Araştırma İlkesi

Kesin süre içinde yapılması gereken işlemi, süresinde yapmayan taraf, o işlemi yapma hakkını kaybeder (HMK m. 94/3). Kesin süreler kanunla veya hâkim tarafından belirlenir. Kanunla belirlenen süreler kural olarak kesin (HMK m. 94/1). Hâkimin belirlediği süreler ise kural olarak kesin değildir⁷⁰. Ancak hâkim, belirlediği sürenin kesin olduğuna karar verebilir (HMK m. 94/2).

Yargıtay, bazı kararlarında re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taraflara kesin süre verilemeyeceğine hükmetmiştir⁷¹. Re'sen araştırma ilkesi dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke olduğundan, bu ilkeye tâbi yargılamalarda kesin sürelerin dava malzemesinin toplanması yönelik işlemler açısından ele alınması gerekir. Yoksa re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda taraflara hiçbir surette kesin süre verilemeyeceği şeklinde, bir kuraldan bahsedilemez. Nitekim medenî usûl hukukunda dava malzemesinin toplanması dışında başka konularda da taraflara kesin süre verilmesi söz konusudur⁷². Örneğin, bir dava şartı olan gider avansının yeterli olmadığı davanın devamı esnasında tespit edilirse, mahkeme bu eksikliğin tamamlanması için davacıya iki haftalık kesin süre verir (HMK m. 120/2). Söz konusu kesin süre, yargılamanın taraflarca getirilme ilkesine

⁷⁰ Kuru, **Usul**, C. V, s. 5437; Ejder Yılmaz, “Hukuk Davasında Hâkimin Verdiği Kesin Mehilin Hakkı Kısıtlaması”, **SÜHFD**, 1988, C. 1, S. 1, s. 221; Nihat Yavuz, “Hukuk Usulünde Müddetler”, **ABD**, 1975/2, s. 135; Taş Korkmaz, **Süreler**, s. 422; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 459; Karşı, **Muhakeme**, s. 389; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 288; Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 41; Yarg. 14. HD, 15.09.2014, E. 2014/5888, K. 2014/9876 (Kazancı).

⁷¹ “[...] Buna göre mahkeme, 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 30. maddesi uyarınca gerçek hak sahibini belirlemek üzere re'sen inceleme ve araştırma yapmak zorundadır. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu hallerde de taraflara kesin süre verilmesi hukuki sonuç doğurmayacaktır [...]” Yarg. 16. HD, 13.3.2017, E. 2016/12140, K. 2017/1498 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 16. HD, 15.7.2010, E. 2010/3974, K. 2010/5103 (Lexpera); “[...] Eldeki dava dosyasına konu olayda, mahkemece, verilen kesin süre içinde, kesin süreye konu işlemin yapılmaması nedeniyle, davanın reddine karar verilmiş ise de; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 163. maddesinde düzenlenen kesin süre, ancak, taraflarca hazırlama ilkesine tabi olan davalarda uygulanması mümkün olup, hakimnin resen araştırma yapması gereken, başka bir anlatımla, kendiliğinden araştırma ilkesine tabi olan hizmet tespit davalarında, kesin sürenin uygulama yeri yoktur [...]” Yarg. 10. HD, 06.12.2010, E. 2009/8919, K. 2010/16008 (Lexpera).

⁷² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yılmaz, **Süreler**, s. 3169 vd.; Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu açısından bkz. Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 138 vd..

mi yoksa re'sen araştırma ilkesine mi tâbi olduğuna bakılmaksızın tüm yargılamalarda uygulanır.

Kesin süre içinde yapılması istenen işlem, mahkemenin görevi gereği yapması gereken bir işlem ise bunun için taraflara kesin süre verilemez⁷³. Örneğin, taraflara gösterdikleri tanıkları duruşmada hazır bulundurmaları için kesin süre verilemez⁷⁴. Zira tanıkların mahkemeye davet edilmesi veya gerektiğinde zorla getirilmesi mahkemenin yapması gereken bir iştir⁷⁵. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da dava malzemesinin toplanması, mahkemenin usûl işlemlerindendir⁷⁶. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda dava malzemesinin toplanmasına yönelik işlemlerle ilgili hâkim taraflara kesin süre vermemelidir⁷⁷. Buna rağmen taraflara kesin süre verilmişse, ilgili işlemin

⁷³ Üstündağ, **Yargılama**, s. 438; Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 41; Taş Korkmaz, **Süreler**, s. 442-443; Köroğlu, **Süreler**, s. 122.

⁷⁴ Üstündağ, **Yargılama**, s. 438; Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 41.

⁷⁵ Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 41; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 520; “[...] *Taraflar tanık göstermiş ise, gösterilen tanıklar dinlenmelidir. Mahkemece, ön inceleme duruşma gününde taraflara tanık isim ve adreslerinin bildirmesi için süre verilmiş ve "hazır edildiğinde dinlenmelerine" şeklinde ara karar oluşturulmuştur. Davalı kadın ön inceleme duruşmasından önce verdiği 19.06.2015 tarihli dilekçesinde tanık deliline dayanmış, tanık isim ve adreslerini bildirmiştir. Taraflara tanıklarının duruşmada hazır etme yükümlülüğü yüklenmeyeceğine göre ve davalının açıkça tanıklarının dinlenmesinden vazgeçmediği de dikkate alınarak mahkemece davalının göstermiş olduğu tanıkları Hukuk Muhakemeleri Kanununun 240. ve devamı maddeleri gereğince dinlenip, tüm delillerin hep birlikte değerlendirilmesi suretiyle gerçekleştirilecek sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve araştırma ile yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır [...]*” Yarg. 2. HD, 1.6.2016, E. 2016/9816, K. 2016/10770 (Lexpera).

⁷⁶ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 58 Rdn. 6; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 66; Bolayır, **Usûl İşlemleri**, s. 292-293; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 277; Abdurrahim Karşı, **Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler**, İstanbul, 2001, s. 154; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 161.

⁷⁷ Karş. Mehmet Akif Tutumlu, **Delillerin Gösterilmesi Ve Toplanmasında Kesin Süre**, Ankara, Seçkin, 2008, s. 41; “[...] *Re'sen araştırma ilkesinin yürüdüğü davalarda verilen kesin süre hüküm doğurmaz. Bilindiği üzere; re'sen araştırma ilkesinin yürüdüğü davalarda hakim, her türlü delili kendiliğinden toplamak ve davanın aydınlanmasını sağlamakla yükümlüdür. İşte böyle bir görevle yükümlü hakimin, örneğin delil ibraz ve ikamesi için kesin süre kurumuna başvurması çelişkili bir davranış olur. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda kesin süre hükümlerinin uygulanma olanağı yoktur. Yargıtayın istikrar kazanmış kararları da bu doğrultudadır [...]*” Yarg. 18. HD, 27.2.2014, E. 2014/68, K. 2014/3484 (Lexpera); “[...] *Mirasçılık belgesi verilmesine ilişkin davada irs ilişkisi kural olarak nüfus*

yapılmaması, kesin süreye aykırılığın yaptırımını doğurmaz⁷⁸.

C. Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması Açısından Re'sen Araştırma İlkesi

Ayrı ayrı açılmış davalar, aralarında bağlantı varsa birleştirilebilir (HMK m. 166/1)⁷⁹. Davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte olması hâlinde, bağlantı var sayılır (HMK m. 166/4). Öte yandan, birlikte açılmış veya sonradan birleştirilmiş davalar da, yargılamanın iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamak için ayrılabilir (HMK m. 167).

Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir dava ile re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bir davanın birleştirilebilip birleştirilemeyeceği üzerinde durulmalıdır. Doktrinde, kanaatimizce de haklı olarak, farklı yargılama ilkelerine tâbi davaların birleştirilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir⁸⁰. Şöyle ki, her ne kadar birleştirilen davalarda tahkikat aşaması ortak yürütülse de, bu davalar aslında birbirinden bağımsızdır⁸¹. Dolayısıyla birleştirilen davalar kendi yargılama ilkelerine

kayıtları ile ispat olunur. Nüfus kayıtları belgeledikleri olguların doğruluğuna kanıt oluşturur. Bunların içeriğinin doğru olmadığının ispatı kanunlarda başka bir hüküm bulunmadıkça herhangi bir şekle tabi değildir. (TMK md.7) Hakim çekismesiz yargıda re'sen araştırma ilkesi uyarınca, davanın ispatı için gerekli bütün delillere başvurabilir. Somut olaya gelince; re'sen araştırma ilkesi gözetilerek bilirkişi raporunda belirlenen eksikliklerin davacı tarafa verilen kesin sürede giderilmemesi gerekçesiyle davanın reddine karar verilmesi doğru değildir [...]” Yarg. 14. HD, 20.12.2017, E. 2016/7848, K. 2017/9578 (Lexpera); “[...] Somut olayda verilen süre dahi madde hükmüne ve amacına uygun bir süre değildir. Açıklanan şekilde re'sen araştırma ilkesine tabi hizmet tespiti davasında tanıkların bildirilmesi için kesin süre verilemeyeceğinden, davanın bu nedenle reddine karar verilmesi doğru değildir [...]” Yarg. 21. HD, 23.06.2008, E. 2007/22436, K. 2008/9609 (Lexpera).

⁷⁸ Taş Korkmaz, **Süreler**, s. 443; Köroğlu, **Süreler**, s. 122.

⁷⁹ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. İlhan E. Postacıoğlu, “Davaların Birleştirilmesi”, **Makaleler ve Karar İncelemeleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s. 105 vd.; İbrahim Ermenek, **Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 139 vd..

⁸⁰ Ermenek, **Birleştirme**, s. 139 vd.; Özekes, **Pekcanitez Usûl** s. 1438.

⁸¹ Postacıoğlu, **Birleştirme**, s. 107; Kuru, **Usul**, C. III, s. 3445-3446; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 971-972; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 517; Özekes, **Pekcanitez Usûl** s. 1445;

tâbi olmaya devam eder⁸². Kaldı ki, farklı yargılama ilkelerine tâbi davaların birleştirilmesine kanunî bir engel de bulunmamaktadır⁸³. Bununla birlikte, farklı yargılama ilkelerine tabi davaların bir arada görülmesi bazen yargılamanın iyi yürütülmesini engelleyebilir⁸⁴. Böyle bir durumda mahkeme, yargılamanın daha iyi yürütülebilmesi için Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 167. maddesi gereği ayırma kararı verebilir⁸⁵.

Ermenek, **Birleştirme**, s. 247; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 456; Köroğlu, **Ortaklığın Giderilmesi**, s. 33.

⁸² Ermenek, **Birleştirme**, s. 141.

⁸³ Ermenek, **Birleştirme**, s. 141. Nitekim Alman hukukunda evliliği ilgilendiren yargılamalarla diğer yargılamaların birleştirilmesi yasaklanmıştır (FamFG m. 126/2, c. 1). Ancak boşanma davası ile fer’î sonuçlarının birlikte görülmesi bu durumun istisnasını oluşturmaktadır (Fam FG m. 126/2, c. 2). Bu düzenlemeyle farklı usûl ilkelerine (re’sen araştırma ilkesi, taraflarca getirilme ilkesi) tâbi yargılamaların bir araya getirilmek istenmediği belirtilmektedir (**Keidel/Weber**, § 126 Rdn. 5; **BeckOK FamFG/Weber**, FamFG § 126 Rn. 6 Rdn. 6). Bunun sebebi olarak da re’sen araştırma ilkesi ile taraflarca getirilme ilkesinin bağdaşmayacağı gösterilmektedir (**MüKoFamFG/Hilbig-Lugani**, FamFG § 126 Rdn. 7; **MüKoZPO³/Bernreuther**, ZPO § 610 Rdn. 1).

⁸⁴ Örneğin, Yargıtay, bu gerekçeyle re’sen araştırma ilkesine tâbi hizmet tespiti davaları ile taraflarca getirilme ilkesine tâbi işçilik haklarına ilişkin davaların birlikte görülemeyeceğini kabul etmekteydi. Bu yönde bkz. “[...] *Görüldüğü üzere, hizmet tespitine ilişkin davalar, kamu düzenine ilişkin ve re’sen araştırma ilkesine tabi iken, işçilik hak ve alacakları talebine ilişkin davalar, taraflarca hazırlama ilkesine tabi olup, her iki dava türü, yasal dayanakları ve buna bağlı olarak yapılacak inceleme ve araştırma yöntemleri ile temel ilişkinin kanıtlanmasında izlenecek usul ve davaların tarafları açısından büyük farklılıklar içermektedir. Yargılama usulü farklı davaların birlikte yürütülmesindeki zorluk yanında, ayrı yargılama ilkelerine tabi olan bu davaların birlikte görülmesine ilişkin yasal bir zorunluluktan söz etme imkanı da bulunmamaktadır... Yukarıdaki açıklamaların ışığında yapılan değerlendirmede, davaya konu istemlerin yasal dayanaklarının ve buna bağlı olarak yapılacak inceleme ve araştırma yöntemlerinin farklılığı, temel ilişkinin kanıtlanmasında izlenecek usul gibi bir takım farklı olgular nedeniyle, yargılamanın daha iyi ve süratli bir şekilde yürütülebilmesi için hizmet tespiti ve işçilik alacaklarına ilişkin davaların ayrılmasının daha uygun olacağı sonucuna varılmıştır [...]*” Yarg. HGK, 12.03.2014, E. 2013/764, K. 2014/298 (karararama.yargitay.gov.tr); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 10.04.2013 E. 2013/447, K. 2013/492 (karararama.yargitay.gov.tr).

⁸⁵ Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 167. maddesine göre, mahkeme, yargılamanın iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamak için, birlikte açılmış veya sonradan birleştirilmiş davaların ayrılmasına karar verebilir. Burada “*iyi bir şekilde*” ifadesini “*daha iyi bir şekilde*” anlamak gerekir (Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1449; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 518; “[...] *Yukarıdaki açıklamalar uyarınca, davaya konu istemlerin yasal dayanaklarının ve buna bağlı olarak yapılacak inceleme ve araştırma yöntemlerinin farklılığı, temel ilişkinin kanıtlanmasında izlenecek usul gibi bir takım farklı olgular nedeniyle, yargılamanın daha iyi bir*

Ç. Davaların Yığılması Açısından Re'sen Araştırma İlkesi

Davacının aynı davalıya karşı birbirinden bağımsız birden fazla aslî talebini aynı dava dilekçesinde ileri sürmesi hâlinde, davaların yığılması söz konusu olur (HMK m. 110)⁸⁶. Davaların yığılması şeklinde birden fazla talebin birlikte dava edilebilmesi için, bütün taleplerin tamamının aynı yargı çeşidi içinde yer alması ve taleplerin tümü bakımından ortak yetkili bir mahkemenin bulunması şarttır (HMK m. 110, c. 2).

Taraflarca getirilme ilkesine tâbi bir talep ile re'sen araştırma ilkesine tâbi bir talebin davaların yığılmasına konu edilip edilemeyeceği meselesinin üzerinde durulmalıdır. Doktrinde bir görüş, dava malzemesinin toplanması bakımından farklı ilkelere tâbi taleplerin davaların yığılmasına konu olamayacağı fikrindedir⁸⁷. Bu görüşe göre, yargılama sırasındaki her bir durumun ayrı ayrı tespit edilip uygulanması hem usûl ekonomisine aykırılık oluşturur hem de yargılamanın daha iyi yürütülmesini engeller⁸⁸. Doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre ise, farklı yargılama ilkelerinin geçerli olduğu taleplerin, davaların yığılmasına konu olması mümkündür⁸⁹. Çünkü talepler, her ne kadar aynı yargılama içinde yürütülse de, aslında birbirinden bağımsız olduğundan⁹⁰, kendi yargılama ilkelerine tâbi olmaya

şekilde yürütülebilmesi için hizmet tespiti ve işçilik alacaklarına dair davaların ayrılmasının daha uygun olacağı sonucuna varılmıştır [...]” Yarg. HGK, 17.01.2018, E. 2015/21-1049, K. 2018/56 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 17.1.2018, E. 2017/886, K. 2018/57 (Lexpera); Yarg. HGK, 04.05.2016, E. 2014/21-926 K. 2016/582 (Lexpera)).

⁸⁶ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 421; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 476; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1092; Karşı, **Muhakeme**, s. 321; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 345; Bulut, **Yığılma**, s. 23 vd.; Serhat Kırtıloğlu, “Medeni Yargılama Hukukunda Objektif Dava Birleşmesi”, **EÜHFD**, C. XVIII, S. 3-4, 2014, s. 135; Elif Aksoy, “Objektif Dava Birleşmesi”, **TBBD**, 2015 (117), s. 203.

⁸⁷ Aksoy, **a.g.m.**, s. 213.

⁸⁸ Aksoy, **a.g.m.**, s. 213.

⁸⁹ Bulut, **Yığılma**, s. 240-241; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 346.

⁹⁰ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 421; Süha Tanrıver, **İlâmlı İcra Takibinin Dayanakları Ve İcranın İadesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s. 75; Tanrıver, **Derdestlik**, s. 15 dn. 56; Postacoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 268; Bulut, **Yığılma**, s. 23-24.

devam eder⁹¹. Kaldı ki, Kanun'da davaların yığılması için gerekli olan şartlar sayılırken, taleplerin aynı yargılama ilkesine tâbi olması şeklinde bir şart aranmamıştır.

D. İsticvap Açısından Re'sen Araştırma İlkesi

İsticvap, bir tarafın aleyhine olan bir vakıa hakkında sorguya çekilmesidir⁹². İsticvabın konusu, davanın temeline ilişkin vakıalar ile onunla ilgili bulunan hususlardır (HMK m. 169/2).

İsticvap, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda uygulama alanı bulur⁹³. Buna karşılık, doktrinde ağırlıklı görüşe göre, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda isticvaba başvurulamaz⁹⁴. Zira bu

⁹¹ Bulut, **Yığılma**, s. 240-241.

⁹² Benzer tanımlar için bkz. Berkin, **Usul**, s. 192; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1949; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 601; Erdal Tercan, **Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001, s. 47; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1368; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 729; Karlı, **Muhakeme**, s. 629; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 148-149; Üstündağ, **Yargılama**, s. 758 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 382; Mert Namlı, "Türk ve Fransız Hukukunda İsticvap Ve Tarafların Dinlenmesi", **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 30; Ulukapı, **Usûl**, s. 337; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 372; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 258; Muşul, **Usûl**, s. 429; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 225; Yılmaz, **Şerh**, C. II, s. 2205; Oruç Hâmi Şener, "Medeni Yargılama Hukukunda Tarafların İsticvabı", **YD**, 1990/1-2, s. 59; Uğur Yağcı, "İsticvaba İlişkin Olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Düzenlemeler", **EÜHFD**, C. XVI, S. 1-2, 2012, s. 286; İlker Hasan Duman, "Hukuk Mahkemesinde Tarafların Sorgusu", **AD**, 1985/3, s. 715.

⁹³ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1952; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 602; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 373; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 729-730; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 382; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 258; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 225; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 478 dn. 444

⁹⁴ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1952; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 602; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 373; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 729-730; Karlı, **Muhakeme**, s. 251 ve 480; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 382; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 258; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 148; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 225; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 478 dn. 444; "[...] Mahkemece kendiliğinden ya da tarafların talebi üzerine başvurulmuş isticvap, taraflarca getirilme ilkesine tabi olan davalarda uygulanır. Buna karşılık kendiliğinden araştırma ilkesine tabi olan davalarda isticvap hükümleri uygulanmaz, çünkü tarafların ikrarı hâkimi bağlamaz. Bu nedenle, kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda isticvabın değil, tarafların dinlenilmesine ilişkin hükümlerin uygulanması gerekir

ilkenin uygulandığı davalarda ikrar hâkimi bağlamaz⁹⁵. Bu görüşe göre, bu yargılamalarda isticvaba ilişkin hükümler (HMK m. 169 vd.) değil, tarafların dinlenmesine ilişkin hükümler (HMK m. 144) uygulanır⁹⁶. Eğer isticvabın sadece ikrar elde etme amacıyla yapıldığı kabul edilirse, bu görüş isabetli olur⁹⁷. Bununla birlikte, isticvap, sadece bir ikrar elde etme aracı olarak değil, aynı zamanda bilgi ve kanaat elde edilmesini sağlayan bir araç olarak da kullanılabilir⁹⁸. Bu nedenle re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ikrar elde etmek için değil, bilgi ve kanaat elde etmek için isticvaba başvurulması kanaatimizce de mümkündür⁹⁹.

[...]” Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/437, K. 2018/669 (Lexpera); aynı yönde Yarg. 10. HD, 14.12.2012, E. 2011/15785, K. 2012/25830 (Lexpera); Yarg. HGK, 18.11.2009, E. 2009/477, K.2009/546 (Lexpera).

⁹⁵ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1952; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 602; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 373; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 729-730; Karşlı, **Muhakeme**, s. 251-252 ve 480; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 382; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 258; Öznumcu, **Re’sen Araştırma**, s. 148; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 225; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 478 dn. 444; Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/437, K. 2018/669 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 18.11.2009, E. 2009/6-477, K. 2009/546 (Lexpera).

⁹⁶ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1952; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 602; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 258; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 730; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 382; Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/437, K. 2018/669 (Lexpera); aynı yönde Yarg. HGK, 18.11.2009, E. 2009/6-477, K. 2009/546 (Lexpera).

⁹⁷ Tercan, **İsticvap**, s. 331; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1386.

⁹⁸ Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1373, 1386; Tercan, **İsticvap**, s. 120 vd.; Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/437, K. 2018/669 (Lexpera).

⁹⁹ Özekes, **Pekcanitez Usul**, s. 1386; Tercan, **İsticvap**, s. 331 vd.; benzer şekilde bkz. Namlı, **İsticvap**, s. 54; karş. Ansay, **Yargılama**, s. 250; “[...] *Davanın niteliği gereği resen araştırma ilkesine tabi olup mahkemece kurulan hüküm eksik inceleme ve araştırmaya dayalıdır. Mahkemece davacının çalışmalarının dahili davalı ... üzerine kaydedildiğinin kabulü ile ... üzerine kayıtlı ... sicil nolu, ... sicil nolu ve ... sicil nolu işyerlerinden yapılan bildirimlerin gerçekte davacıya ait olduğu kabulü ile bu çalışmaların davacıya ait olduğunun tespitine karar verilmiş ancak davacının üzerinde gözüken ve çakışan bildirimlere ilişkin bir karar verilmemiş dahili davalı ...'na ait olan çalışmaların hangi çalışmalar olduğu irdelenmemiştir. Dahili davalı isticvap edilmeli ve kendine ait olan çalışmalar hususunda ayrıntılı beyanı alındıktan sonra davacıya ve ... ait olan çalışmalar ayrı ayrı belirlenip ilgili işyerlerinden çalışmaya ilişkin şahsi sicil dosyaları ve ücret bordroları ve işe giriş bildirgeleri getirilmeli ve hem davacının hemde dahili davalı ...'nun çalıştıkları işyerleri ve çalışma süreleri ayrı ayrı belirlenmek suretiyle hüküm kurulmalıdır [...]*”, Yarg. 10. HD, 18.01.2018, E. 2017/4595, K. 2018/209 (Lexpera); “[...] *Re’sen araştırma ilkesi uyarınca, Mahkemece; davacının isticvap edilerek, noterde vermiş olduğu feragatname ile dava dilekçesi arasında oluşan çelişkinin giderilmesi, davalı işyerinin*

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda isticvabın etkileri ile taraflarca getirilmesi ilkesinin uygulandığı davalarda isticvabın etkileri farklılık gösterebilir. Örneğin, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda isticvaba başvurulmuşsa, isticvap edilen tarafın geçerli bir özrü olmaksızın çağrıldığı oturuma gelmediği veya gelip de sorulara cevap vermediği takdirde, isticvap konusu vakıaları ikrar etmiş sayılacağına ilişkin hüküm (HMK m. 171) uygulama alanı bulmaz¹⁰⁰. Ayrıca bu yargılamalarda taraflardan biri isticvap edilmiş ve bu, ikrarla sonuçlanmışsa, söz konusu ikrar hâkimi bağlamaz¹⁰¹. Bununla birlikte, kanaatimizce isticvap sonucunda elde edilen ikrarı, hâkimin emare olarak değerlendirebilmesi mümkündür¹⁰².

V. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İSPAT

A. İspat İle İlgili Yükler

1. İddia Yükü

Tarafların, davadaki talep sonucunu haklı gösteren soyut hukuk normunun aradığı koşul vakıaları sağlayan somut vakıaları mahkemeye bildirme ödevlerine iddia yükü denir¹⁰³. İddia yükü, objektif ve sübjektif olmak üzere ikiye ayrılır¹⁰⁴.

şehirlerarası yolcu taşımacılığı üzerine kurulu olduğu da gözetilmek suretiyle [...]" Yarg. 10. HD, 31.3.2014, E. 2013/13584, K. 2014/7226 (Kazancı).

¹⁰⁰ Karş. Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 487 dn.12; karş. Berkin, **Rehber**, s. 638; Tercan, **İsticvap**, s. 332.

¹⁰¹ Karşlı, **Muhakeme**, s. 252.

¹⁰² Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ikrarın emare olarak değerlendirilebileceği konusunda bkz. İkinci Bölüm, V, B, 2.

¹⁰³ Atalay, **Menfi Vakıalar** s. 24; Levent Börü, **Medenî Usûl Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 118; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1675; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 17; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 473; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 83; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 18; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 142.

¹⁰⁴ Jürgen Brönnimann, **Die Behauptungs- und Substanziierungslast im schweizerischen Zivilprozessrecht**, Bern, Stampfli, 1989, s. 26; Jürgen Brönnimann, "Die Behauptungslast", **Der Beweis im Zivilprozessrecht**, Christoph Leuenberger (Hrsg.), Bern, Stämpfli Verlag, 2000, s.

Objektif iddia yükü, bir davada vakıaların taraflarca hiç veya yeterince iddia edilmemiş olması hâlinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlara hangi tarafın katlanacağını belirler¹⁰⁵. Dolayısıyla objektif iddia yükü, vakıa iddialarının yetersiz olması durumunda hâkimin nasıl bir karar vereceği sorusunun cevabıyla ilgilenir¹⁰⁶.

Objektif iddia yükü, sadece taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda değil, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda da uygulanır¹⁰⁷. Çünkü re'sen araştırma ilkesinin tâbi yargılamalarda da karar etkili bir vakıa dava malzemesi hâline gelmemiş, yani yargılamaya hiç dâhil edilmemiş ve bu nedenle hükme esas alınmamış olabilir¹⁰⁸. Bu durumun, tarafların ihmâlinden mi yoksa hâkimin dikkatsizliğinden mi kaynaklandığının bir önemi yoktur¹⁰⁹. İşte bu durumda, söz konusu eksikliğin bir yaptırımı olmalıdır. Dolayısıyla bu yaptırıma ilişkin kuralları düzenleyen objektif iddia yükü, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da uygulanmalıdır. O hâlde objektif iddia yükü, dava malzemesinin getirilmesine ilişkin hangi ilkenin cari olduğuna bakılmaksızın, tüm davalarda uygulama alanı bulur.

58; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 24; Atalay **Pekcanitez Usûl** s. 1675; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 118; bu ayrımın eleştirisi için bkz. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 20 vd..

¹⁰⁵ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 24; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1676; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 19; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 119

¹⁰⁶ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 24; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1676; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 119.

¹⁰⁷ Prütting, **Beweislast**, s. 47; Brönniman, **Substanziierungslast**, s. 28 ve 104 vd.; Annette Dolge, **Der Zivilprozess im Kanton Schaffhausen im erstinstanzlichen ordentlichen Verfahren**, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2001, s. 114; Dominik Milani, "Die vereinfachte Klage", **ZZZ**, 29/2013, s. 9; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 24; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1676; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 119. Objektif ve sübjektif iddia yükü ayrımı yapmakla birlikte iddia yükünün sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda uygulanacağı yönünde bkz. Leo Rosenberg, **Die Beweislast**, 5. Auflage, München, C.H. Beck, 1965, s. 43 vd.; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 37 vd.. Objektif ve sübjektif iddia yükü ayrımı yapmaksızın iddia yükünün taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda uygulanacağı yönünde bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 473-474.

¹⁰⁸ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 25; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1676; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 91.

¹⁰⁹ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 25; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1676; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 91.

Sübjektif iddia yükü ise, objektif iddia yükü tarafından tanımlanan veya bu yükten doğan usûlî sakıncaları engellemek amacıyla gerekli vakıa iddialarında bulunma yüküdür¹¹⁰. Bu yük, davadaki taraflardan hangisinin olumsuz sonuçla karşılaşmamak için, asgari seviyede neyi iddia etmek zorunda olduğu sorusunun cevabını verir¹¹¹.

Sübjektif iddia yükü, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulur¹¹². Zira bu davalarda mahkemenin bir vakıayı dikkate alabilmesi için, o vakıanın mutlaka taraflarca iddia edilmiş olması gerekir¹¹³. Hâlbuki re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda, mahkeme taraflarca ileri sürülmemiş vakıaları da araştırıp, kararını bu vakıalara dayandırabilir. Bir başka deyişle, mahkemenin bir vakıayı dikkate alabilmesi için o vakıanın mutlaka taraflarca ileri sürülmüş olması gerekmez. Dolayısıyla bu davalarda, sübjektif iddia yükünden bahsedilemez.

2. Somutlaştırma Yükü

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 194. maddesinin birinci fıkrasına göre, tarafların, dayandıkları vakıaları ispata elverişli şekilde somutlaştırmaları gerekir. Somutlaştırma; bir vakıayı zaman, mekân, kişi, oluş şekli gibi unsurlarıyla algılamaya, tartışmaya ve ispata elverişli şekilde ortaya koymaktır¹¹⁴. Somutlaştırma

¹¹⁰ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 25; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1677; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 121.

¹¹¹ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 26; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1677; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 121.

¹¹² **Stein/Jonas/Leipold**, § 286 Rdn. 52; Brönnimann, **Substanziierungslast**, s. 29; Dolge, **a.g.e.**, s. 114; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 25-26; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1667; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 121; Yardımcı, **Somitlaştırma**, s. 19; Özçelik, **İlke**, s. 126.

¹¹³ Brönnimann, **Substanziierungslast**, s. 29.

¹¹⁴ **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 25; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 665; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1681; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 184; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 814; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 474; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 85; Yardımcı, **Somitlaştırma**, s. 4; Erdönmez, **Belgelerin İbrazı**, s. 152; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 263; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 474; Özekes, **Dava Dilekçesi**, s. 275; Ulukapı, **Usûl**, s. 353.

yükü ise, tarafların iddia ve savunmalarında dayandıkları vakıaları, ispata ve delil gösterme faaliyetine esas alınabilecek şekilde açıklamasını ifade eder¹¹⁵.

Somutlaştırma yükü, usûlî bir yüküdür¹¹⁶. Somutlaştırma yükünün yerine getirilmemesi hâlinde öncelikle hâkimin davayı aydınlatma ödevi çerçevesinde tarafların vakıaları somutlaştırmaları sağlanmaya çalışılır¹¹⁷. Buna rağmen somutlaştırma yükü yerine getirilmezse, iddia edilen vakıa belirsiz kalacak ve bu nedenle talebin esastan reddine karar verilecektir¹¹⁸.

Somutlaştırma yükü, taraflarca getirilme ilkesine dayanmaktadır¹¹⁹. Yargıtay’a göre, somutlaştırma yükü re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da geçerlidir¹²⁰. Kanaatimizce ise re’sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda somutlaştırma yükü uygulama alanı bulmaz¹²¹. Şöyle ki, taraflar bir vakıayı ispata

¹¹⁵ Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1682; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 32-33; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 185; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 474.

¹¹⁶ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 32-33; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1682; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 814; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 6.

¹¹⁷ Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 132 vd.; Özekes, **Dava Dilekçesi**, s. 295; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 228 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 474.

¹¹⁸ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 36; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **a.g.e.**, s. 666; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1691; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 798; Özekes, **Dava Dilekçesi**, s. 296; somutlaştırma yükünün yerine getirilmediği her durumun talebin reddine sebep olmayacağı yönünde bkz. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 244.

¹¹⁹ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 32; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1682; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 4; Cemil Simil, **Belirsiz Alacak Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2013, s. 139; karşı. Bolayır, **İspat Hakkı**, s. 569. Doktrinde, somutlaştırma yükü, aynı zamanda vakıalara dayandırma teorisine de dayandırılmaktadır (Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 32; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1682; Fatih Karamercan, **Dava Dilekçesinin Unsurları-Somutlaştırma Yükü**, Ankara, Seçkin, 2016, s. 342).

¹²⁰ “[...] Somutlaştırma yükü, genel anlamda tarafların açıklama ödevinin bir parçası ve layihalar teatisi aşamasındaki tezahür şeklidir. Somutlaştırma yükü, basit yargılama ve kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da geçerlidir [...]” Yarg. 10. HD, 4.7.2019, E. 2017/2206, K. 2019/5847 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD, 4.7.2019, E. 2017/1290, K. 2019/5849 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 26.6.2019, E. 2017/817, K. 2019/5521 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 25.6.2019, E. 2019/3393, K. 2019/5439 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 6.2.2020, E. 2018/5738, K. 2020/841 (Lexpera).

¹²¹ Brönnimann, **Substanziierungslast**, s. 101 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 475; Cenk Akil, “6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü, **MÜHFD**, S. 1, 2012, s. 87; Karamercan, **Somutlaştırma**, s. 343.

elverişli şekilde somutlaştırmamış olsalar bile, hâkim söz konusu vakıayı re'sen araştırmalıdır. Şüphesiz, tarafların, vakıaları somutlaştırması hâkimin araştırma faaliyetine yardımcı olacaktır. Ancak bu durum, tarafların somutlaştırma yükü altında olduğu anlamına gelmez. Çünkü bu yargılamalarda, tarafların bir vakıayı somutlaştırmamış olması, doğrudan talebin esastan reddedilmesi sonucunu doğurmaz. Nitekim talebin esastan reddedilebilmesi için, öncelikle mahkemenin tüm araştırma imkânlarını tüketmesi ve buna rağmen vakıanın belirsiz kalmış olması gerekir. Görüldüğü üzere, burada somutlaştırılmama nedeniyle aleyhe doğan olumsuz sonuç, doğrudan tarafların hareketsizliğinden kaynaklanmamaktadır. Sonuç olarak, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda somutlaştırma yükünden bahsedilemez.

3. İspat Yükü

İspat yükü, doktrinde bir üst kavram olarak kabul edilmekte ve bu kavram altında objektif ispat yükü-sübjektif ispat yükü¹²², soyut ispat yükü-somut ispat yükü veya maddî ispat yükü-şekli ispat yükü şeklinde ayrımlar yapılmaktadır¹²³. Ancak doktrinde objektif ispat yükü için genellikle sadece ispat yükü, sübjektif ispat yükü için ise delil ikame yükü ifadeleri kullanıldığından¹²⁴, biz de çalışmamızda bu terimleri kullanmayı tercih ediyoruz¹²⁵.

Bir davada, bir somut vakıa iddiası ispatsız veya belirsiz kalmış, yani hâkim iddia edilen somut vakıanın varlığı ya da yokluğu konusunda kanaat edinmemiş

¹²² Hanns Prütting, **Gegenwartsprobleme der Beweislast**, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1983, s. 6 vd.; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1695.

¹²³ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 8; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 32; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 85. Ayrıca bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 795; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 35.

¹²⁴ Prütting, **Beweislast**, s. 6. Ayrıca bkz. Murat Yavaş, "Medeni Yargılamanın Amacı Bağlamında İspat Yükü Kavramı", **MÜHF-HAD**, Prof. Dr. Mehmet Âkif Aydın'a Armağan, C. 21, S. 2, Özel Sayı, 2015, s. 758.

¹²⁵ Aynı yönde bkz. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 795; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 9; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 33. Ayrıca bkz. Özümücü, **Delillerin İkamesi**, s. 48.

olabilir. Buna rağmen, hâkim karar vermekten kaçınmaz¹²⁶. Zira hâkim, ispat faaliyetinin sonucu ne olursa olsun, yargılamanın sonunda bir karar vermek zorundadır¹²⁷. İşte böyle bir durumla karşılaşan hâkim, ispat yükü kurallarına dayanarak karar verecektir.

İspat yükü, hükmün dayanağını oluşturan vakıaların ispat edilememesi halinde ortaya çıkan belirsizlik tehlikesine kimin katlanacağına ilişkindir¹²⁸. Bu bakımdan ispat yükü kuralları, iddia ve savunmanın temelini oluşturan belirli bir vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediğinin ispat edilememesi durumunda hâkimin hangi tarafın aleyhine karar vereceğini düzenler¹²⁹.

Yargıtay, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda ispat yükünün bir tarafa yüklenemeyeceği görüşündedir¹³⁰. Kanaatimizce ispat yükü açısından

¹²⁶ Aksi davranış, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 46. maddesinin birinci fıkrasının e bendi gereği (HUMK m. 573 b. 6) hâkimin hukuki sorumluluğuna neden olur (Mustafa Reşit Belgesay, **Hukuk Ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller**, İstanbul, 1940, s. 12; Umar, **İspat Yükü**, s. 792 dn. 4)

¹²⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 1; Peter Gottwald, "Grundprobleme der Beweislastverteilung", **Jura**, Heft 5, 1980, s. 225; **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 286 Rdn. 93; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 667; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s.1693-1694; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 309; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 160; Karşı, **Muhakeme**, s. 513; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 796.

¹²⁸ Wolfgang Brehm, "Beweisrecht in Deutschland", **Das Beweisrecht in Europäischen Union**, (Ed.) José Lebre de Freitas, Kluwer Law International, 2004, s. 181; Gerhard Lüke, "Über die Beweislast im Zivil- und Verwaltungsprozeß", **JZ**, 1966, s. 588; Oliver Rommé, **Der Anscheinsbeweis im Gefüge von Beweiswürdigung, Beweismaß und Beweislast**, Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG, 1989, s. 154; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, 1694; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 795; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 36; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 33.

¹²⁹ Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 3; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 795; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 9; Yavaş, **İspat Yükü**, s. 751; Barış Toraman, "Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit Ve Değerlendirmeler", **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1487; Adnan Deynekli, **Medeni Usul Hukukunda Senetlerin Üçüncü Kişilere Karşı İspat Şekli**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006, s. 48-49.

¹³⁰ "[...] Sigortalılık başlangıç tarihi ve hizmet tespitine yönelik davaların kamu düzenini ilgilendirdiği ve bu sebeple özel bir duyarlılık ve özenle yürütülmesi icabettiği Yargıtay'ın yerleşmiş içtihadı gereği olduğundan, kamu düzenini ilgilendiren hizmet tespiti davalarında, hâkimin özel bir duyarlılık göstererek delilleri kendiliğinden toplaması ve sonucuna göre karar vermesi gerekir. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı bu davalarda ispat yükü, bir tarafa yüklenemez [...]" Yarg. HGK, 09.05.2018, E. 2015/10-3894, K. 2018/1040 (Kazancı);

böyle bir tespit yapılması doğru değildir. Nitekim ispat yükü, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda değil, aynı zamanda re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da uygulama alanı bulur¹³¹. Çünkü taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda olduğu gibi, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da ispatsızlık ihtimali söz konusu olabilir. Gerçi bu ihtimal, mahkeme dava malzemesini re'sen araştıracağı için re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda nadiren ortaya çıkar¹³². Ancak nadiren de olsa bu ihtimâl ortaya çıktığında, hâkimin yine de bir karar vermesi gerekir. İşte bu karar da ispat

aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 27.06.2018, E. 2016/21-2358, K. 2018/1289 (Kazancı); Yarg. HGK, 30.05.2018, E. 2015/21-1029, K. 2018/1153 (Kazancı); Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/10-1405, K. 2018/808 (Kazancı); Yarg. HGK, 18.04.2018, E. 2015/22-1774, K. 2018/794 (Kazancı); Yarg. HGK, 07.03.2018, E. 2015/1245, K. 2018/445 (Lexpera).

¹³¹ **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 286 Rdn. 95; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 50 Rdn. 4; Rosenberg, **Beweislast**, s. 24 vd.; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 3; **MüKoFamFG/Lugani**, FamFG § 127 Rdn. 9; **Musielak/Borth**, FamFG § 127 Rdn. 4; **Hk-ZPO/Kemper**, FamFG § 127 Rdn. 4; Daniel Adloff, **Vorlagepflichten und Beweisvereitelung im deutschen und französischen Zivilprozeß**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007, s. 56; Hans-Jürgen Ahrens, “Die Verteilung der Beweislast”, **Karlsruher Forum 2008: Beweislast**, Egon Lorenz (Hrsg.), Karlsruhe, Verlag Versicherungswirtschaft, 2009, s. 12; Christian Heinrich, **Die Beweislast bei Rechtsgeschäften**, Köln, Carl Heymanns Verlag, 1996, s. 21; Hanns Prütting, “Beweislast und Beweismaß-Der Einfluss Leo Rosenbergs und Karl Heinz Schwabs auf die Entwicklung eines modernen Beweisrechts”, **ZZP**, 123. Band, Heft 2, 2010, s. 143; Antonios Diakoniss, **Grundfragen der Beweiserhebung von Amts wegen im Zivilprozess**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2014, s. 125; Hans-Willi Laumen/Heinz Vallender, “Beweisführung und Beweislast im Insolvenzverfahren”, **NZI**, 2016, Heft 15-16, s. 611; Mark Schweizer, **Beweiswürdigung und Beweismaß Rationalität und Intuition**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2015, s. 546; Max Guldener, **Beweiswürdigung und Beweislast nach schweizerischem Zivilprozessrecht**, Zürich, Schulthess, 1955, s. 19-20; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 76; Gasser/Rickli, **ZPO Kurzkomentar**, Art. 55 N. 9; Marco Bottani, **Verhandlungs- Und Offizialmaxime im Tessiner Zivilprozeß**, Zürich, 1974, s. 28; Nicolas Willemin, **Beweisführungslast und Beweisverfügung nach der Schweizerischen ZPO**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2018, s. 186; Rechberger/Simotta, **a.g.e.**, Rz. 759; **Rechberger/Rechberger**, vor § 266 Rz. 10; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 668; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 16; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1695; Ercan, **Boşanma Davaları**, s. 260; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 36; Başözen, **İlk Görünüş** s. 87; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 796; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 309; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 478; Vildan Peksöz, “Hukuk Muhakemesi Kapsamında Karineler ve Faturanın Hukuki Niteliği”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 19.

¹³² **Sutter-Somm**, **Zivilprozessrecht**, N. 362; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 75; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Hostettler**, Art. 272 N. 15; Willemin, **a.g.e.**, s. 186.

yükü kuralına göre verilir¹³³. Bir başka deyişle, ispat yükü kimin üzerine yüklenmişse, o tarafın aleyhine karar verilir. Bu nedenle Yargıtay’ın re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ispat yükünün bir tarafa yüklenemeyeceği şeklindeki görüşü kanaatimizce isabetli değildir.

4. Delil İkame Yükü

Delil ikamesi, bir davada tarafların kendi vakıalarına ilişkin iddialarının doğru olduğu veya karşı tarafın vakıa iddialarının doğru olmadığı hususunda ispat sonucuna ulaşp kendisi lehine karar verilmesini sağlayabilmesi amacıyla deliller aracılığıyla gerçekleştirdiği usûlî bir faaliyettir¹³⁴.

Delil ikame yükü ise, ispat yükü kuralı nedeniyle hâkimin aleyhe karar verme tehlikesini bertaraf etme amacıyla taraflardan birine düşen, delil ikamesi faaliyetiyle kendi vakıa iddialarının doğruluğu, karşı tarafın iddialarının ise asılsız olduğu yönünde hâkimde kanaat oluşturma yükü olarak tanımlanabilir¹³⁵. Delil ikame faaliyetinin yerine getirilmemesinin veya başarısız olmasının yaptırımı ise bu faaliyete zorlanmak değil, varılmak istenen usûlî hedefe ulaşamamak veya aleyhe sonuçlara razı olmaktır¹³⁶. Dolayısıyla delil ikame yükü, taraflara yüklenmiş gerçek bir usûlî yüküdür¹³⁷.

¹³³ Sutter-Somm, **Zivilprozessrecht**, N.362; Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank, Art.55 N.76; Berner **Komm. ZPO/Hurni**, Art.55 N.58; Basler **Komm. ZPO/Gehri**, Art.55 N.17; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s.16.

¹³⁴ Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 32; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 16; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 672; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1707; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 90; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 810.

¹³⁵ Hans-Joachim Musielak, **Die Grundlagen der Beweislast im Zivilprozeß**, Berlin, Walter de Gruyter, 1975, s. 37; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 34; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 16; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 673; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1708; M. Akif Tutumlu, “Hukuk Yargılamasında Delil İkamesinin Kapsamı, Şekli ve Zamanı”, **TBB**, 1989/6, s. 925.

¹³⁶ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 17; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 673; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1708; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 40.

¹³⁷ **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 286 Rdn. 99; Baumgärtel/Laumen, **Handbuch der Beweislast**, Grundlagen, § 3 Rdn. 32; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 17; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 673; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1708; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 478; Börü, **İddia ve**

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda delil ikame yükünün uygulama alanı bulup bulamayacağı tartışmalıdır. Doktrinde bir görüş, delil ikame yükünün re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulacağı fikrindedir¹³⁸. Zira bu görüşe göre, re'sen araştırma ilkesinin tâbi davalarda da hâkim, taraflardan delil getirmelerini isteyebilir ve bu davalarda ispat yükü kuralları nedeniyle tarafların aleyhlerine karar verilme riski her zaman vardır¹³⁹. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda da delil ikamesi taraflar için bir yük olarak varlığını devam ettirir¹⁴⁰.

Kanaatimizce delil ikame yükü, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulur¹⁴¹. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda delil ikame yükü uygulama alanı bulmaz¹⁴². Gerçekten taraflar bir vakıanın ispatı için gerekli olan delili yargılamaya getirmememiş olsalar bile, hâkim söz konusu vakıayı kendiliğinden araştırmalıdır. Şüphesiz tarafların, delil getirmeleri hâkimin araştırma faaliyetine yardımcı olacaktır. Ancak bu durum,

Somutlaştırma, s. 40; Özmumcu, **Delillerin İkamesi**, s. 48; Prütting, **Beweislast**, s. 23; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 36; Albayrak, **Yaklaşık İspat**, s. 387; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 164.

¹³⁸ Musielak, **Beweislast**, s. 39; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 22; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1714; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 91; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 811; Peksöz, **Karineler**, s. 19.

¹³⁹ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 22; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1714; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 811; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 91.

¹⁴⁰ Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 22; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1714; Başözen, **İlk Görünüş**, s. 91; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 811.

¹⁴¹ Rosenberg, **Beweislast**, s. 24; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 4; Grunsky, **Grundlagen**, s. 173, 422; Stein/Jonas/Leipold, § 286 Rdn. 51; Baumgärtel/Laumen, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 3 Rdn. 36, 89; Musielak/Voit/Foerste, ZPO § 286 Rdn. 33; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 50 Rdn. 4; Schellhammer, **a.g.e.**, Rdn. 372; PG/Laumen, § 286 Rdn. 59; MüKoZPO/Prütting, ZPO § 286 Rdn. 99; Diakonits, **a.g.e.**, s. 125; MüKoZPO/Rauscher, Einl. Rdn. 347; Heinrich, **a.g.e.**, s. 22; Walter J. Habscheid, "Freiwillige Gerichtsbarkeit", **JZ**, Nr. 13, 1962, s. 419; Schweizer, **Beweiswürdigung**, s. 546; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 164; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 37-39; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 478. Nitekim Avusturya hukukunda da saf re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda delil ikame yükü uygulama alanı bulmaz (bkz. Rechberger/Simotta, **a.g.e.**, Rz. 759; **Rechberger/Rechberger**, vor § 266 Rz. 9).

¹⁴² Christian Gomille, "Beweiserhebung – Unterschiede zwischen ZPO- und FamFG-Verfahren", **NZFam**, Heft 3, 2014, s. 103.

tarafların delil ikame yükü altında olduğu anlamına gelmez. Şöyle ki, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ispatsızlık durumunda doğrudan delil ikame yükünü yerine getirmeyen tarafın aleyhine karar verilirken¹⁴³; re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, delil getirmeyen tarafın aleyhine doğrudan karar verilemez¹⁴⁴. Çünkü re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ispat yükü kurallarına göre karar verilebilmesi için, mahkemenin öncelikle tüm araştırma imkânlarını tüketmesi ve buna rağmen bir kanaate varamamış olması gerekir¹⁴⁵. Görüldüğü üzere, burada ispatsızlık nedeniyle aleyhe verilen karar, doğrudan tarafın hareketsizliğinden kaynaklanmamaktadır¹⁴⁶. Sonuç olarak, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda delil ikame yükünden bahsedilemez.

B. İspatın Konusu

1. Vakıalar

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 187. maddesinin birinci fıkrasına göre, ispatın konusunu vakıalar oluşturur. Vakıa, yer ve zamana göre belirli, yaşanmış veya hâlen yaşanmakta olan, dış dünyaya veya insanın iç dünyasına ilişkin olaylar veya durumlardır¹⁴⁷. Başka bir tanıma göre ise, uyumsuzluğa uygulanacak olan hukuk kuralının koşul vakıalarını karşılayan her şey, vakıadır¹⁴⁸.

¹⁴³ **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 3 Rdn. 36; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 37-38.

¹⁴⁴ Karş. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 38

¹⁴⁵ **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 3 Rdn. 36; karş. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 38.

¹⁴⁶ Heinrich, **a.g.e.**, s. 29; **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 3 Rdn. 36; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 39.

¹⁴⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 3; **Thomas/Putzo/Reichold**, Vorb. § 284 Rdn. 13; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 195; Atalay, **Menfi Vakıalar**, s. 57; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1626; Karaaslan, **Aydınlatma**, s. 119; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 463.

¹⁴⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 112 Rdn. 3; Lüke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 260; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 114; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s.306;

İspatın konusuna sadece uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek vakıalar girer (HMK m. 187/1). Bu kural, sadece taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda değil, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da geçerlidir¹⁴⁹. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesi tâbi yargılamalarda mahkemenin, bütün vakıaları araştırması gerekmez. Bir başka deyişle, bu yargılamalarda mahkeme sadece karara etki edebilecek vakıaları araştırmalıdır¹⁵⁰.

İspatın konusunu yalnızca çekişmeli vakıalar oluşturur (HMK m. 187/1). Bir başka deyişle, çekişmesiz vakıaların ispatına gerek yoktur. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar bakımından geçerlidir¹⁵¹. Çünkü bu yargılamalarda, hangi vakıaların ispata muhtaç olduğunu belirleme yetkisi esasen taraflara aittir¹⁵². Bir başka deyişle, taraflarca getirilme ilkesi, taraflara sadece vakıaları yargılamaya getirme yetkisi vermez, aynı zamanda bunların ispata muhtaç olup olmadığını belirleme yetkisi de verir¹⁵³. Dolayısıyla tarafların üzerinde anlaştıkları vakıalar ile ikrar edilen vakıalar, çekişmesiz hâle gelir ve ispata muhtaç olmaktan çıkar (HMK m. 187/1; 188/1).

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, mahkemenin bir vakıayı hükmüne esas alabilmesi için, o vakıanın varlığına kanaat getirmiş olması gerekir¹⁵⁴. Bu nedenle söz konusu yargılamalarda, bir vakıanın ispata

Pekcanıtez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 644; Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 1626; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 13; Teomete Yalabık, **Hâkimin Rolü**, s. 327-328.

¹⁴⁹ Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 264

¹⁵⁰ **MüKoFamFG/Ulrich**, FamFG § 26 Rdn. 6 vd.; **BeckOK FamFG/Burschel**, FamFG § 26 Rdn. 8; **Haußleiter/Gomille**, § 26 Rdn. 4; **Keidel/Sternal**, § 26 Rdn. 1, 12; **Kemper/Schreiber/Schreiber**, § 26 Rdn. 6; **Schulte-Brunert/Weinreich/Brinkmann**, § 26 Rdn. 13.

¹⁵¹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1968; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 614; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 767.

¹⁵² Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 2; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 264; Schilken, **Zivilprozessrecht**, § 11 Rdn. 469; Schilken, **Hakimin Rolü**, s. 57; Özçelik, **İlke**, s. 104.

¹⁵³ Wolfgang Bernhardt, **Das Zivilprozeßrecht**, 3., völlig neubearbeitete Auflage, Berlin, Walter De Gruyter & Co., 1968, s. 134

¹⁵⁴ Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 168; Kummer, **a.g.e.**, s. 77; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 61; Fellmann, **Berührungspunkte**, s. 97;

muhtaç olup olmadığına da yalnızca mahkeme karar verir¹⁵⁵. Bir başka deyişle, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda taraflar bir vakıayı ikrar ederek çekişmesiz hâle getirirler bile, onu ispata muhtaç olmaktan çıkaramazlar. Bu nedenle söz konusu yargılamalarda, mahkeme, çekişmeli vakıaların yanında çekişmesiz vakıaları da kendiliğinden araştırır¹⁵⁶.

İspatın konusunu kural olarak sadece tarafların ileri sürdüğü vakıalar oluşturur¹⁵⁷. Ancak bu durum da taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar bakımından geçerlidir. Çünkü bu yargılamalarda hâkim tarafların ileri sürmediği vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz (HMK m. 25/1)¹⁵⁸. Buna karşılık,

DIKE-Komm-ZPO/Glasl, Art. 55 N. 34; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 367; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 56; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577; “[...] Sosyal güvenlik hakkı kamu düzenine dair olduğundan bu hakka dair davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalar daha çok tarafların davaya konu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararını (hükmünü) tarafların bildirmiş oldukları vakıalara dayandırabilmesi için onların varlığına kanaat getirmiş olması gerekir [...]” Yarg. HGK, 18.4.2018, E. 2015/10-1405, K. 2018/808 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 9.3.2016, E. 2016/10-138, K. 2016/304 (Kazancı); Yarg. HGK, 8.11.2017, E. 2016/10-2341, K. 2017/1305 (Kazancı).

¹⁵⁵ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 36; Lüke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 264; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 49 Rdn. 33; Schilken, **Zivilprozessrecht**, § 11 Rdn. 469; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 284 Rdn. 5; ayrıca bkz. Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 162.

¹⁵⁶ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 61; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 14; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Karşı, **Muhakeme**, s. 249 ve 479; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577 ve 614; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 15 dn. 25; karşı. Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 26; “[...] Sosyal güvenlik hakkı kamu düzenine dair olduğundan, bu hakka dair davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalar daha çok tarafların davaya konu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararını (hükmünü) tarafların bildirmiş oldukları vakıalara dayandırabilmesi için onların varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Taraflar arasında çekişmeli olmayan vakıaları da hâkim kendiliğinden inceleme konusu yapar [...]” Yarg. HGK, 9.5.2018, E. 2016/21-439, K. 2018/1041 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 8.11.2017, E. 2016/10-2341, K. 2017/1305 (Kazancı); Yarg. HGK, 9.3.2016, E. 2016/10-138, K. 2016/304 (Kazancı).

¹⁵⁷ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 645; Karşı, **Muhakeme**, s. 505; Atalay **Pekcanitez Usûl** s. 1626; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 463-464.

¹⁵⁸ “[...] Hukuk yargılamasında hakim olan "taraflarca hazırlanma ilkesi" davanın (iddianın) ve savunmanın temeli olan vakıaların ve bunların delillerinin taraflarca mahkemeye bildirilmesi demektir. Bu ilke uyarınca, hakim incelemesini kendisine bildirilmiş olan vakıalar üzerinde

re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda, mahkeme, tarafların ileri sürdüğü vakıalarla bağlı değildir¹⁵⁹. Bir başka deyişle, mahkeme taraflarca ileri sürülmemiş vakıaları da araştırıp kararını bu vakılara dayandırabilir¹⁶⁰. Çünkü bu yargılamalarda, dava malzemesinin toplanması konusunda tarafların yanında mahkeme de görevlidir.

İspatın konusunu oluşturan vakıalar, uygulanacak hukuk kuralının koşul vakiasını doğrudan karşılayan vakıalar olabileceği, o koşul vakıaya yabancı komşu vakıalar da olabilir¹⁶¹. Söz konusu komşu vakılara emareler de denir¹⁶². Emareler de

yapar ve taraflarca dayanılmayan vakıaları kendiliğinden inceleyemez. Davada ise; davacının dava dilekçesinde dayandığı maddi vakia dışında, bu davada dayanılmayan, sadece tanık beyanlarında anlatılan başka bir olay nedeniyle tazminat hükmü kurulmuştur. Bu husus yukarıda açıklanan ilke uyarınca usul hükümlerine uygun olmadığından hükmün bozulması gerekmiştir [...]” Yarg. 3. HD, 27.02.2012, E. 2012/29, K. 2012/4723 (Lexpera).

¹⁵⁹ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 61; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 55; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 34; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 14; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 367; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1626; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 130; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160.

¹⁶⁰ Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 169; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 34; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 55; Gasser/Rickli, **ZPO Kurzkommentar**, Art. 55 N. 7; Meier, **Zivilprozessrecht**, s. 383; Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N. 367; Kuru, **Usul**, C. I, s. 1923; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577; Karslı, **Muhakeme**, s. 249 ve 479; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 373; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 130; “[...] Sosyal güvenlik hakkı kamu düzenine dair olduğundan bu hakka dair davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalar daha çok tarafların davaya konu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararını (hükmünü) tarafların bildirmiş oldukları vakılara dayandırılabilmesi için onların varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Taraflar arasında çekişmeli olmayan vakıaları da hâkim kendiliğinden inceleme konusu yapar. Bundan başka hâkim tarafların ileri sürmedikleri vakıaları da kendiliğinden araştırıp kararını bu vakılara dayandırabilir ve davanın ispatı için bütün delillere kendiliğinden başvurabilir [...]” Yarg. HGK, 22.3.2017, E. 2014/10-2384, K. 2017/522 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. HGK, 9.3.2016, E. 2016/10-138, K. 2016/304 (Kazancı); Yarg. HGK, 8.11.2017, E. 2016/10-2341, K. 2017/1305 (Kazancı).

¹⁶¹ Oğuz Atalay, “Emare İspatı”, **MBD**, 1999, S. 70, s. 9; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 645; Atalay, **Pekcantez Usûl**, s. 1627; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 765-766; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 15. Emare ispatı hakkında geniş bilgi için bkz. Atalay, **Emare**, s. 7 vd..

¹⁶² Üstündağ, **Yargılama**, s. 621; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 645; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1627; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 766; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 486; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 15.

kural olaral olarak taraflarca ileri sürülmelidir¹⁶³. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar bakımından geçerlidir¹⁶⁴. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda mahkeme tarafların ileri sürmediği komşu vakıaları yani emareleri de kendiliğinden dikkate alır.

İspatın konusuna müspet vakıaların yanında menfî vakıalar da girebilir¹⁶⁵. Menfî vakıaların ispatı hem taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda hem de re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda gündeme gelebilir. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkeme sadece müspet vakıaları değil, menfî vakıaları da kendiliğinden araştırır.

İspatın konusunu sadece yargılama başlamadan önce mevcut olan vakıalar değil, yargılama sırasında ortaya çıkan vakıalar da oluşturabilir. Bu durum, hem taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hem de re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda söz konusu olabilir. Bu bağlamda, sonradan ortaya çıkan vakıalar, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalarda iddia ve savunmasının değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağına takılmaksızın ileri sürülebilir¹⁶⁶. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ise, yargılama sırasında ortaya çıkan vakıalar taraflarca ileri sürülme dahi mahkeme tarafından kendiliğinden dikkate alınır. Dolayısıyla bu yargılamalarda, sadece davanın

¹⁶³ **Stein/Jonas/Leipold**, § 284 Rdn. 22; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 123; Atalay, **Emare**, s. 9; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 63; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 127. Bununla birlikte, delillerin incelenmesi neticesinde ortaya çıkan emarelerin taraflarca ileri sürülme dahi mahkemece kendiliğinden dikkate alınacağı belirtilmektedir (**Stein/Jonas/Leipold**, § 284 Rdn. 22; **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 13 Rdn. 31; Egon Schneider, **Beweis Und Beweiswürdigung**, 4. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 1987, § 26 Rdn. 576; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 123; ayrıca bkz. Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 63 dn. 88).

¹⁶⁴ Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 63.

¹⁶⁵ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 306; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 647; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1629; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 766; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 464.

¹⁶⁶ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1733; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 518; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 554; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1251; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 407.

açılmasından önce gerçekleşmiş olan vakıalar değil, dava esnasında ortaya çıkan vakıalar da mahkeme tarafından kendiliğinden araştırılmalıdır¹⁶⁷.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, mahkeme, kararını herkesçe bilinen vakıalara da dayandırabilir. Herkesçe bilinen vakıalar, özel bir uzmanlık veya araştırma gerektirmeksizin herkesin kolaylıkla bilebileceği vakılardır¹⁶⁸. Yoksa bu vakıaların mutlaka herkes tarafından biliniyor olması gerekmez¹⁶⁹. Örneğin; tarihi olaylar, ekonomik krizler, tabiat olayları, belirli bir tarihin haftanın hangi gününe denk geldiği gibi vakıalar herkesçe bilinen vakılardır¹⁷⁰. Herkesçe bilinen vakıalar; gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi kaynaklardan öğrenilmiş olabilir¹⁷¹.

Herkesçe bilinen vakıaların taraflarca ileri sürülmemiş olması hâlinde, mahkemece kendiliğinden dikkate alınıp alınamayacağı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, herkesçe bilinen vakıalar taraflarca ileri sürülmedikleri takdirde, mahkeme tarafından dikkate alınamaz¹⁷². Diğer görüşe göre ise, herkesçe bilinen vakıalar taraflarca ileri sürülme dahi mahkeme tarafından kendiliğinden dikkate

¹⁶⁷ “[...] *Velayet kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu nedenle yargılama sırasında meydana gelen gelişmelerin bile göz önünde tutulması gerekir [...]*” Yarg. 2. HD, 26.3.2019, E. 2018/7239, K. 2019/3464 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 2. HD, 27.2.2019, E. 2017/3680, K. 2019/1837 (Lexpera); Yarg. 2. HD, 4.2.2019, E. 2017/5888, K. 2019/475 (Lexpera); Yarg. 2. HD, 19.2.2018, E. 2016/12290, K. 2018/2150 (Lexpera).

¹⁶⁸ Meinrad Vetter/Daniel Peyer, “Bekannte Tatsachen – unter besonderer Berücksichtigung des Internets”, **Recht im digitalen Zeitalter-Festgabe Schweizerischer Juristentag 2015 in St. Gallen**-, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2015, s. 763; Rechberger/Simotta, **a.g.e.**, Rz. 776; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 658; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 785; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 21; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 466; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 457; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 132-133.

¹⁶⁹ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 466.

¹⁷⁰ Bkz. Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654

¹⁷¹ Bkz. **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 291 Rdn. 6; **BeckOK ZPO/Bacher**, ZPO § 291 Rdn. 5; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654; Özçelik, **İlke**, s. 904.

¹⁷² Grunsky, **Grundlagen**, s. 418-419; **Stein/Jonas/Leipold**, § 291 Rdn. 18; Üstündağ, **Yargılama**, s. 242; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 664; Atalay, **Menfi Vakıalar** s. 28-29; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1679-1680; Muhammet Özekes, “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 287; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 800; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 814; Özçelik, **İlke**, s. 221-225.

alınır¹⁷³. Ancak bu tartışma, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar açısından önem taşımaktadır. Çünkü re’sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda, mahkeme tarafların ileri sürdüğü vakıalarla bağlı değildir. Dolayısıyla bu yargılamalarda herkesçe bilinen vakıalar taraflarca ileri sürülmemiş olsa dahi mahkeme tarafından kendiliğinden dikkate alınır. Ayrıca re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda mahkemenin söz konusu vakıalar için esasen herhangi bir araştırma yapmasına da gerek yoktur¹⁷⁴. Zira herkesçe bilinen vakıaların ispatı gerekmez (karş. HMK m. 187/2)¹⁷⁵. Ancak bu vakıaların aksini iddia eden taraf, bu iddiasını ispatlayabilir¹⁷⁶.

Re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, mahkemece bilinen vakıalar da karara esas alınabilir. Mahkemece bilinen vakıalar, hâkimin resmî görevi gereği öğrenmiş olduğu vakılardır¹⁷⁷. Örneğin, hâkim bu vakıaları daha önce yürüttüğü bir hukuk yargılaması ya da ceza yargılaması sırasında öğrenmiş olabilir¹⁷⁸. Ancak başka bir yargılamaya ilişkin dava dosyasına bakılarak

¹⁷³ Wolfgang Bernhardt, “Die Aufklärung des Sachverhalts im Zivilprozess”, **Beiträge zum Zivilprozessrecht-Festgabe zum siebzigsten Geburtstag von Leo Rosenberg**, München und Berlin, C. H. Beck, 1949, s. 22-23; Bernhardt, **Zivilprozeßrecht**, s. 134; Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 161; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1971; Alangoya, **İlkeler**, s. 129; Karşı, **Muhakeme**, s. 505; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 72 vd..

¹⁷⁴ Karş. **Bassenge/Roth/Gottwald**, FamFG § 26 Rdn. 16.

¹⁷⁵ **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 291 Rdn. 3; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 291 Rdn. 8; Ansay, **Yargılama**, s. 263; Kuru, **Usul**, C. II, s. 1967; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 614-615; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 492; Üstündağ, **Yargılama**, s.242; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 284; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 658; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654; Atalı, **Hâkimin Şahsî Bilgisi**, s. 156-157; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 785-786; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 466; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 388; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 22; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 71.

¹⁷⁶ **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 291 Rdn. 3; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 291 Rdn. 8; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 615; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 492; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 658; Karşı, **Muhakeme**, s. 505; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654; Atalı, **Hâkimin Şahsî Bilgisi**, s. 157 dn. 63; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 466.

¹⁷⁷ **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 291 Rdn. 9; **BeckOK ZPO/Bacher**, ZPO § 291 Rdn. 6; Karşı, **Muhakeme**, s. 505; Özçelik, **İlke**, s. 226.

¹⁷⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 27; **Wieczorek/Schütze/Assmann**, ZPO § 291 Rdn. 11; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 49 Rdn. 36; **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 291 Rdn. 12; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 291 Rdn. 2; İsmail Hakkı Karafakih, “Vasıtalı Deliller”, **Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan**, Ankara, 1964, s. 173; Özçelik, **İlke**, s. 226.

öğrenilebilecek vakıalar, mahkemece bilinen vakıa sayılmaz¹⁷⁹. Çünkü mahkemece bilinen vakıalar, mahkeme tarafından daha önce öğrenilmiş, yani biliniyor olmalıdır¹⁸⁰. Mahkemece bilinen vakıaların da, herkesçe bilinen vakıalar gibi, ispatı gerekmez¹⁸¹. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da mahkemece bilinen vakıalar açısından hâkimin esasen herhangi bir araştırma yapmasına gerek yoktur¹⁸². Ancak bu durum, mahkemece bilinen vakıaların aksinin iddia edilmesine engel değildir¹⁸³.

Son olarak, hâkimin dava dışında edindiği şahsî bilgisine dayanan vakıaların üzerinde durmak gerekir. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hâkimin şahsî bilgisini yargılamada kullanamayacağı kabul edilmektedir¹⁸⁴. Ancak bu durum, sadece taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda değil, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda da geçerlidir¹⁸⁵. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da hâkimin dava dışında edindiği şahsî bilgisini yargılamada kullanması mümkün değildir.

¹⁷⁹ **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 291 Rdn. 9; **BeckOK ZPO/Bacher**, ZPO § 291 Rdn. 6; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 291 Rdn. 2.

¹⁸⁰ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 27; **Stein/Jonas/Leipold**, § 291 Rdn. 9; **Wieczorek/Schütze/Assmann**, ZPO § 291 Rdn. 12.

¹⁸¹ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 39; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art.55 N.29; **Orell Füssli Kommentar (2)/Muster**, Art. 55 N. 4; Üstündağ, **Yargılama**, s. 594; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 658; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1654; Karşlı, **Muhakeme**, s. 505; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 21 dn. 45; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 134; karş. Kuru, **Usul**, C. II, s. 1971; karş. Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 250.

¹⁸² **Bassenge/Roth/Gottwald**, FamFG § 26 Rdn. 16.

¹⁸³ Alangoya, **İlkeler**, s. 130; Özçelik, **İlke**, s. 226.

¹⁸⁴ Blomeyer, **a.g.e.**, s. 95; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 77 Rdn. 33; Grunsky, **Zivilprozessrecht**, Rdn. 41; Schilken, **Hakimin Rolü**, s. 53; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 363; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 801.

¹⁸⁵ Volker Lipp, **Das private Wissen des Richters**, Heidelberg, Müller, 1995, s. 33; Georg Alexander Haas, **Internetquellen im Zivilprozess**, Springer, 2019, s. 101; Alangoya, **İlkeler**, s. 130; Murat Atalı, “Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması”, **Halûk Konuralp Anısına Armağan**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 146; Karşlı, **Muhakeme**, s. 249.

2. İkrar

İkrar, bir tarafın, karşı tarafça kendisi aleyhine ileri sürülen vakıanın doğru olduğunu mahkemede kabul etmesidir¹⁸⁶. İkrarın konusunu vakıalar oluşturur¹⁸⁷. İkrar edilen vakıalar çekişmeli olmaktan çıkar ve bu vakıaların ispatı gerekmez (HMK m. 188/1). Hâkim de kural olarak ikrarla bağlıdır¹⁸⁸. Ancak bu durum, sadece taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda geçerlidir¹⁸⁹. Çünkü bu

¹⁸⁶ Benzer tanımlar için bkz. Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 3; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 288 Rdn. 2; **PG/Laumen**, § 288 Rdn. 1; Sıddık Sami Onar/Mustafa Reşit Belgesay, **Adliye Hukukunun Umumî Esasları**, İstanbul, Nümune Matbaası, 1944, s. 96; Belgesay, **İsbat Teorisi**, s. 115; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 510; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 191; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 319-320; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1634; Kuru, **Usul**, C. II, s. 2037; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 647; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 767; Karşı, **Muhakeme**, s. 565; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 466-467; Muşul, **Usul**, s. 367; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 595; Postacıoğlu, **Usul**, s. 554; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 238; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 402; Ulukapı, **Usûl**, s. 361; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 114; Faruk Tekdemir, “İspat Yüğü ve İkrar”, **İBD**, C. 91, S. 4, 2017, s. 205; Bilge Umar, “Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı”, **İÜHF**, 1964/1-2, s. 244; Süha Tanrıver, “Türk Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Bölünüp Bölünemeyeceği Sorunu”, **TBBD**, 1993/2, s. 213 vd.; Senai Olgaç/Mustafa Çenberci, **Hukuk Davalarında İkrar**, İstanbul, Bereket Matbaası, 1964, s. 12 vd.; Erdal Tercan, “Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Geri Alınması”, **BATİDER**, C. XIX, S. 3, 1998, s. 115; Ali Himmet Berki, “Kanunlarımızda İkrar ve Hükmü”, **AC**, S. 21, 1936, s. 1466 Adnan Deynekli, “İkrarda Manevi Unsur”, **TBBD**, S. 64, 2006, s. 321.

¹⁸⁷ **PG/Laumen**, § 288 Rdn. 4; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 44 Rdn. 3; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 4; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 288 Rdn. 3; **BeckOK/Bacher**, ZPO § 288 Rdn. 3; Lüke, **Zivilprozessrecht**, § 20 Rdn. 223; Kuru, **Usul**, C. II, s. 2039; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 648; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1634; Oğuz Atalay, “Vasıflı İkrarda İspat Konusunun Değişmesi”, **Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 99; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 768; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 402; Taylan Özgür Kiraz, **Medeni Yargılama Hukukunda İkrar**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2005, s. 42.

¹⁸⁸ **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 288 Rdn. 20; Lüke, **Zivilprozessrecht**, § 20 Rdn. 224; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 44 Rdn. 8; Mustafa Reşit Belgesay, **Dava Teorisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 112; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1649; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 469; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 454; Tercan, **İsticvap**, s. 103; Tercan, **İkrar**, s. 117; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 512; Karşı, **Muhakeme**, s. 569. Keza ikrar eden taraf da ikrarıyla bağlıdır ve kural olarak ikrarını geri alamaz (Tercan, **İsticvap**, s. 103; Tercan, **İkrar**, s. 118 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 469; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1649; Karşı, **Muhakeme**, s. 569).

¹⁸⁹ Lüke, **Zivilprozessrecht**, § 20 Rdn. 223-224; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 44 Rdn. 8 (dn.7); Baumbach/Lauterbach/Albers/Hartmann, **a.g.e.**, § 288 Rdn. 2; **Stein/Jonas/Leipold**, § 288 Rdn. 2; **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 288 Rdn. 1; **BeckOK ZPO/Bacher**, ZPO § 288 Rdn. 1; Kuru,

yargılamalarda, hangi vakıaların ispata muhtaç olduğunu esasen taraflar belirler¹⁹⁰. Bir başka deyişle, taraflarca getirilme ilkesi, taraflara sadece vakıaları yargılamaya getirme yetkisi vermez, aynı zamanda bunların ispata muhtaç olup olmadığını belirleme yetkisi de verir¹⁹¹. Dolayısıyla tarafların ikrar ettikleri vakıalar, çekişmesiz hâle gelir ve ispata muhtaç olmaktan çıkar (HMK m. 188/1).

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ikrar hâkimi bağlamaz¹⁹². Çünkü bu yargılamalarda, bir vakıanın ispata muhtaç olup olmadığına yalnızca mahkeme karar verir¹⁹³. Şöyle ki, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkemenin bir vakıayı hükmüne esas alabilmesi için, o vakıanın varlığına kanaat getirmiş olması gerekir¹⁹⁴. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda mahkeme gerek çekişmeli vakıaları gerekse de çekişmesiz vakıaları kendiliğinden araştırır. Dolayısıyla taraflar bir vakıayı ikrar ederek, çekişmesiz hâle

El Kitabı, C. I, s. 652; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1635; Karşı, **Muhakeme**, s. 566; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 454; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 404; Tercan, **İsticvap**, s. 103; Tercan, **İkrar**, s. 117.

¹⁹⁰ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 2; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 264; Schilken, **Zivilprozessrecht**, § 11 Rdn. 469; Schilken, **Hakimin Rolü**, s. 57; Özçelik, **İlke**, s. 104.

¹⁹¹ Bernhardt, **Zivilprozeßrecht**, s. 134.

¹⁹² Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 20 Rdn. 224; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 44 Rdn. 8 (dn.7); **Thomas/Putzo/Reichold**, § 288 Rdn. 6; **Wieczorek/Schütze/Assmann**, § 288 ZPO Rdn. 17; **Stein/Jonas/Leipold**, § 288 Rdn. 27; **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 288 Rdn. 14; **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 288 Rdn. 10; **Zöller/Greger**, § 288 Rdn. 6; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 288 Rdn. 18; Walter Zeiss/Klaus Schreiber, **Zivilprozessrecht**, 10.Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003, Rdn. 414; Hans Otto de Boor/Günther Erkel, **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1961, s. 191; **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/Schrank**, Art. 55 N. 61; **KUKO ZPO/Oberhammer**, Art. 55 N. 14; Meier, **Zivilprozessrecht**, s. 383; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 652; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 404; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1635; Karşı, **Muhakeme**, s. 566 ve 569; Kiraz, **İkrar**, s. 234; Özsumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 148; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 454; karşı. Bilge/Önen, **a.g.e.**, s.511; karşı. Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 768; karşı. Tanrıver, **İkrar**, s. 214 vd.; Yarg. HGK, 4.4.2018, E. 2017/437, K. 2018/669 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 14.12.2012, E. 2011/15785, K. 2012/25830 (Lexpera); Yarg. HGK, 18.11.2009, E. 2009/477, K. 2009/546 (Lexpera).

¹⁹³ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 113 Rdn. 36; Lücke, **Zivilprozessrecht**, § 22 Rdn. 264; Jauernig/Hess, **a.g.e.**, § 49 Rdn. 33; Schilken, **Zivilprozessrecht**, § 11 Rdn. 469; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 284 Rdn. 5; ayrıca bkz. Kuru, **Nizasız Kaza**, s. 162.

¹⁹⁴ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

getirseler bile, ispata muhtaç olmaktan çıkaramazlar. Böyle bir durumda, hâkim, ikrara konu söz konusu vakıanın gerçek olup olmadığını kendiliğinden araştırır. Ancak bu durum, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ikrarın hiçbir etkisi olmayacağı anlamına gelmez. Nitekim bu davalarda ikrar, emare olarak dikkate alınabilir¹⁹⁵.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 188. maddesinin ikinci fıkrasında, maddî bir hatadan kaynaklanmadıkça ikrardan dönülemeyeceği düzenlenmiştir. Ancak bu kural, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalar bakımından önem arz eder. Çünkü re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ikrar hâkimi bağlamayacağından, ikrarın geri alınması için bu hükme başvurmaya da gerek yoktur¹⁹⁶.

3. Karineler

Karineler genel olarak fiilî karineler ve kanunî karineler olmak üzere ikiye ayrılır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, fiilî karineler, bir hukuk kuralına dayanmaksızın, vakıaların doğruluğu veya delillerin güvenilirliği konusunda hâkimin kanaat edinmesini sağlayan, tecrübe kurallarına dayanan değer yargılarıdır¹⁹⁷. Fiilî karineler, hâkimin delilleri değerlendirmesinde dikkate alınır¹⁹⁸. Bu bağlamda, fiilî

¹⁹⁵ **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 288 Rdn. 14; **Hk-ZPO/Saenger**, ZPO § 284 Rdn. 5; **Stein/Jonas/Leipold**, § 288 Rdn. 28; **Zeiss/Schreiber**, **a.g.e.**, Rdn. 414; **Guldener**, **Zivilprozessrecht**, s. 328; **Yıldırım**, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 234; **Tanrıver**, **İkrar**, s. 222. Bu davalarda ikrarın, takdirî delil olabileceğini ifade eden görüş için bkz. **Kuru**, **Usul**, C. II, s. 2051; **Kuru**, **El Kitabı**, C. I, s. 652; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar** **Ayvaz/Hanağası**, **Usul**, s. 404; **Tercan**, **İsticvap**, s. 103; **Tercan**, **İkrar**, s. 117.

¹⁹⁶ **Tercan**, **İkrar**, s. 121; **Kiraz**, **İkrar**, s. 246.

¹⁹⁷ **Bilge Umar**, “Husuî Hukukta Karineler”, **Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan**, Ankara, 1964, s. 183; **Pekcanitez/AtalayÖzekes**, **Usûl**, s. 659-660; **Atalay**, **Pekcanitez Usûl**, s. 1655; **Tanrıver**, **Usûl**, C. I, s. 807; **Sema Taşpınar**, “Fiili Karinelerin İspat Yükünün Dağılımındaki Rolü”, **AÜHFD**, C. 45, S. 1, 1996, s. 536. Fiilî karineler hakkında geniş bilgi için bkz. **Herbert Roth**, “Die „Tatsächliche Vermutung“ im Zivilprozess”, **DEÜHFD**, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 329 vd..

¹⁹⁸ **Atalay**, **Pekcanitez Usûl**, s. 1655; **Topuz**, **Karinelerle İspat**, s. 131 vd.; **Fatma Tülay Karakaş**, “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, **AÜHFD**, 62 (3), 2013, s. 744; **Peksöz**, **Karineler**, s. 165.

karinelerin re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda da uygulama alanı bulduğu belirtilmelidir¹⁹⁹.

Kanunî karineler ise, varlığı bilinen bir vakıadan (*karine temeli*) hareketle, başka bir vakıanın ya da bir hakkın veya hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığı (*karine sonucu*) hakkında sonuç çıkarılmasını sağlar²⁰⁰. Kanunî karineler aksi ispatlanıp ispatlanamamasına göre adî kanunî karineler ve kesin kanunî karineler olmak üzere ikiye ayrılır²⁰¹.

İlk olarak, adî kanunî karinelerin üzerinde durulmalıdır. Bir yargılamada karine temeli olan vakıa taraflarca ileri sürülmelidir²⁰². Ayrıca karine lehine olan tarafın karine temeli olan vakıayı ispat etmesi de gerekir (HMK m. 190/2, c. 1)²⁰³. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar bakımından geçerlidir. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ise, hâkim, tarafların ileri sürmediği vakıaları kendiliğinden dikkate alabileceğinden, karine temeli olan vakıaları da, taraflar ileri sürmese dahi, kendiliğinden dikkate dikkate alır. Bunun yanında hâkim, karinenin temeli olan vakıanın gerçek olup olmadığını da kendiliğinden araştırır²⁰⁴.

¹⁹⁹ Baumgärtel/Laumen, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 14 Rdn. 21; Peksöz, **Karineler**, s. 167.

²⁰⁰ Umar, **Karineler**, s. 183 vd.; Pekcanitez/AtalayÖzekes, **Usûl**, s. 661; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1657; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 59 vd.; Karakaş, **Karine Kavramı**, s.736 vd.; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 801 vd.; Peksöz, **Karineler**, s. 61 vd..

²⁰¹ Pekcanitez/AtalayÖzekes, **Usûl**, s. 660-661; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1657; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 66; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 804; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 473; Peksöz, **Karineler**, s. 60 vd..

²⁰² Musielak/Voit/Huber, ZPO § 292 Rdn. 4; MüKoZPO/Prütting, ZPO § 292 Rdn. 20; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 143-144; Özekes, **Dava Dilekçesi**, s. 287; Peksöz, **Karineler**, s. 93; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 138; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 77.

²⁰³ Musielak/Voit/Huber, ZPO § 292 Rdn. 4; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 171; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 473; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 143; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 138; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 78.

²⁰⁴ Peksöz, **Karineler**, s. 110.

Adî kanunî karinelere karineye dayanan tarafın karine temelini ispat etmesi yeterli olup, ayrıca karine sonucunu ispat etmesi gerekmez²⁰⁵. Bununla birlikte, bu karineler, aksi ispat edilebilen karinelere²⁰⁶. Dolayısıyla karine aleyhine olan taraf, karinenin aksini ispatlayabilir (HMK m. 190/2, c. 2). Aksi hâlde, hâkim karine sonucunun gerçek olup olmadığını kendisi araştıramaz. Ancak bu durum da taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar açısından geçerlidir. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise, hâkimin, karine sonucu olan vakıanın ya da hak veya hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığını kendiliğinden araştırabilmesi mümkündür²⁰⁷. Bir başka deyişle, karine aleyhine olan taraf karinenin aksini ispattan kaçınsa dahi, hâkim karine sonucunun gerçek olup olmadığını da görevi gereği araştırır. Bununla birlikte, hâkim, tüm araştırmasına rağmen karinenin aksini ispat edemezse, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda olduğu gibi, burada da karine sonucuna göre kararını verir²⁰⁸.

İkinci olarak, kesin kanunî karinelere değinmek gerekir. Bu karineler, aksi ispat edilemeyen karinelere²⁰⁹. Bu karinelere, karine temelini ispat edilmesi hâlinde, karine sonucunun aksi ispat edilemez²¹⁰. Bu durum, sadece taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda değil, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda geçerlidir. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı bir

²⁰⁵ Doktrinde ağırlık görüşe göre, karineye dayanan tarafın karine sonucunu iddia etmesine de gerek yoktur (Rosenberg, **Beweislast**, s. 217, 229; Stein/Jonas/Leipold, § 292 Rdn. 14; Guldener, **Zivilprozessrecht**, s. 164; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 145 vd.; Börü, **İddia ve Somutlaştırma**, s. 139-141; Yardımcı, **Somutlaştırma**, s. 79; Peksöz, **Karineler**, s. 100-101).

²⁰⁶ Özel bir ispat yükü kuralı olduğu yönünde bkz. Dieter Leipold, **Beweislastregeln und gesetzliche Vermutungen**, Berlin, Duncker & Humblot, 1966, s. 76 vd. ve 106; Markus Guggenbühl, **Die gesetzlichen Vermutungen des Privatrechts und ihre Wirkungen im Zivilprozess**, Zürich, Schulthess, 1990, s. 35 vd. ve 54 vd.; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 91-95 ve 108; Peksöz, **Karineler**, s. 77 vd. ve 84.

²⁰⁷ Karş. Rosenberg, **Beweislast**, s. 223-224 ve 242.

²⁰⁸ Karş. Rosenberg, **Beweislast**, s. 224.

²⁰⁹ Pekcanitez/AtalayÖzekes, **Usûl**, s. 661; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1658; Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 113; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 805; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 473; Peksöz, **Karineler**, s. 126. Aksi ispat edilemeyen kesin kanunî karinelerin, ispat yükü kuralı olarak nitelendirilemeyeceği hakkında bkz. Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 115-117; Peksöz, **Karineler**, s. 130.

²¹⁰ Topuz, **Karinelerle İspat**, s. 66; Peksöz, **Karineler**, s. 127.

yargılamada, hâkimin kesin karinenin sonucu olan vakıanın ya da hak veya hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığını kendiliğinden araştırabilmesi mümkün değildir. Ancak belirtmek gerekir ki, kesin karinelerde de hâkim, adi karinelerde olduğu gibi, karine temeli olan vakıanın gerçek olup olmadığını re'sen araştırabilir.

C. İspat Sözleşmeleri

1. İspat Yükü Sözleşmeleri

İspat yükü sözleşmesi, tarafların bir vakıaya ilişkin ispat yükünün kime ait olacağı konusunda aralarında yaptıkları sözleşmedir²¹¹. Bir başka deyişle, taraflar belli bir vakıanın ispatlanamaması halinde ortaya çıkacak belirsizliğe hangi tarafın katlanacağını ispat sözleşmesi ile kararlaştırabilirler²¹². İspat yükü sözleşmesi, tarafların serbestçe tasarruf edebileceği konularda yapılabilir²¹³.

Re'sen araştırma ilkesi ise esasen kamu düzeni nedeniyle tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda uygulama alanı bulur²¹⁴. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı bu tür davalarda ispat yükü sözleşmesi yapılamaz²¹⁵. Ancak buradan hareketle, re'sen araştırma ilkesine

²¹¹ Belgesay, **Deliller**, s. 50; Ansay, **Yargılama**, s. 253; Üstündağ, **Yargılama**, s. 614; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 13; Umar, **Şerh**, s. 582; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 173 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 672; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1707; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 478; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s.467.

²¹² Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 34; Gottfried Baumgärtel, “Die Auswirkungen von Parteivereinbarungen auf die Beweislast”, **Festschrift für Hans W. Fasching zum 65. Geburtstag**, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1988, s. 68.

²¹³ **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 20 Rdn. 5 vd.; Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 116 Rdn. 34; *Rechberger in Fasching/Konecny*² III Vor § 266 ZPO Rz. 39; Üstündağ, **Yargılama**, s.614; Umar/Yılmaz, **a.g.e.**, s. 14; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 316; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s.672; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 179; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1707; Karşı, **Muhakeme**, s. 518-519; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 809; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 467.

²¹⁴ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A.

²¹⁵ Nitekim *Kuru*, ispat yükü sözleşmelerinin tasarruf ve taraflarca getirilme ilkelerinin geçerli olduğu yargılamalarda uygulama alanı bulacağını belirtmektedir (Kuru, **Usul**, C. II, s.2017). Avusturya hukukunda da saf re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ispat

tâbi bütün yargılamalarda ispat yükü sözleşmesi yapılamayacağı şeklinde genel bir sonuca varılamaz. Zira re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği (tasarruf ilkesinin geçerli olduğu) yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir²¹⁶. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ispat yükü sözleşmesi yapılmamasının nedeni de kamu düzenidir²¹⁷. Bir başka deyişle, söz konusu yargılamalarda ispat yükü sözleşmesi yapılmasını engelleyen re'sen araştırma ilkesinin uygulanması değil, kamu düzeni sebebiyle dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edilememesidir.

2. Delil Sözleşmeleri

Delil sözleşmesi, belli bir vakıanın, belli bir delille veya delillerle ispat edilebileceği hususunda, tarafların davadan önce veya dava sırasında yaptıkları sözleşmedir (HMK m. 193)²¹⁸. Delil sözleşmesi, nitelik olarak usûlî bir sözleşmedir²¹⁹. Delil sözleşmesi, münhasır delil sözleşmesi ve münhasır olmayan

yükü sözleşmesi yapılamayacağı belirtilmektedir (*Rechberger in Fasching/Konecny*² III Vor § 266 ZPO Rz. 39).

²¹⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

²¹⁷ Baumgärtel, **Parteivereinbarungen**, s. 69; **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 20 Rdn. 5 vd.

²¹⁸ Hakan Pekcanitez, “Elektronik Ticaretin Türk İspat Hukukuna Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Makaleler**, C. I, İstanbul, On iki Levha, 2016, s. 762; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1741; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 182 vd.; Kuru, **Usûl**, C. III, s. 2881 vd.; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 843; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 820; Karşı, **Muhakeme**, s. 537; Murat Yavaş, **Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları İle Bu Kuralların İstisnaları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2009, s. 309; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 474; Ulukapı, **Usûl**, s. 366; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 254; Ramazan Arslan, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delil Sözleşmesi Konusunda Getirdiği Yenilikler”, **Bankacılar Dergisi**, Özel Sayı, 2013, s. 67; Mustafa Göksu, **Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2011, s. 132-133; Mustafa Ateş, “Hukuk Muhakemeleri Usulünde Delil Sözleşmeleri”, **YD**, C. 21, S. 3, Temmuz 1995, s. 245; Evren Koç, “Usuli İşlemlerde İrade Sakatlıkları”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 261; Tolga Akkaya, “Medenî Usul Hukukunda Delillerin Hasredilmesi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003, s. 64; Pınar Çiftçi, “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Özellikle Medenî Usûl Hukuku Açısından Delil Sözleşmelerinin Geçerliliği Sorunu”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Bilge Umar’a Armağan, C. 11, Özel Sayı, 2009, s. 142 vd..

²¹⁹ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 380; Pekcanitez, **Elektronik Ticaret**, s. 762; Karşı, **Muhakeme**, s. 538; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 844; Kuru, **Usûl**, C. III, s. 2883; Yavaş, **Senetle**

delil sözleşmesi şeklinde ikiye ayrılır. Tarafların, belli bir vakıanın sadece belli delil veya deliller ile ispat edilebileceğini kararlaştırmalarına münhasır delil sözleşmesi denir²²⁰. Tarafların, kanunda sadece belirli delillerle ispatı öngörülen vakıaların, başka delil veya delillerle de ispatlanabileceğini kararlaştırmalarına ise münhasır olmayan delil sözleşmesi denir (m. 193/1)²²¹.

Delil sözleşmesi, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulur²²². Buna karşılık re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda delil sözleşmesi yapılamaz²²³. Nitekim bu davalarda hâkim

İspat, s. 311; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1741; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s.185; Arslan, **a.g.m.**, s.68; Ateş, **a.g.m.**, s. 246; Bilge Umar, “Delil Anlaşmaları”, **İÜHF**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 856; Koç, **İrade Sakatlıkları**, s. 23; Berkant Şengel, “Delil Sözleşmesi”, **YD**, C. 24, S. 3, Temmuz 1998, s. 268; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 127; Çiftçi, **Delil Sözleşmeleri**, s. 144; Metin Tuluay, “Delil Anlaşmaları”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, t.y., s. 1.

²²⁰ Kuru, **Usul**, C.III, s. 2885; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1750; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 820; Pekcanitez, **Elektronik Ticaret**, s.762; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 490; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 475; Göksu, **Elektronik Delil**, s. 135; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **Usûl**, s. 486; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s.128; Karşı, **Muhakeme**, s. 539; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 183; Yılmaz, **Şerh**, C. II, s.2383; Ulukapı, **Usûl**, s.366; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s.491; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s.66; HGK, 08.12.2010, E.2010/15-609, K.2010/634 (Kazancı).

²²¹ Kuru, **Usûl**, C.III, s. 2921; Atalay, **Pekcanitez Usul**, s. 1754; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 476; Karşı, **Muhakeme**, s. 539; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 821; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 490; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **Usûl**, s. 486; Yılmaz, **Şerh**, C. II, s. 2383; Ulukapı, **Usûl**, s.366; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s.128; Pekcanitez, **Elektronik Ticaret**, s. 762; Göksu, **Elektronik Delil**, s. 135; s. 310; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 183; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s.494; Ateş, **Delil Sözleşmeleri**, s.260; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s.66; Şengel, **a.g.m.**, s.279.

²²² Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 114 Rdn. 9; **MüKoZPO/Prütting**, ZPO § 286 Rdn. 164; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1744; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2882-2883; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 843; Göksu, **Elektronik Delil**, s. 135; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 824; Çiftçi, **Delil Sözleşmeleri**, s. 141 ve 148; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 487.

²²³ Gerhard Wagner, **Prozeßverträge Privatautonomie im Verfahrensrecht**, Tübingen, Mohr Siebeck, 1998, s. 688; Baumgärtel, **Parteivereinbarungen**, s. 73; **Baumgärtel/Laumen**, Handbuch der Beweislast, Grundlagen, § 20 Rdn. 14; Grunsky, **Grundlagen**, s. 447; **Thomas/Putzo/Reichold**, § 484 Rdn. 41; **Musiak/Voit/Foerste**, ZPO § 286 Rdn. 16; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2883; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 844; Atalay, **Pekcanitez Usul**, s. 1744; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 193; Halûk Konuralp, **Medenî Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Tıpkı Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 60; Karşı, **Muhakeme**, s. 251; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s. 147; Ateş, **a.g.m.**, s. 249; Arslan/Yılmaz/Taşpınar

her türlü delile kendiliğinden başvurabilir²²⁴. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taraflar delil sözleşmesi yapsalar bile bu sözleşme geçerli olmaz²²⁵ ve hâkimi bağlamaz²²⁶.

3. İkrar Sözleşmeleri

İkrar sözleşmesi, belli bir vakıanın doğru olduğunun kabul edildiği konusunda tarafların aralarında yaptıkları sözleşmedir²²⁷. İkrar sözleşmesi gereği ilgili vakıanın ispatı gerekmez²²⁸.

İkrar sözleşmesi sadece taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda yapılabilir. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ikrar sözleşmesi yapılamaz²²⁹. Zira bu yargılamalarda ikrar hâkimi bağlamayacağından²³⁰, ikrar sözleşmesi de hâkimi bağlamaz.

Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374 ve 824; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 487; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s. 65; Şengel, **a.g.m.**, s. 268; Çiftçi, **Delil Sözleşmeleri**, s. 148-149.

²²⁴ Kuru, **Usul**, C. III, s. 2883; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 844; Konuralp, **İspat**, s. 60; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 193; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 487; Çiftçi, **Delil Sözleşmeleri**, s. 149. Bu konu hakkında ayrıca bkz. İkinci Bölüm, V, Ç ve D.

²²⁵ Karş, Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 1744; Şengel, **a.g.m.**, s. 272.

²²⁶ Olivia Pelli, **Beweisverträge im Zivilprozess**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2012, s. 88; Şengel, **a.g.m.**, s. 272; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s. 65.

²²⁷ Benzer tanımlar için bkz. Baumgärtel, **Parteivereinbarungen**, s. 71. Rosenberg/ Schwab/ Gottwald, **a.g.e.**, § 114 Rdn. 9; Baumgärtel/Laumen, **Handbuch der Beweislast, Grundlagen**, § 20 Rdn. 23; Tuluay, **a.g.t.**, s. 68 vd.; Üstündağ, **Yargılama**, s. 653; Taşpınar, **İspat Sözleşmeleri**, s. 118; Kiraz, **İkrar**, s. 102.

²²⁸ Baumgärtel/Laumen, **Handbuch der Beweislast, Grundlagen**, § 20 Rdn. 23; PG/Laumen, § 286 Rdn. 102.

²²⁹ Rosenberg/Schwab/Gottwald, **a.g.e.**, § 114 Rdn. 9; Thomas/Putzo/Reichold, § 284 Rdn. 41; Baumgärtel/Laumen, **Handbuch der Beweislast, Grundlagen**, § 20 Rdn. 30; Baumgärtel, **Parteivereinbarungen**, s. 73.

²³⁰ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 2.

Ç. Delillerin Gösterilmesi

1. Genel Olarak

Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, deliller kural olarak taraflarca gösterilir. Bir başka deyişle, mahkeme, kural olarak kendiliğinden delil toplayamaz (HMK m. 25/2). Bununla birlikte, mahkemenin bilirkişi ve keşif delillerine kendiliğinden başvurabilmesi mümkündür (HMK m. 266/1; 288/2).

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise durum farklıdır. Bu yargılamalarda, mahkeme, tarafların gösterdiği delillerle bağlı kalmaksızın, gerekli olan bütün delillere kendiliğinden başvurur²³¹. Dolayısıyla mahkemenin, tarafların hiç dayanmamış olduğu bir delile dahi kendiliğinden başvurabilmesi, bu ilke kapsamında mümkündür²³². Bu bağlamda, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı

²³¹ **Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Sutter-Somm/ Schrank**, Art. 55 N. 61; **Berner Komm. ZPO/Hurni**, Art. 55 N. 57; **KUKO ZPO/ Oberhammer**, Art. 55 N. 14; **Stämpflis Handkommentar/Schenker**, ZPO Art. 55 N. 20; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 49; Kuru, **Usul**, C. II, s. 2022; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 366; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 825; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 805- 806; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 397; **DIKE-Komm-ZPO/Glasl**, Art. 55 N. 49; “[...] Velayetin düzenlenmesinde asıl olan çocuğun "üstün yararı"dır (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 3; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin....Sözleşmesi m. 6). Çocuğun üstün yararını belirlerken; onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacının gözetilmesi gereklidir. Davanın kamu düzeniyle olan ilgisi nedeniyle hakim gerektiğinde tarafların gösterdikleri delillerle bağlı kalmaksızın re'sen (kendiliğinden) delil toplayabilir ve araştırma yapabilir (HMK m.385/2) [...]” Yarg. 2. HD, 01.12.2016, E. 2016/15228, K. 2016/15421 (karararama.yargitay.gov.tr); “[...] Hakim çekişmesiz yargıda re'sen araştırma ilkesi uyarınca, davanın ispatı için gerekli bütün delillere başvurabilir. Mirasçılık belgesinin verilmesinde, hareketli nüfus kayıtları, mahkeme ilamları, tapu ve vergi kayıtları, iskan belgeleri, muhtarlık belgeleri, askerlik kayıtları, tanık ifadelerinden delil olarak yararlanılır [...]” Yarg. 14. HD, 21.01.2019, E. 2016/6233, K. 2019/535 (karararama.yargitay.gov.tr); “[...] Öte yandan, kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda; hâkim, davanın ispatı için gereken bütün delillere kendiliğinden başvurur; taraflar da duruşma bitinceye kadar delil gösterebilirler [...]” Yarg. HGK, 14.02.2019, E. 2017/1286, K.2019/142 (karararama.yargitay.gov.tr).

²³² Mordasini-Rohner, **Untersuchungsmaxime**, N.367; **Stämpflis Handkommentar/Schenker**, ZPO Art. 55 N. 20; “[...] Velayetin değiştirilmesi davası kamu düzenine ilişkin olduğundan; re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu nedenle davalı delil bildirmese dahi hakim, gerekli gördüğü delilleri kendiliğinden toplar [...]” Yarg. 2. HD, 27.11.2019, E. 2019/6033, K. 2019/11627 (Kazancı).

yargılamalarda tarafların sonradan delil gösterip gösteremeyecekleri ve gösterdikleri delilden vazgeçip vazgeçemeyecekleri meselelerinin üzerinde ayrıca durulmalıdır.

2. Delillerin Sonradan Gösterilmesi

Medenî usûl hukukunda taraflar delillerini, kural olarak dilekçeler teatisi aşamasında göstermek zorundadırlar²³³. Ön inceleme aşamasında tarafların yeni delil göstermeleri ise kural olarak mümkün değildir. Bununla birlikte, taraflar daha önce dilekçelerinde gösterdikleri, ancak henüz sunmadıkları delilleri verilecek iki haftalık kesin süre içinde sunabilirler (HMK m. 139/1, ç; 140/5). Tarafların dilekçelerinde göstermedikleri delilleri sunabilmeleri ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesinden yararlanmaları hâlinde mümkündür²³⁴. Bu hükme göre, bir delilin sonradan ileri sürülmesi yargılamayı geciktirme amacı taşııyorsa veya süresinde ileri sürülebilmesi ilgili tarafın kusurundan kaynaklanıyorsa, mahkeme o delilin gösterilmesine izin verebilir (HMK m. 145, c. 2). Aynı şekilde, tahkikat aşamasında da yeni delil gösterilebilmesi ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesi kapsamında mümkündür.

²³³ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 634-635; Pekcanitez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1050; Erdönmez, **Belgelerin İbrazı**, s. 122; Güray Erdönmez, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Bakımından Delillerin İbrazı", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-X**, 1-2 Ekim 2012 İzmir, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 350-351; Güray Erdönmez, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı", **İBD**, Eylül-Ekim 2013, C. 87, S. 2013/5, s. 22-23; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 227-229; Pınar Çiftçi, "Boşanma Davalarında Delillerin Gösterilmesine Ve İbrazına İlişkin Güncel Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararlarının (Önemli Bir İçtihat Değişikliğinin) Değerlendirilmesi", **DEÜHFD**, C.20, S.1, 2018, s.30; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s.1757; Ulukapı/Yardımcı, **a.g.m.**, s. 486 vd.; " [...] Bu itibarla, yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan hususların özetlenmesi gerekirse; AİHS'nin 6.maddesinde düzenlenen adil yargılamanın etkin ve makûl bir süre içinde bitirilmesi için 6100 sayılı HMK'da düzenlemelere yer verilmiş olup, bu bağlamda delil gösterilmesi dilekçelerin teatisi (dava, cevap, cevaba cevap ve ikinci cevap) aşamasına hasredilmiştir. Tarafların, Kanunda belirtilen bu sürelerden sonra delil gösterebilmeleri ancak iki yasa maddesinde belirtilen hallerle sınırlıdır. Onlar da; iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesini düzenleyen 141. madde ile sonradan delil gösterilmesinin hüküm altına alındığı 145. maddedeki durumlardır [...] " Yarg. HGK, 20.4.2016, E.2014/695, K.2016/522 (Lexpera).

²³⁴ Erdönmez, **Delillerin Gösterilmesi**, s.33; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 235; Ömer Ulukapı/Taner Emre Yardımcı, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Sonradan Delil Gösterilmesi", **DEÜHFD**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 491; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 829; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1759.

Sonradan delil gösterilmesine imkân tanıyan bu hüküm, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar bakımından önem arz eder²³⁵. Buna karşılık, re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda taraflar Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 145. maddesindeki sınırlamalara tâbi olmaksızın sonradan da delil gösterebilirler²³⁶. Çünkü bu yargılamalarda, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalardan farklı olarak, teksif ilkesi uygulama alanı bulmaz²³⁷.

3. Gösterilen Delilden Vazgeçilmesi

Medenî usûl hukukunda delil gösteren taraf, ancak karşı tarafın izniyle o delile dayanmaktan vazgeçebilir (HMK m. 196). Bu hükmün benzeri 1086 sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’nda da yer almaktaydı. Buna göre, bir taraf, hasmın muvafakati olmadan ibraz ettiği delile dayanmaktan vazgeçemezdi (m. 307)²³⁸. Doktrinde bir görüş, söz konusu hükümde geçen “delil” ifadesinden tüm delillerin değil, sadece senetlerin kastedildiğini kabul etmekteydi²³⁹. Zira bu hüküm, kanunda senetlere ilişkin bölümde yer almaktaydı²⁴⁰. Ayrıca söz konusu hükmün karşılığını oluşturan Alman Medenî Usûl Kanunu’nun 436. maddesinde²⁴¹ de “senet” ifadesi geçmekteydi²⁴². Buna karşılık, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 196. maddesi, ispat ve delillere ilişkin genel hükümlerin içinde yer almaktadır. Bu nedenle

²³⁵ Özçelik, **İlke**, s. 309.

²³⁶ Karşılı, **Muhakeme**, s. 528; Özmumcu, **Re’sen Araştırma**, s. 149; Ulukapı/Yardımcı, **a.g.m.**, s. 487; Özçelik, **İlke**, s. 309.

²³⁷ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, C.

²³⁸ Görüldüğü üzere, dayanılan delilden vazgeçmeye ilişkin getirilen bu yasa, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile zamansal olarak öne çekilmiştir (Erdönmez, **Belgelerin İbrazi**, s. 268).

²³⁹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2187; Üstündağ, **Yargılama**, s. 680; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 585; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s.339-340; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s.118. Ayrıca bkz. Mehmet Akif Tutumlu, “Tanığın Dinlenilmesinden Vazgeçme Karşı Tarafın İznine Bağlı Mıdır?”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 13, S. 147, Kasım 2018, s. 140. Yargıtay’ın da bu yönde bir kararı için bkz. HGK, 20.06.2007, E. 2007/8-424, K. 2007/431 (Lexpera).

²⁴⁰ Kuru, **Usul**, C. II, s.2188; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s. 118.

²⁴¹ Bu hükmeye göre, delil ikame eden taraf, senedin ibrazından sonra ancak karşı tarafın onayıyla bu delilden vazgeçebilir.

²⁴² Kuru, **Usul**, C. II, s. 2187-2188; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s. 118.

söz konusu hükmün, tüm deliller için geçerli olduğu konusunda tereddüt kalmamıştır²⁴³.

Yargıtay verdiği bir kararında, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu velayetin değiştirilmesine ilişkin yargılamada delilden vazgeçilebileceğini kabul etmiştir²⁴⁴. Ancak kanaatimizce, delil gösteren tarafın, karşı tarafın izniyle dayandığı delilden vazgeçebilmesi, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda uygulama alanı bulur²⁴⁵. Çünkü bu yargılamalarda tarafların deliller

²⁴³ Madde gerekçesi; Umar, **Şerh**, s. 600; “[...] Bu noktada, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (6100 sayılı HMK/HMK) “Delilden vazgeçme” başlıklı 196’ncı maddesinden bahsetmekte yarar bulunmaktadır. Anılan maddede, “(1) Delil gösteren taraf, karşı tarafın açık izni olmadıkça, o delile dayanmaktan vazgeçemez.” hükmüne yer verilmiştir... Belirtmek gerekir ki, HMK’nın 196’ncı maddesinde yer alan hükmün tanık delilini de kapsadığı hususunda tereddüt bulunmamaktadır [...]” Yarg. HGK, 17.09.2019, E. 2016/325, K. 2019/883 (karararama.yargitay.gov.tr).

²⁴⁴ “[...] **DAVA TÜRÜ: Velayetin Değiştirilmesi** Taraflar arasındaki davanın yapılan muhakemesi sonunda mahalli mahkemece verilen, yukarıda tarihi ve numarası gösterilen hüküm davacı tarafından temyiz edilmekle, evrak okunup gereği görüşülüp düşünüldü: Davacı taraf süresinde vermiş olduğu delil listesinde 4 tane tanık bildirmiş, mahkemece 17.03.2015 tarihli duruşmada taraflarca seçilecek ikişer tanığın davetiye ile celbiyle gelecek celse dinlenmesine karar verilmiş, bunun üzerine taraflar ikişer tanık isimlerini mahkemeye sunmuşlardır. Davacı taraf diğer iki tanığın dinlenmesinden vazgeçmediği gibi, mahkemece de bu tanıkların dinlenilmeme gerekçesi (HMK md. 241) açıklanmadan davanın sonuçlandırılması hatalıdır. Ayrıca davalı vekili, 16.06.2015 tarihli son duruşmada mahkemece karara yeterli görülmesi halinde tanıklarının dinletmekten vazgeçtiğini beyan etmiş ancak mahkemece davacıya bu tanıkların dinlenmesinden vazgeçmeye izni olup olmadığı hususu sorulmamıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanununun 196. maddesi gereğince “Delil gösteren taraf, karşı tarafın açık izni olmadıkça, o delile dayanmaktan vazgeçemez.” Buna göre mahkemece davacının bu konuda izni olup olmadığı sorularak, vazgeçmeyi kabul etmediği takdirde bu tanıkların dinlenmesi için gerekli masrafin davacı tarafından karşılanmak suretiyle Hukuk Muhakemeleri Kanununun 240 ve devamı maddeleri uyarınca dinlenmesi için davacıya imkan tanınıp, dinlendiği takdirde toplanan tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucu uyarınca bir karar verilmesi gerekirken, mahkemece bu yönlerden eksik incelemeyle yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir [...]” Yarg. 2. HD, 09.12.2015, E. 2015/18214, K. 2015/23664 (karararama.yargitay.gov.tr).

²⁴⁵ Karş. **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 436 Rdn. 1; karş. **Thomas/Putzo/Reichold**, § 436 Rdn. 1; karş. **BeckOK ZPO/Krafka**, ZPO § 436 Rdn. 2; tanık delili açısından bu yönde bkz. Anıl Köroğlu/Fatih Tahiroğlu, “Medenî Usûl Hukukunda Tanık Delilinden Vazgeçme”, **TAÜHFD**, C. 2, S. 1, 2020, s. 226.

üzerindeki hâkimiyeti, sadece delillerin yargılamaya getirilmesini değil, aynı zamanda yargılamaya getirilen delillerden vazgeçilebilmesini de kapsar²⁴⁶.

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, delilden vazgeçilmiş olması, hâkimin o delili dikkate alamayacağı anlamına gelmez. Zira re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda tarafların bir delile dayanmış olup olmamalarının hâkimin o delile başvurusu açısından bir önemi yoktur. Hâkim, tarafların dayandıkları delillerle bağlı olmaksızın her türlü delili kendiliğinden araştırır. Dolayısıyla delil gösteren tarafın, karşı tarafın izniyle delilden vazgeçmesi re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hâkimi bağlamaz.

D. Deliller

1. Genel Olarak

Deliller, ispat faaliyetinde kullanılan, dava öncesinde mahkeme dışında gerçekleşen vakianın yargılamaya aktarılması sağlayan, ilgili vakıayı temsile elverişli olan inandırma araçlarıdır²⁴⁷. Türk hukukunda da kural olarak serbest delil sistemi geçerlidir²⁴⁸. Bu sistemde, ispat aracı olabilecek her şey delil olarak kullanılabilir²⁴⁹. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 192. maddesinde, kanunun belirli bir delille ispat zorunluluğunu öngörmediği durumlarda, kanunda düzenlenmemiş olan diğer delillere de başvurulabileceği belirtilmiştir.

²⁴⁶ Köroğlu/Tahiroğlu, **a.g.m.**, s. 226.

²⁴⁷ Benzer tanımlar için bkz. Rabi Koral, "Takdiri İspat Vasıtaları", **İÜHFM**, 1946, C. XII, S. 4, s. 1165; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 689; Atalay, **Delil Kavramı**, s. 130; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1730; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 483; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 11; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 478.

²⁴⁸ Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 89; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 712; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1733; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 817-818; Serdar Kale/Salih Keser, "Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi", **MÜHF-HAD**, Mehmet Akif Aydın'a Armağan, C. 21, S. 2, Özel Sayı, 2015, s. 704.

²⁴⁹ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 712; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1733; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 817; Kale/Keser, **a.g.m.**, s. 704.

Serbest delil sistemi, hem taraflarca getirilme ilkesinin hem de re'sen araştırma ilkesinin söz konusu olduğu yargılamalarda geçerlidir. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da, mahkeme, kural olarak gerek kanunda düzenlenmiş gerekse kanunda düzenlenmemiş tüm delillere kendiliğinden başvurulabilir.

Deliller kesin deliller ve takdir deliller olmak üzere ikiye ayrılır²⁵⁰. Kesin deliller, hâkimin takdir yetkisine sahip olmadığı ve bağlı olduğu delillerdir²⁵¹. Hâkim kesin delile ispatlanan vakıanın doğru olduğunu kabul etmek zorundadır²⁵². Takdir deliller ise, şartlarını ve hükümlerini kanunun belirlemediği ve hâkimin serbestçe takdir edebildiği delillerdir²⁵³.

Hâkimin kesin delillerle bağlı olması, sadece taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalarda geçerlidir²⁵⁴. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise, hâkim kesin delillerle bağlı değildir²⁵⁵. Şöyle ki, hâkim, kesin

²⁵⁰ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2032; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 643; Üstündağ, **Yargılama**, s. 623; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 317; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **a.g.e.**, s. 400; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 713; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1735; Karşı, **Muhakeme**, s. 532; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 845; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 487; Ulukapı, **Usûl**, s. 365; H. Özden Özkaya-Ferendeci, "Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki Belge Terimi ve İspat Hukukundaki Yeri", **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 815.

²⁵¹ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2032; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 643; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 714; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1735-1736; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 400; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 845; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **a.g.e.**, s. 487.

²⁵² Kuru, **Usul**, C. II, s. 2032; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 643; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 714; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 400; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 845; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **a.g.e.**, s. 487.

²⁵³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 715; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1737; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 845; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 479.

²⁵⁴ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 644; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 400; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 714; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 115 dn. 364; Karşı, **Muhakeme**, s. 480 ve 536.

²⁵⁵ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2032; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577 ve 644; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736; Yıldırım, **Delillerin Değerlendirilmesi**, s. 207; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 115, dn. 364; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160 ve 400; Karşı, **Muhakeme**, s. 480 ve 536; Özümucu, **Re'sen Araştırma**, s. 151.

delille ispatlanan bir vakıanın doğru olduğunu kabul etmek zorundadır²⁵⁶. Bir başka deyişle, hâkim, söz konusu vakıanın gerçek olup olmadığını inceleyemez. Oysa re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda hâkim, ancak varlığına kanaat getirdiği vakıaları hükmüne esas alabilir²⁵⁷. Bu nedenle hâkimin, kesin delillerle ispatlanmak istenen vakıaların da varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Dolayısıyla bu yargılamalarda hâkim senet ve yemin delilleri ile bağlı değildir²⁵⁸. Böylece hâkim, karara etkili bir vakıanın ispatı için, söz konusu delillerle bağlı kalmaksızın, tüm delillere kendiliğinden başvurabilir.

2. Senet

Senet, bir vakıa hakkında tam ve kesin bir bilgi sağlayan, dış dünyada varlık kazanmış ve aleyhine kullanılacak kişinin imzasını taşıyan yazılı belgedir²⁵⁹. Medenî usûl hukukunda belli bir miktarın üzerindeki hukukî işlemlerin senetle ispat edilmesi kural olarak zorunludur (HMK m. 200/1). Aynı şekilde, senede bağlı her çeşit iddiaya karşı ileri sürülen ve senedin hüküm ve kuvvetini ortadan kaldıracak veya azaltacak nitelikte bulunan hukukî işlemlerin de senetle ispatlanması gerekir (HMK m. 201).

Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, senetle ispat zorunluluğunun söz konusu olup olamayacağı meselesi üzerinde durulmalıdır. Yargıtay, re'sen araştırma ilkesine tâbi hizmet tespiti davalarında çalışma olgusunun her türlü delille ispatlanabileceğini; ücretin ise, ancak senetle ispatlanabileceğini

²⁵⁶ Kuru, **Usul**, C. II, s. 2032; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 643; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 714; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 400; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 114.

²⁵⁷ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

²⁵⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 715; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736.

²⁵⁹ Benzer tanımlar için bkz. Necmeddin M. Berkin, “İspat Hukukunda Senet Delili ve Yazılı Şekil”, **İÜHFM**, C. 12, S. 4, 1946, s. 1175 vd.; Berkin, **Rehber**, s. 788; İlhan E. Postacıoğlu, **Şehadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları**, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964, s. 254; Postacıoğlu, **Usul**, s. 596; Üstündağ, **Yargılama**, s. 637; Kuru, **Usul**, C. II, s. 2073; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 665; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 724; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 408; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1773; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 848; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 498.

kabul etmektedir²⁶⁰. Kanatimizce Yargıtay'ın bu kararları, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamaların niteliği ile bağdaşmamaktadır. Şöyle ki, yukarıda da belirtildiği üzere, bu yargılamalarda mahkeme her şeyden önce senet delili ile bağlı değildir²⁶¹. Dolayısıyla Kanun'da bir vakıanın senetle ispatlanması öngörülmüş olsa dahi mahkeme başka delillere de başvurabilir. Ayrıca mahkeme, taraflardan da dosyaya sunulmuş olan delillerin dışında başka delil getirmelerini isteyebilir²⁶². Görüldüğü üzere, hem mahkeme hem de taraflar ilgili vakıayı sadece senetle ispatlamak zorunda değildir. Bu nedenle re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı

²⁶⁰ “[...] Sosyal güvenlik hakkı kamu düzenine ilişkin olduğundan bu hakka ilişkin davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalar daha çok tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalardır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kararını (hükmünü) tarafların bildirmiş oldukları vakıalara dayandırabilmesi için onların varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Taraflar arasında çekişmeli olmayan vakıaları da hâkim kendiliğinden inceleme konusu yapar. Bundan başka hâkim tarafların ileri sürmedikleri vakıaları da kendiliğinden araştırıp kararını bu vakıalara dayandırabilir ve davanın ispatı için bütün delillere kendiliğinden başvurabilir. Bu bağlamda, hak kayıplarının ve gerçeğe aykırı sigortalılık süresi edinme durumlarının önlenmesi, temel insan haklarından olan sosyal güvenlik hakkının korunabilmesi için bu tür davalarda tarafların gösterdiği kanıtlarla yetinilmeyip, gerek görüldüğünde resen araştırma yapılarak kanıt toplanabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Hizmet tespitine yönelik davalarda davacı işçinin çalışmasının gerçekliği, işin ve işyerinin kapsam ve niteliği dikkate alınarak, ücretinin ve davalı ... Kurumuna (Devredilen SSK) davalı işveren tarafından ödenen ve ödenmesi gereken primlerin miktarının belirlenebilmesi amacıyla prime esas kazancın tespitinde, gerçek ücretin esas alınması koşuldur. Davanın niteliği gereği çalışma olgusunun her türlü delille ispatlanabilmesine karşılık, ücretin ispatında bu denli serbestlik söz konusu değildir. Ücretin ispatında Hukuk Genel Kurulunun 20.10.2010 tarihli, 2005/21-409 E., 2005/413 K.; 19.10.2011 tarihli, 2010/10-480 E. 2010/523 K.; 19.06.2013 tarihli, 2011/10-608 E., 2011/649 K.; 19.06.2013 tarihli, 2012/10-1617 E. 2013/850 K. sayılı kararlarında da belirtildiği üzere, 1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (HUMK) 288' maddesinde (6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 200) yazılı sınırları aşan, ücret alma iddialarının yazılı delille kanıtlanması zorunluluğu bulunmaktadır. Ücret miktarı HUMK'nın 288. (HMK m.200) maddesinde belirtilen sınırları aşıyorsa, tespiti gereken gerçek ücretin; hukuksal geçerliliğe haiz olarak düzenlenmiş bulunmak kaydıyla, işçinin imzasının bulunduğu aylık ücreti gösteren para makbuzları, banka kayıtları, ticari defter kayıtları, ücret bordroları gibi belgelerle ispatı mümkündür. Yazılı delille ispat sınırının altında kalan miktar için veya bu miktar üzerinde olsa bile varlığı iddia edilen çalışmanın öncesine ve sonrasına ait yazılı delil başlangıcı sayılabilecek belgelerin bulunması hâlinde tanık dinletilmesi mümkündür (1086 Sayılı HUMK m. 292 (HMK m. 202) [...])” Yarg. HGK, 7.5.2019, E. 2015/21-1572, K. 2019/520 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. 9. HD, 9.9.2013, E. 2011/19197, K. 2013/21528 (Kazancı); Yarg. HGK, 21.5.2019, E. 2016/2554, K. 2019/582 (Lexpera).

²⁶¹ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, D, 1.

²⁶² Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1736-1737.

yargılamalarda senetle ispat zorunluluğu uygulama alanı bulmaz²⁶³. Bu bağlamda, senetle ispat zorunluluğu bulunmadığından, senede karşı senetle ispat zorunluluğu da (HMK m. 201) uygulama alanı bulmaz.

Bu başlık altında incelenmesi gereken ikinci mesele ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda tarafın sahtelik iddiasından vazgeçmesinin hâkimi bağlayıp bağlamayacağıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 213. maddesinin birinci fıkrasına göre, *“sahtelik iddiası sonunda haksız çıkan taraf kötüniyetli ise bu sebeple ertelenen her bir duruşma için celse harcına ve talep hâlinde bu sebeple diğer tarafın uğradığı zararları tazmin etmeye mahkûm edilir”*. Ancak *“bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmesinden önce, tarafların sahteliğe ilişkin iddialarından vazgeçmeleri hâlinde, hâkim, tazminattan indirim yapabileceği gibi tazminata hükmetmeyebilir”* (HMK m. 213/3). Böyle bir durumda, tarafın sahteliğe ilişkin iddiasından vazgeçmesi hâkimi bağlar. Zira Kanun, hâkime bu beyanı dikkate alıp almama konusunda takdir yetkisi tanımamıştır²⁶⁴.

Tarafların sahtelik iddiasından vazgeçebilmesi, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda hâkimi bağlar. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda tarafın sahtelik iddiasından vazgeçmesi hâkimi bağlamaz. Zira bu yargılamalarda hâkim, tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıkları vakıalarla ve delillerle bağlı olmaksızın dava malzemesini kendiliğinden araştırır. Dolayısıyla taraflar sahtelik iddiasından vazgeçse bile, hâkim ilgili senedin sahte olup olmadığını kendiliğinden araştırabilir ve bu konuda bilirkişiye başvurabilir. Bununla birlikte, bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verilmeden önce sahtelik iddiasından vazgeçilmişse, hâkim, tazminattan indirim yapabilir veya tazminata hiç hükmetmeyebilir (HMK m. 213/3).

²⁶³ Yavaş, **Senetle İspat**, s. 67.

²⁶⁴ Mustafa Serdar Özbek, **Noter Senetlerinde Sahtelik**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 348. Oysa Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nda hâkimin bu konuda bir takdir yetkisi mevcuttu (m. 320). Örneğin, mahkeme, sahtelik iddiasında bulunan tarafın, kendisine sağlanan bir menfaat karşılığında iddiasından vazgeçtiği ve dolayısıyla sahtelik iddiasının doğru olduğu kanaatine varırsa vazgeçme beyanını kabul etmemekteydi (Kuru, **Usul**, C. II, s. 2165; Özbek, **Noter Senetleri**, s. 173; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 293).

3. Yemin

Yemin, tarafın bir vakıanın doğru olup olmadığı konusunda kutsal sayılan değerler üzerine beyanda bulunmasıdır²⁶⁵. Yemin deliline ispat yükü kendisine düşen taraf, iddiasını başka delillerle ispat edemediği takdirde başvurur²⁶⁶.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, hâkim kesin delillerle bağlı değildir²⁶⁷. Dolayısıyla bu davalarda yemin delili uygulama alanı bulmaz²⁶⁸. Yemin

²⁶⁵ Benzer tanımlar için bkz. Sabri Şakir Ansay, "Yemin", **AC**, 1940/4, s. 255; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2483; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 737; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 508; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1873; Postacıoğlu, **Usul**, s. 637 vd.; Karşı, **Muhakeme**, s. 577; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 882 vd.; Yılmaz, **Şerh**, C. III s. 2615; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 441; Ulukapı, **Usûl**, s. 387; Cenk Akil, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Kapsamında Yeminin Konusu ve Yemin Delilinin Hatırlatılıp Hatırlatılamayacağı Meselesi", **Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 140; Seda Özmumcu, "Medeni Yargılama Hukukundaki Yemin Delili ile Vergi Yargılaması Hukukundaki Yemin Delili Hakkında Genel Bir Değerlendirme", **ABÜHFD**, C. 7, S. 13, Haziran 2019, s. 70.

²⁶⁶ Ansay, **Yargılama**, s. 308; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 593; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2484; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 738; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 344; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1876; Ejder Yılmaz, **Medenî Yargılama Hukukunda Yemin**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 45; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 508; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 883; Akil, **Yemin**, s. 141; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 699; Budak/ Karaaslan, **Usul**, s. 271; Özmumcu, **Yemin**, s. 75.

²⁶⁷ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, D, 1.

²⁶⁸ Kuru, **Usul**, C. II, s. 1924; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2515; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 160; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 715, 760; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s.1736; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s.1875; Karşı, **Muhakeme**, s. 480; Özmumcu, **Re'sen Araştırma**, s.150; Özmumcu, **Yemin**, s.83-84; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 883; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 271; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s.697; Akil, **Yemin**, s. 146; "[...] Sosyal güvenlik hukukunda hizmet tespiti dair davalar kamu düzeni ile ilgili olduğundan re'sen (kendiliğinden) araştırma ilkesi uygulanmaktadır. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taraflara yemin teklif edilemez [...]" Yarg. 7. HD, 10.5.2016, E. 2015/8137, K. 2016/10466 (Kazancı); "[...] Somut olayda, Mahkemece hükme esas alınan bilirkişi raporunda davacının 01/06/2011-06/07/2012 tarihleri arasında kesintili olarak çalıştığını belirterek talep edilen alacaklar hesaplanmıştır. Davacı taraf davalıya devamlı çalışma süresinin 29/04/2011 tarihinden 28/02/2013 tarihine kadar olmadığı konusunda yemin teklif etmiştir. Mahkemece yemin teklifi ile eylemli çalışmanın ispatlanamayacağı gerekçesi hizmet süresi bakımından yemin teklifi kabul edilmeyerek değerlendirme yapılmıştır. Yukarıda belirtilen ilkeler dikkate alındığında işçilik alacağı bakımından çalışma olgusunun her türlü delille ispatlanabileceği, hizmet tespiti davalarında farklı yargılama usulü olduğu ve resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu, bu nedenle hizmet tespiti davalarında yemin teklif edilemeyeceği, ancak işçilik alacağı davasında çalışma olgusunun ispatlanması bakımından yemin teklif etmeye engel bir durumun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca Mahkemece davalı tarafın yemin teklifine icabet

delilinin re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda uygulama alanı bulmayacağı şu üç durumdan hareket edilerek de açıklanabilir: İlk olarak, yemin davetiyesine uyulup da yemin eda edildiğinde, yemin konusu vakıanın doğru olmadığı ispat edilmiş sayılır²⁶⁹ ve bu vakıa taraflar arasında çekişmeli olmaktan çıkar. Bundan sonra bu vakıaya ilişkin karşı tarafın yeni delil getirmesi veya hâkimin araştırma yapması mümkün değildir²⁷⁰. Oysa re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hâkim, sadece çekişmeli vakıaları değil, çekişmesiz vakıaları da görevi gereği kendiliğinden araştırır²⁷¹. İkinci olarak, yemin açıkça veya zımnen reddedildiğinde, yemin konusu vakıalar ikrar edilmiş sayılır (HMK m. 229/1). Hâlbuki re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ikrar da hâkimi bağlamaz²⁷². Son olarak, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 226. maddesinde, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği vakıaların yemine konu olamayacağı düzenlenmiştir (f. 1/ bent a)²⁷³. Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda ileri sürülen vakıalar da bu hükmün kapsamına girmektedir²⁷⁴. Tüm bu gerekçelerle re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda yemin delilinin uygulama alanı bulması düşünülemez.

etmemesine göre davacının belirttiği tarihlerde kesintisiz olarak çalıştığı kabul edilerek dava konusu alacakların hesaplanması gerekli iken yazılı gerekçe ile karar verilmesi hatalı olup bozmayı gerektirmiştir [...] Yarg. 22. HD, 7.2.2019, E. 2017/19904, K. 2019/2738 (Lexpera); “[...] kamu düzenine ilişkin ve kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı eldeki hizmet tespiti davasında yemin deliline başvurulmasına imkan bulunmadığından, bu yönlelere dair istinaf sebepleri yerinde görülmemiştir [...]” İstanbul BAM, 34. HD, 27.6.2019, E. 2018/1287, K. 2019/1351 (Lexpera).

²⁶⁹ Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 745; Yılmaz, **Yemin**, s. 177; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 597; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1884; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 512; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 444; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 389.

²⁷⁰ Yılmaz, **Yemin**, s. 177; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 389; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 597; karşı. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 444; karşı. Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 745; karşı. Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 1884 vd..

²⁷¹ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 1.

²⁷² Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, B, 2

²⁷³ Doktrinde *Umar*, maddede ifade yanlışlığı bulunduğu görüşündedir (Umar, **Şerh**, s. 737). Yazara göre, bu hükmün, “*tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği hukuksal ilişkileri kuran, değiştiren veya ortadan kaldıran vakıalar*” şeklinde anlaşılması gerekir (Umar, **Şerh**, s. 737).

²⁷⁴ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 443; Akil, **Yemin**, s. 146; Özmunucu, **Yemin**, s. 82-83; Özçelik, **İlke**, s. 152.

4. Tanık

Tanık; uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek, geçmişte meydana gelmiş vakıa veya durumlar hakkında sahip olduğu algılarını mahkemeye aktaran üçüncü kişidir²⁷⁵. Taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, mahkemenin re'sen tanık deliline başvurabilmesi mümkün değildir²⁷⁶. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkeme, tarafların gösterdiği tanıklarla bağlı olmaksızın kendiliğinden tanık deliline başvurabilir²⁷⁷. Bu

²⁷⁵ Benzer tanımlar için bkz. Karafakih, **Usul**, s. 198; Ansay, **Yargılama**, s. 266; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2567; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 757; Önen, **Yargılama**, s. 213; Üstündağ, **Yargılama**, s. 731; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 352; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 449; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 764; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1887; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 517.

²⁷⁶ Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 403; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 519. Bununla birlikte hâkimin, dava dosyasından olayla bağlantılı olduğunu anlaşılan kişileri tanık olarak dinleyebileceği yönünde bkz. Kuru, **Usul**, C. III, s. 2577; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 764; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 364; Erdönmez, **Pekcanitez Usûl**, s. 802; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 403-404. Benzer şekilde tarafça gösterilen bir tanığın, kendisinin vakıayı görmediğini, fakat ismini verdiği başka bir şahsın vakıa sırasında orada olduğunu belirtilmesi halinde, hâkimin o şahsı tanık olarak dinleyebileceği ifade edilmektedir (Alangoya, **İlkeler**, s. 176; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 404). Buna karşılık, doktrinde diğer bir görüşe göre ise, ismi usûlüne uygun olarak dava dosyasına giren, ancak tanık listesinde yer almayan kişilerin re'sen tanık olarak dinlebilmesi mümkün değildir (Atalı, **Hâkimin Şahsî Bilgisi**, s. 161 dn.71; Varol Karaaslan, "Hâkimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki", **SDÜHFD**, Mihbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 119). Yine dava dosyasındaki belgelerde ismi geçen kişilerin, tanık olarak gösterilmedikleri müddetçe, re'sen tanık olarak dinlenemeyeceği yönünde bkz. Anıl Köroğlu, "Taraflarca Getirilme İlkesinin Geçerli Olduğu Davalarda Mahkemenin Re'sen Tanık Deliline Başvurup Başvuramayacağı Meselesi", **ÇÜHFD**, C. 5, S. 1, Nisan 2020, s. 2203 vd..

²⁷⁷ "[...] Yukarıda belirtilen maddi ve hukuki olgular ışığında mahkemece resen araştırma ilkesi gereğince, davacının tekrar beyanı alınarak, dava konusu dönem içerisinde çalışmaya ara verip vermediği, ara verilmişse de tarihleri sorularak talebi tam olarak açıklattırılmalı, her ne kadar mahkemece gerekçeli kararında davacının işçi alacağına ilişkin kesinleşen kararına atıfta bulunmuşsa da, bu davaların resen araştırmayı gerektiren ve kamu düzenini ilgilendiren işbu davada kesin delil niteliği taşımadığı gözetilmeli, davacı ve davalı tarafların gösterdiği tanık beyanları ile yetinilmeyip, çalışmanın geçtiği iddia edilen dava konusu dönemde işyerinden bildirimi bulunup iptal edilmeyen diğer bordrolu tanıkların beyanlarına başvurulmalı, davacının çalışmasını bilebilecek, çalışmasının geçtiği iddia edilen işyerine o tarihte komşu olan diğer işyerlerinin sahipleri ve iş yeri çalışanları, zabıta marifetiyle tespit edilerek, bilgi ve görgülerine başvurulmalı, davacının ücretini elden mi banka aracılığı ile mi aldığı tespit edilerek yönteminde gerekli araştırma yapılmalı, iddia edilen çalışmanın başlangıç ve bitiş tarihleri, işyerinde davacı tarafından ne süre ile ne iş yapıldığı, işyerinin kapsam, kapasite ve niteliğine göre eylemli

yargılamalarda mahkeme, uyuşmazlığı aydınlatmaya yetecek kadar tanığa re'sen başvurur²⁷⁸. Mahkemenin, araştırma sırasında kolluktan yardım alabilmesi de mümkündür²⁷⁹.

Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, tanık delili bakımından özellik arz eden bir diğer husus ise, tanık listesi ile ilgilidir. Şöyle ki, medenî usûl hukukunda tanık gösteren taraf, tanık dinletmek istediği vakıa ile dinlenilmesini istediği tanıkların ad ve soyadları ile tebliğe elverişli adreslerini mahkemeye liste halinde bildirir. Buna tanık listesi denir. Bu listede gösterilmemiş olan kimselerin tanık olarak dinlenmesi ve ikinci bir tanık listesi verilmesi mümkün değildir (HMK m. 240/2, c. 2)²⁸⁰. Ancak ikinci tanık listesi verilemeyeceğine ilişkin bu kural²⁸¹, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda

çalışmanın var olup olmadığı, sürekli veya kesintili olup olmadığı, hiçbir kuşku ve duraksamaya yer bırakmayacak biçimde çözümlenip; deliller hep birlikte değerlendirilip takdir edilerek, çalışma olgusu böylece hiç bir kuşku ve duraksamaya yer bırakmayacak biçimde belirlenmelidir [...]” Yarg. 10. HD, 26.9.2018, E. 2016/11314, K. 2018/7137 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD, 16.1.2019, E. 2016/14740, K. 2019/235 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 19.3.2019, E. 2019/1238, K. 2019/2534 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 16.1.2019, E. 2016/14963, K. 2019/223 (Lexpera).

²⁷⁸ “[...] re'sen araştırma ilkesi doğrultusunda, davalı Kuruma verilmiş dönem bordrolarından kayden çalışması görünen ve uyuşmazlığa konu dönemi kapsar şekilde çalışması bulunan tanıklardan kanaat edinmeye yetecek kadarının re'sen belirlenerek, beyanlarına başvurulmalı [...]” Yarg. 10. HD, 09.05.2016, E. 2016/4957, K. 2016/7623 (Legalbank); aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD, 8.10.2018, E. 2018/3646, K. 2018/7651 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 24.04.2017, E. 2017/1745, K. 2017/3597 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 3.11.2016, E. 2016/8447, K. 2016/13338 (Lexpera).

²⁷⁹ “[...] Nüfus kayıtlarının düzenli ve gerçeğe uygun olarak tutulması kamu düzeni ile ilgilidir. Bu bakımdan hakim resen araştırma ilkesinin sonucu olarak kendiliğinden delil toplama yetkisine sahiptir. Bu durumda, davacıdan iddiasını ispat için kanıt göstermesinin istenmesi, gerekmesi halinde re'sen delil toplanması, davacının iddiasındaki vakıaları bilebilecek tanıkların kolluk aracılığı ile tespiti ve dinlenmesi sonucu ilgilinin ölü veya sağ olduğunun tespiti ve ölü ise ölüm tarihinin belirlenmesine karar verilmesi gerekirken [...]” Yarg. 8. HD, 22.3.2018, E. 2017/7489, K. 2018/9840 (Kazancı).

²⁸⁰ Ancak taraf, kendisine verilen kesin süre içerisinde tanık listesi vermemiş olsa bile, tanıkların dinleneceği duruşmada hazır bulundursa, tanıkları mahkeme tarafından dinlenir (HMK m. 243/1, c. 2).

²⁸¹ Doktrinde bu kuralın kamu düzenine ilişkin olduğu kabul edilmektedir (Kuru, **Usul**, C. III, s. 2588; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 765; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1888-1889; Karşlı, **Muhakeme**, s. 589; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 544; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyaz/Hanağası, **Usul**, s. 450; Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 2675; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 891; Recep

uygulanır. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda söz konusu kural uygulama alanı bulmaz²⁸². Çünkü bu yargılamalarda hâkim, tarafların gösterdiği tanıkların dışında kendisi de başka tanık bulunup bulunmadığını kendiliğinden araştırabilir. Dolayısıyla söz konusu yargılamalarda hâkimin, tarafların ikinci tanık listesinde gösterdiği tanıkları dinleyebilmesi mümkündür²⁸³.

5. Bilirkişi

Bilirkişi, çözümü hâkimin hukuk bilgisi dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlarda görüş ve değerlendirilmesine başvuru alan kişidir (HMK m. 266/1)²⁸⁴. Hâkim, taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda da kendiliğinden

Akcan, “Tanıklardan Bir Kısımının Dinlenilmesi İle Karar Verilmesi”, **SÜHFD**, C. 20, S. 2, 2012, s. 158-159; Nur Bolayır, “Usûl İşlemlerinde Sakatlıklar ve Bunların Düzeltilmesi”, **MİHDER**, C. 12, S. 34, 2016/2, s. 305; Mesut Ertanhan, **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 193).

²⁸² Kuru, **Usul**, C. III, s. 2593; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 577 ve 766; Karşı, **Muhakeme**, s. 589; Öznumcu, **Re'sen Araştırma**, s.149; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 545; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s.716-717; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 451; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374, 891; Fatih Karamercan, “Medenî Usûl Hukukunda Tanık ve Tanıklık”, **ABD**, 2018/3, s. 170; Akcan, **Tanıklar**, s. 159; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 421; Evrim Erişir, “Medeni Usul Hukukunda Tanık Listesi”, **İzBD**, Ocak 2007, s. 199-200; Ertanhan, **a.g.e.**, s. 196-197; Gülşen Köse, “Kamu Düzeni Kavramı ve Kamu Düzenine Aykırılığın Sonuçları”, **Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s. 1293; Cenk Akil, “Yargıtay Kararları Işığında Medeni Muhakeme Hukukunda Tanık Listesi”, **TBB**, 2020 (149), s. 176; ayrıca bkz. Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 533; Yarg. 1. HD, 11.02.2015, E. 2014/20439, K. 2015/1483 (Lexpera); Yarg. 1. HD, 29.1.2015, E. 2014/20439, K. 2015/1483 (Lexpera).

²⁸³ “[...] *Davalı vekilinin sunmuş olduğu 2. tanık listesindeki tanıklar, eldeki davada resen araştırma ilkesi geçerli olduğundan dinlenilmeli ve davacının kayıtlarda görünmeyen çalışmalarının hangi sebeplerle kayıtlara geçmediği, ya da, bildirim dışı kaldığı hususu, çalışmanın varlığı ve kesintili olup olmadığı yöntemince araştırılmalı, toplanan tüm kanıtlar birlikte değerlendirildikten sonra elde edilecek sonuca göre bir karar verilmelidir [...]*” Yarg. 10.HD, 23.3.2017, E.2017/814, K.2017/2463 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. 1.HD, 11.02.2015, E.2014/20439, K.2015/1483 (Lexpera); Yarg. 1.HD, 29.1.2015, E.2014/20439, K.2015/1483 (Lexpera).

²⁸⁴ Karafakih, **Usul**, s. 210-211; Şakir Berki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Ankara, Ege Matbaası, 1959, s. 53; Berkin, **Rehber**, s. 839; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 538; Postacıoğlu, **Usul**, s. 652; Kuru, **Usul**, C. III, s. 2621 vd.; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 777; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 456; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **a.g.e.**, s. 778; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1914 vd.; Karşı, **Muhakeme**, s. 600; Muşul, **Usul**, s. 400; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 899; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 526; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 567;

bilirkişiye başvurabilir (HMK m. 266/1). Ancak re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda bilirkişi delili bakımından özellik arz eden bazı durumlar söz konusudur.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği yargılamalarda, bilirkişi ücretine ilişkin delil avansı taraflarca yatırılmazsa, hâkim bu giderin Hazinesinden ödenmesine karar verir (HMK m. 325)²⁸⁵. Bir başka deyişle, bu yargılamalarda delil avansının taraflarca yatırılmaması hâlinde, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalardan farklı olarak, bilirkişi deliline dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilemez.

Bu başlık altında, bilirkişi raporuna itiraz süresine de değinmek gerekir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 281. maddesinin birinci fıkrasına göre, taraflar, bilirkişi raporunun kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde rapora itiraz edebilirler. Ayrıca itirazın bu süre içinde hazırlanmasının çok zor veya imkânsız olması ya da özel yahut teknik bir çalışmayı gerektirmesi hâlinde, taraflara bir defaya mahsus olmak ve iki haftayı geçmemek üzere ek süre verilebilir (HMK m. 281/1, c. 2).

Doktrinde, iki haftalık bilirkişi raporuna itiraz süresinin kesin olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre, söz konusu iki haftalık süre kesin olup, hak düşürücü niteliktedir²⁸⁶. Diğer bir görüşe göre ise, bilirkişi raporuna itiraz süresi hak düşürücü nitelikte olmayıp, mahkemeye hitap eden bekleme süresi işlevi görmektedir²⁸⁷. Kanaatimizce bu tartışma, taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalar açısından

Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 280; Postacıoğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 734. Bilirkişilik hakkında kapsamlı bilgi için ayrıca bkz. Süha Tanrıver, **Hukukumuzda Bilirkişilik**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 25 vd.; Yahya Deryal, **Türk Hukukunda Bilirkişilik**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017, s. 1 vd.; Barış Toraman, **Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 79-80

²⁸⁵ Bu konu hakkında ayrıca bkz. İkinci Bölüm, IX, B.

²⁸⁶ Kuru, **Usul**, C. III, s. 2751; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 807; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 465 Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 2809; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 975; Karlı, **Muhakeme**, s. 614; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 590; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 435 dn. 320; Alihocagil, **a.g.m.**, s. 572-573; madde gerekçesi.

²⁸⁷ Umar, **Şerh**, s. 821.

önem taşımaktadır. Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda ise, re'sen araştırma ilkesinin niteliği gereği, taraflar, bilirkişi raporuna karşı itirazlarını iki haftalık süre ile bağlı olmaksızın ileri sürebilmelidirler. Aksi takdirde, tarafların sonradan delil gösterebilmesinin dahi mümkün olduğu bu yargılamalarda²⁸⁸, mevcut bir delildeki eksikliğe veya belirsizliğe iki haftalık süreden sonra dikkat çekememeleri çelişki arz edecektir.

6. Keşif

Keşif, mahkemenin kişiler veya nesneler üzerinde duyu organları vasıtasıyla doğrudan inceleme yaparak bilgi sahibi olmasıdır²⁸⁹. Mahkeme, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda dahi, bilirkişi delilinde olduğu gibi, keşif deliline de kendiliğinden başvurabilir (HMK m. 288/2).

Ancak re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği yargılamalarda, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu yargılamalardan farklı olarak, keşfe ilişkin delil avansı taraflarca yatırılmazsa, hâkim bu giderin Hazineden ödenmesine karar verir (HMK m. 325)²⁹⁰. Bir başka deyişle, söz konusu yargılamalarda, delil avansının taraflarca yatırılmaması hâlinde, keşif deliline dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar verilmez.

²⁸⁸ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, Ç, 2.

²⁸⁹ Ansay, **Yargılama**, s. 314; Kuru, **El Kitabı**, C. I, s. 827; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 551; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 370; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 1949; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 794; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 469; Karlı, **Muhakeme**, s. 624; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s.1008; Budak/Karaaslan, **USul**, s. 288; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 456; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 537; İbrahim Aşık, **Medenî Usul Hukukunda Keşif**, Ankara, Seçkin, 2009, s. 19-20; Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 2841; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 298; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 560; benzer şekilde bkz. Efe Direnisa, “Medenî Usûl Hukukunda Keşfe Katlanma Zorunluluğu”, **İKÜHFD**, C. 18, S. 2, Temmuz 2019, s. 259.

²⁹⁰ Bu konu hakkında ayrıca bkz. İkinci Bölüm, IX, B.

VI. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA DAVAYA SON VEREN TARAF USÛL İŞLEMLERİ

A. Davadan Feragat

Davadan feragat, davacının talep sonucundan kısmen veya tamamen vazgeçmesidir (HMK m. 307). Medenî usûl hukukunda kural olarak her davadan feragat edilebileceği kabul edilmektedir²⁹¹. Çünkü kanunda açıkça belirtilmedikçe, hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya zorlanamayacağı gibi (HMK m. 24/2), açmış olduğu davayı takip etmeye de zorlanamaz²⁹². O hâlde, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda da kural olarak davadan feragat mümkündür²⁹³.

Bununla birlikte, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı bazı davalarda davadan feragatin mümkün olmadığı kabul edilmektedir. Örneğin, cumhuriyet savcısının yer aldığı davalar²⁹⁴ ile hizmet tespiti davalarında²⁹⁵ durum böyledir.

²⁹¹ Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3650; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1065; Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 3001; Muşul, **Usul**, s. 436; Karşlı, **Muhakeme**, s. 370; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 605, 612; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 569; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 283; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 572.

²⁹² Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3650; Kuru, Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1065; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 569; Karşlı, **Muhakeme**, s. 370.

²⁹³ Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 284.

²⁹⁴ Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1066; Karşlı, **Muhakeme**, s. 370; Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 605.

²⁹⁵ Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 299 vd.; Görgün/ Börü/ Toraman/ Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 605; “[...] Diğer taraftan 506 sayılı Kanunun 6. maddesinde ve 5510 sayılı Kanunun 7 ve 8. maddelerinde çalıştırılanların işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı olacakları, sigortalılar ile bunların işverenleri hakkında sigorta hak ve yükümlerinin sigortalının işe alındığı tarihten başlayacağı, bu suretle sigortalı olmak hak ve yükümünden kaçınılamayacağı ve vazgeçilemeyeceği yönünde düzenleme yapılmış olmakla, buna göre sigortalı olmak, kamu düzenine ilişkin, kişiye bağlı, vazgeçilemez ve kaçınılamaz hak ve yükümlülük doğuran bir hukuksal statü meydana getirmektedir ve kişiler ile sosyal güvenlik kuruluşlarının bu statünün oluşumundaki rolü de, yenilik doğurucu ve iradi bir durum değil, kanun gereği kendiliğinden oluşan statüyü belirlemekten ibarettir. Dolayısıyla, sosyal güvenlik hakkından 6100 sayılı Kanun hükümleri kapsamında feragat olanaksız olduğu gibi sigortalılığın ve sigortalı hizmetlerin tespitine ilişkin davadan da feragat edilemez [...]” Yarg. 10. HD, 8.5.2019, E. 2018/5084, K. 2019/4047 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD, 28.11.2018, E. 2018/6502, K. 2018/9970

Ancak bu davalarda feragatin geçerli olmamasının, re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasıyla bir ilgisi yoktur. Çünkü feragat, tasarruf ilkesinin bir sonucudur²⁹⁶. Bir davada feragatin mümkün olmaması da genellikle tasarruf ilkesinin sınırlanmasına veya davanın niteliğine dayandırılmaktadır²⁹⁷.

B. Davayı Kabul

Davayı kabul, davalının, davacının talep sonucuna kısmen veya tamamen muvafakat etmesidir (HMK m. 308/1). Davalı, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri davalarda davayı kabul edebilir (HMK m. 308/2). Bir başka deyişle, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda davayı kabul hüküm doğurmaz²⁹⁸.

Re'sen araştırma ilkesi de esasen kamu düzeni nedeniyle tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda uygulama alanı bulur²⁹⁹. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda kabul yapılamaz³⁰⁰. Örneğin, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu babalık davasında davalının davayı kabul etmesi herhangi bir hukukî sonuç doğurmaz³⁰¹. Ancak

(Lexpera); Yarg. 10. HD, 14.11.2018, E. 2018/3087, K. 2018/9398 (Lexpera); Yarg. 10. HD, 16.10.2018, E. 2018/1910, K. 2018/8014 (Lexpera).

²⁹⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

²⁹⁷ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 285 vd..

²⁹⁸ Ansay, **Yargılama**, s. 182; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3676; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1072; Postacioğlu, **Usul**, s. 480; Postacioğlu/Altay, **a.g.e.**, s. 820; Ergun Önen, “Feragat Ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez”, **ABD**, 1976, S. 1, s. 28; Önen, **Yargılama**, s. 278; Üstündağ, **Yargılama**, s. 581; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 573; Süha Tanrıver, “Mahkemeler Huzurunda Yapılan Kabuller”, **ABD**, 1996/1, s. 29; Tanrıver, **İlâmlı İcra**, s. 105; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 80; Ermenek, **Davayı Kabul**, s. 17-18; Karşı, **Muhakeme**, s. 376; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 1049; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2025; Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 3009; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 579; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 323.

²⁹⁹ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A.

³⁰⁰ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374.

³⁰¹ “[...] Dava, babalığın tespiti ile ilişkindir [...] 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 308/2. maddesi uyarınca, davayı kabul ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edecekleri davalarda hüküm doğurmaktadır. Soybağının reddi ve babalık gibi konular ise, kamu düzenine ilişkin olup, bu tür davalarda sadece karşı tarafın kabulüne dayanılarak isteğe uygun karar verilemeyecektir. Mahkemece, kan ve genetik bulgular yönünden re'sen araştırma yapılması

buradan hareketle, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda davayı kabulün mümkün olmadığı şeklinde genel bir neticeye varılamaz³⁰². Çünkü re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği (tasarruf ilkesinin geçerli olduğu) yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir³⁰³. Ayrıca bir davada kabulün geçerli olmaması, o davada re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının değil³⁰⁴, tasarruf ilkesinin sınırlanmasının bir sonucudur³⁰⁵.

C. Sulh

Sulh, görülmekte olan bir davada, tarafların aralarındaki uyuşmazlığı kısmen veya tamamen sonlandırmak amacıyla mahkeme huzurunda yaptıkları bir sözleşmedir (HMK m. 313/1). Sulh, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıkları konu alan davalarda yapılabilir (HMK m. 313/2). Bir başka deyişle, tarafların üzerinde sebestçe tasarrufta bulunamayacağı konularda sulh yapılamaz³⁰⁶.

Re'sen araştırma ilkesi de esasen kamu düzeni ilgilendiren tarafların dava

gerekirken, karşı tarafın kabulüne dayanılarak eksik inceleme ile hüküm kurulması, doğru görülmemiştir [...]” Yarg. 18. HD, 25.02.2013, E. 2012/15289 K. 2013/2343 (Lexpera).

³⁰² Karş. Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 606, 612.

³⁰³ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

³⁰⁴ Manfred Wolf, **Das Anerkenntnis im ProzeßBrecht**, Bad Homburg v.d.h.-Berlin-Zürich, Verlag Gehlen, 1969, s. 103.

³⁰⁵ Aynı yönde bkz. Dunkl, **a.g.e.**, s. 74-75.

³⁰⁶ Ernst Platz, **Der Vergleich im schweizerischen Recht**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2014, s. 24 vd.; S. Şakir Ansay, “Sulh”, **AÜHFD**, C. 1, S. 2, 1944, s. 202; Ansay, **Yargılama**, s. 185; Vasfi Raşid Sevig, “Mukavelelerin Tasnifi Ve B. K. Dışında Bırakılmış Olan Mukaveleler Ve Bilhassa Sulh Mukavelesi”, **AÜHFD**, C. 6, S. 2, 1949, s. 145; Kemal Fikret Arık, “Mahkeme Önünde Sulh”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 9, S. 1, 1954, s. 145; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 3752; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1090; Ergun Önen, **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972, s. 44; Önen, **Yargılama**, s. 278; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 579; Süha Tanrıver, “Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 49, S. 1, 1994, s. 334; Tanrıver, **İlamlı İcra**, s. 85; Karslı, **Muhakeme**, s. 382; Akyol Aslan, **Davadan Feragat**, s. 85; Atalı, **Pekcanitez Usûl**, s. 2033; Cenk Akil, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Sulh Ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi”, **GÜHFD**, C. 16, S. 4, 2012, s. 6; Meriç, **Tasarruf**, s. 209.

konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda uygulama alanı bulur³⁰⁷. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda sulh yapılamaz³⁰⁸. Ancak buradan hareketle re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda sulhün mümkün olmadığı şeklinde genel bir neticeye varılamaz. Çünkü re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği (tasarruf ilkesinin geçerli olduğu) yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir³⁰⁹. Ayrıca bir davada sülhün geçerli olmaması, o davada re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının değil, tasarruf ilkesinin sınırlanmasının bir sonucudur.

Bu başlık altında, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkemenin tarafları sulhe teşvik edip edemeyeceği meselesinin de üzerinde durulmalıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 137. maddesinin birinci fıkrasına göre, mahkeme ön inceleme aşamasında, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda onları sulh ve arabuluculuğa teşvik eder (HMK m. 137/1). Görüldüğü üzere, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda hâkimin sulh ve arabuluculuğa teşvik görevi bulunmamaktadır³¹⁰. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda da tarafların sulhe teşvik edilmesi mümkün değildir.

VII. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA GEÇİCİ HUKUKÎ KORUMALAR

A. İhtiyati Tedbirler

Geçici hukukî koruma, asıl hukukî koruma elde edilinceye kadar ortaya çıkabilecek tehlikeleri önlemek amacıyla geçici olarak verilen ve asıl hukukî korumanın gerçekleştirilebilmesini güvence altına alan acele yargısal hukukî

³⁰⁷ Re'sen araştırma ilkesinin uygulama alanı hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A.

³⁰⁸ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 374.

³⁰⁹ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

³¹⁰ Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1294; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 707.

korumadır³¹¹. Yargılama başlamadan önce veya yargılama sırasında uyuşmazlık konusu hak veya şeyde meydana gelebilecek zararları önleme amacıyla verilen geçici hukukî korumaya ise ihtiyatî tedbir denir³¹².

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da, bazen ihtiyatî tedbire ihtiyaç duyulabilir. Böyle bir durumda, öncelikle, mahkemenin kendiliğinden ihtiyatî tedbir kararı verip veremeyeceği meselesi üzerinde durulmalıdır. Doktrinde ağırlıklı görüşe göre, ihtiyatî tedbire ancak talep üzerine karar verilir³¹³. Buna karşılık,

³¹¹ Benzer tanımlar için bkz. Ejder Yılmaz, **Geçici Hukukî Himaye Tedbirleri**, C. 1, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001, s. 32; Hakan Pekcanitez, "Milletlerarası Tahkimde Geçici Hukukî Koruma Önlemleri", **Makaleler**, C. I, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2016, s. 781; Evrim Erişir, **Geçici Hukukî Korumanın Temelleri ve İhtiyatî Tedbir Türleri**, İstanbul, On İki Levha, 2013, s. 5 vd.; Muhammet Özokes, **İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Haciz**, Ankara, Seçkin, 1999, s. 36 vd; Muhammet Özokes, "Medenî Yargılama Hukukunda Geçici Hukukî Korumalar (Kıta Avrupası Sistemine Bakış)", **XV. Dünya Usûl Hukukçuları Kongresi**, 2015, (Ed.) Hakan Pekcanitez/Nur Bolayır/Cemil Simil, İstanbul, On İki Levha, 2016, s. 58; Özokes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2436; Ramazan Arslan, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Geçici Hukukî Korumalar Konusunda Getirdiği Yenilikler", **Bankacılar Dergisi**, Özel Sayı, 2013, s. 7 vd.; Cengiz Serhat Konuralp, **İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, On İki Levha, 2013, s. 46; Müjgan Tunç Yücel, **HMK Uyarınca Tahkimde İhtiyati Tedbir ve Delil Tespiti**, Ankara, Seçkin, 2013, s. 19 vd; Mikail Bora Kaplan, **Sınai Mülkiyet Kanunu'nda İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, On İki Levha, 2018, s. 3-4; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 691.

³¹² Benzer tanımlar için bkz. Kuru, **Usul**, C. IV, s. 4290; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1263; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 583; Yılmaz, **Tedbirler**, C. I, s. 178; Özokes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2461; Pekcanitez/Atalay/Özokes, **Usûl**, s. 1018; Nevhis Deren-Yıldırım, **Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler**, Alkım Yayınevi, 1999, s. 4; Hülya Taş Korkmaz, "Türk Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 1995, s. 4; Özokes, **İhtiyati Haciz**, s.55-56; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 695; Konuralp, **İhtiyati Tedbirler (1)**, s. 8; Kaplan, **a.g.e.**, s. 12; Ramazan Korkmaz, **Haksız İhtiyatî Tedbir ve İhtiyatî Hacizden Kaynaklanan Tazminat Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2019, s. 29.

³¹³ Karafakih, **Usul**, s. 266-267; Berkin, **Rehber**, s. 506; Berkin, **Usûl**, s. 117; Taş Korkmaz, **İhtiyati Tedbirler**, s. 67; Deren-Yıldırım, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 23; Muhammet Özokes, "Fikir Ve Sanat Eserleri Hukukunda İhtiyati Tedbirler", **DEÜHFD**, C. 4, S. 2, 2002, s. 111; Özokes, **Pekcanitez Usûl**, s.2469; Konuralp, **İhtiyati Tedbirler (1)**, s. 146; Mustafa Göksu, "Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre İhtiyati Tedbirin Uygulanmasını Talep Etme Zorunluluğu", **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1257; Kaplan, **a.g.e.**, s. 93-94.

doktrinde bir görüşe göre, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda hâkim kendiliğinden ihtiyatî tedbir kararı verebilir³¹⁴.

Kanaatimizce, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kendiliğinden ihtiyatî tedbir kararı verebileceği, şeklinde bir tespit yapılamaz. Şöyle ki, hâkimin kendiliğinden ihtiyatî tedbir kararı verip veremeyeceği her şeyden önce tasarruf ilkesini ilgilendiren bir meseledir. İhtiyatî tedbirlerde de kural olarak tasarruf ilkesi geçerlidir³¹⁵. Nasıl ki hâkim tarafların talebi olmaksızın kendiliğinden bir davayı (asıl yargılamayı) başlatamıyorsa (HMK m. 24/1), ihtiyatî tedbir yargılamasını da hâkim kendiliğinden başlatamaz³¹⁶. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesinin hâkime böyle bir görev yüklediği de söylenemez. Nitekim re'sen araştırma ilkesi, hâkime sadece dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda görev yükler. Tüm bu nedenlerle, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda hâkimin, talep olmaksızın, kendiliğinden ihtiyatî tedbir kararı verebilmesi kural olarak mümkün değildir.

Bu başlık altında incelenmesi gereken diğer bir mesele ise, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalar kapsamında yapılan ihtiyatî tedbir yargılamasında, vakıaların ve delillerin toplanması konusunda hangi ilkenin uygulanacağıdır. Bir başka deyişle, söz konusu ihtiyatî tedbir yargılamasında da re'sen araştırma ilkesinin geçerli olup olmayacağı üzerinde durulmalıdır.

³¹⁴ Umar, **Şerh**, s. 1137; Selçuk Öztekin, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki Geçici Hukuki Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-X**, 1-2 Ekim 2012 İzmir, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 432; ayrıca bkz. Kaplan, **a.g.e.**, s. 94 dn. 172. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda, hâkimin ihtiyatî tedbir kararını kendiliğinden değiştirebileceği veya kaldırılabilirliği yönünde bkz. Cengiz Serhat Konuralp "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre İhtiyatî Tedbirler", **İÜHF**, C. LXXI, S. 2, 2013, s. 265.

³¹⁵ Wolf-Dietrich Walker, **Der einstweilige Rechtsschutz im Zivilprozess und im arbeitsgerichtlichen Verfahren**, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993, s. 106; Deren-Yıldırım, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 23; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2469; Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 507; Albayrak, **Yaklaşık İspat**, s. 67; Kaplan, **a.g.e.**, s. 93-94.

³¹⁶ Walker, **a.g.e.**, s. 106. Nitekim re'sen harekete geçme ilkesinin, ihtiyatî tedbirler bakımından değil, özel kanunlarda düzenlenmiş diğer geçici hukukî korumalar açısından söz konusu olabileceği yönünde bkz. Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2469.

Geçici hukukî koruma yargılamalarında kural olarak taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir³¹⁷. Aynı durum, ihtiyatî tedbir yargılamalarında da geçerlidir³¹⁸. Şöyle ki, ihtiyatî tedbir yargılamalarında, kanunlarda özel bir düzenlenme bulunmadığı müddetçe, davalara ilişkin kurallar ve ilkeler uygulanır³¹⁹. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda da, ihtiyati tedbir yargılamasında vakıaların ve delillerin toplanması konusunda farklı bir hüküm bulunmamaktadır³²⁰. Dolayısıyla ihtiyatî tedbir yargılamasında kural olarak taraflarca getirilme ilkesi uygulama alanı bulur.

Buna karşılık, asıl davada re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu hâllerde, ihtiyatî tedbir yargılaması bakımından da kural olarak re'sen araştırma ilkesi uygulanır³²¹. Şöyle ki, re'sen araştırma ilkesi esasen kamu düzenine ilişkin davalarda uygulanır³²². Kanaatimizce kamu düzenini ilgilendiren davalar kapsamında talep edilen ihtiyatî tedbirlerin de aslında kamu düzenini ilgilendirdiği söylenebilir. Çünkü ihtiyatî tedbirler ile asıl dava arasında sıkı bir ilişki vardır³²³. Nitekim asıl davanın konusu, maddî hukuk talebinin kendisi iken; ihtiyati tedbir yargılamasının konusu bu maddî hukuk talebinin güvence altına alınması ya da geçici olarak icrasıdır³²⁴. O hâlde, asıl davanın konusu olan maddî hukuk talebi kamu düzenine ilişkinse, kanaatimizce, bu maddî hukuk talebinin güvence altına alınmasını ya da geçici olarak icrasını konu edinen ihtiyatî tedbir talebi de kamu düzenine ilişkindir. Bu nedenle bu tür ihtiyati tedbirlerde de re'sen araştırma ilkesi geçerli olur. Dolayısıyla söz konusu ihtiyatî tedbir yargılamalarında hâkim gerekli vakıları ve delilleri kendiliğinden araştırır.

³¹⁷ **MüKoZPO/Drescher**, ZPO Vor § 916 Rdn. 20, § 920 Rdn. 12; Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 260 dn. 340; Albayrak, **Yaklaşık İspat**, s. 67; Özçelik, **a.g.e.**, s. 26.

³¹⁸ Saim Üstündağ, **İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1981, s. 52. İhtiyatî haciz yargılaması bakımından taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı hakkında bkz. Özekes, **İhtiyati Haciz**, s. 135.

³¹⁹ Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 507; Özçelik, **a.g.e.**, s. 26; Albayrak, **Yaklaşık İspat**, s. 67.

³²⁰ Özçelik, **a.g.e.**, s. 26.

³²¹ **MüKoZPO/Drescher**, ZPO § 920 Rdn. 12; Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 260 dn. 340.

³²² Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A.

³²³ Deren-Yıldırım, **İhtiyati Tedbirler**, s. 11; Erişir, **Geçici Hukuki Koruma**, s. 160.

³²⁴ Erişir, **Geçici Hukuki Koruma**, s. 160 ve 122.

Bu bağlamda, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 389. maddesinin ikinci fıkrasında, ihtiyatî tedbirlere ilişkin hükümlerin niteliğine uygun düştüğü ölçüde çekişmesiz yargı işlerinde de uygulanacağı düzenlenmiştir. Gerçekten re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı çekişmesiz yargı işlerinde de geçici hukukî koruma ihtiyaç duyulabilir³²⁵. Böyle bir durumda, söz konusu geçici hukukî koruma yargılamasında da re'sen araştırma ilkesi uygulama alanı bulabilir³²⁶. Çünkü burada da çekişmesiz yargı işinin re'sen araştırma ilkesine tâbi olması hâlinde (HMK m. 385/2)³²⁷, bu iş kapsamında yapılan geçici hukukî koruma yargılaması da re'sen araştırma ilkesine tâbi olur³²⁸. Örneğin, Türk Medenî Kanunu'nun 420. maddesinin birinci fıkrasında, vesayet işlerinin zorunlu kılması hâlinde vesayet makamının, vasinin atanmasından önce kısıtlanması istenen kişinin fiil ehliyetini geçici olarak kaldırabileceği ve ona bir temsilci atayabileceği düzenlenmiştir³²⁹. Vesayet işleri re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğundan³³⁰, kişinin fiil ehliyeti kısıtlanarak ona bir temsilci atanması şeklindeki geçici hukukî koruma da re'sen araştırma ilkesine tâbidir.

Son olarak, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu ihtiyatî tedbir yargılamalarında, hâkimin yaklaşık ispat ölçüsü nispetinde araştırma yapacağı belirtilmelidir. Şöyle ki, ihtiyatî tedbire karar verebilmek için tam ispatın varlığı aranmamakta, yaklaşık ispat yeterli kabul edilmektedir (HMK m. 390/3). Nitekim buradaki yaklaşık ispat imkânı sadece taraflar³³¹ için değil, mahkeme için de geçerli

³²⁵ Ancak doktrinde, çekişmesiz yargı işi bir dava olmadığından, söz konusu geçici hukukî korumaların ihtiyatî tedbir olarak niteledirilemeyeceği belirtilmektedir (Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 333-334; Özekes, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2454).

³²⁶ Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 260 dn. 340.

³²⁷ Çekişmesiz yargıda hangi işlerin re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, C.

³²⁸ Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 260 dn. 340.

³²⁹ Bu konu hakkında bkz. Taş Korkmaz, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 20-21; Erişir, **Geçici Hukukî Koruma**, s. 333.

³³⁰ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, B, 2, b.

³³¹ Tedbir talep edene tanınan yaklaşık ispat imkânının, karşı tarafa da tanınması gerektiği yönünde bkz. Deren-Yıldırım, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 44-45; Özekes, **İhtiyatî Tedbirler**, s. 120-121; Kaplan, **a.g.e.**, s. 23.

olmalıdır. Bu bakımdan, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı ihtiyatî tedbir yargılamalarında hâkimin tam bir kanaate sahip olana kadar araştırma yapmasına gerek yoktur. Ancak bu durum, hâkimin bazı vakıaları araştırmayacağı anlamına da gelmez. Çünkü ispat ölçüsünün düşürülmüş olması, incelemenin kapsamını değil, hâkimde oluşacak usûlî kanaatin derecesine ilgilendirir³³².

B. Delil Tespiti

Delil tespiti, ileride açılacak veya açılmış olan bir dava ile ilgili delillerin bazı şartlar altında zamanından önce toplanıp güvence altına alınmasını sağlayan bir geçici hukukî koruma tedbiridir³³³. Delil tespitine, ancak inceleme sırası gelmemiş olan deliller için başvurulabilir³³⁴. Ayrıca delil tespiti için hukukî yararın da varlığı gerekir³³⁵. Delilin hemen tespit edilmemesi hâlinde kaybolacağı veya ileri sürülmesinin önemli ölçüde zorlaşacağı ihtimali söz konusuysa, hukukî yararın bulunduğu kabul edilir (HMK m. 400/2, c. 2).

³³² Erişir, **Geçici Hukuki Koruma**, s. 189; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2476.

³³³ Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1301; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2561-2562; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 716; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 592; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 748; Leyla Akyol Aslan, **Medeni Usul Hukukunda Delil Tespiti (Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s. 37; Cenk Akil, “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti”, **AÜHFD**, C. 58, S. 1, 2009, s. 5; ; Tunç Yücel, **Tahkim**, s. 29-31. Bir çeşit ihtiyatî tedbir olduğu yönünde bkz. Muşul, **Usul**, s. 624.

³³⁴ İsmail Doğanay, “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tesbiti Delaile Dair Hükümleri Üzerine Bir İnceleme”, **AD**, 1954/7, s. 892; Müfit Erkuymucu, “Delil Tespitine Müteallik Hükümler Üzerine Bir İnceleme”, **AD**, 1946/2, s. 127; Berkin, **Rehber**, s. 531-532; Üstündağ, **Yargılama**, s. 590; Kuru, **Usul**, C. IV, s. 4431; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1302; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 593; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 377; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 1051; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2563; Akil, **Delil Tespiti**, s. 13; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 56; Karşlı, **Muhakeme**, s. 746; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 500; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 717; Birce Arslandoğan, **Medenî Yargılama Hukukunda Delil Tespiti**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2020, s. 121.

³³⁵ Kuru, **Usul**, C. IV, s. 4431; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1302; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 1051; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 593; Karşlı, **Muhakeme**, s. 746; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 718; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2563; Akil, **Delil Tespiti**, s. 14; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 57; Arslandoğan, **Delil Tespiti**, s. 122 vd..

Re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda da, hemen tespit edilmezse kaybolması veya ileri sürülmesinin önemli ölçüde zorlaşması ihtimali olan deliller için delil tespiti talebinde bulunulabilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken mesele, bu davalarda mahkemenin de kendiliğinden delil tespitine başvurup başvuramayacağıdır.

Türk hukukunda delil tespitine başvurulabilmek için talebin varlığı gerekir (HMK m. 400 vd.). Doktrinde de, usûlüne uygun yapılmış bir talep olmadıkça mahkemenin kendiliğinden delil tespitine karar veremeyeceği belirtilmektedir³³⁶. Alman hukukunda da delil tespitine, ancak talep üzerine başvurulabileceği kabul edilmektedir³³⁷. Avusturya hukukunda ise, dava açılmadan önce delil tespitine sadece talep üzerine başvurulabilirken; dava açıldıktan sonra talep üzerine veya kendiliğinden başvurulabilir (öZPO § 183 Abs 3)³³⁸.

Kanaatimizce re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkemenin kendiliğinden delil tespitine başvurup başvuramayacağı incelenirken, davanın açılmış olup olmamasına göre bir ayırım yapılmalıdır. Şöyle ki, dava açılmadan önce delil tespitine, tasarruf ilkesi gereği ancak talep üzerine başvurulabilir. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda dava açılmadan önce mahkemenin kendiliğinden delil tespitine başvurabilmesi mümkün değildir.

Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, dava açıldıktan sonra mahkeme tarafların talebi olmaksızın kendiliğinden delil tespiti yoluna başvurabilmelidir. Şöyle ki, bu davalarda vakıa ve delillerin toplanması konusunda tarafların yanında mahkeme de görevli kılınmıştır. Mahkemeye verilen bu

³³⁶ Ejder Yılmaz, **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, C. 2, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001, s. 1354; Akil, **Delil Tespiti**, s. 24; Akyol Aslan, **Delil Tespiti**, s. 65; Arslandoğan, **Delil Tespiti**, s. 137.

³³⁷ **Musielak/Voit/Huber**, ZPO § 485 Rdn. 6; **MüKoZPO/Schreiber**, ZPO § 485 Rdn. 5; **BeckOK ZPO/Kratz**, 34. Ed. 1.9.2019, ZPO § 485 Rdn. 21; Gabriel Litzenberger/Christian Strieder, "Das selbstständige Beweisverfahren in der Praxis", **JA**, Heft 5, 2017, s. 374.

³³⁸ **Rechberger/Rechberger**, § 384 Rz. 4; ayrıca bkz. Akil, **Delil Tespiti**, s. 24 dn. 91.

görev, dava malzemesinin tam olarak toplanabilmesi için gerekli olan önlemlerin yargılamanın tüm aşamalarında alınabilmesini de kapsar³³⁹. Bu önlemler çerçevesinde mahkemenin, delilleri zamanından önce toplayarak güvence altına alabilmesi de mümkün olmalıdır. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda dava açıldıktan sonra, şartları oluşmuşsa, mahkeme tarafların talebi olmasa da kendiliğinden delil tespiti yapabilmelidir. Örneğin, mahkeme, davacının dava dilekçesinden, tanıklığına başvurulabilecek bir kimsenin ağır hasta olduğunu öğrenmişse, davacı açıkça talep etmese bile, dilekçeler teatisi aşamasında delil tespiti yoluyla söz konusu kimsenin ifadesini alabilmelidir.

VIII. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA TAHKİM VE ARABULUCULUK

A. Tahkim

Taraflar, aralarında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların hakem veya hakem kurulu tarafından çözülmesi konusunda bir tahkim anlaşması yapabilirler (HMK m. 412/1). Tahkime, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği uyuşmazlıklarda başvurulabilir³⁴⁰. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 408. maddesinin birinci fıkrasına göre, taşınmaz mal üzerindeki aynî haklardan veya iki

³³⁹ Benzer şekilde bkz. Eugen Rüttimann, **Die Offizialmaxime im aargauischen Ehescheidungsprozess**, (Diss.), 1968, s. 60.

³⁴⁰ Yavuz Alangoya, **Medenî Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973, s. 65; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, *a.g.e.*, s. 601; Kuru, **Usul**, C. V, s. 5945-5946; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1872; Saim Üstündağ, **Medenî Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1968, s. 74; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 805; Karslı, **Muhakeme**, s. 891. Doktrinde, çekişmesiz yargı işlerinin tahkime elverişli olmadığı kabul edilmektedir (Kuru, **Usul**, C. V, s. 5918; Pekcanitez/Atalay/Özekes, *a.g.e.*, s. 1070; Hakan Pekcanitez/Ali Yeşilirmak, **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017, s. 2641; Ali Yeşilirmak, **Türkiye'de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, On İki Levha, 2011, s. 84; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 802 ve 805; Cengiz Serhat Konuralp, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim", **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 160; ayrıca bkz. Nevhis Deren-Yıldırım, "Tahkim ve Objektif Açından Tahkime Elverişlilik", **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2007, s. 55).

tarafın iradelerine tâbi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir.

Doktrinde bir görüş, re'sen araştırma ilkesine tâbi uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığını kabul etmektedir³⁴¹. Kanaatimizce bu görüş, kamu düzeni nedeniyle tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hareket etmektedir. Gerçekten de, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalar tahkime elverişli değildir. Örneğin, soybağına ilişkin davalarda tahkime başvurulamaz³⁴². Ancak buradan yola çıkılarak, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu tüm uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı şeklinde genel bir sonuca varılamaz. Çünkü re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği (tasarruf ilkesinin geçerli olduğu) davalarda da uygulama alanı bulabilir³⁴³. Böyle bir ihtimâlde, uyuşmazlık re'sen araştırma ilkesine tâbi olmasına rağmen, taraflar tahkim yoluna başvurulabilirler.

B. Arabuluculuk

Arabuluculuk, bir uyuşmazlığın, tarafların başvurusu üzerine, arabulucu olarak adlandırılan ve karar verme yetkisine sahip olmayan, tarafsız bir üçüncü kişinin yardımıyla çözüme kavuşturulmasını amaçlayan uyuşmazlık çözüm yöntemidir³⁴⁴. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun birinci

³⁴¹ Pekcanitez/Yeşilırmak, **Pekcanitez Usûl**, s. 2632.

³⁴² Alangoya, **Tahkim**, s. 83; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **a.g.e.**, s. 1070; Pekcanitez/Yeşilırmak, **Pekcanitez Usûl**, s. 2632 ve 2636-2637; Karşı, **Muhakeme**, s. 891; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 729; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 767.

³⁴³ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

³⁴⁴ Benzer tanımlar için bkz. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2813; Ömer Ekmekçi/Muhammet Özekes/Murat Atalı/Vural Seven, **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2019, s. 17-18; Süha Tanrıver, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Arabuluculuk Kurumuna Hukukî ve Sosyolojik Bir Bakış", **Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006, s. 827; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 1094; Seda Özmumcu, **Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış**, 3. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2013, s. 276 vd.; Çiğdem Yazıcı Tıktık, **Arabuluculukta Gizliliğin Korunması**, İstanbul, On İki Levha, 2013, s. 10; Melis

maddesinin ikinci fıkrasına göre, yabancılık unsuru taşıyanlar da dâhil olmak üzere tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden kaynaklanan özel hukuk uyuşmazlıkları arabuluculuğa elverişlidir. Bir başka deyişle, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği uyuşmazlıklarda arabulucuyla başvurulamaz³⁴⁵.

Re'sen araştırma ilkesi de esasen kamu düzeni nedeniyle tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda uygulama alanı bulur³⁴⁶. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda arabulucuya başvurulamaz. Örneğin, soybağının reddi, evliliğin butlanı gibi davalarda arabuluculuğa başvurmak mümkün değildir³⁴⁷. Ancak buradan hareketle, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tüm yargılamalarda arabulucuya başvurma mümkün olmadığı şeklinde genel bir neticeye varılamaz. Çünkü re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği (tasarruf ilkesinin geçerli olduğu) yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir³⁴⁸. Böyle bir ihtimâlde, uyuşmazlık re'sen araştırma ilkesine tâbi olmasına rağmen, arabulucuya başvurulabilir.

Taşpolat Tuğsavul, **Türk Hukukunda Arabuluculuk**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 26 vd.; Elif Kısmet Kekeç, **Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 23 vd.. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 2. maddesinde ise arabuluculuk şu şekilde tanımlanmaktadır: “Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi” (m. 2/1, b).

³⁴⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 1099; Özümücü, **Arabuluculuk**, s. 287; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2829. Bu bağlamda, çekişmesiz yargı işlerinin birçoğunda ilgililerin uyuşmazlık üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği ve dolayısıyla arabuluculuğa başvurulamayacağı yönünde bkz. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2828; bu konuda ayrıca bkz. Özümücü, **Arabuluculuk**, s. 287-288.

³⁴⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A.

³⁴⁷ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 707; Evren Koç, “Arabuluculuk Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Tespitler”, **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2014, s. 45-46.

³⁴⁸ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

Bu bağlamda, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkemenin tarafları arabuluculuğa teşvik edip edemeyeceği meselesinin de üzerinde durulmalıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 137. maddesinin birinci fıkrasına göre, mahkeme ön inceleme aşamasında, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda onları sulh ve arabuluculuğa teşvik eder (HMK m. 137/1)³⁴⁹. Görüldüğü üzere, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda hâkimin sulh ve arabuluculuğa teşvik görevi bulunmamaktadır³⁵⁰. Dolayısıyla yukarıda belirtilen re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda da tarafların arabuluculuğa teşvik edilmesi mümkün değildir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, arabuluculuğa elverişli olmayan re'sen araştırma ilkesine tâbi bir uyuşmazlıkta arabuluculuğa başvurulmuş ve bu durum tespit edilmişse, arabuluculuk faaliyeti sonlandırılmalıdır (HUAK m. 17/1, d). Buna rağmen, arabuluculuk faaliyeti yürütülür ve anlaşmaya varılırsa, bu belgenin icra edilebilirliğine ilişkin şerh verilmez. Zira icra edilebilirlik şerhi verilebilmesi için anlaşmanın içeriğinin arabuluculuğa ve cebri icraya elverişli olması gerekir (HUAK m. 18/3).

³⁴⁹ Nitekim bu konuda hâkime takdir yetkisi verilmemiş ve söz konusu aşamada arabuluculuğa teşvik zorunlu tutulmuştur (Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2831; Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven, **a.g.e.**, s. 56; Seda Özmumcu, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış”, **İÜHFM**, C. LXXIV, S. 2, 2016, s. 831; Seda Özmumcu, “Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış”, **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2014, s. 39-40).

³⁵⁰ Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 1294; Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 707.

IX. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA YARGILAMA GİDERLERİ

A. Genel Olarak

Bir yargılama faaliyeti nedeniyle ortaya çıkan giderlerin tamamına yargılama giderleri denir³⁵¹. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yargılama giderinin kapsamı (m. 323) ve bu giderlerden kimin sorumlu olacağı (m. 326 vd.) düzenlenmiştir. Bu konular bakımından, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda özellik arz eden bir durum bulunmamaktadır³⁵².

Buna karşılık, yargılama sırasında peşinen ödenmesi gereken delil avansı açısından, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalardan farklılık arz eder. Bu nedenle delil avansının üzerinde durulması gerekir.

B. Delil Avansı

Delil avansı, delillerin dava dosyasına sunulması, dinlenmesi ve yargılamaya getirilmesi için gerekli olan masrafları karşılamak üzere yatırılan avanstır³⁵³. Delil avansını gider avansı ile karıştırmamak gerekir. Zira gider avansı, davanın yürütülmesi için zorunlu olan tebligat gibi dosyada kapsamında yapılması zorunlu

³⁵¹ Üstündağ, **Yargılama**, s. 765; Pekcanıtez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 981; Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2385.

³⁵² “[...] 6100 sayılı HMK'nun 120. ve 324. maddeleri hükümleri karşısında davanın kamu düzenine ilişkin ve resen araştırma ilkesinin geçerli olması, davacıyı yargılama harç ve giderlerinden bağışık hale getirmez. Kaldığı kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olduğunu iddia eden davacının bu iddiasını ispat etmesi ve diğer koşullarında varlığı halinde adli yardımdan yararlanması olanaklıdır. Bu nedenle davacılar vekilinin bu yöne ilişkin istinaf talebinin reddi gerekir [...]” Gaziantep BAM, 1. HD, 19.2.2020, E. 2018/1940, K. 2020/205 (Lexpera).

³⁵³ Pekcanıtez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 991; Atalay, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2400; bkz. Mustafa Serdar Özbek, **Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansı**, 3. Baskı, Ankara, 2018, s. 133.

olan işlemlerle ilgili masraflar için yatırılan avanstır³⁵⁴. Davacı, dava şartı olan gider avansına (HMK m. 114/1-g) ilişkin her yıl Adalet Bakanlığınca çıkarılacak gider avansı tarifesinde³⁵⁵ belirlenecek olan tutarı, dava açarken mahkeme veznesine yatırmak zorundadır (HMK m. 120/1). Gider avansı yatırılmadığında veya eksikliği hâlinde verilen sürede tamamlanmadığında, dava şartı yokluğundan davanın usûlden reddi gerekir.

Delil avansında ise taraflardan her biri ikamesini talep ettiği delil için mahkemece belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırmak zorundadır (HMK m. 324/1). Ancak taraflardan birisi delil ikamesine ilişkin avans yükümlülüğünü yerine getirmezse, diğer taraf bu avansı yatırabilir. Aksi hâlde talep olunan delilin ikamesinden vazgeçilmiş sayılır (HMK m. 324/2). Görüldüğü üzere, delil avansının yatırılmaması hemen davanın reddi sonucunu doğurmaz. Bu durumda hâkim, mevcut deliller çerçevesinde karar verir. Ancak avansı yatırmak zorunda olan tarafın aleyhine karar verilme riski vardır. Zira o delilin sağlanmaması, ilgili tarafın iddia veya savunmasını ispatlamasını engellerse, bu takdirde onun aleyhine karar verilir³⁵⁶.

³⁵⁴ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 991; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 2400; Özbek, **Gider Avansı**, s. 133.

³⁵⁵ R.G.,01.10.2016, S. 29844. Gider avansı ile delil ikame avansı arasındaki ayrıma dikkat edilmeksizin delil ikamesi avansı içinde olması gereken iş ve işlemlerin gider avansı tarifesinde sayılması isabetli olmamıştır. Doktrinde, gider avansı tarifesinde belirtilen delillere ilişkin miktarların, delil ikamesi avansı alınması gerektiğinde dikkate alınması gerektiği ve sonuçları bakımından gider avansından farklı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 992; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 2401). “[...] HMK.'un 120. maddesindeki gider avansı ile ilgili düzenlemenin 324. Maddedeki delil ikamesi için avans kuralı ile birlikte değerlendirilmesi ve dava şartı olan gider avansının delillerin ikamesi dışındaki yargılama giderleri için dikkate alınması gerekir. Dolayısı ile delil ikamesi için alınacak avans ile dava şartı olan gider avansının birbirinde ayrılması, delillerin ikamesi için alınacak avansın gider avansı içinde yer almaması zorunludur. Tanık dinlenmesi, delil niteliğinde bilirkişi raporu alınması ve keşif gideri gibi delil ikamesine yönelik giderlerin gider avansı içinde değerlendirilmesi olanağı HMK.'un 324. Maddesi düzenlemesi karşısında yoktur [...]” Yarg. 9. HD, 24.01.2016, E. 2016/30183, K. 2017/588 (Kazancı); aynı yönde bkz. Yarg. 20. HD, 22.06.2015, E. 2015/28, K. 2015/6132 (Kazancı); Yarg. HGK, 13.03.2015, E. 2013/9-1824, K. 2015/1030 (Kazancı).

³⁵⁶ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 991; Atalay, **Pekcanitez Usûl**, s. 2401.

Tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği dava ve işlerde ise hâkimin re'sen başvurduğu deliller için taraflar, bir hafta içinde gerekli olan delil ikame avansını yatırmalıdır (HMK m. 325/1, c.1). Bununla birlikte verilen süre içinde giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazineden ödenmesine hükmedilir (HMK m. 325/1, c.2). Burada hâkimin, taraflara vereceği bir haftalık bu süre kesindir³⁵⁷. Dolayısıyla hâkimin bu süreyi değiştirmesi veya yeni bir süre vermesi mümkün değildir³⁵⁸. Ancak belirlenen süre içinde bu işlemlere ait giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, mahkeme, delile dayanmaktan vazgeçilmiş sayılmasına karar veremez³⁵⁹. Zira bu durumda mahkeme, avansın ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazineden ödenmesine hükmeder (HMK m. 325/1, c. 2)³⁶⁰.

Doktrinde bir görüş, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 325. maddesinde düzenlenen bu kuralın, sadece re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulacağını kabul etmektedir³⁶¹. Bu görüşe göre, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda hâkimin re'sen başvurduğu deliller için gerekli giderlerin taraflardan biri veya her ikisi tarafından ödenmemesi halinde bu kural

³⁵⁷ Madde gerekçesi; Mehmet Akif Tutumlu, **Medenî Usûl Hukukunda Gider ve Delil Avansı**, Ankara, Seçkin 2017, s. 133; Yasin Köse, **Hukuk Yargılamasında Süreler**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, 2014, s. 349. *Yılmaz*'a göre ise hâkim, kanunun belirlediği bu süre miktarı ile bağlı olmakla birlikte bu süreyi kesin olarak verip vermemek veya yeni (ek) süre verip vermemek hususu hâkimin takdirindedir (Ejder Yılmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler", **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Özel Sayı, 2013, C. III, s. 3177).

³⁵⁸ Tutumlu, **Gider ve Delil Avansı**, s. 133.

³⁵⁹ Anıl Köroğlu, "Medeni Usul Hukukunda Sürelere İlişkin Esaslar", **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 123.

³⁶⁰ Görüldüğü üzere, verilen süre içinde giderler yatırılmadığında bu giderler Hazine tarafından karşılandığından, ilgili tarafın bir hak kaybı olmaz. Bu nedenle verilen süre içinde elinde olmayan sebeplerle giderleri ödeyemeyen tarafın eski hale getirme yoluna başvurmasına gerek olmadığı belirtilmektedir (Tercan, **Eski Hale Getirme**, s. 154-155).

³⁶¹ Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1601-1603; benzer şekilde bkz. Köse Y., **Süreler**, s.349. Yargıtay da Hukuk Usûlü Muhakemeleri zamanında verdiği bir kararında Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 325. maddesinin karşılığı olan 415. maddenin yalnızca re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulanacağını kabul etmiştir. Söz konusu karar için bkz. Yarg. 1.HD, 13.06.2007, E. 2007/5728, K. 2007/6860 (Lexpera).

uygulanmaz³⁶².

Doktrinde diğerk bir görüşe göre ise, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 325. maddesinde yer alan düzenlemenin uygulama alanının sadece re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğı davalarla sınırlanması makûl bir tutum ve davranış olamaz³⁶³. Zira gerek bilirkişiyeye başvurulması gerekse keşfe karar verilmesi, doğru bir karar verilebilmesi ve özellikle yargılamanın amacı olan gerçeğe ulaşılabilmesi için büyük önem taşıyan işlemlerdendir³⁶⁴. Aksi halde Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun hâkimin re’sen bilirkişiyeye başvurabileceğine ve re’sen keşfe karar verebileceğine ilişkin (m. 266, 288) hükümlerinin de bir manası kalmaz³⁶⁵.

Kanaatimizce Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 325. maddesinde açıkça tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceğı dava ve işlerden bahsedildiğinden, bu hükmün taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı dava ve işlerde uygulanması mümkün değildir. Ancak kanaatimizce söz konusu hükmün, re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğı tüm dava ve işlerde uygulanacağı da söylenemez. Şöyle ki, re’sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceğı yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir³⁶⁶. Böyle bir ihtimâlde, her ne kadar yargılamada re’sen araştırma ilkesi geçerli olsa da, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 325. maddesinin açık hükmü gereğı, avansın Hazineden ödenmesine karar verilemez.

Kanaatimizce Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 325. maddesi, tarafların

³⁶² Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1601 dn. 54. *Özçelik* de mevcut düzenlemeler kapsamında bu görüşe katılmakla birlikte, özellikle re’sen bilirkişiyeye ve keşfe başvurulabilmesi konusunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda değişiklik yapılması gerektiğı fikrindedir (Özçelik, **İlke**, s. 352).

³⁶³ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 1092. Aynı yönde bkz. Emel Hanağası **Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliğı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 435-436; ayrıca bkz. Sema Taşpınar, “Bilirkişi Ücreti”, **Bilirkişilik Sempozyumu**, 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, s. 370 vd..

³⁶⁴ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 1092.

³⁶⁵ Tanrıver, **Usûl**, C. I, s. 1093. *Tanrıver’e* göre, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalarda da hâkimin re’sen bilirkişiyeye ve keşfe başvurulabilmesi konusundaki serbestisinin tam olarak sağlanabilmesi için “*tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceğı dava ve işlerde*” ifadesinin madde metninden çıkarılması daha isabetli olacaktır (Tanrıver, **Önlemler**, s. 134).

³⁶⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği, re'sen araştırma ilkesine tâbi dava ve işlerde uygulanabilir³⁶⁷. Örneğin, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle kişi hakkında kısıtlama kararı verilebilmesi için gerekli olan resmi sağlık kurulu raporuna ilişkin delil avansı yatırılmadığında, giderin Hazine'den ödenmesine hükmedilmelidir³⁶⁸.

³⁶⁷ “[...] dava Türk Medeni Kanununun 286 ve devamı maddelerine dayalı, soybağının reddi davasıdır. Kamu düzenine ilişkin olan bu tür davalarda, Türk Medeni Kanununun 284. maddesinde belirtilen koşullar saklı kalmak kaydıyla, Hukuk Muhakemeleri Kanunu uygulanır. Anılan madde uyarınca, hakim maddi olguları re'sen araştırır ve kanıtları serbestçe takdir eder. Hukuk Muhakemeleri Kanununun 325. maddesi uyarınca da, hakim tarafından resen yapılması emredilen işlemin gerektirdiği masrafın, iki taraftan birinin veya her ikisinin ödemesine karar verilir. Tayin olunan süre içinde masrafın yatırılmaması halinde ise, ilerde haksız çıkandan alınmak üzere Devlet hâzinesinden karşılanmasına karar verilir [...]” Yarg. 2. HD, 07.03.2013, E. 2012/3966, K. 2013/5993 (Kazancı); “[...] Dava Türk Medeni Kanununun 301. maddesine dayalı, babalık davası olup, soybağına ilişkindir. Kamu düzenine ilişkin olan bu tür davalarda, Türk Medeni Kanununun 284. maddesinde belirtilen koşullar saklı kalmak kaydıyla, Hukuk Muhakemeleri Kanunu uygulanır. Anılan madde uyarınca, hakim maddi olguları re'sen araştırır ve kanıtları serbestçe takdir eder. Hukuk Muhakemeleri Kanununun 325.maddesi uyarınca tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği dava ve işlerde, hâkim tarafından resen başvurulmuş deliller için gereken giderlerin, bir haftalık süre içinde taraflardan birisi veya belirtilecek oranda her ikisi tarafından ödenmesine karar verilir. Belirlenen süre içinde bu işlemlere ait giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazineden ödenmesine hükmedilir [...]” Yarg. 18. HD, 21.02.2013, E. 2013/361, K. 2013/2293 (Kazancı); “[...] Dava, sigortalı çalışma sürelerinin tespiti istemine ilişkindir [...] kamu düzenine dayanan resen araştırma ilkesinden hareketle, yargılamanın en az masrafla sonuçlandırılması gerektiği de gözetilerek, gerektiğinde HMK 325. maddesi (HUMK 415. madde) gereği ilerde aleyhine hüküm verilenden tahsil edilmek kaydıyla, mahkemece takdir edilen masrafların Devlet hazinesinden ödenmesine karar verilebilecektir [...]” Yarg. 10. HD, 01.11.2011, E. 2010/7391, K. 2011/15207 (Kazancı).

³⁶⁸ “[...] Vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir durumun varlığı vesayet makamına bildirildiğine göre, yetkili vesayet makamınca yapılacak iş; res'en araştırma ilkesinin geçerli olduğu (6100 s. H.M.K. m. 385/2) dikkate alınarak, kısıtlanması talep edilen kişinin vesayet altına alınmayı gerekli kılan akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunup bulunmadığını resmi sağlık kurulu raporuyla tespit ettirip sonuca göre karar vermekten ibarettir. Öyleyse, bu kişinin, sağlık kurumuna gitmesine fiili bir engelinin bulunduğu anlaşıldığı halinde, bulunduğu yerde uzman doktor tarafından muayenesinin yapılması; hastaneye gitmesine fiili bir engeli yoksa, resmi sağlık kuruluna şevkinin sağlanarak, adı geçende vesayet altına alınmasını gerektiren akıl hastalığı veya akıl zayıflığı bulunup bulunmadığının resmi sağlık kurulu raporuyla tespiti; her iki halde de, işlemin gerektirdiği masrafın davacı tarafından yatırılmaması halinde, giderin Hazine'den ödenmesi yoluna gidilmesi (6100 s. H.M.K. m. 325) ve hasıl olacak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, bu yönler gözetilmeden eksik incelemeyle hüküm kurulması doğru bulunmamıştır [...]” Yarg. 2. HD, 31.10.2011, E. 2011/4054, K. 2011/17669 (Legalbank).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA KANUN YOLLARI

I. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA İSTİNAF

A. Genel olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 341. maddesinin birinci fıkrasına göre, ilk derece mahkemelerinden verilen nihai kararlara karşı kural olarak istinaf yoluna başvurulabilir. İstinaf kanun yolunda, sadece hukuka uygunluk denetimi değil, aynı zamanda vakıa denetimi de yapılmaktadır¹. Dolayısıyla istinaf mahkemesi, gerektiğinde ilk derece mahkemesinin kararını kaldırıp yeniden yargılama yaparak yeni bir hüküm verebilir².

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda verilen nihai kararlara karşı da, şartları varsa, istinaf kanun yoluna başvurulabilir. Böyle bir durumda, istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını kaldırır ve yeniden yargılama

¹ Akkaya, **İstinaf**, s. 28; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2213; Karşlı, **Muhakeme**, s. 765-766 ve 799; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1346; Ulukapı, **Usûl**, s. 466; Yılmaz, **Şerh**, C. III, s. 3275; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 621; Meraklı Yayla, **a.g.e.**, s. 22; Muhammet Özekes, "İstinaf İncelemesi Sonunda Verilecek Kararlar", **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde İstinaf**, MİHBİR, 15. Toplantı (6-7 Ekim 2017/Antalya), 2018, s. 90; Deniz Meraklı Yayla, **Medenî Usûl Hukuku'nda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 19.

² Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2213-2214; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 621; Çağatay Serdar Şahin, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Uyarınca İstinaf Yargılamasında Ön İnceleme Aşaması", **DEÜHFD**, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 2665; "[...] *Her ne kadar bölge adliye mahkemeleri, hukuki denetim yanında aynı zamanda maddi vakıa incelemesi de yaparak tahkikat sonucuna göre yeniden esas hakkında hüküm kurabilir ya da yargılamada eksiklik bulunmamakla beraber, kanunun olaya uygulanmasında hata edilip de yeniden yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı takdirde veya kararın gerekçesinde hata edilmiş ise, düzelterek yeniden esas hakkında karar verebilirse de; yukarıda açıklanan nedenlerle somut olayda hukuki ve maddi vakıa denetimine elverişli bir hüküm bulunmamaktadır [...]*" Diyarbakır BAM, 3. HD, 29.1.2020, E. 2019/198, K. 2020/33 (Lexpera).

yaparsa, söz konusu yargılamada da re'sen araştırma ilkesi uygulanır³. Şöyle ki, yargılamaya hâkim olan ilkeler, sadece ilk derece yargılamasında değil, niteliğine uygun düştüğü ölçüde kanun yolları aşamasında da uygulanır⁴. Keza Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 360. maddesinde, aksine düzenleme bulunmayan hâllerde, ilk derece yargılamasında uygulanan yargılama usûlünün, istinaf yargılamasında da uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Buna göre, özel bir hüküm bulunmadığı müddetçe ilk derece mahkemesinde geçerli olan yargılama usûlü, niteliğine uygun düştüğü ölçüde istinaf mahkemesinde de uygulanır⁵. Bu hükümden hareketle de, ilk derece yargılamasında re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı hâllerde, istinaf yargılamasında da re'sen araştırma ilkesinin geçerli olacağı sonucuna varılabilir. Ayrıca re'sen araştırma ilkesinin esasen kamu düzenini

³ “[...] Dava, kadastro tespiti itiraza ilişkindir. Çekişmeli taşınmazın bulunduğu yerde, 3402 Sayılı Kanun'un geçici 8. maddesine göre yapıp 21/09/2016-20/10/2016 tarihleri arasında ilan edilen kadastro çalışmaları vardır. İstinaf incelemesi, H.M.K.'nın 355. maddesi gereğince, istinaf dilekçesinde ileri sürülen istinaf sebepleri, kamu düzeni ve davanın niteliğine göre resen araştırma ilkesi dikkate alınarak yapılmıştır [...] Şöyle ki: Dosya kapsamından, harita ve fên bilirkişilerce sunulan rapor ve eki krokide çekişmeli taşınmazların her ikisinin de dört tarafının 103 ada 1 orman parseli ile çevrili olduğu, çekişmeli taşınmazlar ve adadaki diğer parseller senetsizden tespitli olup, tapuya da dayanılmadığı ve ayrıca 113 ada 2 parsel komşu 113 ada 1 parselin hükmen orman olarak tapuya tescil edildiği, çekişmeli 112 ada 1 parsel komşu, 112 ada 2 parsel hakkında, dairemizde aynı gün istinaf incelemesi yapılan 2017/539E sayılı dosyada, mahkemenin 2016/85E-2017/143K sayılı kararı ile taşınmazın orman olarak Hazine adına tapuya kayıt tesciline karar verildiği, verilen kararın istinaf edilmeyerek kesinleştiği, yine komşu 112 ada 3 parsel hakkında kabul nedeniyle, mahkemenin 2016/81E-2017/14K sayılı kararı ile orman olarak tescile karar verildiği ve bu kararında istinaf edilmeyerek kesinleştiği, dolayısıyla çekişmeli taşınmazların 6831 Sayılı Kanun'un 17/2. maddesine göre orman içi açıklık teşkil ettikleri ve orman içi açıklıkların bu yolla kazanılmayacağı, bu nedenle davacının davasının tam kabulüne karar verilmesi gerekirken delillerin değerlendirilmesinde hata edilerek kısmen kabul kısmen red kararı verildiği, ayrıca dairemizce mahkemesine yazılan talimat sonucunda orman ve harita bilirkişiler tarafından müştereken düzenlenen 04/01/2019 havale tarihli ek raporda da; çekişmeli taşınmazların en eski 1955 tarihli hava fotoğrafları ve bundan üretilen 1958 tarihli memleket haritasında orman sayılan yerlerden ve ayrıca orman içi açıklık olduğunun bildirildiği, dolayısıyla çekişmeli taşınmazların orman sayılan yerlerden ve orman içi açıklık olduğu anlaşılmakla; davacının davasının reddinin doğru olmadığı ve davacının istinafının kabulü ile davanın kabulüne karar vermek gerektiği sonuç ve kanaatine varılmıştır. [...]” Gaziantep BAM, 14.2.2019, 16. HD, E. 2017/538, K. 2019/128 (Lexpera)

⁴ Akkaya, **İstinaf**, s. 182; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 98. İstinaf aşamasında da yargılama ilkelerine uygun davranılması gerektiği şeklinde bkz. Özkes, **Pekacantez Usûl**, s. 2241.

⁵ Muhammet Özkes, **100 Soruda Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 3. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 86.

ilgilendiren yargılamalarda uygulandığı, yukarıda ifade edilmişti⁶. Davaların bu niteliği, yargılamanın ilk derece mahkemesinde ya da istinaf mahkemesinde yapılmasına göre değişiklik gösterecek bir husus değildir⁷. Bu nedenle, söz konusu davalar istinaf yargılamasında da re'sen araştırma ilkesine tâbi olur.

B. İncelemenin Kapsamı

İstinaf incelemesinin kapsamı, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 355. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, istinafta, kamu düzenine aykırılık hâlleri dışında, istinaf dilekçesinde belirtilen sebeplerle sınırlı olarak inceleme yapılır. Dolayısıyla istinaf mahkemesi kural olarak ileri sürülen istinaf sebepleriyle bağlıdır. Bu durumun re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da geçerli olup olmadığının üzerinde durulmalıdır. Ancak bunun için, öncelikle, istinaf sebeplerinden ve istinaf sebepleriyle bağlılığın kapsamından kısaca bahsetmek gerekir.

İstinaf sebepleri Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiştir. Ancak doktrinde, istinaf sebepleri genellikle vakıaların tespitine ilişkin hatalar, usûl hukuku kurallarına ilişkin hatalar ve maddî hukuk kurallarına ilişkin hatalar olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır⁸. Usûl kurallarına ilişkin hatalar ise, mutlak

⁶ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, III, A ve B.

⁷ “[...] Davacı taraf, kurum tarafından 2926 sayılı yasa kapsamında tarım bağkur sigortalılığının ziraat odası kayıtlarında ismi olmadığından bahisle kabul edilmediğini, yaşlılık aylığı tahsis talebinin bu nedenle reddedildiğini bildirerek tarım bağkur sigortası kapsamında bulunduğu sürenin tespiti ile yaşlılık aylığı tahsis şartlarını taşıdığının tespiti ve aylığın tahsis talep tarihini takip eden ay başından itibaren tahsisi ve de ödenmeyen aylıkların ödeme tarihlerinden itibaren yasal faizi ile birlikte ödenmesi gerektiğinin tespitine karar verilmesini dava konusu etmiştir [...] Gerekçeli kararın tebliğ tarihinden itibaren 8 günlük yasal süresi içinde davalı tarafça istinaf kanun yoluna başvurulmuş olmakla istinaf başvurusunun değerlendirilmesi gerektiği kabul görmüştür. Davanın niteliği itibarıyla kamu düzenine ilişkin olmasından dolayı resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu kabul gördüğünden istinaf talepleri ile bağlı kalınmamıştır [...]” Samsun BAM, 7. HD, 23.6.2017, E. 2017/1646, K. 2017/1318 (Lexpera).

⁸ Bu konu hakkında ayrıntılı olarak bkz. Özekes, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2206 vd.; Akkaya, **İstinaf**, s. 187 vd.; Karslı, **Muhakeme**, s. 794 vd.; Meraklı Yayla, **a.g.e.**, s. 67; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 608 vd..

istinaf sebepleri ve nisbî istinaf sebepleri olmak üzere ikiye ayrılır⁹. İşte bu istinaf sebeplerinden maddî hukuk kurallarına ilişkin hatalar ve usûl hukukuna ilişkin mutlak istinaf sebepleri, taraflar ileri sürmese dahi, istinaf mahkemesi tarafından kendiliğinden gözetir¹⁰. Buna karşılık, vakıaların tespitine ilişkin hatalar ile nisbî istinaf sebepleri kural olarak istinaf dilekçesinde ileri sürülmesi hâlinde incelenebilir¹¹. Görüldüğü üzere, istinaf mahkemesinin istinaf sebepleriyle bağlı olması, vakıaların tespitine ilişkin hatalar ile nisbî istinaf sebeplerini kapsar.

Doktrinde, istinaf mahkemesinin taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda istinaf sebepleriyle bağlı olduğu; buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ise, bağlı olmadığı kabul edilmektedir¹². Bölge Adliye Mahkemeleri de, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda istinaf sebepleriyle bağlı olmaksızın inceleme yapmaktadır¹³.

⁹ Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2211; M. Kamil Yıldırım, "İstinaf Sebepleri Ve İlk Derece Mahkemesinde Hatalı Vakıa Tespitleri", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s. 114; Nevhis Deren-Yıldırım, "İstinafin Gerekçelendirilmesi ve İstinaf Sebepleri", **Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan**, Ankara, Seçkin, 2006, s. 709-710; Akkaya, **İstinaf**, s. 190; Karşı, **Muhakeme**, s. 795; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 609; Aktepe Artık, **Kamu Düzeni**, s. 264; Meraklı Yayla, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁰ Akkaya, **İstinaf**, s. 263; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2214-2215; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 625.

¹¹ Akkaya, **İstinaf**, s. 262; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2214-2215; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 625.

¹² **İstinaf El Kitabı**, s. 49; Akkaya, **İstinaf**, s. 179; Meraklı Yayla, **a.g.e.**, s. 72; Aras, **Çekişmesiz Yargı**, s. 236. Ayrıca bkz. HMK m. 355'in gerekçesi. Nitekim Umar da Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 355. maddesinin, taraflarca getirilme ilkesinin kabul edilmesiyle aynı düşünceye dayandığını belirtmektedir (Umar, **Şerh**, s. 1031).

¹³ "[...] *İstinaf başvurusu halinde inceleme usulünü düzenleyen 6100 sayılı yasanın 355/1. Maddesine göre "İnceleme, istinaf dilekçesinde belirtilen sebeplerle sınırlı olarak yapılır. Ancak, bölge adliye mahkemesi kamu düzenine aykırılık gördüğü takdirde bunu resen gözetir."* İş bu davanın niteliği itibarıyla tarafların üzerinde tasarruf edemeyecekleri türden olmasından dolayı resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu görülmekle davacı tarafın istinaf sebepleri ile bağlı olmaksızın inceleme yapılmıştır [...]" Samsun BAM, 7. HD, 28.2.2018, E. 2017/2204, K. 2018/423 (Lexpera); "[...] *Ad ve soyadı düzeltilmesine ilişkin davalar, diğer kayıt düzeltme davaları gibi kamu düzeni ile yakından ilgili bulunduğundan, hakim istekle bağlı kalmayarak, kendiliğinden de yapacağı araştırma ile elde edeceği bulgulara göre ve öteki kayıtlarla çelişki meydana getirmeyecek şekilde karar vermek zorunda olduğundan, istinaf sebepleri ile bağlı*

Doktrin ve yargı kararlarıyla tespit edilen bu husus, kanaatimizce de isabetlidir. Çünkü istinaf mahkemesinin istinaf sebepleriyle bağılı olması, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamaların niteliğine uygun değildir. Şöyle ki, bu yargılamalarda, istinaf mahkemesi dava malzemesini kendiliğinden araştırır. Nitekim taraflar bu konuda bir istinaf sebebi ileri sürmemiş olsa bile, istinaf mahkemesi gerekli vakıa ve delilleri görevi gereği araştırmalıdır. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda istinaf mahkemesinin, tarafların ileri sürdüğü istinaf sebepleri ile bağılı olmasından bahsedilemez. Bir başka deyişle, istinaf mahkemesi, tarafların ileri sürmediği bir istinaf sebebini de dikkate alabilir. Örneğin, re'sen araştırma ilkesine tâbi bir yargılamada karara etkili bir vakıa araştırılırken birden fazla bilirkişi raporu alınmış ve bu raporlar arasında çelişki oluşmuşsa, bu çelişki giderilmeden karar verilmesi nisbî istinaf sebebi olur¹⁴. Söz konusu nisbî istinaf sebebi, taraflarca ileri sürülme dahi istinaf mahkemesince kendiliğinden dikkate alınır.

Bu başlık altında incelenmesi gereken ikinci mesele ise, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda tarafların istinaf yargılamasında yeni vakıa ve delil getirip getiremeyeceğidir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, hukukumuzda dar (sınırlı) istinaf sistemi kabul edilmiştir¹⁵. Buna göre, istinaf mahkemesi kural olarak ilk derece mahkemesinin tespitleri ile bağılı olup, kararını ilk derece mahkemesi tarafından

kalınmayarak re'sen araştırma ilkesi gereğince inceleme yapılmıştır [...]" İstanbul BAM, 2. HD, 12.3.2019, E. 2018/2209, K. 2019/413 (Lexpera).

¹⁴ Karş. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2212.

¹⁵ Ejder Yılmaz, **İstinaf**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005, s. 52; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 509; Deren-Yıldırım, **Teksif İlkesi**, s. 269; Nevhis Deren-Yıldırım, "Kanun Yollarına Dair Bazı Düşünceler", **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s. 11; Akkaya, **İstinaf**, s. 102 vd.; Karşlı, **Muhakeme**, s. 766; Hakan Pekcanitez, "Yargıtay Yönünden Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Değerlendirilmesi", **TBB**, 2019 (144), s. 411; Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özekes, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme", **TBB**, 2020 (150), s. 288.

toplanan dava malzemesine dayandırmaktadır¹⁶. Ancak bu durum, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar bakımından geçerlidir. Re’sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda ise, ilk derece mahkemesinde olduğu gibi, istinaf mahkemesi de tarafların getirdiği dava malzemesi ile bağlı değildir¹⁷. Dolayısıyla istinaf mahkemesi, taraflarca ileri sürülmemiş vakıaları kendiliğinden dikkate alıp, kararını bu vakıalara dayandırabilir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 357. maddesinin birinci fıkrasına göre, istinaf mahkemesince kendiliğinden göz önünde tutulacaklar dışında, ilk derece mahkemesinde ileri sürülmemiş iddia ve savunmalar dinlenemez. Görüldüğü üzere, istinaf aşaması kural olarak yeni vakıaların ileri sürülebileceği bir aşama değildir¹⁸. Nitekim istinafta iddia ve savunmanın değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağının ıslahla veya karşı tarafın muvafakatiyle aşılması da mümkün değildir¹⁹. Ancak bu

¹⁶ Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 509; Deren-Yıldırım, **Düşünceler**, s. 11; Karşı, **Muhakeme**, s. 766; Pekcanitez, **Yargıtay**, s. 411; Pekcanitez/ Atalay/ Özkes, **Değerlendirme**, s. 288; “[...] istinafin amacı ilk derece yargılamasını ve mahkemenin nihai kararlarını denetleyerek tespit edilen hataları ve eksiklikleri maddi vakia ve hukuki açıdan denetleyerek gidermektir. İstinaf mahkemesi bir hata veya eksiklik olmadığı müddetçe, ilk derece mahkemesinin vakia tespitleri ve dava malzemesi ile bağlıdır [...]” Yarg. 9. HD, 27.3.2017, E. 2017/597, K. 2017/5190 (Kazancı).

¹⁷ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 623; benzer şekilde bkz. Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2241.

¹⁸ Akkaya, **İstinaf**, s. 287 vd.; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2250; Pekcanitez, **Yargıtay**, s. 411; Pekcanitez/Atalay/Özkes, **Değerlendirme**, s. 288. Bu bağlamda, doktrinde bir görüşe göre, ilk derece mahkemesindeki yargılama sırasında mevcut olmasına rağmen bilinmemesi tarafın kusuruna dayanmayan vakıalar istinaf aşamasında ileri sürülebilir (Akkaya, **İstinaf**, s. 288-289; Özkes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 95; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2251 vd.; Karşı, **Muhakeme**, s. 789). Aksi yönde görüşe göre ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 357. maddesinin 3. fıkrasında (HUMK m. 426/R) sadece mücbir sebeple gösterilemeyen delillerden bahsedildiğinden mücbir sebeple gösterilemeyen vakıaların istinaf aşamasında ileri sürülmesi mümkün değildir (Deren-Yıldırım, **İstinaf Sebepleri**, s. 709; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 514; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 288). Ayrıca ilk derece mahkemesindeki yargılama sırasında mevcut olmayıp sonradan ortaya çıkan vakıaların da istinaf aşamasında dikkate alınması gerektiği kabul edilmektedir (Akkaya, **İstinaf**, s. 289-290; Özkes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2252; Özkes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 95; Karşı, **Muhakeme**, s. 789; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 623. Aksi yönde görüş için bkz. Deren-Yıldırım, **İstinaf Sebepleri**, s. 709; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 287-288).

¹⁹ Akkaya, **İstinaf**, s. 288.

durum, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar bakımından geçerlidir²⁰.

Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda ise, yeni vakıa getirilemeyeceğine ilişkin söz konusu yasak uygulama alanı bulmaz²¹. Şöyle ki, istinaf mahkemesinin kendiliğinden yeni vakıa araştırabildiği bu yargılamalarda, tarafların yeni vakıa ileri sürememesi çelişkili bir durum ortaya çıkarır. Çünkü istinaf mahkemesi söz konusu yeni vakıaları, taraflar ileri sürmemiş olsa dahi, re'sen dikkate alabilecektir. Dolayısıyla istinaf mahkemesinin kendiliğinden araştırıp dikkate alabileceği vakıaları taraflar da istinaf aşamasında herhangi bir yasağa takılmadan ileri sürebilir. Kaldı ki, bu durum, aynı zamanda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 360. maddesinde yer alan atfın bir sonucudur. Zira bu hükme göre, aksine düzenleme bulunmayan hâllerde, ilk derece yargılamasında uygulanan yargılama usûlü, istinaf yargılamasında uygulanır. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda ilk derece aşamasında dava sebebinin genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı uygulanmadığından²², istinaf aşamasında da bu yasak uygulanmaz.

İstinaf aşamasında kural olarak yeni delil gösterilemez (HMK m. 357/1). Öte yandan Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun delillerin sonradan gösterilmesine imkân tanıyan 145. maddesi de istinaf aşamasında uygulanmaz²³. Bununla birlikte, ilk

²⁰ **İstinaf El Kitabı**, s. 55; Akkaya, **İstinaf**, s. 290; Cenk Akil, **İstinaf Kavramı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010, s. 310..

²¹ **İstinaf El Kitabı**, s. 55; Akkaya, **İstinaf**, s. 288, 290; Özkes, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2251; Özkes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 95; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 623; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 285 dn. 196; Nur Bolayır, "İstinafta Yeni Vakıa ve Delil İncelemesi", **TBBD**, 2018 (134), s. 300; Ayşegül Atay Coşkun, "İstinaf Yargılaması", **TBBD**, 2018 (135), s. 294; "[...] *Bu durumda, alacaklı vekilince istinaf aşamasında sunulan protesto belgesine, ilk derece mahkemesindeki talebinde dayanılmadığı gibi, talep ekinde mahkemeye sunulmadığından, anılan yasa kapsamında mücbir sebeple gösterilemeyen deliller ile kendiliğinden araştırma ilkesi ve kamu düzenine ilişkin haller kapsamında olmayan somut olay bakımından, istinaf aşamasında sunulan protesto belgesi delil olarak değerlendirmeye alınmamıştır* [...]" İstanbul BAM, 14. HD, 9.4.2020, E. 2020/524, K. 2020/382 (Lexpera).

²² Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, III, B.

²³ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 624.

derece mahkemesinde usûlüne uygun olarak gösterildiği hâlde incelenmeden reddedilen veya mücbir bir sebeple gösterilmesine olanak bulunmayan deliller bölge adliye mahkemesince incelenebilir (HMK m. 357/3)²⁴. Ancak istinaf aşamasında yeni delil gösterme yasağı da, yeni vakıa getirme yasağında olduğu gibi, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalar açısından geçerlidir²⁵.

Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda ise, tarafların yeni delil getirebilmeleri mümkündür²⁶. Şöyle ki, istinaf mahkemesinin re'sen yeni delillere

²⁴ İsviçre Hukuku'nda da İsviçre Federal Medenî Usûl Kanunu'nun 317. maddesinin birinci fıkrasına göre taraflar, kendilerinden beklenen özeni göstermiş olmalarına rağmen ilk derece mahkemesinde getiremedikleri delilleri, gecikmesizin yargılamaya getirirlerse söz konusu deliller mahkemece dikkate alınır.

²⁵ Akkaya, **İstinaf**, s. 293; Mehmet Akif Tutumlu, "İstinaf Aşamasında Yeni Delil Gösterme ve Temyiz Aşamasında Belge İbrazi Sorunu", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 12, S. 129, Mayıs 2017, s.143; Bolayır, **Yeni Vakıa ve Delil**, s. 304. İsviçre hukukunda da doktrinde bir görüş, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda tarafların yeni delil getirebileceğini kabul etmektedir (Michael Graber, **Die Berufung in der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2011, s.208; Christoph Leuenberger, "Die Rechtsprechung des Bundesgerichts zum Zivilprozessrecht im Jahr 2011 - 1. Teil: Zivilprozessrecht im internen Verhältnis", **ZBJV**, 149/2013, s.254; Benedikt Seiler, **Die Berufung nach ZPO**, Zürich-Basel-Genf, Schulthess Juristische Medien AG, 2013, s. 547). Zira bu görüşe göre, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hâkimin hükmün müzakeresi aşamasına kadar yeni delilleri dikkate alacağına ilişkin hüküm (ZPO Art. 229/3) kıyasen istinaf aşamasında da uygulanır (Graber, **a.g.m.**, s. 208-209). Ayrıca re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda mahkeme, vakıaları ve delilleri re'sen araştırabileceği için tarafların getirdiği vakıa ve delillerin dikkate alınmaması anlamsız olur (Leuenberger, **a.g.m.**, s.254). Federal Mahkeme ise verdiği bir kararında, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da ZPO Art. 317/1'in uygulanacağını ve ZPO Art. 229/3'ün kıyasen istinaf aşamasında uygulanmayacağını kabul etmiştir (BGE 138 III 625). Zürih Yüksek Mahkemesi de sınırsız re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu çocuğun menfaatiyle ilgili bir yargılamada ZPO Art. 229/3'ün kıyasen istinaf aşamasında uygulanmayacağını kabul etmiştir (OGer ZH, Beschluss und Urteil vom 23.9.2014, LY140012) Doktrinde diğer bir görüşe göre ise, yeni delil getirme yasağı (Art. 317), sınırlı re'sen araştırma ilkesinde söz konusu olup sınırsız re'sen araştırma ilkesinde söz konusu değildir (Gasser/Rickli, **ZPO Kurzkommentar**, Art. 317 N. 4; **Berner Komm. ZPO/Sterchi**, Art. 317 N. 8).

²⁶ Akkaya, **İstinaf**, s. 293; Tutumlu, **Yeni Delil**, s. 143 "[...] Bu durumda, alacaklı vekilince istinaf aşamasında sunulan protesto belgesine, ilk derece mahkemesindeki talebinde dayanılmadığı gibi, talep ekinde mahkemeye sunulmadığından, anılan yasa kapsamında mücbir sebeple gösterilemeyen deliller ile kendiliğinden araştırma ilkesi ve kamu düzenine ilişkin haller kapsamında olmayan somut olay bakımından, istinaf aşamasında sunulan protesto belgesi delil olarak değerlendirmeye alınmamıştır [...]" İstanbul BAM, 14. HD, 9.4.2020, E. 2020/524, K. 2020/382 (Lexpera).

başvurabildiği bu yargılamalarda, tarafların yeni delil getirememesi çelişkili bir durum yaratır. Zira istinaf mahkemesi söz konusu yeni delilleri, taraflar ileri sürmemiş olsa bile, kendiliğinden dikkate alabilecektir. Dolayısıyla istinaf mahkemesinin kendiliğinden araştırıp dikkate alabileceği delilleri taraflar da istinaf aşamasında herhangi bir yasağa takılmadan ileri sürebilmelidir. Kaldı ki, bu durum, aynı zamanda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 360. maddesinde yer alan atfın bir gereğidir. Zira söz konusu hükme göre, aksine düzenleme bulunmayan hâllerde, ilk derece yargılamasında uygulanan yargılama usûlü, istinaf yargılamasında uygulanır. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, ilk derece aşamasında sonradan delil gösterilebilmesi mümkün olduğundan²⁷, istinaf aşamasında da yeni delil gösterilebilir.

C. Aleyhe Karar Verme Yasağı

Medenî usûl hukukunda sadece bir tarafın istinafa başvurusu hâlinde, kararın istinafa başvuran tarafın aleyhine olacak şekilde değiştirilememesine aleyhe karar verme yasağı denir²⁸. Aleyhe karar verme yasağından bahsedebilmek için taraflardan sadece birisinin istinafa başvurmuş olması gerekir. Her iki tarafın da istinafa başvurduğu hâllerde, bu yasak söz konusu olmaz²⁹.

Aleyhe karar verme yasağı, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiştir. Ancak söz konusu yasağın varlığı konusunda tereddüt edilmemektedir³⁰. Çünkü aleyhe karar verme yasağı, medenî usûl hukukuna hâkim

²⁷ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, Ç, 2.

²⁸ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 873; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2171-2172; Akkaya, **İstinaf**, s. 224 vd.; Karşlı, **Muhakeme**, s. 760-761; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 17 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633 M. Kamil Yıldırım, "Medeni Usul Hukukunda Reformatio İn Peius Yasağı", **Facultatis Decima Aniversaria 10. Yıl Armağanı**, MÜHF Yayınları, İstanbul, 1993, s. 147.

²⁹ Akkaya, **İstinaf**, s. 228; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 873; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 78; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2175; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633; Karşlı, **Muhakeme**, s. 761; Özekes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 103.

³⁰ Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172; Karşlı, **Muhakeme**, s. 761; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633; Özekes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 103; Özekes, **İstinaf**, s. 96.

olan ilkelerden taleple bağıllık ilkesi ile tasarruf ilkesine dayanmaktadır³¹. Ayrıca bu yasak, güvenin korunması ilkesinin de bir sonucudur³².

Doktrinde bir görüş, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda aleyhe karar verme yasağının uygulanmayacağını kabul etmektedir³³. Kanaatimizce bu görüş, kamu düzeni nedeniyle tarafların serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hareket etmektedir. Gerçekten de, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda, aleyhe karar verme yasağı uygulanmaz. Ancak buradan yola çıkılarak, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tüm yargılamalarda aleyhe karar verme yasağının uygulanmayacağı şeklinde genel bir neticeye varılamaz³⁴. Çünkü bir davada aleyhe karar verme yasağının geçerli olmaması, o davada re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının değil, kamu düzeninin taleple bağıllık ilkesini kaldırmasının veya sınırlamasının bir sonucudur³⁵. Bir başka deyişle, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke olan re'sen araştırma ilkesinin, taleple bağıllık ilkesinin geçerliliğine bir etkisi yoktur. Nitekim Yargıtay da yakın tarihli bir kararında, çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hareketle taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmadığı sonucuna varılamayacağını açıkça vurgulamıştır³⁶. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesi, tarafların

³¹ Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd. ve 103-104; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172-2173; Akkaya, **Boşanma**, s. 536; Akkaya, **İstinaf**, s. 226-227.

³² Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd. ve 103-104; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172-2173; Akkaya, **Boşanma**, s. 536.

³³ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 874; Karslı, **Muhakeme**, s. 761; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633; Akkaya, **İstinaf**, s. 227-228; Meraklı Yayla, **a.g.e.**, s. 92.

³⁴ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2180-2181.

³⁵ Karş. Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131-132; karşı. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2181;

³⁶ “[...] Öte yandan, 6100 sayılı HMK'nın 385/2 maddesi uyarınca çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Ancak bu düzenlemeden çekişmesiz yargıda taleple bağıllık ilkesinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmak mümkün değildir. Zira, re'sen araştırma ilkesi her ne kadar sonucu itibarıyla talebin haklılığı bakımından neticeye etki edecek nitelikteyse de, esas itibarıyla vakıaların toplanmasına ilişkindir. Buna karşılık, çekişmesiz yargı işlerinin belirlenmesinde kullanılacak olan ölçütler arasında yer alan "hakimin re'sen harekete geçtiği haller" doğrudan doğruya "taleple bağıllık" kuralına istisna niteliğindedir. Bu kapsamındaki işler bakımından taleple bağıllık ilkesinin ve dolayısıyla aleyhe bozma yasağının geçerli olmayacağı kabul edilmektedir [...]” Yarg. 14. HD, 12.5.2016, E. 2015/16774, K. 2016/5820 (Lexpera).

dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği, dolayısıyla taleple bağıllık ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir³⁷. Böyle bir ihtimâlde, re’sen araştırma ilkesi uygulanmakla birlikte, taleple bağıllık ilkesi de geçerli olacağından, aleyhe karar verme yasağı uygulama alanı bulacaktır³⁸.

II. RE’SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA TEMYİZ

A. Genel Olarak

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 361. maddesinin birinci fıkrasına göre, temyiz kanun yoluna kural olarak bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinden verilen nihai kararlara karşı başvurulabilir. Re’sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda bölge adliye mahkemesinin verdiği nihai kararlara karşı da, şartları varsa, temyiz kanun yoluna başvurulabilir.

Temyiz incelemesinde, istinaf incelemesinden farklı olarak, yalnızca hukuka uygunluk denetimi yapılır. Bir başka deyişle, temyiz mahkemesi, istinaf mahkemesinin aksine, vakıa denetimi yapamaz³⁹. Dolayısıyla Yargıtay’ın temyiz incelemesinde tahkikat işlemleri yapması söz konusu değildir. Nitekim Yargıtay’ın, vakıa ve delillerle doğrudan temas kurma imkânı da yoktur⁴⁰. Örneğin, temyiz

³⁷ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

³⁸ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131-133.

³⁹ Ansay, **Yargılama**, s. 344; Necmeddin M. Berkin, “Yargıtay Kanunu ve Nihai Derecede Yargı Faaliyeti”, **İÜHFM**, C. 41, S. 1-2, 1975, s. 156; Saim Üstündağ, “Temyizin Nakzından Sonraki Hukuki Durum”, **İÜHFM**, C. 28, S. 1, 1962, s. 145; Sivrihisarlı, **Temyiz**, s. 19-25; Burhan Gürdoğan, **Özel Hukuk Alanında Maddî Hukuk ve Yargılama Usulü Yönünden Yargıcın Takdir Hakkının Yargıtayca Denetlenmesi**, Ankara Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü Yayınları, 1967, s. 26; Hakan Pekcanitez, “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Temyiz Kanun Yolunda Yargısal Denetiminin Maddî Ve Hukukî Denetim”, **Temyiz İncelemesinde Hukukî Denetimin Sınırları**, Türk Hukuku İstinaf Reformu Sonrası Mukayeseli Hukuk Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, 2018, s. 227; Özekes, **Temyiz ve İstinaf**, s. 116.

⁴⁰ Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2277. Ayrıca bkz. Saim Üstündağ, “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Tadili Tasarısı Hakkında Düşünceler”, **Makaleler İçtihat Tahlilleri Çeviriler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 144.

mahkemesi; tanık dinleyemez, keşif yapamaz⁴¹, bilirkişi raporu alamaz⁴², isticvap yoluna gidemez⁴³. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda verilen kararlara karşı temyize başvurulması hâlinde de aynı durum geçerlidir. Bu bakımdan Yargıtay'ın kendiliğinden vakıa ve delil araştırabilmesi mümkün değildir.

B. İncelemenin Kapsamı

Yargıtay, tarafların ileri sürdükleri temyiz sebepleriyle⁴⁴ bağlı olmayıp, kanunun açık hükmüne aykırı gördüğü diğer hususları da kendiliğinden inceleyebilir (HMK m. 369/1). Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda temyize başvurulması hâlinde de, Yargıtay, temyiz incelemesinde tarafların ileri sürmedikleri temyiz sebeplerini kendiliğinden gözetir.

Temyiz incelemesinde hukuka uygunluk denetimi yapıldığından, yani tahkikat yapılması söz konusu olmadığından, bu aşamada yeni vakıaların ve delillerin ileri sürülmesi mümkün değildir⁴⁵. Aynı durumun, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda verilen kararlara karşı temyize başvurulması hâlinde geçerli olup olmadığı meselesinin üzerinde durulmalıdır.

⁴¹ Özeker, **Temyiz ve İstinaf**, s. 127; Aşık, **Keşif**, s. 111.

⁴² Özeker, **Temyiz ve İstinaf**, s. 127.

⁴³ Özeker, **Pekcanitez Usûl**, s. 2277.

⁴⁴ Temyiz sebepleri hakkında geniş bilgi için bkz. Pekcanitez, **Temyiz**, s. 221 vd.; Özeker, **Pekcanitez Usûl**, s. 2282 vd..

⁴⁵ Baki Kuru, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. V, 6. Baskı, İstanbul, 2001, s. 4498; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1387; Pekcanitez/Atalay/Özeker, **Usûl**, s. 939; Gürdoğan, **Takdir Hakkı**, s. 26; Üstündağ, **İddia ve Müdafaa**, s. 214; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 643-644; Özeker, **Pekcanitez Usûl**, s. 2277; Karşlı, **Muhakeme**, s. 799; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 304; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 364. Bu konuda ayrıca bkz. Nur Bolayır, “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Temyiz İncelemesi Sırasında Yeni Delil Gösterilip Gösterilemeyeceği Sorunu”, **GSÜHFD**, 2012/2, s. 141. Ancak Yargıtay verdiği bir kararında, borcun sona erdiğini ispatlayan belgelerin temyiz aşamasında ibraz edilebileceğine karar vermiştir (Yarg. HGK., 03.05.2017, E.2017/7-2097, K.2017/894 (Lexpera)).

Yargıtay, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, temyiz aşamasında yeni vakıaların ve delillerin ileri sürülebileceği görüşündedir⁴⁶. Doktrinde bir görüşe göre ise, temyiz aşamasında yeni vakıa ve delil getirilemeyeceğine ilişkin söz konusu kurala, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalar açısından istisna tanınması isabetli değildir⁴⁷. Çünkü Yargıtay, bir tahkikat mahkemesi olmadığından kendiliğinden vakıa ve delil araştıramaz; taraflar da bu aşamada yeni vakıa ve delil ileri süremez⁴⁸. Kanaatimizce de temyiz aşamasında yeni vakıa ve delil ileri sürülemeyeceğine ilişkin kural, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar bakımından da aynen geçerlidir. Zira Yargıtay'ın tahkikat

⁴⁶ “[...] Velayet kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu nedenle yargılama sırasında meydana gelen gelişmelerin bile göz önünde tutulması gerekir [...] Velayet hususu, çocukları ilgilendiren konuların en başında gelir. Müsterek çocuklardan velayetleri babaya verilen 2006 doğumlu ...'ın yargılama devam ederken babası hakkında savcılığa şikayetçi olduğu, yine ortak çocuklardan... 'ın da, fiilen annenin yanında bulunduğu ve velayetin annesine verilmesi talebinde bulunduğu, davacı babanın kendisine birlikte yaşamaya başladığı kadınla birlikte kötü davrandığına yönelik, yazılı beyanda bulunduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar yargılama sırasında velayete ilişkin sosyal inceleme raporu alınmış, idrak çağındaki çocukların beyanları alınmış ise de, karardan sonra meydana gelen gelişmeler nedeniyle bu raporun yeterli olmadığı görülmektedir. O halde, temyiz aşamasında sunulan belgeler değerlendirilerek davalı kadının iddialarının araştırılması, ... Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen soruşturma dosyasının getirilmesi, psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıdan oluşturulacak heyete inceleme de yaptırılarak (4787 sayılı Kanun m. 5), ortak çocukların halen nerede olduklarının, tarafların fiilen bulundukları yerin barınma ve yaşama koşullarını da değerlendirir içerikte sosyal inceleme raporu alınması, toplanılan tüm deliller birlikte değerlendirilerek ebeveynlerinden hangisi yanında kalmasının çocuğun menfaatine olacağı tespit edilip, sonucuna göre karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmiştir [...]” Yarg. 2. HD, 10.6.2020, E. 2020/1474, K. 2020/2876 (Lexpera); “[...] Uyuşmazlık: velayete ilişkin olup; mahkemece esasa ilişkin karar verilip hakimın davadan elini çekmesinden sonra meydana gelen yeni olguya dayalı olarak temyiz aşamasında ileri sürülen ‘yeni delilin’ bozma nedeni yapıp yapılamayacağı ile müsterek çocuğun velayetinin davacı babaya mı yoksa davalı anneye mi verilmesi gerektiği, noktasında toplanmaktadır [...] Yerel mahkemece, kararın verilmesinden sonra doğan ve gelişen bu yeni maddi olgunun velayetin düzenlenmesi sırasında dikkate alınması gerekir. Zira, yukarıda vurgulandığı üzere, velayetin düzenlenmesi kamu düzenine ilişkin olup, bu nitelikteki davalarda kendiliğinden araştırma ilkesi uygulandığından, davanın açılmasından ve hatta hükmün verilmesinden sonra doğan ve gelişen olayların ileri sürülmesi usule aykırı değildir. Şu durumda, yerel mahkemece, hükmün verilmesinden sonra doğan olayın ileri sürülmesinin yeni bir davanın konusunu oluşturacağı şeklindeki direnme gerekçesi hatalı değerlendirmeye dayalı olduğundan, bu nedenle önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır [...]” Yarg. HGK, 06.03.2013, E. 2012/2-794, K. 2013/310 (Kazancı).

⁴⁷ Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 267; Bolayır, **Temyiz İncelemesi**, s. 144.

⁴⁸ Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 267; Bolayır, **Temyiz İncelemesi**, s. 144.

mahkemesi olmaması, dava malzemesinin toplanması bakımından yargılamanın tâbî olduğu ilkeye göre değişiklik gösteren bir husus değildir. Gerçekten de re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davaların temyiz aşamasında da, Yargıtay tahkikat mahkemesi olarak hareket edemez. Dolayısıyla bu davaların temyiz aşamasında tarafların yeni vakıa ve delil ileri sürebilmesi mümkün değildir.

C. Aleyhe Bozma Yasağı

Medenî usûl hukukunda sadece bir tarafın temyize başvurusu hâlinde, kararın temyize başvuran tarafın aleyhine olacak şekilde bozulamamasına aleyhe bozma yasağı denir⁴⁹. Aleyhe bozma yasağından bahsedebilmek için taraflardan sadece birisinin kanun yoluna başvurmuş olması gerekir. Her iki tarafın da kanun yoluna başvurduğu hallerde, bu yasak söz konusu olmaz⁵⁰.

Aleyhe bozma yasağı, aleyhe karar verme yasağı gibi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açıkça düzenlenmemiştir. Ancak söz konusu yasağın varlığı konusunda uygulamada⁵¹ ve doktrinde⁵² tereddüt edilmemektedir. Çünkü aleyhe bozma yasağı,

⁴⁹ Baki Kuru, "Hukuk Usulünde Aleyhe Bozma Yasağı", **AÜHFD**, C. 30, S. 1, 1973, s. 135; Kuru, **Usul**, C. V, s. 4726; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1443; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 667-668; Üstündağ, **Yargılama**, s. 871; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **a.g.e.**, s. 479; Yıldırım, **Reformatio in peius**, s. 147; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 17 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 657; Karşlı, **Muhakeme**, s. 760-761; Murat Yavaş, **Medeni Usul Hukukunda Temyiz**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 144.

⁵⁰ Kuru, **Aleyhe Bozma**, s. 135 dn.1; Kuru, **Usul**, C. V, s. 4726 dn. 659; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1143; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 668; Özekes, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2175; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 78; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 657; Karşlı, **Muhakeme**, s. 761.

⁵¹ "[...] ki, taraflardan yalnız birinin temyiz etmiş olduğu hüküm, temyiz eden tarafın aleyhine bozulamaz; aleyhe bozma yasağı olarak adlandırılan bu hal, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 307/4 (mülga 1412 s.CMUK.m.326, IV) maddesinde açıkça hükme bağlandığı halde, hukuk yargılaması yönünden, ne 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda ne de 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda açık bir hükümle düzenlenmiş değildir. Ne var ki, Yargıtay'ın yerleşik uygulamasında; hükmün temyiz edenin aleyhine bozulması halinde, hükmü temyiz etmemiş olan diğer taraf lehine karar verilmiş olacağı, bu durumun hakimnin tarafların iddia ve savunmaları ile bağlı olduğu, talep dışı karar veremeyeceği ilkesine aykırı düşeceği (1086 s.HUMK.m.74; 6100 s.HMK. m.25,26), usuli kazanılmış hakların zedeleneceği yaklaşımı ile aleyhe bozma yasağının hukuk usulünde de geçerli olacağı kabul edilmektedir [...]" Yarg. HGK, 7.3.2012, E.2011/19-799, K.2012/128 (Lexpera); "[...] Bu nedenle Yargıtay

medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkelerden taleple bağılılık ilkesi ile tasarruf ilkesine dayanmaktadır⁵³. Ayrıca bu yasak, güvenin korunması ilkesinin de bir sonucudur⁵⁴.

Doktrinde bir görüş, re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda aleyhe bozma yasağının uygulanmayacağını kabul etmektedir⁵⁵. Kanaatimizce bu görüş, kamu düzeni nedeniyle tarafların serbestçe tasarruf edemeyecekleri davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hareket etmektedir. Gerçekten de, re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bu tür davalarda, aleyhe bozma yasağı uygulanmaz. Ancak buradan yola çıkılarak, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tüm yargılamalarda aleyhe bozma yasağının uygulanmayacağı şeklinde genel bir tespitte bulunulamaz⁵⁶. Çünkü bir davada aleyhe bozma yasağının geçerli olmaması,

yerleşmiş uygulamasıyla aleyhe bozma yasağının hukuk usulünde de geçerli olduğuna karar vermektedir [...]" Yarg. HGK, 30.12.2009, E.2009/1-575, K.2009/618 (Lexpera).

⁵² Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172; Karşı, **Muhakeme**, s. 761; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd.; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 633; Budak/Karaaslan, **Usul**, s. 425; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 350 vd.; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası, **Usul**, s. 669; Ulukapı, **Usûl**, s. 458; Özekes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 135-136; Özekes, **İstinaf**, s. 96.

⁵³ Kuru, **Usul**, C. V, s. 4727; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1443; karşı. Kuru, **Aleyhe Bozma**, s. 136; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 657; Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd. ve 103-104; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172-2173; Özekes, **İstinaf ve Temyiz**, s. 135-136.

⁵⁴ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 27 vd. ve 103-104; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2172-2173.

⁵⁵ Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 874; Karşı, **Muhakeme**, s. 761; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 657; Meriç, **Tasarruf**, s. 240-241; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 699; Sungurtekin Özkan, **Yargılama**, s. 351. Nitekim Yargıtay da bir kararında, davada re'sen araştırma ilkesinin geçerli olması nedeniyle aleyhe bozma yasağının uygulanmayacağına karar vermiştir: "[...] Ancak 3402 Sayılı Kadastro Kanunu'nun 30/2. maddesi uyarınca kadastro hakimi mirasçılarının kimler olduğunu ve miras hisselerini araştırarak doğru olarak tespit etmek zorundadır. 1939 yılında vefat eden müşterek murisin kendisinden sonra ölen ancak anne baba bir kardeşleri dışında mirasçısı bulunmayan kızı S. dışarıda bırakıldığında mirası, 1/3'er pay ile çocukları R., Z. ve S.'ya intikal etmiştir. Mahkemece 1/3 payın R. mirasçıları, 1/3 payın Z. mirasçıları ve 1/3 payın da S. mirasçıları arasında ve miras payları oranında paylaştırılması gerekirken yanlışla düşülerek M.'un bütün torunlarına eşit pay isabet edecek şekilde miras paylarının belirlenmesi miras hukukuna ilişkin hükümlere aykırıdır. Kadastro Mahkemesince miras paylarının yanlış hesaplanması, 3402 Sayılı kadastro Kanunu'nun 30/2. maddesiyle kadastro hakimine re'sen araştırma zorunluluğu yüklenmiş bulunması karşısında aleyhe bozma yasağı kapsamında da değerlendirilemez [...]" Yarg. 16. HD, 25.5.2010, E. 2009/4402, K. 2010/3775 (Kazancı).

⁵⁶ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2180-281.

o davada re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasının değil, kamu düzeninin taleple bağıllık ilkesini kaldırmasının veya sınırlamasının bir sonucudur⁵⁷. Bir başka deyişle, dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke olan re'sen araştırma ilkesinin, taleple bağıllık ilkesinin geçerliliğine bir etkisi yoktur. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesi, tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği ve dolayısıyla taleple bağıllık ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir⁵⁸. Böyle bir ihtimâlde, re'sen araştırma ilkesi geçerli olmakla birlikte, taleple bağıllık ilkesi de uygulanacağından, aleyhe bozma yasağı uygulama alanı bulacaktır⁵⁹.

III. RE'SEN ARAŞTIRMA İLKESİNİN UYGULANDIĞI YARGILAMALARDA YARGILAMANIN İADESİ

A. Genel Olarak

Yargılamanın iadesi, ağır yargılama hataları veya eksiklikleri nedeniyle maddî anlamda kesin hüküm niteliğine sahip kararlara karşı başvurulabilen olağanüstü bir kanun yoludur⁶⁰ ⁶¹. Yargılamanın iadesinde amaç, ağır yargılama

⁵⁷ Karş. Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131-132; karş. Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2181;

⁵⁸ Bu konu hakkında bkz. Birinci Bölüm, II, A.

⁵⁹ Atalı, **Aleyhe Bozma**, s. 131-133.

⁶⁰ Ansay, **Yargılama**, s. 377; Kuru, **Usul**, C. V, s. 5165; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1534; Üstündağ, **Yargılama**, s. 910; Hakan Pekcanitez, “Medeni Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi (HUMK m. 445/11)”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, Ankara, TBB Yayınları, 2004, s. 520; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 921; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, **Usul**, s. 640; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 274.

⁶¹ Esasen yargılamanın iadesi dar ve teknik anlamda bir kanun yolu değildir (Alangoya, **Tahkim**, 1973, s. 231; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 445; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 659). Şöyle ki, dar ve teknik anlamda kanun yolu erteleyici ve aktarıcı olmak üzere iki etkiye sahiptir. Erteleyici etki, kanun yoluna başvurulmasının mahkeme kararının kesinleşmesini ertelemesini (geciktirmesini) ifade eder. Aktarıcı etki ise, kararın bir üst mahkeme tarafından incelenmesini ifade eder (Saim Üstündağ, “1711 Sayılı Kanun’un Kanun Yolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler Ve Bunların Değerlendirilmesi”, **Makaleler İçtihat Tahlilleri Çeviriler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 181; Ejder Yılmaz, “Hukuk Davalarında Yasayollarına Başvuru Hakkı Ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu”, **TBB**, 1988/1, s. 132; Yavuz Alangoya, “Yargılama Hukukumuzda Bir “Sorun””, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 497; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 445-446; Pekcanitez/Atalay/Özekes, **Usûl**, s. 869-870; Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 599-600). Oysa

hatası veya eksikliği sebebiyle yanlış olan kararın, davanın yeniden görülmesi suretiyle iptal edilmesini veya yeni bir karar verilmesini sağlamaktır⁶². Yargılamanın iadesi yoluna ancak kanunda sınırlı sayıda sayılan sebeplere dayanılarak başvurulabilir (HMK m. 375).

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davaların sonunda ortaya çıkan kesin hükme karşı da, şartları varsa, yargılamanın iadesi talebinde bulunulabilir⁶³. Bu talep üzerine mahkeme, tarafları davet edip dinleyerek bir ön inceleme yapar (HMK m. 379). Bu ön incelemede, talebin kanunî süre içinde yapılmış olup olmadığı,

yargılamanın iadesi, hem kesinleşmiş bir mahkeme kararına karşı başvurulması hem de kararı veren mahkemeye başvurulması sebebiyle erteleyici ve aktarıcı etkiye sahip değildir (Üstündağ, **Yargılama**, s. 910; Üstündağ, **1711 Sayılı Kanun**, s. 182; Alangoya, **Sorun**, s. 497; Alangoya, **Tahkim**, s. 231 dn. 1a; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 445-446 ve 566; Atalı/Ermenek/ Erdoğan, **Usûl**, s. 600).

⁶² Atalı/Ermenek/Erdoğan, **Usûl**, s. 658.

⁶³ “[...] Hizmet tespiti dair 16.02.2009 tarihinde Asliye Hukuk (İş) Mahkemesi'ne davalı tarafından açılan davanın, 01.05.2005-14.06.2006 ve 12.09.2006 - 15.01.2008 tarihleri arasında davacının çalışma sürelerinin kabul edildiği ve Dairemizce 24.09.2012 tarihinde onandığı, bu kez davalı işveren tarafından, ... Asliye Hukuk (İş) Mahkemesi'nden verilen kararın yargılamanın yenilenmesi koşulları olduğu gerekçesiyle, yargılamanın yenilenmesi istenmiş olup mahkemece, dava tarihi itibarıyla yargılamanın yenilenmesi koşulları oluşmadığı gerekçesiyle davanın esasına girmeden reddine dair hüküm kurulmuş ise de Mahkemece kurulan hüküm eksik inceleme ve araştırmaya dayalıdır. Hukuk yargılamasında kural olarak kesin hükme bağlanmış bir davaya yeniden bakılamaz ise de, bunun en önemli istisnasını yargılamanın iadesi oluşturmaktadır. Bazı ağır yargılama hatalarından ve eksikliklerinden dolayı, maddi anlamda kesin hükmün ortadan kaldırılmasını ve daha önce kesin hükme bağlanmış bir dava hakkında yeniden yargılama ve inceleme yapılmasını sağlayan olağanüstü bir yasa yolu niteliğindeki yargılamanın iadesi, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 374-381 (dâhil) maddelerinde düzenlenmiş, aynı Kanunun 375. maddesinin 2.fikrasına göre "... Delil yokluğundan başka bir sebeple ceza kovuşturmasına başlanamamış veya mahkûmiyet kararı verilememiş ise ceza mahkemesi kararı aranmayacağı, bu takdirde dayanılan yargılamanın iadesi sebebinin, yargılamanın iadesi davasında öncelikle ispat edilmesi gerektiği" belirtilmiştir. Kesinleşen Asliye Hukuk (İş) Mahkemesi'nin E.2009/52 K.2012/227 Sayılı hizmet tespiti dosyasında tanık olarak dinlenen yalan tanıklık yapma suçunu işlediği sabit olduğundan hakkında Asliye Ceza Mahkemesi'nin E.2014/29, K.2014/236 Sayılı dosyası ile hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair karar verildiği, hizmet tespiti davasının davacısı ... hakkında özel belgede sahtecilik suçundan Asliye Ceza Mahkemesi'nin E.2012/436 Sayılı dosyası üzerinden yargılamanın devam ettiği anlaşılmakla; Mahkemece, işin esasına girilerek gerekli araştırmanın yapılması ve sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve araştırmayla yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup bozma gerekir [...]” Yarg. 10. HD, 12.3.2018, E. 2017/5970, K. 2018/1985 (Kazancı).

kaldırılması istenen hükmün kesin olup olmadığı ve yargılamanın iadesi sebebinin kanunda yazılı sebeplerden olup olmadığı incelenir (HMK m. 379/1)⁶⁴. Bunlardan biri eksik ise, mahkemeye davayı esasa girmeden reddeder (HMK m. 379/2). Söz konusu koşullarda bir eksiklik bulunmadığı tespit edilirse, mahkeme yargılamanın iadesi sebebinin mevcut olup olmadığı inceler. Yargılamanın iadesi sebebinin mevcut olduğu tespit edilirse de, bu durumda yeniden yargılama yapılır⁶⁵.

B. Yargılamanın İadesi Sebeplerinin İncelenmesi

Yargılamanın iadesi sebeplerinin incelenmesi bakımından re'sen araştırma ilkesinin geçerli olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Doktrinde bir görüşe göre, mahkeme yargılamanın iadesi sebebi ile bağlı olmayıp, re'sen araştırma ilkesine uygun olarak inceleme gerçekleştirir⁶⁶. Doktrinde diğer bir görüşe göre ise, kesin hüküm kamu düzenini ilgilendirdiğinden, yargılamanın iadesi sebeplerinin doğru olup olmadığı mahkeme tarafından kendiliğinden araştırılır⁶⁷ Yargıtay'a göre de, kesin hüküm kamu düzenine ilişkin bulunduğundan, yargılamanın iadesi sebebinin mevcut olup olmadığı mahkemece re'sen araştırılmalıdır⁶⁸.

⁶⁴ Bununla birlikte, yargılamanın iadesi bir dava niteliğinde olduğundan, bu ön inceleme sırasında ayrıca davalara ilişkin ön inceleme hükümleri de (HMK m. 137 vd.) uygulama alanı bulur (Özekes, **Pekcanıtez Usûl**, s. 2345; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 452-453).

⁶⁵ Nitekim doktrinde, yargılamanın iadesi davası üç safhaya ayrılmaktadır (Kuru, **Usul**, C. V, s. 5254; Üstündağ, **Yargılama**, s. 931; Umar, **İadei Muhakeme**, s. 293; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 448). Birinci safhada, mahkeme hem genel dava şartlarını hem de yargılamanın iadesi davası için aranan şartları (örneğin, süreye riayet edilip edilmediği) inceler. İkinci safhada, mahkeme yargılamanın iadesi sebebinin gerçekleşip gerçekleşmediğini inceler. Üçüncü safhada ise, mahkeme yeniden yargılama yapar (Kuru, **Usul**, C. V, s. 5254-5257; Üstündağ, **Yargılama**, s. 931-932; Umar, **İadei Muhakeme**, s. 293-294; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 448).

⁶⁶ Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 726.

⁶⁷ Kuru, **Usul**, C. V, s. 5256; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1554; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 161-162 dn. 82.

⁶⁸ “[...] *Tarafları, dava sebebi ve müdeabihi aynı olan bir dava hakkında birbirine aykırı kesinleşmiş iki hüküm bulunması halinde, birinci hüküm lehine olan taraf kesin hükümden (m.237) istifade etmektedir. Bu nedenle, yargılamanın yenilenmesi talebi üzerine, ikinci hükmün iptaline karar verilir. Bilindiği üzere kesin hüküm, kamu düzenine ilişkin bulunduğundan, Mahkemece, yargılamanın yenilenmesi sebebinin mevcut olup olmadığı resen araştırılmalıdır. Somut olayda, kesin hüküm teşkil ettiği iddia edilen dosyalar getirtilip incelenmemiş, kararda bu*

Kanaatimizce burada re'sen araştırma ilkesinin uygulanması söz konusu değildir. Mahkeme, yargılamanın iadesi sebebinin mevcut olup olmadığını re'sen inceler⁶⁹. Nitekim dayanılan yargılamanın iadesi sebebine ilişkin vakıalar ile bunların ispatı için gerekli olan deliller yargılamanın iadesini talep eden davacı tarafından yargılamaya getirilir⁷⁰. Eğer davacı yargılamanın iadesi sebebinin varlığını ispatlayamazsa, hâkim davayı esasa girmeden reddeder⁷¹. Görüldüğü üzere,

dosyalardan hiç bahsedilmemiş, yargılamanın yenilenmesi sebebinin olup olmadığı değerlendirilmemiştir [...] Yarg. 8. HD, 17.12.2015, E. 2015/20061, K. 2015/22746 (Lexpera); aynı yönde bkz. Yarg. 8. HD, 20.2.2017, E. 2017/663, K. 2017/2150 (Lexpera); Yarg. 8. HD, 11.5.2016, E. 2016/8125, K. 2016/8640 (Lexpera); Yarg. HGK, 22.11.2006, E. 2006/711, K. 2006/739 (Lexpera).

⁶⁹ **MüKoZPO/Braun**, ZPO § 581 Rdn. 15; **Musielak/Voit/Musielak**, ZPO § 581 Rdn. 6; **Hk-ZPO/Kemper**, ZPO § 581 Rdn. 6; **Baumbach/Lauterbach/Albers/Hartmann, a.g.e.**, § 589 Rdn. 3; **Thomas/Putzo/Reichold**, § 581 Rdn. 4; **Zöller/Greger**, § 581 Rdn. 9; **MüKoZPO/Braun**, ZPO § 589 Rdn. 1 **MüKoZPO/Braun/Heiß**, ZPO § 589 Rdn. 1; **Jauernig/Hess, a.g.e.**, § 76 Rdn. 19; **Schilken, Zivilprozessrecht**, s. 473. Re'sen araştırma ilkesinin re'sen incelemekten farklı olduğu hakkında bkz. Birinci Bölüm, I, Ç.

⁷⁰ “[...] *Kaldı ki, HMUK'nın 445. maddesinin birinci fıkrasının 5. bendine göre yargılamanın iadesi talebinin kabul edilebilmesi için bilirkişinin sadece gerçeğe aykırı rapor vermiş olmasının belirlenmesi yeterli değildir. Ayrıca gerçeğe aykırı olarak düzenlenen raporun kasten verilmiş olması da gerekir. Gerek davacı vekillerinin şikayet dilekçesinde ve gerekse yargılamanın iadesine dair dava dilekçesinde bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor verdiğine dair bir iddia bulunmadığı gibi, davacı taraf bilirkişinin raporu kasten gerçeğe aykırı şekilde düzenlediğine dair herhangi bir delil de sunmamış, dayandığı yargılamanın iadesi sebebinin varlığını ispatlayamamıştır. Bu sebeple yargılamanın iadesi isteminin reddine karar verilmesi gerekirken bu hususlar gözden kaçırılarak kabulüne karar verilmesi isabetsiz olduğundan hükmün bozulması gerekmiştir [...]*” Yarg. 20. HD, 18.5.2017, E. 2015/16643, K. 2017/4554 (Kazancı); “[...] *İstek, yargılamanın iadesine ilişkindir. Davacı, kadın kocasının tehdidi ile bir avukata vekalet vererek boşanma davası açtığını, verilen boşanma hükmünün kesinleştiğini beyanla yargılamanın iadesini istemiştir. İstek, bu niteliği bakımından usulün 445/7. maddesi kapsamına girmektedir. Toplanan deliller, vekaletin tehdit sonucu verildiğini kabule elverişli değildir. Şöyle ki: Tehdidin ispatı için tek tanık gösterilmiş o da, davacı ...'u muayene ettiğini ve fotokopisi gösterilen raporu verdiğini, Adli Tıp'dan rapor alınmasını tavsiye etmesine rağmen kadının buna yanaşmadığını ifade etmiştir. Sözü edilen rapor fotokopisinde ise, ...'un 19/07/1975 günü ... Kliniğine başvurduğu, vücudunda sert cisimle vurulmadan dolayı bazı belirtiler tesbit edildiği yazılmıştır. Davada, rapor fotokopisi ile tabibin beyanı dışında bir delil yoktur. Bunların ise tehdidi kabul için hiçbir bakımdan yeterli olmadığı söz götürmez bir gerçektir [...]*” Yarg. 2. HD, 20.4.1976, E. 1976/2130, K. 1976/3418 (Kazancı).

⁷¹ **Pekcanitez/Atalay/Özekes, Usûl**, s. 931; **Özekes, Pekcanitez Usûl**, s. 2346; “[...] *Yargılamanın iadesi talebi üzerine mahkeme, ön inceleme yapmak amacıyla tarafları davet edip dinledikten sonra, talebin kanuni süre içerisinde yapılmış olup olmadığını, yargılamanın iadesi yoluyla kaldırılması istenen hükmün kesin olarak verilip verilmediğini ya da kesinleşip kesinleşmediğini, ileri sürülen yargılamanın iadesi sebebinin kanunda yazılı sebeplerden olup olmadığını*

yargılamanın iadesi sebeplerine ilişkin vakıa ve delillerin yargılama getirilmesi kural olarak hâkimin işi değildir. Ancak hâkimin, yargılamanın iadesi sebeplerini re'sen incelenmesinin bazı sonuçları vardır. Örneğin, yargılamanın iadesi sebeplerinin ispatında ikrar hâkimi bağlamaz⁷². Aynı şekilde bu konuda yemin deliline başvurulamayacağı da belirtilmektedir⁷³. Böylece tarafların aralarında anlaşarak kesin hükmü bertaraf edebilmeleri engellenebilir⁷⁴.

C. Yeniden Yargılamanın Kapsamı

Yargılamanın iadesi sebebinin mevcut olduğunun tespit edilmesinin ardından yeniden yargılamaya geçilir. Söz konusu yargılama tamamen genel hükümlere göre gerçekleştirilir⁷⁵. Zira Kanun'da bu konuda özel bir hüküm öngörülmemiştir⁷⁶. Bu

kendiliğinden inceler (6100 Sayılı HMK m. 379/1). Bu koşullardan biri eksikse, hakim davayı esasa girmeden reddeder (HMK m. 379/2). Bu sebeplerin varlığını davacı ispat edemezse dava reddedilir [...]” Yarg. 20. HD, 10.3.2015, E. 2014/9404, K. 2015/1400 (Kazancı); “[...] Davacının dayandığı 2. neden, 1086 Sayılı H.U.M.K.nun 445. maddesinin yedinci bendinde açıklanan "Mahkûmunleh tarafından hükme müessir diğer bir hile ve hud'anın kullanılmış olması" hükmü olup, davacı tarafından, davalının hükme etkili nasıl bir hile, hud'a kullandığı hususu da usulünce ortaya konulamamış ve kanıtlanamamıştır. Öyle ise, davacının bu maddelere dayalı olan yargılamanın iadesi isteminin, işin esasına girilmeden reddedilmesi gerekir. Bu durum yargılamanın her safhasında re'sen nazara alınacak hususlardan olup, kamu düzenine dair bulunması sebebiyle usuli kazanılmış hakkın da istisnasını oluşturur. Hal böyle olunca, mahkemece yargılamanın iadesi istemine dair davanın koşulları oluşmadığından reddine karar verilmelidir [...]” Yarg. HGK, 28.1.2015, E. 2014/1-1340, K. 2015/794 (Kazancı).

⁷² Thomas/Putzo/Reichold, § 581 Rdn. 4; Baumbach/Lauterbach/Albers/Hartmann, **a.g.e.**, § 581 Rdn. 7; PG/Meller-Hannich, § 581 Rdn. 4; Ansay, **Yargılama**, s. 387; Kuru, **Usul**, C. V, s. 5256; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1554; Ramazan Arslan, **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi (İade-i Muhakeme)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1977, s. 163; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 724. Ayrıca bkz. Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 587-588; Namli, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 454.

⁷³ Ansay, **Yargılama**, s. 387; Bilge Umar, “Türk Medenî Usûl Hukukunda İade-i Muhakeme”, **İÜHFM**, C. 29, S. 1-2, Ocak 1963, s. 293 dn. 128; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 163; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 724. Ayrıca bkz. Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 587-588; Namli, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 454.

⁷⁴ Ansay, **Yargılama**, s. 387; Umar, **İade-i Muhakeme**, s. 293 dn. 128; Bilge/Önen, **a.g.e.**, s. 724; Namli, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 454.

⁷⁵ Umar, **İade-i Muhakeme**, s. 294; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 164; Namli, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 463.

⁷⁶ Umar, **İade-i Muhakeme**, s. 294; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 164; Namli, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 463.

bakımdan asıl davanın re'sen araştırma ilkesine tâbi olduğu hâllerde, yenilenen yargılamada da re'sen araştırma ilkesi uygulama alanı bulur. Örneğin, hizmet tespiti davasında verilen ve kesinleşen hükme karşı yargılamanın iadesi talep edilmişse, yenilenen yargılamada da re'sen araştırma ilkesi geçerli olur. Dolayısıyla mahkeme, yenilenen davada dava malzemesini, aynı asıl davada olduğu gibi, kendiliğinden araştırır.

Re'sen araştırma ilkesine tâbi davaların sonunda ortaya çıkan kesin hükme karşı yargılamanın iadesi başvurulması hâlinde, yenilenen yargılamada tarafların yeni vakıa ve delil getirip getiremeyeceği konusuna da değinmek gerekir.

Doktrinde, yenilenen yargılamada yeni vakıa getirilip getirilemeyeceği meselesine, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalar açısından yaklaşıldığı görülmektedir. Nitekim doktrinde genel olarak, yenilenen yargılama ilk davanın devam niteliğinde olduğundan, ilk davadaki iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının yeniden yargılama sırasında da uygulanacağı kabul edilmektedir⁷⁷. Bu nedenle yeniden yapılan yargılamada ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı çerçevesinde yeni vakıa ileri sürülebilir⁷⁸. Oysa re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalar bakımından durum farklıdır. Zira bu davalarda dava sebebinin genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı uygulanmayacağından⁷⁹, yenilenen yargılamada da bu yasak uygulama alanı bulmaz. Dolayısıyla tarafların yenilenen yargılama sırasında yeni vakıa ileri sürebilmeleri mümkündür.

Doktrinde, yenilenen yargılamada tarafların yeni delil getirip getiremeyeceği meselesi üzerinde de durulmuştur. Nitekim doktrinde ağırlıklı olarak, yargılamanın iadesi sebebinin varlığının tespiti üzerine yenilenen yargılamada, tarafların yeni delil

⁷⁷ Üstündağ, **Yargılama**, s. 933; Kuru, **Usul**, C. V, s. 5258-5259; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1555; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 164; Umar, **Şerh**, s. 110; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 463-464; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, **a.g.e.**, s. 727; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 276. Ayrıca bkz. Umar, **İadei Muhakeme**, s. 294.

⁷⁸ Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 464.

⁷⁹ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, III, B.

getirebileceği kabul edilmektedir⁸⁰. Bununla birlikte, yargılamanın iadesi sebebinin gerektirdiği ölçüde uyuşmazlığın esasına girilerek yeniden yargılama yapılacağından, yeni delilin ancak bu ölçüde getirilebileceği belirtilmektedir⁸¹. Ayrıca ikinci davanın ilk davanın devamı niteliğinde olduğu ölçüde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 240. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen ikinci tanık listesi verme yasağının, yeniden yargılama sırasında da geçerli olacağı ifade edilmektedir⁸². Yine yeniden yapılan yargılamada, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesi de uygulama alanı bulur⁸³. Ancak burada da, söz konusu görüşlerin esasen taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalar bakımından önem taşıdığı belirtilmelidir. Zira re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda verilen karara karşı yargılamanın iadesi yoluna başvurulması hâlinde, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesi uygulama alanı bulmaz⁸⁴. Dolayısıyla taraflar, söz konusu hükümde belirtilen sınırlamalara tâbi olmaksızın yeni delil getirebilirler. Ayrıca re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda ikinci tanık listesi verilebileceğinden⁸⁵, yenilenen yargılamada da ikinci tanık listesi verilebilir.

⁸⁰ Kuru, **Usul**, C. V, s. 5258; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1555; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayyaz/Hanağası, **Usul**, s. 695; Alangoya/Yıldırım/Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 589; Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2346.

⁸¹ Umar, **Şerh**, s. 1110; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 164; Akkaya, **Delillerin Hasredilmesi**, s. 117; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 464-465; Bolayır, **Delillerin Toplanması**, s. 276. *Özekes* de yenilenen davada yeni delil ileri sürülebileceğini belirttiikten sonra bu davanın yenilenen ilk davadan tamamen bağımsız olmadığına ve yeni bir dava hâline getirilmemesi gerektiğine işaret etmektedir (Özekes, **Pekcanitez Usûl**, s. 2346).

⁸² Kuru, **Usul**, C. V, s. 5258; Kuru, **El Kitabı**, C. II, s. 1555; Arslan, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 164; Umar, **Şerh**, s. 1110; Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 464. *Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım*'a göre ise, ilk davada yalan tanıklık yaptığı sabit olan tanığın ifadesinin karara esas alınması halinde, yeniden yargılama sırasında yeni tanık dinletilebilmelidir (Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım, **Usul**, s. 589 dn. 52).

⁸³ Namlı, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 465.

⁸⁴ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, Ç, 2.

⁸⁵ Bu konu hakkında bkz. İkinci Bölüm, V, D, 4.

SONUÇ

Medenî usûl hukukunda re'sen araştırma ilkesinin incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara varılmıştır:

1. Medenî usûl hukukunda dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceği konusunda kural olarak taraflarca getirilme ilkesi geçerlidir (HMK m. 25). Taraflarca getirilme ilkesine göre, iddia ve savunmanın temelini oluşturan vakıalar ile bu vakıaların ispatı için gerekli olan deliller yargılamaya taraflarca getirilir. Taraflarca getirilme ilkesinin karşısı ise re'sen araştırma ilkesidir. Dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda, tarafların yanında, hâkimin de görevli olmasına re'sen araştırma ilkesi denir.

Re'sen araştırma ilkesinin kapsamına sadece dava malzemesi, yani vakıa ve deliller girer. Bununla birlikte, bir yargılamada, dava malzemesi dışında, hâkimin kendiliğinden araştırdığı başka hususlar da söz konusu olabilir. Nitekim hâkim bilmediği örf ve âdet hukuku kurallarını, yabancı hukuk kurallarını ve tecrübe kurallarını kendiliğinden araştırır. Ancak bunlar re'sen araştırma ilkesinin konusuna girmez ve bunların araştırılması da re'sen araştırma ilkesinin uygulanması anlamına gelmez.

2. Bir yargılamada, dava şartlarının mevcut olup olmadığı, istinaf veya temyiz başvurusunun caiz olup olmadığı, yargılamanın iadesi talebinin caiz olup olmadığı gibi hususlar hâkim tarafından re'sen incelenir. Hâkimin bu inceleme faaliyeti, kimi yönleriyle re'sen araştırma ilkesine benzese de, re'sen araştırma ilkesinden farklıdır. Bir başka deyişle, hâkimin bir hususu re'sen incelemesi, o hususu re'sen araştırdığı, yani re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı anlamına gelmez. Çünkü re'sen incelenecek hususlara ilişkin vakıaların yargılamaya getirilmesi taraflara aittir. Aynı şekilde re'sen incelenmesi gereken hususların ispatına yönelik deliller de kural olarak taraflarca yargılamaya getirilir.

3. Re'sen araştırma ilkesi esasen kamu düzeni nedeniyle tarafların dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri yargılamalarda uygulama alanı

bulur. Şöyle ki, maddî hukuktaki irade serbestisinin sınırlandığı bu tür yargılamalara konu hukukî ilişkiler açısından medenî usûl hukukunda da tasarruf ilkesinin sınırlanması söz konusudur. Burada amaç, tarafların, maddî hukukun bu hukukî ilişkilerle ilgili sınırlama getirerek engellediği hukukî sonuçlara, dava yolunu kullanarak hiçbir sınırlama olmaksızın ulaşabilmelerini önlemektir. Ancak bu amacı gerçekleştirmek için, söz konusu yargılamalarda tasarruf ilkesinin sınırlanması da tek başına yeterli değildir; aynı zamanda re'sen araştırma ilkesinin de uygulanması gerekir. Aksi takdirde taraflar koordineli işlemler yaparak dava malzemesini manipüle edebilir ve söz konusu sınırlanan tasarrufları dolaylı olarak yapabilirler. Hâlbuki re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda hâkim vakıa ve delilleri kendiliğinden araştıracağından, tarafların dava malzemesini manipüle etmelerinin önüne geçilebilir. O hâlde, bu yargılamalarda tarafların koordineli işlemler yaparak dava konusu üzerinde dolaylı bir şekilde tasarrufta bulunmalarına re'sen araştırma ilkesi ile engel olunabilir.

3. Re'sen araştırma ilkesi, tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda da uygulama alanı bulabilir. Şöyle ki, medenî usûl hukukunda taraflarca getirilme ilkesi, aslında tasarruf ilkesini tamamlayıcıdır. Nitekim her iki ilke de maddî hukuktaki irade serbestisinin usûl hukukundaki yansıması olup, genellikle birlikte uygulama alanı bulurlar. Ancak söz konusu iki ilke arasında, mutlaka bir arada uygulanmalarını gerektiren zorunlu bir bağlantının bulunduğu söylenemez. Dolayısıyla tasarruf ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, taraflarca getirilme ilkesi geçerli olabileceği gibi, re'sen araştırma ilkesinin uygulanması da söz konusu olabilir.

4. Re'sen hareket ilkesi ile re'sen araştırma ilkesi birbiriyle karıştırılmamalıdır. Nitekim re'sen hareket ilkesi de tasarruf ilkesi gibi, dava konusuna ilişkin bir ilke iken; re'sen araştırma ilkesi, dava malzemesine ilişkin bir ilkedir. Ancak bu kavramsal ayrıma rağmen her iki ilke arasında yakın bir ilişki vardır. Re'sen araştırma ilkesi, re'sen hareket ilkesinin gerçekleştirilmesine katkı sağlar. Bir başka deyişle, nasıl ki taraflarca getirilme ilkesi tasarruf ilkesinin tamamlayıcısı ise, re'sen araştırma ilkesi de re'sen hareket ilkesinin tamamlayıcısıdır.

5. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda teksif ilkesi uygulama alanı bulmaz. Şöyle ki, bu yargılamalarda tarafların dilekçeler teatisi aşamasından sonra vakıa ve delil ileri sürememesi çelişkili bir durum ortaya çıkarır. Çünkü hâkim söz konusu dava malzemesini, taraflar ileri sürmemiş olsa bile, kendiliğinden dikkate alabilir. Dolayısıyla hâkimin kendiliğinden araştırıp dikkate alabileceği vakıa ve delilleri taraflar da yargılamanın ilerleyen aşamalarında herhangi bir yasağa takılmadan ileri sürebilirler.

6. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılmalarda, mahkemenin vakıalar ve deliller bakımından davayı aydınlatma ödevine başvurmasına gerek kalmayabilir. Nitekim bu yargılamalarda mahkemenin, vakıaların ve delillerin aydınlatılmasına yönelik faaliyetleri esasen re'sen araştırma ilkesinin gereğidir. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda özellikle talep sonucu ve hukukî sebep bakımından hâkimin davayı aydınlatma ödevi önem arz edebilir.

7. Re'sen araştırma ilkesi, çekişmeli yargıda istisnâî olarak uygulama alanı bulur. Nitekim kamu düzenini ilgilendiren davalarda esasen re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Ancak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 25. maddesinin lafzından hareketle, re'sen araştırma ilkesinin yalnızca kanunda açıkça öngörülen hâllerde uygulanacağını söylemek, hukukumuz açısından isabetli bir yaklaşım olmaz. Zira hukukumuzda, kamu düzenini ilgilendirdiğinden ve re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasından hiçbir tereddüt edilmeyen bazı davalarda re'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı kanunda açıkça düzenlenmemiştir. Bu nedenle hangi davaların kamu düzenine ilişkin olduğu ve dolayısıyla da re'sen araştırma ilkesine tâbi olacağı belirlenirken sadece kanunda yer alan düzenlemelere değil, doktrin ve yargı kararlarına da bakmak gerekir.

8. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin ikinci fıkrasına göre, *“çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça re'sen araştırma ilkesi geçerlidir”*. Ancak kanaatimizce çekişmesiz yargıda da re'sen araştırma ilkesi kamu düzenini ilgilendiren işlerde uygulanmalıdır. Buna karşılık, kamu düzenini ilgilendirmeyen işlerde taraflarca getirilme ilkesi geçerli olmalıdır. Nitekim Hukuk

Muhakemeleri Kanunu'nun 385. maddesinin gerekçesine bakıldığında da, re'sen araştırma ilkesinin sadece kamu düzenini ilgilendiren çekişmesiz yargı işlerinde uygulanması gerektiği, sonucuna varmak mümkündür. Zira söz konusu gerekçeye göre, kanun koyucu, çekişmesiz yargı işlerinde kural olarak re'sen araştırma ilkesinin uygulanmasını kabul ederken, bu işlerin büyük ölçüde kamu düzenini ilgilendirdiği düşüncesinden hareket etmiştir. Ayrıca taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir işte gerçeğin bulunma ihtimalinin, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir davadan daha az olduğu da söylenemez. O hâlde, kamu düzenini ilgilendirmeyen davalarda taraflarca getirilme ilkesini kabul edip, kamu düzenini ilgilendirmeyen çekişmesiz yargı işlerinde re'sen araştırma ilkesini kabul etmek ve bunu gerçeğin bulunma ihtimaline dayandırmak hukuk politikası açısından çelişki yaratacaktır.

9. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ihtiyari veya mecburî dava arkadaşlığı ortaya çıkabilir. İhtiyarî dava arkadaşlığı söz konusu olursa, bir dava arkadaşının gösterdiği deliller, diğer dava arkadaşları bu delillere karşı çıksa dahi, karşı çıkan dava arkadaşları açısından da dikkate alınabilir. Maddî mecburî dava arkadaşlığının bulunması hâlinde ise, vakıaların ve delillerin, mecburî dava arkadaşlarının tamamı tarafından birlikte ileri sürülmesi gerekmez. Çünkü bu yargılamalarda mahkeme, tarafların ileri sürmediği dava malzemesini dahi kendiliğinden dikkate alabilir.

10. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda da, şartları mevcutsa, fer'î müdahale söz konusu olabilir. Ancak bu davalarda fer'î müdahilin, tamamen yanında katıldığı tarafa bağımlı kalması çelişki yaratır. Zira söz konusu davalarda hâkim, taraflarca ileri sürülen vakıa ve delillerle bağılı olmayıp, dava malzemesini kendiliğinden araştıracağından, fer'î müdahilin getirdiği vakıa ve delilleri de, yanında katıldığı taraf itiraz etse bile, dikkate alabilir.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda, şartları da varsa, hâkim davayı üçüncü kişiye re'sen ihbar edebilmelidir. Zira fer'î müdahil olarak yargılamaya katılacak üçüncü kişi, yanında katıldığı tarafın bilmediği veya unuttuğu

vakıa ve delilleri yargılamaya getirerek uyuşmazlığın daha iyi aydınlatılabilmesini ve gerçeğe uygun karar verilmesini sağlayabilir.

11. Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda teksif ilkesi geçerli olmadığından, dava sebebinin değiştirilmesi veya genişletilmesi yasağı uygulanmaz. Dolayısıyla tarafların, dilekçeler teatisi aşamasında ileri sürdükleri vakıaları sonradan değiştirmesi veya bu vakılara yeni bir vakıa eklemesi yasağa takılmaz. Nitekim taraflar ıslaha başvurmada ya da karşı tarafın rızasına ihtiyaç duymadan bu vakıaları ileri sürebilirler.

Re'sen araştırma ilkesine tâbi davalarda talep sonucunun genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının uygulama alanı bulmayacağı, şeklinde genel bir kuraldan ise bahsedilemez. Şöyle ki, talep sonucunun değiştirilmesi yasağı, taleple bağlılık ilkesinin geçerli olmadığı durumlarda uygulanmaz. Dava malzemesinin toplanmasına ilişkin bir ilke olan re'sen araştırma ilkesinin ise, taleple bağlılık ilkesinin geçerliliğine bir etkisi yoktur. Bir başka deyişle, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda taleple bağlılık ilkesi uygulama alanı bulabilir. Böyle bir ihtimalde de, talep sonucunun değiştirilmesi yasağı geçerli olacaktır. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı bir davada, taleple bağlılık ilkesinin sınırlanması ya da kaldırılması da söz konusu olabilir. Böyle bir durumda ise, hâkim talep sonucundan başka bir şeye karar verebileceğinden, talep sonucunun değiştirmesi yasağı geçerli olmaz.

12. Dava konusu, yargılamanın re'sen araştırma ilkesine ya da taraflarca getirilme ilkesine tâbi olmasına bağlı olarak değişiklik göstermez. Çünkü söz konusu ilkeler, sadece dava malzemesinin yargılamaya kim tarafından getirileceğini belirler, yoksa dava konusunun ne olduğunu belirlemez.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda dava malzemesinin toplanmasına yönelik işlemlerle ilgili hâkim taraflara kesin süre vermemelidir. Buna rağmen taraflara kesin süre verilmişse, ilgili işlemin yapılmaması, kesin süreye aykırılığın yaptırımını doğurmaz.

Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu bir dava ile taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı bir davanın birleştirilmesi kanaatimizce mümkündür. Şöyle ki, her ne kadar birleştirilen davalarda tahkikat aşaması ortak yürütülse de, bu davalar aslında birbirinden bağımsızdır. Dolayısıyla birleştirilen davalar kendi yargılama ilkelerine tâbi olmaya devam ederler. Kaldı ki, farklı yargılama ilkelerine tâbi davaların birleştirilmesine kanunî bir engel de bulunmamaktadır. Aynı gerekçelerle, farklı yargılama ilkelerine tâbi talepler, davaların yığılmasına da konu olabilir.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda ikrar elde etmek için olmasa da, bilgi ve kanaat elde etmek için isticvaba başvurulabilir. Ancak isticvap edilen tarafın geçerli bir özrü olmaksızın çağrıldığı oturuma gelmediği veya gelip de sorulara cevap vermediği takdirde, isticvap konusu vakıaları ikrar etmiş sayılacağına ilişkin hüküm (HMK m. 171) bu davalarda uygulama alanı bulmaz. Ayrıca bu davalarda taraflardan biri isticvap edilmiş ve bu, ikrarla sonuçlanmışsa bu ikrar hâkimi bağlamaz.

13. Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu davalarda objektif iddia yükü uygulama alanı bulurken, sübjektif iddia yükünden bahsedilemez. Ayrıca re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda somutlaştırma yükü uygulama alanı bulmaz. İspat yükü, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda değil, aynı zamanda re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda da uygulanır. Delil ikame yükü ise, sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulanır. Buna karşılık re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda delil ikame yükünden bahsedilemez.

14. İspatın konusuna sadece uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek vakıalar girer (HMK m. 187/1). Bu kural, sadece taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamalarda değil, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda da geçerlidir. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, mahkeme, çekişmeli vakıaların yanında çekişmesiz vakıaları da kendiliğinden araştırır Şöyle ki, bu yargılamalarda, mahkemenin bir vakıayı hükmüne esas alabilmesi için, o vakıanın varlığına kanaat getirmiş olmalıdır. Bu nedenle söz konusu yargılamalarda, bir

vakıanın ispata muhtaç olup olmadığına da yalnızca mahkeme karar verir. Dolayısıyla bu davalarda taraflar bir vakıayı ikrar ederek çekişmesiz hâle getirseler bile, onu ispata muhtaç olmaktan çıkaramazlar. Ayrıca re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda, mahkeme, tarafların ileri sürdüğü vakıalarla da bağlı değildir. Bir başka deyişle, mahkeme taraflarca ileri sürülmemiş vakıaları da araştırıp, kararını bu vakıalara dayandırabilir.

15. Delil sözleşmesi ve ikrar sözleşmesi sadece taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu davalarda uygulama alanı bulur. Buna karşılık, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda tarafların delil sözleşmesi ve ikrar sözleşmesi yapabilmeleri mümkün değildir.

16. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, mahkeme, tarafların gösterdiği delillerle bağlı kalmaksızın, gerekli olan bütün delillere kendiliğinden başvurur. Dolayısıyla mahkemenin, tarafların hiç dayanmamış olduğu bir delile dahi kendiliğinden başvurabilmesi, bu ilke kapsamında mümkündür. Bu bağlamda, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda taraflar Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 145. maddesindeki sınırlamalara tâbi olmaksızın sonradan da delil gösterebilirler. Çünkü bu yargılamalarda, taraflarca getirilme ilkesine tâbi davalardan farklı olarak, teksif ilkesi uygulama alanı bulmaz. Yine, delil gösteren tarafın karşı tarafın izniyle delilden vazgeçmesi (HMK m. 196), re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda hâkimi bağlamaz.

17. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda ise, hâkim kesin delillerle bağlı değildir. Şöyle ki, hâkim, kesin delille ispatlanan bir vakıanın doğru olduğunu kabul etmek zorundadır. Bir başka deyişle, hâkim, söz konusu vakıanın gerçek olup olmadığını inceyemez. Oysa re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda hâkim, ancak varlığına kanaat getirdiği vakıaları hükmüne esas alabilir. Bu nedenle hâkimin, kesin delillerle ispatlanmak istenen vakıaların da varlığına kanaat getirmiş olması gerekir. Dolayısıyla bu yargılamalarda hâkim senet ve yemin delilleri ile bağlı değildir.

Re'sen araştırma ilkesine tâbi yargılamalarda mahkeme, taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı yargılamalardan farklı olarak, kendiliğinden tanık deliline başvurabilir. Nitekim bu yargılamalarda tarafların ikinci tanık listesi verilebilmeleri de mümkündür.

18. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı tüm yargılamalarda feragat, kabul ve sulhün mümkün olmadığı şeklinde genel bir kuraldan bahsedilemez. Keza re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu tüm uyuşmazlıkların tahkime veya arabulucuğa elverişli olmadığı şeklinde genel bir sonuca da varılamaz.

19. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda hâkimin kendiliğinden ihtiyatî tebir kararı verebileceği şeklinde, bir tespit yapılamaz. Şöyle ki, hâkimin kendiliğinden ihtiyatî tebir kararı verip veremeyeceği her şeyden önce tasarruf ilkesini ilgilendiren bir meseledir. İhtiyatî tedbirlerde de kural olarak tasarruf ilkesi geçerlidir. Kaldı ki, re'sen araştırma ilkesinin hâkime böyle bir görev yüklediği de söylenemez. Nitekim re'sen araştırma ilkesi, hâkime sadece dava malzemesinin yargılamaya getirilmesi konusunda görev yükler.

Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda, dava açıldıktan sonra mahkeme tarafların talebi olmaksızın kendiliğinden delil tespiti yoluna başvurabilmelidir. Şöyle ki, bu davalarda vakıa ve delillerin toplanması konusunda tarafların yanında mahkeme de görevli kılınmıştır. Mahkemeye verilen görev, dava malzemesinin tam olarak toplanabilmesi için, gerekli olan önlemlerin yargılamanın tüm aşamalarında alınabilmesini de kapsar. Bu önlemler çerçevesinde mahkemenin, delilleri zamanından önce toplayarak güvence altına alabilmesi de mümkün olmalıdır. Dolayısıyla re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda dava açıldıktan sonra, şartları oluşmuşsa, mahkeme tarafların talebi olmasa da kendiliğinden delil tespiti yapabilmelidir.

20. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı yargılamalarda verilen nihai kararlara karşı da, şartları varsa, istinaf kanun yoluna başvurulabilir. Böyle bir durumda, istinaf mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını kaldırır ve yeniden

yargılama yaparsa, söz konusu yargılamada da re'sen araştırma ilkesi uygulanır. Şöyle ki, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 360. maddesinde, aksine düzenleme bulunmayan hâllerde, ilk derece yargılamasında uygulanan yargılama usûlünün, istinaf yargılamasında da uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu hükümden hareketle, ilk derece yargılamasında re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı hâllerde, istinaf yargılamasında da re'sen araştırma ilkesinin geçerli olacağı sonucuna varılabilir.

Re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalarda, istinaf mahkemesi, taraflarca getirilme ilkesine tâbi yargılamaların aksine, istinaf sebepleriyle bağlı değildir. Ayrıca bu yargılamalarda taraflar, istinaf aşamasında yeni vakıa ve delil ileri sürebilirler.

21. Temyiz incelemesinde, istinaf incelemesinden farklı olarak, yalnızca hukuka uygunluk denetimi yapılır. Bir başka deyişle, temyiz mahkemesi, istinaf mahkemesinin aksine, vakıa denetimi yapamaz. Dolayısıyla Yargıtay'ın temyiz incelemesinde tahkikat işlemleri yapması söz konusu değildir. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda verilen kararlara karşı temyize başvurulması hâlinde de aynı durum geçerlidir. Bu bakımdan Yargıtay'ın kendiliğinden vakıa ve delil araştırması mümkün değildir.

Temyiz aşamasında yeni vakıa ve delil ileri sürülemez. Bu kural, re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalar bakımından da aynen geçerlidir. Zira Yargıtay'ın tahkikat mahkemesi olmaması, dava malzemesinin toplanması bakımından yargılamanın tâbi olduğu ilkeye göre değişiklik gösteren bir husus değildir.

22. Re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davaların sonunda ortaya çıkan kesin hükme karşı, şartları varsa, yargılamanın iadesi talebinde bulunulabilir. Mahkeme, yargılamanın iadesi sebeplerinin mevcut olup olmadığını re'sen inceler. Dolayısıyla dayanılan yargılamanın iadesi sebebine ilişkin vakıaların ve bunların ispatı için gerekli olan deliller yargılamanın iadesini talep eden davacı tarafından getirilir. Bununla birlikte, yargılamanın iadesi sebeplerinin ispatında ikrar hâkimi

bağlamaz. Aynı şekilde bu konuda yemin deliline başvurulamayacağı da belirtilmektedir. Böylece tarafların aralarında anlaşarak kesin hükmü bertaraf edebilmeleri engellenebilir.

Re'sen araştırma ilkesine tâbi davaların sonunda ortaya çıkan kesin hükme karşı yargılamanın iadesi başvurulması hâlinde, yenilenen yargılamada tarafların yeni vakıa ve delil getirebilmeleri mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adloff, Daniel : **Vorlagepflichten und Beweisvereitelung im deutschen und französischen Zivilprozeß**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2007
- Adolphsen, Jens : **Zivilprozessrecht**, 3. Auflage, Baden-Baden, Nomos, 2012
- Ahrens, Hans-Jürgen : “Die Verteilung der Beweislast”, **Karlsruher Forum 2008: Beweislast**, Egon Lorenz (Hrsg.), Karlsruhe, Verlag Versicherungswirtschaft, 2009, s. 7-54
- Akcan, Recep : “Tanıklardan Bir Kısımının Dinlenilmesi İle Karar Verilmesi”, **SÜHFD**, C. 20, S. 2, 2012, s. 149-164
- Akıntürk, Turgut/ Ateş, Derya : **Türk Medenî Hukuku İkinci Cilt Aile Hukuku**, 21. Baskı, İstanbul, Beta, 2019 [Aile]
- Akil, Cenk : “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkemelerce Yapılan Delil Tespiti”, **AÜHFD**, C. 58, S. 1, 2009, s. 1-62 [Delil Tespiti]
- Akil, Cenk : **İstinaf Kavramı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010 [İstinaf]
- Akil, Cenk : “Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülmesi Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü”, **DEÜHFD**, C. 12, S. 1, 2010, s. 1-23 [Boşanma Davaları]
- Akil, Cenk : “6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Dava Dilekçesinin Unsurları Bağlamında Somutlaştırma Yükü”, **MÜHFD**, S. 1, 2012, s. 85-99 [Somutlaştırma]
- Akil, Cenk : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Sulh Ve Sulh Yoluyla Şarta Bağlı Hüküm Verilip Verilemeyeceği Meselesi”, **GÜHFD**, C. 16, S. 4, 2012, s. 1-18

- Akil, Cenk : “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Kapsamında Yeminin Konusu ve Yemin Delilinin Hatırlatılıp Hatırlatılamayacağı Meselesi”, **Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 139-165 [Yemin]
- Akil, Cenk : “Yargıtay Kararları Işığında Medeni Muhakeme Hukukunda Tanık Listesi”, **TBBD**, 2020 (149), s. 153-185
- Akkan, Mine : **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, C. I, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017 [Pekcanitez Usûl]
- Akkaya, Tolga : “Medenî Usul Hukukunda Delillerin Hasredilmesi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003 [Delillerin Hasredilmesi]
- Akkaya, Tolga : **Medeni Usul Hukukunda İstinaf**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009 [İstinaf]
- Akkaya, Tolga : **Medenî Usûl Hukuku Bakımından Boşanma Davası**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Boşanma]
- Aksoy, Elif : “Objektif Dava Birleşmesi”, **TBBD**, 2015 (117), s. 201-232
- Aktepe Artık, Sezin : “İstinaf Kanun Yolunda Kamu Düzeni Kavramı”, **TBBD**, 2018 (134), s. 257-292 [İstinaf]
- Akyılmaz, Bahtiyar/ Sezginer, Murat/ Kaya, Cemil : **Türk İdari Yargılama Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınevi, 2019

- Akyol Aslan, Leyla : **Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2010 [Davadan Feragat]
- Akyol Aslan, Leyla : **Medeni Usul Hukukunda Delil Tespiti (Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na Göre)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011 [Delil Tespiti]
- Alangoya, Yavuz : **Medenî Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973 [Tahkim]
- Alangoya, Yavuz : **Medeni Usul Hukukunda Vakıaların Ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1979 [İlkeler]
- Alangoya, Yavuz : **Medeni Usul Hukukunda Dâva Ortaklığı (Tarafların Taaddüdü)**, Nımaş, 1965 (Tıpkı Basım) 1999 [Dâva Ortaklığı]
- Alangoya, Yavuz : “Yargılamanın Sevkindeki Prensipler ve Bu Açından 1711 Sayılı Kanun İle Değıştirilen 409. Madde Açısından Düşünceler”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 115- 143 [Yargılamanın Sevki]
- Alangoya, Yavuz : “Dava Temeli, Hakimin Dava Malzemesinin Toplanmasındaki Rolü ve Bu Konudaki Gelişmeler Hakkında”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, İstanbul, Beta, 2012, s. 283-331 [Dava Temeli]
- Alangoya, Yavuz : “Yargılama Sırasında Tarafta (Yanda) İradî Olarak Meydana Gelen Değışme Hakkında Düşünceler”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, İstanbul, Beta, 2012, s. 21-84 [Değışme]
- Alangoya, Yavuz : “İsviçre’de Yeni Federal Medeni Usul Kanununa Doğru”, **Yavuz Alangoya Makaleler**, İstanbul, Beta, 2012, s. 333-356

- Alangoya, Yavuz : “Yargılama Hukukumuzda Bir “Sorun””, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 497-504 [Sorun]
- Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, Kamil/
Deren-Yıldırım, Nevhis : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmeler ve Öneriler**, İstanbul Barosu Yayınları, 2006 [Tasarı]
- Alangoya, Yavuz/ Yıldırım, Kamil/
Deren-Yıldırım, Nevhis : **Medenî Usul Hukuku Esasları**, Tıpkı 8. Baskı, İstanbul, Beta, 2011 [Usul]
- Albayrak, Hakan : **Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013 [Yaklaşık İspat]
- Alihocagil, Ömer Buğra : “Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi Raporunun Hazırlanması Ve Bilirkişi Raporuna İtiraz”, **EBYÜHFD**, C. XXII, S. 3–4, 2018, s. 547-588
- Althammer, Christoph : **Streitgegenstand und Interesse**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2012
- Ansay, Sabri Şakir : “Yemin”, **AC**, 1940/4, s. 255-294
- Ansay, S. Şakir : “Sulh”, **AÜHFD**, C. 1, S. 2, 1944, s. 200-209
- Ansay, Sabri Şakir : **Hukuk Yargılama Usulleri**, 7. Baskı, Ankara, 1960 [Yargılama]
- Arap, Erdal : **Hizmet Tespiti Davaları**, Ankara, Seçkin, 2018
- Aras, Aslı : **Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Çekişmesiz Yargı]
- Arık, Kemal Fikret : “Mahkeme Önünde Sulh”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.9, S.1, 1954, s.141-157

- Arslan, Ramazan : **Medeni Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi (İade-i Muhakeme)**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1977
- Arslan, Ramazan : **Medenî Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı**, Ankara, S Yayınları, 1989 [Dürüstlük Kuralı]
- Arslan, Ramazan : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Geçici Hukuki Korumalar Konusunda Getirdiği Yenilikler”, **Bankacılar Dergisi**, Özel Sayı, 2013, s.7-27
- Arslan, Ramazan : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delil Sözleşmesi Konusunda Getirdiği Yenilikler”, **Bankacılar Dergisi**, Özel Sayı, 2013, s.67-71 [Delil Sözleşmesi]
- Arslan, Ramazan/ Tanrıver, Süha : **Yargı Örgütü Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001
- Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel : **Medenî Usul Hukuku**, 6. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020 [Usul]
- Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder/ Taşpınar Ayvaz, Sema/ Hanağası, Emel : **İcra ve İflâs Hukuku**, 5. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019 [İcra]
- Arslandoğan Kurşuncu, Birce : “Boşanma Davalarında Yargılama Usulü”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007 [Boşanma]
- Arslandoğan, Birce : **Medenî Yargılama Hukukunda Delil Tespiti**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2020 [Delil Tespiti]
- Aslan, Kudret : **Hacizde İstihkak Davası**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005 [İstihkak]

- Aslan, Kudret : **Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016 [Geri Alınma]
- Aşık, İbrahim : **Medenî Usul Hukukunda Keşif**, Ankara, Seçkin, 2009 [Keşif]
- Atalay, Oğuz : “Emare İspatı”, **MBD**, 1999, S.70, s.7-22 [Emare]
- Atalay, Oğuz : **Medeni Usul Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001 [Menfi Vakıalar]
- Atalay, Oğuz : “Vasıflı İkrarda İspat Konusunun Değişmesi”, **Prof. Dr. Saim Üstündağ’a Armağan**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s. 99-104 [Vasıflı İkrar]
- Atalay, Oğuz : “Delil Kavramı Üzerine”, **Halûk Konuralp Anısına Armağan**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 129-138 [Delil Kavramı]
- Atalay, Oğuz : **Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On iki Levha, 2017
- Atalı, Murat : “Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı”, **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 50-105 [Çekişmesiz Yargı]
- Atalı, Murat : **Medenî Usûl Hukukunda Davanın İhbarı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2007
- Atalı, Murat : “Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Vakıalar Hakkında Dava Dışında Edindiği (Şahsî) Bilgisini Kullanması”, **Halûk Konuralp Anısına Armağan**, C. 1, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009, s. 139 – 161 [Hâkimin Şahsi Bilgisi]

- Atalı, Murat : “İslah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanaşımın Kesildiği Tarih”, **DEÜHFD**, C. 11, Özel Sayı, 2009, s. 115-127 [İslah]
- Atalı, Murat : **Medenî Usul Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı**, Ankara, Yetin Yayınları, 2014 [Aleyhe Bozma]
- Atalı, Murat : “Hizmet Tespit Davasının Sosyal Güvenlik Kurumuna İhbarı”, **DEÜHFD**, **Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 631 [Hizmet Tespiti]
- Atalı, Murat : **Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017 [Pekcanıtez Usûl]
- Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin : **Medenî Usûl Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020 [Usûl]
- Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Erdoğan, Ersin : **İcra ve İflâs Hukuku**, 3. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020 [İcra]
- Atalı, Murat/ Ermenek, İbrahim/ Ünal Kaya, Hilal : **Yargı Örgütü**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, 2019
- Atay Coşkun, Ayşegül : “İstinaf Yargılaması”, **TBBD**, 2018 (135), s. 261-308
- Ateş, Mustafa : “Hukuk Muhakemeleri Usulünde Delil Sözleşmeleri”, **YD**, C. 21, S. 3, Temmuz 1995, s. 244-263 [Delil Sözleşmeleri]
- Ateş, Mustafa : “Hukuk Yargılamasında ve Özellikle Boşanma Davalarında Hukuka Aykırı Deliller”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 3, S. 18, 2008, s. 89-105 [Hukuka Aykırı Deliller]

- Bärmann, Johannes : **Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht**, Berlin Heidelberg, Springer- Verlag, 1968
- Baker & McKenzie (Hrsg.) : **Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO)**, Bern, Stämpfli Verlag AG, 2010 [Stämpfli Handkommentar/Yazar]
- Bassenge, Peter/ Roth, Herbert : **FamFG RPflG**, 12. Auflage, Heidelberg, C. F. Müller Verlag, 2009 [Bassenge/Roth/Yazar]
- Başözen, Ahmet : **Medenî Usûl Hukukunda İlk Görünüş İspatı**, Ankara, Adalet Yayinevi, 2010 [İlk Görünüş]
- Baumbach, Adolf/ Lauterbach, Wolfgang/ Albers, Jan/ Hartmann, Peter, : **Zivilprozessordnung mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen**, 74. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2016
- Baumgärtel, Gottfried : “Die Auswirkungen von Parteivereinbarungen auf die Beweislast”, **Festschrift für Hans W. Fasching zum 65. Geburtstag**, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1988, s. 67- 80 [Parteivereinbarungen]
- Baumgärtel, Gottfried/ Laumen, Hans-Willi /Prütting, Hanns : **Handbuch der Beweislast**, 2. Auflage, Köln-München, Carl Heymanns Verlag, 2009 [Baumgärtel/Yazar, Handbuch der Beweislast, Grundlagen]
- Baur, Fritz : **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, Buch I, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1955 [Freiwillige]
- Bathe, Heinrich Theodor : **Verhandlungsmaxime Und Verfahrensbeschleunigung Bei Der Vorbereitung Der Mündlichen Verhandlung**, Berlin-New York, Walter De Gruyter, 1977

- Becker-Eberhard, Ekkehard : “Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilme İlkesinin Esasları Ve Sınırları”, çev. M Kamil Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 17-38 [Taraflarca Getirilme]
- Belgesay, Mustafa Reşit : **Hukuk Ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller**, İstanbul, 1940 [Deliller]
- Belgesay, Mustafa Reşit : “Yargılamanın İdaresi ve Şahitlerin Sorgusu”, **İleri Hukuk Dergisi**, Nisan 1946, S. 10, s. 65-66 ve 81
- Belgesay, Mustafa Reşit : **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I Teoriler**, C. 3, İsbat Teorisi, 3. Bası, İstanbul, Şaka Matbaası, 1950 [İsbat Teorisi]
- Belgesay, Mustafa Reşit : **Dava Teorisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943 [Dava Teorisi]
- Berki, Ali Himmet : “Kanunlarımızda İkrar ve Hükümü”, **AC**, S. 21, 1936, s. 1465-1470
- Berki, Şakir : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Ankara, Ege Matbaası, 1959 [Muhakeme]
- Berki, Şakir : “Türk Medeni Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan”, **AÜHFD**, C. 19, S. 1, 1962, s. 201-231 [Mutlak Butlan]
- Berkin, Necmeddin M. : “İspat Hukukunda Senet Delili ve Yazılı Şekil”, **İÜHFM**, C. 12, S. 4, 1946, s. 1175-1192
- Berkin, Necmeddin M. : **Usul Hukukunda Senetler Ve Senetlerin İspat Kuvveti**, İstanbul, 1947
- Berkin, Necmeddin M. : **Medenî Usul Hukuku Esasları**, İstanbul, Hamle Matbaası, 1969 [Usul]

- Berkin, Necmeddin M. : “Yargıtay Kanunu ve Nihai Derecede Yargı Faaliyeti”, **İÜHFİM**, C.41, S.1-2, 1975, s.153-173
- Berkin, Necmeddin M. : **Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi**, Filiz Kitabevi, 1981 [Rehber]
- Bernhardt, Wolfgang : “Die Aufklärung des Sachverhalts im Zivilprozess”, **Beiträge zum Zivilprozessrecht-Festgabe zum siebzigsten Geburtstag von Leo Rosenberg**, München und Berlin, C. H. Beck, 1949, s. 9-50 [Aufklärung]
- Bernhardt, Wolfgang : “Wahrheitspflicht und Geständnis im Zivilprozeß”, **JZ**, Nr. 8, 1963, s. 245-247 [Wahrheitspflicht]
- Bernhardt, Wolfgang : **Das Zivilprozeßrecht**, 3., völlig neubearbeitete Auflage, Berlin, Walter De Gruyter & Co., 1968 [Zivilprozeßrecht]
- Bettermann, Karl August : “Die freiwillige Gerichtsbarkeit im Spannungsfeld zwischen Verwaltung und Rechtsprechung”, **Festschrift für Friedrich Lent**, München Berlin, Verlag C.H. Beck, 1957, s. 17-42
- Bilge, Necip/ Önen, Ergun : **Medenî Yargılama Hukuku Dersleri**, 3. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1978
- Bilgili, Abbas : **Hizmet Tespiti Davaları**, Adana, Karahan Kitabevi, 2011
- Birben, Erhan/ Öktem, Sezgi : “İş Yargılamasının Medeni Usûl Hukukuna Hakim Olan İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Nuri Çelik’e Armağan**, C. II, İstanbul, 2001, s. 1076 vd.
- Blomeyer, Arwed : **Zivilprozeßrecht Erkenntnisverfahren**, 2. Auflage, Berlin, Duncker & Humblot, 1985

- Bolayır, Nur : “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Temyiz İncelemesi Sırasında Yeni Delil Gösterilip Gösterilemeyeceği Sorunu”, **GSÜHFD**, 2012/2, s. 131-149 [Temyiz İncelemesi]
- Bolayır, Nur : **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Hâkimin ve Tarafların Rolü**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2014 [Delillerin Toplanması]
- Bolayır, Nur : “Usûl İşlemlerinde Sakatlıklar ve Bunların Düzeltilmesi”, **MİHDER**, C. 12, S. 34, 2016/2, s. 289-334 [Usûl İşlemleri]
- Bolayır, Nur : “İstinafta Yeni Vakıa ve Delil İncelemesi”, **TBBD**, 2018 (134), s. 293-312 [Yeni Vakıa ve Delil]
- Bolayır, Nur : **Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Hukuku Re’sen Uygulaması İlkesi**, İstanbul, On İki Levha, 2019 [İlke]
- Bomsdorf, Falk : **Prozessmaximen und Rechtswirklichkeit. Verhandlungs- u. Untersuchungsmaxime im deutschen Zivilprozess. Vom gemeinen Recht bis zur ZPO**, Duncker & Humblot, Berlin, 1971
- Bottani, Marco : **Verhandlungs- Und Officialmaxime im Tessiner Zivilprozeß**, Zürich, 1974
- Börü, Levent : “Dava Konusu Kavramı ve Teorileri”, **BATİDER**, 2012/2, s. 261 [Dava Konusu]
- Börü, Levent : **Dava Konusunun Devri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012 [Devir]
- Börü, Levent : **Medenî Usûl Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016 [İddia ve Somutlaştırma]

- Brehm, Wolfgang : “Beweisrecht in Deutschland”, **Das Beweisrecht in Europäischen Union**, (Ed.) José Lebre de Freitas, Kluwer Law International, 2004
- Brönnimann, Jürgen : **Die Behauptungs- und Substanziierungslast im schweizerischen Zivilprozessrecht**, Bern, Stampfli, 1989 [Substanziierungslast]
- Brönnimann, Jürgen : “Gedanken zur Untersuchungsmaxime”, **ZBJV**, Band 126, 7/8, 1990, s. 329-377 [Untersuchungsmaxime]
- Brönnimann, Jürgen : “Die Behauptungslast”, **Der Beweis im Zivilprozessrecht**, Christoph Leuenberger (Hrsg.), Bern, Stämpfli Verlag, 2000, s. 47-69 [Behauptungslast]
- Brunner, Alexander/ Gasser, Dominik/ Schwander, Ivo (Hrsg.), : **Schweizerische Zivilprozessordnung ZPO, Kommentar**, 2. Auflage, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2016 [DIKE-Komm-ZPO/Yazar]
- Budak, Ali Cem : **Medeni Usul Hukukunda Üçüncü Kişilerin Haklarının Korunması**, İstanbul, Beta, 2000
- Budak, Ali Cem : “Türk Hukukunda Çekişmesiz Yargı”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 128-187 [Çekişmesiz Yargı]
- Budak, Ali Cem/ Karaaslan, Varol : **Medenî Usul Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020
- Bulut, Mehmet : **Hizmet Sözleşmesiyle Çalışanlar Ve İşverenler İçin Hizmet Tespiti Davaları**, 2. Baskı, Ankara, Bilge Yayınevi, 2016
- Bulut, Uğur : **Medenî Usûl Hukukunda Davaların Yığılması (Objektif Dava Birleşmesi)**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017 [Davaların Yığılması]

- Bulut, Uğur : “İslah Yoluyla Talep Sonucunun Daraltıl(ama)ması”, **İzBD**, Mayıs 2018, s. 15-43 [İslah]
- Bumiller, Ursula/ Harders, Dirk/
Schwamb, Werner : **FamFG**, 12. Auflage, München, C. H. Beck, 2019 [Bumiller/Harders/Schwamb]
- Çiftçi, Pınar : “Bir Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Özellikle Medenî Usûl Hukuku Açısından Delil Sözleşmelerinin Geçerliliği Sorunu”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Bilge Umar’a Armağan, C.11, Özel Sayı, 2009, s.129-182 [Delil Sözleşmeleri]
- Çiftçi, Pınar : “Boşanma Davalarında Delillerin Gösterilmesine Ve İbrahimine İlişkin Güncel Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararlarının (Önemli Bir İçtihat Değişikliğinin) Değerlendirilmesi”, **DEÜHFD**, C. 20, S. 1, 2018, s. 15-61 [Delillerin Gösterilmesi]
- Damrau, Jürgen : **Die Entwicklung einzelner Prozessmaximen seit der Reichszivilprozessordnung von 1877**, Schöningh, Paderborn, 1975
- de Boor, : **Zivilprozessrecht**, Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1951
- de Boor, Hans Otto/ Erkel, Günther : **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Wiesbaden, Springer Fachmedien Wiesbaden, 1961
- Deynekli, Adnan : “İkrarda Manevi Unsur”, **TBB**, S. 64, 2006, s. 321-336 [İkrar]
- Deynekli, Adnan : **Medeni Usul Hukukunda Senetlerin Üçüncü Kişilere Karşı İspat Şekli**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2006 [Senet]

- Deynekli, Adnan : **Medeni Usul Hukukunda Islah**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2013 [Islah]
- Deren-Yıldırım, Nevhis : **Haksız Rekabet Hukuku ile Fikri ve Sınai Mülkiyet Hukuku'nda İhtiyati Tedbirler**, Alkım Yayınevi, 1999 [İhtiyati Tedbirler]
- Deren-Yıldırım, Nevhis : “Teksif İlkesi Açısından İstinaf”, **İstinaf Mahkemeleri Uluslararası Toplantı**, Ankara, TBB Yayınları, 2003 [Teksif İlkesi]
- Deren-Yıldırım, Nevhis : “Hakimle Tarafların İşbirliği İlkesi Ve Yarattığı İdeolojik Çağrışımlar”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, Ankara, TBB Yayınları, 2004 [İşbirliği İlkesi]
- Deren-Yıldırım, Nevhis : “İstinafın Gerekçelendirilmesi ve İstinaf Sebepleri”, **Prof. Dr. Özer Seliçi'ye Armağan**, Ankara, Seçkin, 2006, s. 693-712 [İstinaf Sebepleri]
- Deren-Yıldırım, Nevhis : “Kanun Yollarına Dair Bazı Düşünceler”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s. 3-17
- Deren-Yıldırım, Nevhis : “Tahkim ve Objektif Açıdan Tahkime Elverişlilik”, **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2007, s. 47
- Diakonios, Antonios : **Grundfragen der Beweiserhebung von Amts wegen im Zivilprozess**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2014
- Doğanay, İsmail : “Hukuk Usulü Muahkemeleri Kanununun Tesbiti Delaile Dair Hükümleri Üzerine Bir İnceleme”, **AD**, 1954/7, s.888-899
- Dolge, Annette : **Der Zivilprozess im Kanton Schaffhausen im erstinstanzlichen ordentlichen Verfahren**, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2001

- Direnisa, Efe : “Medenî Usûl Hukukunda Keşfe Katlanma Zorunluluğu”, **İKÜHFD**, C.18, S.2, Temmuz 2019, s.257-317
- Duman, İlker Hasan : “Hukuk Mahkemesinde Tarafların Sorgusu”, **AD**, 1985/3, s.715-723
- Dural, Mustafa/ Öğüz, Tufan/
Gümüş, Mustafa Alper : **Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku**, 14. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2019 [Aile]
- Duran, Osman : **Medenî Usûl Hukukunda Taleple Bağlılık İlkesi**, Ankara, Seçkin, 2020 [İlke]
- Durman, Okay : **Yargıtay Kararları Işığında Kadastro Mahkemelerinde Yargılama**, İstanbul, Beta, 2002 [Kadastro]
- Elgün Toğrul, Emel Şeyda : “Medenî Usûl Hukuku Bağlamında Dava Ehliyeti”, **AÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019
- Ekmekçi, Ömer/ Özekes,
Muhammet/ Atalı, Murat/ Seven,
Vural : **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2019
- Ercan, İbrahim : **Richter und Parteien im Scheidungsverfahren Eine rechtsvergleichende Studie zum deutschen, schweizerischen und türkischen Recht**, München, Herbert Utz Verlag, 2000
- Ercan, İbrahim : “Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlemesi”, **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkım, 2007, s.63-102 [Aile Mahkemesi]
- Ercan, İbrahim : “Boşanma Davalarında Geçerli Olan Yargılama İlkeleri”, **SDÜHFD**, Mihbir Özel

Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 249-269 [Boşanma Davaları]

Ercan Özler, Meltem

: **Medenî Usûl Hukuku'nda Dava Konusu**, İstanbul, On İki Levha, 2019

Erdönmez, Güray

: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Delillerin Gösterilmesi ve İbrazı”, **İBD**, Eylül-Ekim 2013, C. 87, S. 2013/5, s. 15-53 [Delillerin Gösterilmesi]

Erdönmez, Güray

: **Medenî Usûl Hukukunda Belgelerin İbrazı Mecburiyeti**, İstanbul, On İki Levha, 2014 [Belgelerin İbrazı]

Erdönmez, Güray

: **Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, C. I, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017 [Pekcanıtez Usûl]

Erişir, Evrim

: “Medeni Usul Hukukunda Tanık Listesi”, **İzBD**, Ocak 2007, s.173-224 [Tanık Listesi]

Erişir, Evrim

: **Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti**, İzmir, Turhan Kitabevi, 2007 [Taraf Ehliyeti]

Erkuymucu, Müfit

: “Delil Tespitine Müteallik Hükümler Üzerine Bir İnceleme”, **AD**, 1946/2, s.126-136

Ermenek, İbrahim

: **Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009 [Davayı Kabul]

Ermenek, İbrahim

: **Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014 [Birleştirme]

Ermenek, İbrahim/ Azaklı Arslan, Betül

: “İcra Ve İflâs Hukuku Açısından Ticarî Davalarda Arabulucuya Başvuru Zorunluluğu (TTK m. 5/A)”, **TBBD**, 2020 (148), s. 135-196 [Arabulucu]

Ertanhan, Mesut

: **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005

Fasching, Hans W./ Konecny, Andreas (Hrsg.),

: **Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen**, 3. Band, 2. Auflage, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2004 [*Yazar in Fasching/Konecny*² III]

Fellmann, Walter

: “Berührungspunkte zwischen Verhandlungs- und Untersuchungsgrundsatz und ihre Bedeutung für die Ausgestaltung des Zivilprozesses”, **Richter und Verfahrensrecht-Festgabe 150 Jahre Obergericht Luzern-**, Bern, Stämpfli Verlag AG, 1991, s. 95-121 [Berührungspunkte]

Förschler, Peter/Förschler, Hermann: **Der Zivilprozess Ein Lehrbuch für die Praxis mit Aktenfall**, 6. Auflage, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 2004

Frank, Richard/ Sträuli, Hans/
Messmer, Georg/ Wiget, Niklaus/
Wiget, Gregor

: **Kommentar zur zürcherischen Zivilprozessordnung**, 3. Auflage, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1997

Gasser, Dominik/ Rickli, Brigitte

: **Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) Kurzkomentar**, 2., nachgeführte Auflage, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2014 [ZPO Kurzkomentar]

Gehri, Myriam A./ Kramer, Michael (Hrsg.),

: **ZPO Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung**, 1. Auflage, Zürich, Orell Füssli Verlag AG, 2010 [Orell Füssli Kommentar (1)/*Yazar*]

Gehri, Myriam A./ Jent-Sørensen, Ingrid/ Sarbach, Martin (Hrsg.)

: **ZPO Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung**, 2. Auflage, Zürich, Orell

Füssli Verlag AG, 2015 [Orell Füssli
Kommentar (2)/Yazar]

Geiger, Jürg : **Streitgenossenschaft und Nebenintervention
unter besonderer Berücksichtigung des
zürcherischen Zivilprozeßrechtes**, Aarau,
Keller Verlag, 1969

Gottwald, Peter : “Grundprobleme der Beweislastverteilung”,
Jura, Heft 5, 1980, s. 225-236
[Beweislastverteilung]

Gottwald, Peter : “Grundprobleme der Streitgenossenschaft im
Zivilprozeß”, **JA**, 1982, s. 64-71

Göksu, Mustafa : **Hukuk Yargılamasında Elektronik Delil**,
Ankara, Adalet Yayınevi, 2011 [Elektronik
Delil]

Göksu, Mustafa : “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre
İhtiyati Tedbirin Uygulanmasını Talep Etme
Zorunluluğu”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan
Pekcanitez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı,
2014, s. 1253-1273 [İhtiyati Tedbir]

Göktürk, Ülkü : “Evlenmenin İptali”, **Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008

Gönner, Nikolaus Thaddäus von : **Handbuch des deutschen gemeinen
Prozesses: in einer ausführlichen Erörterung
seiner wichtigsten Gegenstände**, Band I, 1.
Auflage, Erlangen, Palm, 1801

Görgün, Şanal : **İflâsta İstihkak Davası**, Ankara, 1977
[İstihkak]

Görgün, L. Şanal/ Börü, Levent/
Toraman, Barış/ Kodakoğlu,
Mehmet : **Medenî Usûl Hukuku**, 7. Baskı, Ankara,
Yetkin Yayınları, 2018

- Graber, Michael : **Die Berufung in der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2011
- Gomille, Christian : “Beweiserhebung – Unterschiede zwischen ZPO- und FamFG-Verfahren”, **NZFam**, Heft 3, 2014, s. 100-104
- Grunsky, Wolfgang : **Grundlagen des Verfahrensrechts**, 2. Auflage, Bielefeld, Giesecking Verlag, 1974
- Grunsky, Wolfgang : **Zivilprozessrecht**, 13., überarbeitete Auflage, Köln-München, Carl Heymanns Verlag, 2008
- Guggenbühl, Markus : **Die gesetzlichen Vermutungen des Privatrechts und ihre Wirkungen im Zivilprozess**, Zürich, Schulthess, 1990
- Guldener, Max : **Beweiswürdigung und Beweislast nach schweizerischem Zivilprozessrecht**, Zürich, Schulthess, 1955 [Beweiswürdigung]
- Guldener, Max : **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, 1979 [Zivilprozessrecht]
- Guldener, Max : **Grundzüge der freiwilligen Gerichtsbarkeit der Schweiz**, Zürich, Schulthess, 1954
- Guyan, Hans : **Verhandlungsmaxime und Officialmaxime im Bündnerischen Zivilprozess**, Verlag P.G. Keller-Winterthur, 1966
- Gürdoğan, Burhan : “Temyiz Mahkemesinin Kontrolü Bakımından: Vakıa ve Hukuk”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 11, S. 3, 1956, s. 258-285 [Vakıa ve Hukuk]
- Gürdoğan, Burhan : **Özel Hukuk Alanında Maddî Hukuk ve Yargılama Usulü Yönünden Yargıcın Takdir**

Hakkının Yargıta Denetlenmesi, Ankara Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Enstitüsü Yayınları, 1967 [Takdir Hakkı]

Güzel, Ali/ Okur, Ali Rıza/
Caniklioğlu, Nurşen

: **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 17. Bası, İstanbul, Beta, 2018

Haas, Georg Alexander

: **Internetquellen im Zivilprozess**, Springer, 2019

Habscheid, Walther J.

: **Der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit**, Bielefeld, Deutscher Heimat Verlag, 1956

Habscheid, Walter J.

: “Freiwillige Gerichtsbarkeit”, **JZ**, Nr.13, 1962, s. 417-419

Habscheid, Walter J.

: **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, 7., neubearbeitete und erweiterte Auflage, München, C.H.Beck, 1983

Hacıoğlu, Arzu

: **Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması**, İstanbul, Beta, 2017

Hagen, Johann Josef

: **Elemente Einer Allgemeinen Prozesslehre**, Freiburg, Verlag Rombach, 1972

Hahne, Meo-Micaela/ Schlögel,
Jürgen/ Schlünder, Rolf (Hrsg.)

: **BeckOK FamFG**, 32. Edition, München, C. H. Beck, 2019 [BeckOK FamFG/Yazar]

Hanağası, Emel

: **Davada Menfaat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009 [Menfaat]

Hanağası, Emel

: **Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016 [Silahların Eşitliği]

- Hausheer, Heinz/ Walter, Hans Peter (Hrsg.) : **Berner Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung**, Band I: Art. 1-149 ZPO; Band II: Art. 150-352 ZPO und Art. 400-406 ZPO, Bern, Stämpfli Verlag AG, 2012 [Berner Komm. ZPO/Yazar]
- Haußleiter, Martin (Hrsg.) : **FamFG Kommentar**, 2. Auflage, München, C. H. Beck, 2017 [Haußleiter/Yazar]
- Heinrich, Christian : **Die Beweislast bei Rechtsgeschäften**, Köln, Carl Heymanns Verlag, 1996
- Henckel, Wolfram : **Prozeßrecht und materielles Recht**, Göttingen, Verlag Otto Schwartz&CO, 1970
- Hesselberger, Dieter : **Die Lehre vom Streitgegenstandsgeschichtliche Entwicklung und gegenwärtiger Stand**, Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG, 1970
- Holzhammer, Richard : **Österreichisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Wien, Springer-Verlag, 1976
- Jauernig, Othmar : **Verhandlungsmaxime, Inquisitionsmaxime und Streitgegenstand**, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1967
- Jauernig, Othmar : **Zivilprozessrecht**, 24. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 1993 [Zivilprozessrecht]
- Jauernig, Othmar/ Hess, Burkhard : **Zivilprozessrecht**, 30. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011
- Kale, Serdar/ Keser, Salih : “Medeni Yargılama Hukukunda Delil Sistemi”, **MÜHF-HAD, Mehmet Akif Aydın’a Armağan**, C. 21, S. 2, Özel Sayı, 2015, s. 701-725
- Kaplan, Mikail Bora : **Sınai Mülkiyet Kanunu’nda İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, On İki Levha, 2018

- Kar, Bektaş : “İş Yargılamasına Hakim Olan İlkeler”, **DEÜHFD**, C. 15, Özel Sayı, 2013, s. 869-882
- Kar, Bektaş : **İş Yargılaması Usulü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018
- Karaaslan, Varol : **Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2019 [Aydınlatma]
- Karaaslan, Varol : “Hâkimin Tarafsızlığı İlkesi İle Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi Arasındaki İlişki”, **SDÜHFD**, Mühbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 97-130 [Hâkimin Tarafsızlığı]
- Karafakih, İsmail Hakkı : **Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952 [Usul]
- Karafakih, İsmail Hakkı : “Vasıtalı Deliller”, **Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan**, Ankara, 1964, s. 169-180 [Deliller]
- Karamercan, Fatih : **Dava Dilekçesinin Unsurları-Somutlaştırma Yükü**, Ankara, Seçkin, 2016 [Somutlaştırma]
- Karamercan, Fatih : “Medenî Usûl Hukukunda Tanık ve Tanıklık”, **ABD**, 2018/3, s. 151-191 [Tanıklık]
- Karakaş, Fatma Tülay : “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, **AÜHFD**, 62 (3), 2013, s. 729-759 [Karine Kavramı]
- Karslı, Abdurrahim : **Medeni Usul Hukukunda Usulî İşlemler**, İstanbul, 2001 [Usulî İşlemler]
- Karslı, Abdurrahim : **Medeni Muhakeme Hukuku**, 4. Baskı, İstanbul, Alternatif, 2014 [Muhakeme]

- Karslı, Abdurrahim : **İcra ve İflas Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul, Alternatif, 2014 [İcra]
- Kaya, Cemil/ Akcan, Recep : “Medeni Ve İdari Yargıda İddia Ve Savunmanın Genişletilmesi Veya Değiştirilmesi Yasağı”, **İÜHFM**, C. LXVII, S. 1-2, 2009, s. 123-142
- Keidel, Theodor /Engelhardt, Helmut/Stermal, Werner, : **FamFG Kommentar**, 19.Auflage, München, C. H. Beck, 2017 [Keidel/Yazar]
- Kekeç, Elif Kısmet : **Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016
- Kemper, Rainer/ Schreiber, Klaus : **Familienverfahrensrecht Handkommentar**, 3. Auflage, Nomos, 2015 [Kemper/Schreiber/Yazar]
- Kern, Christoph/ Diehm, Dirk : **ZPO Zivilprozessordnung Kommentar**, Erich Schmidt Verlag, 2017 [Kern/Diehm ZPO/Yazar]
- Keser, Hakan : “4857 Sayılı İK. Ve 2821 Sayılı SK’nun 31 İnci Maddesi Kapsamında İş Uyuşmazlıklarında Tarafların İspat Yükümlülükleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı, S. 50, 2005, s. 661-734
- Kırtıloğlu, S. Serhat : **İflâs Davası**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009
- Kırtıloğlu, Serhat : “Medeni Yargılama Hukukunda Objektif Dava Birleşmesi”, **EÜHFD**, C. XVIII, S. 3-4, 2014, s. 133-172
- Kiraz, Taylan Özgür : **Medenî Yargılama Hukukunda İkrar**, Ankara, Bilge Yayınevi, 2005

- Koç, Evren : “Usuli İşlemlerde İrade Sakatlıkları”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009 [İrade Sakatlıkları]
- Koç, Evren : “Arabuluculuk Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Tespitler”, **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2014, s. 43-51
- Koç, Evren : “Dava Şartları ve İlk İtirazlar”, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Eğitim Programı Sempozyum Kitabı**, Lale Yayıncılık, 2016, s. 83-97 [Dava Şartları]
- Konecny, Andreas : **VO Zivilverfahrensrecht Zivilprozessrecht 1. Teil**, (çevrimiçi) <https://zvr.univie.ac.at>, 8 Haziran 2019
- Konuralp, Cengiz Serhat : “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011
- Konuralp, Cengiz Serhat : **İcra ve İflas Hukukunda İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, On İki Levha, 2013 [İhtiyati Tedbirler (1)]
- Konuralp, Cengiz Serhat : “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre İhtiyati Tedbirler”, **İÜHFM**, C. LXXI, S. 2, 2013, s. 225-274 [İhtiyati Tedbirler (2)]
- Konuralp, Halûk : “İstinafta Kamu Düzeni Kavramı”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s. 133-148 [Kamu Düzeni]
- Konuralp, Halûk : **Medenî Usul Hukukunda İspat Kurallarının Zorlanan Sınırları**, Tıpkı Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009 [İspat]
- Koral, Rabi : “Takdiri İspat Vasıtaları”, **İÜHFM**, 1946, C. XII, S. 4, s. 1165-1174

Korkmaz, Ramazan

: **Haksız İhtiyatî Tedbir ve İhtiyatî Hacizden Kaynaklanan Tazminat Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2019

Köme Akpulat, Ayşe

: **İş Mahkemelerinde Yargılamanın Özellikleri**, İstanbul, On İki Levha, 2018

Köroğlu, Anıl

: “Medeni Usul Hukukunda Sürelere İlişkin Esaslar”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014

Köroğlu, Anıl

: **Medenî Usûl Hukuku Bakımından Ortaklığın Giderilmesi Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2020 [Ortaklığın Giderilmesi]

Köroğlu, Anıl

: “Taraflarca Getirilme İlkesinin Geçerli Olduğu Davalarda Mahkemenin Re’sen Tanık Deliline Başvurup Başvuramayacağı Meselesi”, **ÇÜHFD**, C. 5, S. 1, Nisan 2020

Köroğlu, Anıl/ Tahiroğlu, Fatih

: “Medenî Usûl Hukukunda Tanık Delilinden Vazgeçme”, **TAÜHFD**, C. 2, S. 1, 2020, s. 221-247

Köse, Yasin

: **Hukuk Yargılamasında Süreler**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin, 2014

Krüger, Wolfgang/ Rauscher
Thomas (Hrsg.)

: **Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 1 §§ 1-354, 5. Auflage, München, C.H. Beck, 2016 [MüKoZPO/Yazar]

Krüger, Wolfgang/ Rauscher
Thomas (Hrsg.)

: **Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 2 §§ 355-945b, 5. Auflage, München, C.H. Beck, 2016 [MüKoZPO/Yazar]

- Kummer, Max : **Grundriss des Zivilprozessrechts nach den Prozessordnungen des Kantons Bern und des Bundes**, Bern, Verlag Stämpfli & Cie AG, 1978
- Kurt Konca, Nesibe : **Medenî Usul Hukukunda Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Doğruyu Söyleme]
- Kuru, Baki : **Nizasız Kaza**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1961 [Nizasız Kaza]
- Kuru, Baki : “Hukuk Usulünde Aleyhe Bozma Yasağı”, **AÜHFD**, C. 30, S. 1, 1973, s. 135-144 [Aleyhe Bozma]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. I, 6.Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C. I]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. II, 6. Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C. II]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. III, 6. Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C. III]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. IV, 6. Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C. IV]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. V, 6. Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C. V]
- Kuru, Baki : **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, C. VI, 6. Baskı, İstanbul, 2001 [Usul, C.VI]
- Kuru, Baki : “Dava Şartları”, **Makaleler**, Arıkan, 2006, s. 147-188 [Dava Şartları]
- Kuru, Baki : “Hukuk Usulünde Dâva Sebebi”, **Makaleler**, Arıkan, 2006, s. 215-246 [Dâva Sebebi]
- Kuru, Baki : **Medenî Usul Hukuku El Kitabı**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020 [El Kitabı, C. I]

- Kuru, Baki : **Medenî Usul Hukuku El Kitabı**, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2020 [El Kitabı, C. II]
- Kuru, Baki : **İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı**, 12. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013 [İcra]
- Laumen, Hans-Willi/ Vallender, Heinz : “Beweisführung und Beweislast im Insolvenzverfahren”, **NZI**, 2016, Heft 15-16, s. 609-619
- Leipold, Dieter : **Beweislastregeln und gesetzliche Vermutungen**, Berlin, Duncker & Humblot, 1966
- Leipold, Dieter : “Zivilprozeßrecht und Ideologie — am Beispiel der Verhandlungsmaxime”, **JZ**, 1982, s. 441-448
- Lent, Friedrich : **Freiwillige Gerichtsbarkeit**, 3. Auflage, München und Berlin, C. H. Beck, 1958
- Leuenberger, Christoph : “Die Rechtsprechung des Bundesgerichts zum Zivilprozessrecht im Jahr 2011 - 1. Teil: Zivilprozessrecht im internen Verhältnis”, **ZBJV**, 149/2013, s. 233-262
- Leuenberger, Christoph/ Uffer-Tobler, Beatrice : **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2016
- Lienhard, Andreas : **Die materielle Prozessleitung der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2013
- Lindacher, Walter F. : “Die Streitgenossenschaft”, **JuS**, 1986, Heft 5, s. 379-384

- Lipp, Volker : **Das private Wissen des Richters**, Heidelberg, Müller, 1995
- Litzenberger, Gabriel/ Strieder, Christian : “Das selbstständige Beweisverfahren in der Praxis”, **JA**, Heft 5, 2017, s. 374-380
- Lüke, Wolfgang : **Zivilprozessrecht**, 10., neu bearbeitete Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011 [Zivilprozessrecht]
- Lüke, Gerhard : “Über die Beweislast im Zivil- und Verwaltungsprozeß”, **JZ**, 1966, s.587-593
- Meier, Isaak : **Schweizerisches Zivilprozessrecht eine kritische Darstellung aus der Sicht von Praxis und Lehre**, Zurich, Schulthess Verlag, 2010
- Meraklı Yayla, Deniz : **Medenî Usûl Hukuku'nda İstinaf Kanun Yolunda Yeniden Tahkikat Yapılması**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014
- Meriç, Nedim : **Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011 [Tasarruf]
- Meriç, Nedim : “Hâkimin Davayı Aydınlatma Yükümlülüğü”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Bilge Umar’a Armağan**, 2009, C. 11, s. 377-424 [Aydınlatma]
- Meriç, Nedim : “Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf Ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı Ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi”, **SDÜHFD, Mihbir Özel Sayısı**, C. 4, S. 2, 2014, s. 23-63 [Değerlendirme]
- Milani, Dominik : “Die vereinfachte Klage”, **ZZZ**, 29/2013, s. 3-14

- Mordasini-Rohner, Claudia M. : **Gerichtliche Fragepflicht und Untersuchungsmaxime nach der Schweizerischen Zivilprozessordnung**, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2013 [Untersuchungsmaxime]
- Mordasini-Rohner, Claudia M. : “Gerichtliche Fragepflicht und Untersuchungsmaxime in familienrechtlichen Verfahren”, **recht**, 2014, s. 16-26 [Fragepflicht]
- Musielak, Hans-Joachim : **Die Grundlagen der Beweislast im Zivilprozeß**, Berlin, Walter de Gruyter, 1975 [Beweislast]
- Musielak Hans-Joachim/ Voit Wolfgang (Hrsg.) : **Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz Kommentar**, 16. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2019 [Musielak/Voit/Yazar]
- Musielak, Hans-Joachim/ Stadler, Max : **Grundfragen des Beweisrechts**, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1984
- Musielak, Hans-Joachim/ Borth, Helmut/ Grandel, Mathias : **Familiengerichtliches Verfahren 1. und 2. Buch**, 6. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2018 [Musielak/Borth]
- Muşul, Timuçin : **Medenî Usul Hukukunda Terdit İlişkileri**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2009 [Terdit]
- Muşul, Timuçin : **Medenî Usul Hukuku**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2012 [Usul]
- Muşul, Timuçin : **İcra ve İflâs Hukuku**, C. I, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013 [İcra, C. I]
- Muşul, Timuçin : **İcra ve İflâs Hukuku**, C. II, 6. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013 [İcra, C. II]

- Muşul, Timuçin : **İcra ve İflâs Hukukunda; İstihkak Davaları**, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017
- Namlı, Mert : “Türk ve Fransız Hukukunda İsticvap Ve Tarafların Dinlenmesi”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007 [İsticvap]
- Namlı, Mert : **Türk ve Fransız Medenî Usûl Hukuku’nda Yargılamanın Yenilenmesi**, İstanbul, Beta, 2014 [Yargılamanın Yenilenmesi]
- Oberhammer, Paul/ Domej, Tanja/ Haas Ulrich (Hrsg.) : **Kurzkommentar ZPO Schweizerische Zivilprozessordnung**, 2. Auflage, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2014 [KUKO ZPO/Yazar]
- Olgaç, Senai/ Çenberci, Mustafa : **Hukuk Davalarında İkrar**, İstanbul, Bereket Matbaası, 1964
- Olzen, Dirk : “Die Wahrheitspflicht der Parteien im Zivilprozeß”, **ZZP**, 98. Band, Heft 5, 1985, s. 403-426
- Onar, Sıddık Sami/ Belgesay, Mustafa Reşit : **Adliye Hukukunun Umumî Esasları**, İstanbul, Nümune Matbaası, 1944
- Ottomann, Rudolf : “Die Officialmaxime - Ein Schillernder Verfahrensgrundsatz im Zivilprozess”, **Prinzipiennormen und Verfahrensmaximen**, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1993, s. 73 -103
- Önen, Ergun : **Medenî Yargılama Hukukunda Sulh**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972 [Sulh]

- Önen, Ergun : “Feragat Ve Kabul Kesin Hüküm Teşkil Etmez”, **ABD**, 1976, S.1, s.26-39 [Feragat ve Kabul]
- Önen, Ergun : **Medeni Yargılama Hukuku**, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, [Yargılama]
- Özbek, Mustafa Serdar : **Noter Senetlerinde Sahtelik**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018 [Noter Senetleri]
- Özbek, Mustafa S. : “İflâs Davasının Hukukî Niteliği”, **AÜHFD**, C. 61, S. 1, 2012, s. 207-274 [İflâs]
- Özbek, Mustafa Serdar : **Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansı**, 3. Baskı, Ankara, 2018 [Gider Avansı]
- Özçelik, Volkan : **Türk Medenî Usûl Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2020 [İlke]
- Özekes, Muhammet : **Medenî Usûl Hukukunda Aslî Müdahale**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995 [Aslî Müdahale]
- Özekes, Muhammet : **İcra ve İflâs Hukukunda İhtiyati Haciz**, Ankara, Seçkin, 1999 [İhtiyati Haciz]
- Özekes, Muhammet : “Fikir Ve Sanat Eserleri Hukukunda İhtiyati Tedbirler”, **DEÜHFD**, C. 4, S. 2, 2002, s. 89-138
- Özekes, Muhammet : **Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003
- Özekes, Muhammet : “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 263-300

- Özekes, Muhammet : **100 Soruda Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 3. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016 [İstinaf ve Temyiz]
- Özekes, Muhammet : “Medenî Yargılama Hukukunda Geçici Hukukî Korumalar (Kıta Avrupası Sistemine Bakış)”, **XV. Dünya Usûl Hukukçuları Kongresi**, 2015, (Ed.) Hakan Pekcanıtez/Nur Bolayır/Cemil Simil, İstanbul, On İki Levha, 2016
- Özekes, Muhammet : “İstinaf İncelemesi Sonunda Verilecek Kararlar”, **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde İstinaf**, MİHBİR, 15.Toplantı (6-7 Ekim 2017/Antalya), 2018, s. 85-112 [İstinaf]
- Özekes, Muhammet : **Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017 [Pekcanıtez Usûl]
- Özekes, Muhammet/ Atalı, Murat : “7036 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine Eleştiri, Değerlendirme Ve Öneriler”, “**Yeni İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine**” Toplantısı **823 Aralık 2017**), İstanbul, On İki Levha, 2018, s. 58-102
- Özkaya-Ferendeci, Hamide Özden : **Kesin Hükmün Objektif Sınırları**, İstanbul, On İki Levha, 2009
- Özkaya-Ferendeci, H. Özden : “Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki Belge Terimi ve İspat Hukukundaki Yeri”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 813-830 [Belge]
- Özmumcu, Seda : **Uzak Doğu’da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış**, 3. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2013 [Arabuluculuk]

- Özmumcu, Seda : “Davanın Açılmasına Bağlanan Hukuki Sonuçların Davanın Açılmamış Sayılması Halinde Değerlendirilmesi”, **İÜHFM**, C. LXX, S. 2, 2012, s. 183-206 [Davanın Açılması]
- Özmumcu, Seda : “1086 Sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Delillerin İkamesi Hakkındaki Hükümlerine Mukayeseli Bir Bakış”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 101-102, 2013, s. 42-66 [Delillerin İkamesi]
- Özmumcu, Seda : “Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re’sen Araştırma İlkesi”, **SDÜHFD**, Mühbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 145-171 [Re’sen Araştırma]
- Özmumcu, Seda : “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış”, **İÜHFM**, C. LXXIV, S. 2, 2016, s. 807-842 [Zorunlu Arabuluculuk]
- Özmumcu, Seda : “Arabuluculuğun Doğuşu ve Gelişmelerine Genel Bir Bakış”, **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Sempozyumu I**, İstanbul, Sümer Kitabevi, 2014, s. 33-42 [Sempozyum]
- Özmumcu, Seda : “Medeni Yargılama Hukukundaki Yemin Delili ile Vergi Yargılaması Hukukundaki Yemin Delili Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **ABÜHFD**, C. 7, S. 13, Haziran 2019, s. 69-97 [Yemin]
- Özmumcu, Seda : **Yargıtay Kararları Işığında Medeni Yargılama Hukukunda Ön Sorun**, İstanbul, On İki Levha, 2019 [Ön Sorun]
- Öztek, Selçuk : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki Geçici Hukuki Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-X**, 1-2 Ekim 2012

İzmir, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 428-461

Paulus, Christoph G. : **Zivilprozessrecht**, 6. Auflage, Berlin Heidelberg, Springer, 2017

Pekcanitez, Hakan : **Medenî Usul Hukukunda Fer'i Müdahale**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992 [Fer'i Müdahale]

Pekcanitez, Hakan : “İdari Yargıda Fer'i Müdahil Hükmü Tek Başına Temyiz Edebilir mi? (Karar Tahlili)”, **Prof. Dr. Tufan Yüce'ye Armağan**, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001, s. 591-601 [İdari Yargı]

Pekcanitez, Hakan : “Medeni Usul Hukukunda Yeni Bir Yargılamanın Yenilenmesi Sebebi (HUMK m. 445/11)”, **75. Yaş Günü İçin Prof. Dr. Baki Kuru Armağanı**, Ankara, TBB Yayınları, 2004, s. 515-551

Pekcanitez, Hakan : “Elektronik Ticaretin Türk İspat Hukukuna Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Makaleler**, C. I, İstanbul, On iki Levha, 2016, s. 723-769 [Elektronik Ticaret]

Pekcanitez, Hakan : “Die Interventionsarten im türkischen Zivilprozessrecht”, **Makaleler**, C. I, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2016, s. 169-193

Pekcanitez, Hakan : “Milletlerarası Tahkimde Geçici Hukuki Koruma Önlemleri”, **Makaleler**, C. I, İstanbul, Yetkin Yayınları, 2016

Pekcanitez, Hakan : **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017 [Pekcanitez Usûl]

Pekcanitez, Hakan : “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Temyiz Kanun Yolunda Yargısal Denetiminin Maddi Ve Hukukî Denetim”, **Temyiz**

İncelemesinde Hukuki Denetimin Sınırları, Türk Hukuku İstinaf Reformu Sonrası Mukayeseli Hukuk Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, 2018, s. 217-251 [Temyiz]

Pekcanitez, Hakan : “Yargıtay Yönünden Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Değerlendirilmesi”, **TBBD**, 2019 (144), s. 383-419 [Yargıtay]

Pekcanitez Hakan/ Taş Korkmaz, Hülya : **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017 [Pekcanitez Usûl]

Pekcanitez Hakan/ Yeşilırmak Ali : **Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku**, 15. Bası, İstanbul, On İki Levha, 2017 [Pekcanitez Usûl]

Pekcanitez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet : **Medenî Usûl Hukuku**, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013 [Usûl]

Pekcanitez, Hakan/ Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme”, **TBBD**, 2020 (150), s. 247-299 [Değerlendirme]

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/ Sungurtekin Özkan, Meral/ Özekes, Muhammet : **İcra ve İflâs Hukuku**, 11. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013 [İcra]

Pekcanitez, Hakan/ Meriç, Nedim : **Medenî Usûl Hukukunda Fer’i Müdahale**, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha, 2020 [Fer’i Müdahale]

Peksöz, Vildan : “Hukuk Muhakemesi Kapsamında Karineler ve Faturanın Hukuki Niteliği”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014 [Karineler]

- Peksöz, Vildan : **Medenî Usûl Hukuku Açısından Adi Ortaklık İlişkileri**, İstanbul, On İki Levha, 2020 [Adi Ortaklık]
- Pelli, Olivia : **Beweisverträge im Zivilprozess**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2012
- Platz, Ernst : **Der Vergleich im schweizerischen Recht**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag, 2014
- Pohlmann, Petra : **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, 2011
- Postacıoğlu, İlhan E. : **Şahadetle İspat Memnuiyeti ve Hudutları**, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1964 [Şahadetle İspat]
- Postacıoğlu, İlhan E. : **Medeni Usul Hukuku Dersleri**, 6. Bası, İstanbul, 1975 [Usul]
- Postacıoğlu, İlhan E. : “Davaların Birleştirilmesi”, **Makaleler ve Karar İncelemeleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s. 105-112 [Birleştirme]
- Postacıoğlu, İlhan E. : “Davanın ve Kaziyei Muhkemenin Unsuru Olarak Hukukî Sebep”, **Makaleler ve Karar İncelemeleri**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011
- Postacıoğlu, İlhan E./ Altay, Sümer : **Medenî Usûl Hukuku Dersleri**, Güncelleştirilmiş, Genişletilmiş 7. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2015
- Prütting, Hanns : **Gegenwartsprobleme der Beweislast**, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1983 [Beweislast]
- Prütting, Hanns : “Beweislast und Beweismaß-Der Einfluss Leo Rosenbergs und Karl Heinz Schwabs auf die Entwicklung eines modernen Beweisrechts”, **ZZP**, 123. Band, Heft 2, 2010, s. 135-145

- Prütting, Hanns : “Neues zum Streitgegenstand”, **DEÜHFD**, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 301 - 309 [Streitgegenstand]
- Prütting, Hanns/ Gehrlein, Markus (Hrsg.) : **Zivilprozessordnung Kommentar**, 8. Auflage, Luchterhand Verlag, 2016 [PG/Yazar]
- Rauscher, Thomas (Hrsg.) : **Münchener Kommentar zum FamFG**, Band 1 §§ 1-270, 3. Auflage, München, C.H. Beck, 2018 [MüKoFamFG/Yazar]
- Rauscher, Thomas/Wax, Peter/ Wenzel, Joachim (Hrsg.) : **Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 2 §§ 511-945, 3. Auflage, München, C.H. Beck, 2007 [MüKoZPO³/Yazar]
- Rechberger, Walter H. (Hrsg.) : **ZPO Zivilprozessordnung Kommentar**, 3. Auflage, Springer, Wien New York, 2006 [Rechberger/Yazar]
- Rechberger, Walter H. : “Avusturya Medeni Yargılamasında Yargılamanın Hızlandırılması”, çev. M Kamil Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011 [Yargılamanın Hızlandırılması]
- Rechberger, Walter H./ Simotta, Daphne-Ariane : **Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts Erkenntnisverfahren**, 8. Auflage, Wien, Manzsche Verlags- und Universitätshuchhandlung, 2010
- Ren, Zhong : **Wahrheitspflicht und Kooperationsmaxime im Zivilprozess in Deutschland, Japan und China**, Frankfurt am Main, PL Acad. Research, 2013

- Renggli, Andreas : **Das Untersuchungsverfahren in der zugerischen Zivilprozessordnung (§ 102 ff. ZPO)**, Zurich, Juris Druck + Verlag, 1970
- Rimmelspacher, Bruno : **Zur Prüfung von Amts wegen im Zivilprozess**, Göttingen, Verlag Otto Schwartz & Co, 1966
- Rommé, Oliver : **Der Anscheinsbeweis im Gefüge von Beweiswürdigung, Beweismaß und Beweislast**, Köln-Berlin-Bonn-München, Carl Heymanns Verlag KG, 1989
- Rosenberg, Leo : **Die Beweislast**, 5. Auflage, München, C.H. Beck, 1965 [Beweislast]
- Rosenberg, Leo/ Schwab, Karl Heinz/ Gottwald, Peter : **Zivilprozessrecht**, 18., neu bearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2018
- Roßmanith, Günther : “Verhandlungsmaxime und richterliche Aufklärung des Sachverhalts”, **Arbeit und Recht**, Vol. 25, No. 6, Juni 1977, s. 171-177
- Roth, Herbert : “Die „Tatsächliche Vermutung“ im Zivilprozess”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan**, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 329-344
- Rüttimann, Eugen : **Die Oficialmaxime im aargauischen Ehescheidungsprozess**, (Diss.), 1968
- Rüzgaresen, Cumhur : **Medeni Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi**, Ankara, Yekin Yayınları, 2013
- Saenger, Ingo (Hrsg.) : **Zivilprozessordnung Handkommentar**, 8. Auflage, Nomos, 2019 [Hk-ZPO/Yazar]

- Saldırım, Mustafa : **Özel Hukukta Cumhuriyet Savcısının Görevleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005 [Savcı]
- Saldırım, Mustafa : “Cumhuriyet Savcısı’nın Özel Hukukta Dernek Ve Sendika Tüzel Kişiliğinin Sona Erdirilmesine İlişkin Görevleri”, **TBBD**, S. 59, 2005, s. 359-376 [Dernek ve Sendika]
- Saldırım, Mustafa : “Cumhuriyet Savcısının Katıldığı Hukuk Davalarında Kanun Yollarına Başvurma Yetkisinin Kapsamı”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 3, S. 27, Kasım, 2008, s. 77-82 [Kanun Yolları]
- Sapanoğlu, Süleyman : **3402 Sayılı Kadastro Kanunu**, 6.Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017
- Sarbach, Martin : “Gedanken zur Verhandlungsmaxime”, **ZBJV**, Band 136, 2000, s. 685-724 [Verhandlungsmaxime]
- Sarbach, Martin : “Zivilprozessrecht im Wandel Am Beispiel der bundesrechtlichen Untersuchungsmaxime”, in: **Benjamin Schindler/ Regula Schlauri (Hrsg.), Auf dem Weg zu einem einheitlichen Verfahren**, Zürich, Schulthess, 2001 [Untersuchungsmaxime]
- Schellhammer, Kurt : **Zivilprozess Gesetz-Praxis-Fälle**, 13. Auflage, C. F. Müller, 2010
- Schilken, Eberhard : **Zivilprozessrecht**, 6. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 2010 [Zivilprozessrecht]
- Schilken, Eberhard : “Zur Rechtsnatur der Ermittlung ausländischen Rechts nach §293 ZPO”, **Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag**, (Hrsg.) Peter Gottwald/Herbert Roth, Tübingen, Mohr Siebeck, 2001, s.373- 388 [ausländischen Rechts]

- Schilken, Eberhard : “Medeni Yargılamada Hakimin Rolü”, çev. Nevhis Deren-Yıldırım, **İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta, 2011, s. 39-59 [Hâkimin Rolü]
- Schneider, Egon : **Beweis Und Beweiswürdigung**, 4. Auflage, München, Verlag Franz Vahlen, 1987
- Schönke, Adolf/ Schröder, Horst/
Niese, Werner : **Lehrbuch des Zivilprozessrechts**, 8. Auflage, Karlsruhe, Verlag C. F. Müller, 1956
- Schreiber, Klaus : “Der Verhandlungsgrundsatz im Zivilprozeß”, **Jura** 1989, Heft 2, s. 86-91
- Schulte-Brunert, Kai/ Weinreich,
Gerd : **Kommentar des FamFG**, 5.Auflage, Luchterhand Verlag, 2016 [Schulte-Brunert/Weinreich/Yazar]
- Schwab, Karl Heinz : **Der Streitgegenstand im Zivilprozess**, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1954
- Schwab, Karl Heinz : “İhtilâf Konusu (Müddeabih) Hakkındaki Doktrinin Durumu”, çev. Yavuz Alangoya, **Yavuz Alangoya Makaleler**, Beta, İstanbul, 2012, s. 5-19 [İhtilâf Konusu]
- Schwab, Martin : **Zivilprozessrecht**, 3. Auflage, Heidelberg-München-Landsber-Frechen-Hamburg, C. F. Müller, 2010 [Zivilprozessrecht]
- Schweizer, Mark : **Beweiswürdigung und Beweismaß Rationalität und Intuition**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2015
- Seiler, Benedikt : **Die Berufung nach ZPO**, Zürich-Basel-Genf, Schulthess Juristische Medien AG, 2013

- Serozan, Rona : **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş İkinci Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2005 [Çocuk]
- Sevig, Vasfi Raşid : “Mukavelelerin Tasnifi Ve B. K. Dışında Bırakılmış Olan Mukaveleler Ve Bilhassa Sulh Mukavelesi”, **AÜHFD**, C.6, S.2, 1949, s.136-156
- Simil, Cemil : **Belirsiz Alacak Davası**, İstanbul, On İki Levha, 2013
- Simil, Cemil : “Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırları”, **DEÜHFD**, **Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan**, C.16, Özel Sayı, 2014, s.1351-1376 [Davayı Aydınlatma]
- Sivrihisarlı, Ömer : **Hukuk Yargılamasında Maddî Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978 [Temyiz]
- Sözer, Ali Nazım : **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku**, 4. Baskı, İstanbul, Beta, 2019
- Spühler, Karl/ Tenchio, Luka/
Infanger Dominik (Hrsg.), : **Basler Kommentar Schweizerische Zivilprozessordnung**, 2. Auflage, Basel, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2013 [Basler Komm. ZPO/Yazar]
- Spühler, Karl/ Dolge, Annette/
Gehri, Myriam : **Schweizerisches Zivilprozessrecht und Grundzüge des internationalen Zivilprozessrechts**, 9.Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 2010
- Staehelin, Adrian/ Staehelin,
Daniel/ Grolimund, Pascal : **Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Zürich, Schulthess Juristische Medien AG, 2013

- Stein, Friedrich/Jonas, Martin : **Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 3 §§ 148-270, 23. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2016 [Stein/Jonas/Yazar]
- Stein, Friedrich/Jonas, Martin : **Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 4 §§ 253-327, 22. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2008 [Stein/Jonas/Yazar]
- Stein, Friedrich/Jonas, Martin : **Kommentar zur Zivilprozessordnung**, Band 2 §§ 78-147, 23. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2016 [Stein/Jonas/Yazar]
- Stürner, Rolf : Verfahrensgrundsätze des Zivilprozesses und Verfassung, **Festschrift für Fritz Baur**, Tübingen, Mohr Siebeck, 1981, s. 647-666 [Verfassung]
- Sungurtekin Özkan, Meral : “Medenî Kanun'un Aile Hukuku Alanında Getirdiği Değişikliklerin Medenî Usul Hukuku Bakımından Düşündürdükleri”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-I**, (Eskişehir 9-10 Kasım 2002), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, s.75-91 [Aile Hukuku]
- Sungurtekin Özkan, Meral : **Türk Medeni Yargılama Hukuku**, İzmir, Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları, 2013 [Yargılama]
- Sutter-Somm, Thomas : **Schweizerisches Zivilprozessrecht**, 2. Auflage, Zürich, Schulthess, 2012 [Zivilprozessrecht]
- Sutter-Somm, Thomas/
Hasenböhler, Franz/ Leuenberger
Christoph (Hrsg.) : **Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO)**, 3. Auflage, Zürich-Basel-Genf, Schulthess Juristische Medien AG, 2016 [Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger/Yazar]

- Şahin, Çağatay Serdar : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Uyarınca İstinaf Yargılamasında Ön İnceleme Aşaması”, **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 2659-2701
- Şener, Oruç Hâmi : “Medeni Yargılama Hukukunda Tarafların İsticvabı”, **YD**, 1990/1-2, s. 59-76
- Şengel, Berkant : “Delil Sözleşmesi”, **YD**, C.24, S.3, Temmuz 1998, s.266-284
- Tanrıver, Süha : “Türk Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Bölünüp Bölünemeyeceği Sorunu”, **TBBD**, 1993/2, s. 212-243 [İkrar]
- Tanrıver, Süha : “Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulhler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.49, S.1, 1994, s.333-348
- Tanrıver, Süha : “Mahkemeler Huzurunda Yapılan Kabuller”, **ABD**, 1996/1, s.28-38
- Tanrıver, Süha : **İlâmlı İcra Takibinin Dayanakları Ve İcranın İadesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996 [İlâmlı İcra]
- Tanrıver, Süha : **Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı**, Tümüyle Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2007 [Derdestlik]
- Tanrıver, Süha : “Türk Hukuku Bağlamında Çekişmesiz Yargı Ve Noterlik”, **Prof. Dr. Fırat Öztan’a Armağan**, C. II, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010, s. 2013- 2024 [Çekişmesiz Yargı]
- Tanrıver, Süha : **Türk Aile Mahkemeleri**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014 [Aile Mahkemeleri]
- Tanrıver, Süha : “Hukuk Yargısı Bağlamında Etkin Hukukî Korunmanın Sağlanması İçin Alınması Gereken

- Önlemler Üzerine Bazı Düşünceler”, **Makalelerim-III**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2016, s. 116-135 [Önlemler]
- Tanrıver, Süha : **Medenî Usûl Hukuku**, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018
- Tanrıver, Süha : **Hukukumuzda Bilirkişilik**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Bilirkişilik]
- Tanrıver, Süha : “Dava Şartı Arabuluculuk Üzerine Bazı Düşünceler”, **TBBD**, 2020 (147), s. 11-142 [Dava Şartı]
- Taş Korkmaz, Hülya : “Türk Hukuku’nda İhtiyati Tedbirler”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 1995 [İhtiyati Tedbirler]
- Taş Korkmaz, Hülya : “Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’na Göre Hâkimin Belirlediği Süreler ve Bu Sürelerin Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi”, **MİHDER**, C. 4, S. 10, 2008/2, s. 409-450 [Süreler]
- Taş Korkmaz, Hülya : “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Görev, Yetki Ve Yargı Yeri Belirlenmesine İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan**, C. 8, Özel Sayı, 2013, C. I, s. 1753-1818 [Görev, Yetki ve Yargı Yeri]
- Taş Korkmaz, Hülya : “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Eski Hâle Getirme”, **İKÜHFD, Prof. Dr. İlhan Uluhan’a Armağan**, C. 15, S. 2, Armağan C. II, 2016, s. 635-679 [Eski Hale Getirme]
- Taşpınar, Sema : “Fiili Karinelerin İspat Yükünün Dağılımındaki Rolü”, **AÜHFD**, C. 45, S. 1, 1996, s. 533-572 [Fiili Karineler]

- Taşpınar, Sema : “Bilirkişi Ücreti”, **Bilirkişilik Sempozyumu**, 9-10 Kasım 2001, TBB Yayınları, s. 347-394
- Taşpınar, Sema : **Medeni Yargılama Hukukunda İspat Sözleşmeleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001 [İspat Sözleşmeleri]
- Taşpolat Tuğsavul, Melis : **Türk Hukukunda Arabuluculuk**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012
- Tekdemir, Faruk : “İspat Yükü ve İkrar”, **İBD**, C. 91, S. 4, 2017, s. 200-213
- Teomete Yalabık, Fulya : **İngiliz ve Amerikan Hukukların Vakıaların Getirilmesi İle Delillerin Toplanması Hâkimin Rolü ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi**, İstanbul, On İki Levha, 2016 [Hâkimin Rolü]
- Tercan, Erdal : “Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü”, **SÜHFD, Prof. Dr. M. Şakir Berki'ye Armağan**, C. 5, S. 1-2, 1996, s. 181-212 [Gerçeği Söyleme]
- Tercan, Erdal : “Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Geri Alınması”, **BATİDER**, C.XIX, S.3, 1998, s.115-133 [İkrar]
- Tercan, Erdal : **Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması)**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001 [İsticvap]
- Tercan, Erdal : **Medeni Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde) Eski Hale Getirme-Hali Sabıka İcra-**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2006 [Eski Hale Getirme]
- Thomas, Heinz/ Putzo, Hans : **Zivilprozessordnung**, 36. Auflage, München, Verlag C.H.Beck, 2015 [Thomas/Putzo/Yazar]

- Tolani, Madeleine : **Parteiherrschaft Und Richtermacht**, Tübingen, Mohr Siebeck, 2019
- Topcu, Umut : **Yargıtay Kararları ve Bilirkişi Raporları Işığında Hizmet Tespit Davaları**, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2017
- Topuz, Gökçen : **Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012 [Karinelerle İspat]
- Toraman, Barış : “Medeni Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit Ve Değerlendirmeler”, **DEÜHFD**, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1483-1523 [İspat Hakkı]
- Toraman, Barış : **Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Bilirkişi]
- Toraman, Barış : “İflâs Davasının Arabuluculuğa Elverişli Ve Dava Şartı Arabuluculuk Kapsamında Olup Olmadığı Üzerine”, **SÜHFD**, C. 28, S. 3, 2020, s. 1027-1059 [İflâs]
- Tuluay, Metin : “Delil Anlaşmaları”, **İÜSBE**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, t.y.
- Tuncay, Can / Ekmekçi, Ömer : **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 19. Bası, İstanbul, Beta, 2017
- Tunç Yücel, Müjgan : **HMK Uyarınca Tahkimde İhtiyati Tedbir ve Delil Tespiti**, Ankara, Seçkin, 2013 [Tahkim]
- Tutumlu, Mehmet Akif : “Hukuk Yargılamasında Delil İkamesinin Kapsamı, Şekli ve Zamanı”, **TBBD**, 1989/6, s. 924-934 [Delil İkamesinin Kapsamı]

- Tutumlu, Mehmet Akif : **Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri Ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları**, 2. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, 2006 [Evliliğin Butlanı]
- Tutumlu, Mehmet Akif : **Delillerin Gösterilmesi Ve Toplanmasında Kesin Süre**, Ankara, Seçkin, 2008 [Kesin Süre]
- Tutumlu, Mehmet Akif : **Medenî Usûl Hukukunda Gider ve Delil Avansı**, Ankara, Seçkin 2017 [Gider ve Delil Avansı]
- Tutumlu, Mehmet Akif : “İstinaf Aşamasında Yeni Delil Gösterme ve Temyiz Aşamasında Belge İbrazi Sorunu”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 12, S. 129, Mayıs 2017, s. 142-147 [Yeni Delil]
- Tutumlu, Mehmet Akif : “Tanığın Dinlenilmesinden Vazgeçme Karşı Tarafın İznine Bağlı Mıdır?”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 13, S. 147, Kasım 2018, s. 140-145 [Tanığın Dinlenilmesi]
- Türkoğlu Üstün, Kamile : **İdari Yargılama Usulüne Hâkim Olan İlkeler**, Ankara, Seçkin, 2019,
- Ulukapı, Ömer : **Medeni Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı**, Konya, Mimoza Yayınları, 1991 [Dava Arkadaşlığı]
- Ulukapı, Ömer : “Yargıtay Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Yargılamaya Hakim Olan İlkelerden Taraflarca Hazırlama İlkesi”, **SÜHFD, Prof. Dr. Süleyman Arslan'a Armağan**, C. 6, S. 1-2, 1998, s. 713-732 [Taraflarca Hazırlama]
- Ulukapı, Ömer : **Medenî Usûl Hukuku**, 3. Baskı, Konya, Mimoza Yayınları, 2015 [Usûl]
- Ulukapı, Ömer/ Yardımcı, Taner Emre : “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Sonradan Delil Gösterilmesi”,

DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e
Armağan, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 483-507

Umar, Bilge : “Delil Anlaşmaları”, **İÜHFM**, C.28, S.3-4, 1962, s.856-862 [Delil Anlaşmaları]

Umar, Bilge : “İsbat Yüğü Kavramı Ve Bununla İlgili Diğer Bazı Kavramlar (Bilhassa Bunların İncelenmesiyle Ortaya Çıkan Pratik Sonuçlar Bakımından)”, **İÜHFM**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 790-798 [İsbat Yüğü]

Umar, Bilge : “Türk Medenî Usûl Hukukunda İadei Muhakeme”, **İÜHFM**, C. 29, S. 1-2, Ocak 1963, s. 261-298 [İadei Muhakeme]

Umar, Bilge : “Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakımından İkrar Kavramı”, **İÜHFM**, 1964/1-2, s.244-263 [İkrar]

Umar, Bilge : “Hak Düşüren Süreye Uyulup Uyulmadığı Konusunda İsbat Yüğünü Taşıyan Taraf”, **İÜHFM**, C. 30, S. 3-4, 1964, s. 897-914 [Hak Düşüren Süre]

Umar, Bilge : **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun Mehaz Neuchâtel Kantonundaki Tatbikatı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1967 [Mehaz]

Umar, Bilge : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, Yetkin Yayınları, 2014 [Şerh]

Umar, Bilge/ Yılmaz, Ejder : **İsbat Yüğü**, 2. Baskı, İstanbul

Uşan, Fatih : **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları**, Ankara, Seçkin, 2009

Uşan, Fatih/ Erdoğan, Canan : **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara, Seçkin, 2020

- Uyumaz, Murat : **Soybağı Davalarında Usûle İlişkin Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015
- Üstündağ, Saim : “Temyizin Nakzından Sonraki Hukuki Durum”, **İÜHF**, C. 28, S. 1, 1962, s. 133-192 [Temyizin Nakzı]
- Üstündağ, Saim : **İddia Ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1967 [Yasak]
- Üstündağ, Saim : **Medenî Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1968
- Üstündağ, Saim : **İhtiyati Tedbirler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1981
- Üstündağ, Saim : **Medeni Yargılama Hukuku**, C.I-II, 7. Baskı, İstanbul, 2000 [Yargılama]
- Üstündağ, Saim : **İcra Hukukunun Esasları**, 8. Bası, İstanbul, 2004 [İcra]
- Üstündağ, Saim : **İflâs Hukuku**, 8. Bası, İstanbul, 2009 [İflâs]
- Üstündağ, Saim : “Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun Tadili Tasarısı Hakkında Düşünceler”, **Makaleler İctihat Tahlilleri Çeviriler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 115-150
- Üstündağ, Saim : “1711 Sayılı Kanun’un Kanun Yolları Bakımından Getirdiği Değişiklikler Ve Bunların Değerlendirilmesi”, **Makaleler İctihat Tahlilleri Çeviriler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2010, s. 181- 206 [1711 Sayılı Kanun]
- Vetter, Meinrad/ Peyer, Daniel : “Bekannte Tatsachen – unter besonderer Berücksichtigung des Internets”, **Recht im digitalen Zeitalter-Festgabe Schweizerischer**

Juristentag 2015 in St. Gallen-, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2015, s.759-778

- Vogel, Oscar : **Grundriss des zivilprozessrechts: und des internationalen zivilprozessrechts der Schweiz**, 6., nachgeführte Auflage, Bern, Stämpfli Verlag, 1999
- Vorwerk, Volkert/ Wolf, Christian : **BeckOK ZPO**, 34. Edition, München, Verlag C. H. Beck, 2019 [BeckOK ZPO/Yazar]
- Wach, Adolf : **Vorträge über die Reichs-Civilprocessordnung**, Bonn, 1879
- Wagner, Gerhard : **Prozeßverträge Privatautonomie im Verfahrensrecht**, Tübingen, Mohr Siebeck, 1998
- Walder, H. U. : **Die Officialmaxime Anwendungsbereich un Grenzen im schweizerischen Zivilprozeßrecht**, Zürich, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1973
- Walker, Wolf-Dietrich : **Der einstweilige Rechtsschutz im Zivilprozess und im arbeitsgerichtlichen Verfahren**, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993,
- Weyers, Hans-Leo : “Über Sinn und Grenzen der Verhandlungsmaxime im Zivilprozess”, **Dogmatik und Methode**, Josef Esser zum 65. Geburtstag, 1975, s. 193-224
- Wieczorek, Bernhard/Schütze, Rolf: **Zivilprozessordnung und Nebengesetze Großkommentar**, Erster Band, Teilband 1: §§ 1-23a, 4. Auflage, Berlin/München/Boston, De Gruyter, 2015 [Wieczorek/Schütze/Yazar]
- Wieczorek, Bernhard/Schütze, Rolf: **Zivilprozessordnung und Nebengesetze Großkommentar**, Viertes Band : §§ 253-299a, 4. Auflage, Berlin/München/Boston, De Gruyter, 2013 [Wieczorek/Schütze/Yazar]

- Wolf, Manfred : **Das Erkenntnis im Prozessrecht**, Bad Homburg v.d.h.-Berlin-Zürich, Verlag Gehlen, 1969
- Wuillemin, Nicolas : **Beweisführungslast und Beweisverfügung nach der Schweizerischen ZPO**, Zürich/St. Gallen, Dike Verlag AG, 2018
- Yağcı, Uğur : “İsticvaba İlişkin Olarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Düzenlemeler”, **EÜHFD**, C. XVI, S. 1-2, 2012, s. 285-308
- Yardımcı, Taner Emre : **Hukuk Yargılamasında Somutlaştırma Yükü**, İstanbul, On İki Levha, 2017
- Yavaş, Murat : “Mehaz Kanun ile Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Medeni Yargılamaya Hakim Olan İlkeler ve Hakimin Rolü”, **Prof. Dr. Yavuz Alangoya İçin Armağan**, İstanbul, Alkim, 2007, s. 283-335
- Yavaş, Murat : **Senetle İspat ve Senede Karşı Senetle İspat Kuralları İle Bu Kuralların İstisnaları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2009 [Senetle İspat]
- Yavaş, Murat : “Medeni Yargılamanın Amacı Bağlamında İspat Yükü Kavramı”, **MÜHF-HAD, Mehmet Akif Aydın’a Armağan**, C.21, S.2, Özel Sayı, 2015, s.741-761 [İspat Yükü]
- Yavaş, Murat : **Medeni Usul Hukukunda Temyiz**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015 [Temyiz]
- Yavuz, Nihat : “Hukuk Usulünde Müddetler”, **ABD**, 1975/2, s. 133-140 [Müddetler]
- Yazıcı Tıktık, Çiğdem : **Arabuluculukta Gizliliğin Korunması**, İstanbul, On İki Levha, 2013

- Yeşilırmak, Ali : **Türkiye'de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, On İki Levha, 2011
- Yıldırım, Mehmet Kamil : **Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, 1990 [Delillerin Değerlendirilmesi]
- Yıldırım, M. Kamil : “Medeni Usul Hukukunda Reformation İn Peius Yasağı”, **Facultatis Decima Aniversaria 10. Yıl Armağanı**, MÜHF Yayınları, İstanbul, 1993, s. 145-177 [Reformatio In Peius]
- Yıldırım, M. Kâmil : “Medeni Usul Hukukunda Dava Konusu Teorileri”, **HAD**, 1991/1-3, s. 23-50
- Yıldırım, Kamil : “Alman Hukukunda Çekişmesiz Yargı”, **Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV**, Ankara, 30 Eylül-1 Ekim 2005, TBB Yayınları, s. 18-48 [Çekişmesiz Yargı]
- Yıldırım, M. Kamil : “İstinaf Sebepleri Ve İlk Derece Mahkemesinde Hatalı Vakıa Tespitleri”, **Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-VI**, İzmir, 19-20 Ekim 2007, TBB Yayınları, s.89-131 [İstinaf Sebepleri]
- Yıldırım, M. Kamil : “Medeni Yargılama Hukukunda Hakimin Rolü”, **MÜHF-HAD, Prof. Dr. Cevdet Yavuz’a Armağan**, C. 22, S. 3, Özel Sayı, 2016, s. 3027-3044 [Hâkimin Rolü]
- Yıldırım Mehmet Kâmil/
Deren-Yıldırım, Nevhis : **İcra ve İflas Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul, Beta, 2016 [İcra]
- Yılmaz, M. A. Ejder : “Savcıların Hukuk Davalarındaki Görevleri”, **AÜHFD**, C. 29, S. 1, 1972, s. 255-287 [Savcılar]

- Yılmaz, Ejder : “Hukuk Davasında Hâkimin Verdiği Kesin Mehilin Hakkı Kısıtlaması”, **SÜHFD**, 1988, C. 1, S. 1, s. 219-227 [Kesin Mehil]
- Yılmaz, Ejder : “Hukuk Davalarında Yasayollarına Başvuru Hakkı Ve Bu Hakkın Sınırlandırılmasının Yerindeliği Sorunu”, **TBBD**, 1988/1, s.131-155
- Yılmaz, Ejder : **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, C. 1, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001 [Tedbirler, C. 1]
- Yılmaz, Ejder : **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, C. 2, Ankara, Yetkin Yayınları, 2001 [Tedbirler, C. 2]
- Yılmaz, Ejder : **İstinaf**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2005 [İstinaf]
- Yılmaz, Ejder : **Medenî Yargılama Hukukunda Yemin**, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012 [Yemin]
- Yılmaz, Ejder : **(Medenî Yargılama Hukukunda) Islah**, 4. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2013 [Islah]
- Yılmaz, Ejder : “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan, Özel Sayı, 2013, C. III, s. 3167-3190 [Süreler]
- Yılmaz, Ejder : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. I, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Şerh, C. I]
- Yılmaz, Ejder : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. II, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Şerh, C. II]

- Yılmaz, Ejder, : **Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi**, C. III, 3. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017 [Şerh, C. III]
- Zeiss, Walter/ Schreiber, Klaus : **Zivilprozessrecht**, 10. Auflage, Tübingen, Mohr Siebeck, 2003
- Zettel, Günther : **Der Beibringungsgrundsatz Seine Struktur und Geltung im deutschen Zivilprozeßrecht**, 1. Auflage, Duncker und Humblot Berlin, 1977
- Zöller, Richard : **Zöller Zivilprozessordnung**, 30. Auflage, Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2014 [Zöller/Yazar]
- : **Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, Ankara, 2007 [İstinaf El Kitabı]
- : **Botschaft zur Schweizerischen Zivilprozessordnung** [Botschaft]

ÖZGEÇMİŞ

Fatih Tahiroğlu, 2006 yılında Habire Yahşi Lisesi’nden, 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. “Medenî Usûl Hukukunda Görevli Mahkemenin Belirlenmesi” başlıklı teziyle İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ndeki yüksek lisans eğitimini 2013 yılında tamamladı. 2011 yılından beri İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Almanca ve İngilizce bilmektedir.

